

STATISTISK TIDSKRIFT

UTGIFVEN AF

KUNGL. STATISTISKA CENTRAL-BYRÅN.

[Hafn. 38—40.]

1874.

STOCKHOLM, 1874.
P. A. NORSTEDT & SÖNER
KUNGL. BOKTRYCKARE.

INLEDNING

TILL

Statistisk tidskrift / utgiven av Kungl. Statistiska centralbyrån.
– Stockholm : Norstedt, 1860-1919.

H. 165, utg. 1919 utgör register till 1860-1913. – I Statistisk tidskrift årgångarna 1871-1913 publicerades *Sveriges officiella statistik i sammandrag* som första nummer.

Efter ett uppehåll 1914-1951 uppstod Statistiska tidskrift igen åren 1952-1984.

Efterföljare:

Journal of official statistics : JOS : an international quarterly / published by SCB, Statistics Sweden. – Stockholm : Statistics Sweden [Statistiska centralbyrån], 1985- .

Tidskriften finns från 1985 fritt tillgänglig i fulltext på internet.

Anmärkning: Vid digitalisering av Statistisk tidskrift, 1860-1913, har häftena med *Sveriges officiella statistik i sammandrag* och tre bilagor brutits ut ur sin årgång och behandlats som separata häften.

Statistisk tidskrift. 1974: Häfte 38-40.
Digitaliserad av Statistiska centralbyrån 2010.

urn:nbn:se:scb-st-1874_h39-40

STATISTISK TIDSKRIFT

UTGIFVEN AF

KUNGL. STATISTISKA CENTRAL-BYRÅN.

[Hafn. 38—40.]

1874.

STOCKHOLM, 1874.
P. A. NORSTEDT & SÖNER
KUNGL. BOKTRYCKARE.

INNEHÅLL AF ÅRGÅNGEN 1874.

	[Häft. 38] Årgångens N:o 1.
Sveriges officiella statistik i sammandrag	sid. 1.
	[Häft. 39] Årgångens N:o 2.
Förslag till statistik öfver fattigvården	sid. 91.
Förslag till kommunal finansstatistik	» 127.
Underd. memorial rörande kostnaderna för den kommunala statistikens bearbetning	» 159.
	[Häft. 40] Årgångens N:o 3.
Sparbankerna i Sverige år 1872	sid. 163.
Förslag till förändradt sätt för erhållandet af en del jordbruks-statistiska uppgifter	» 213.

Bihang till Statistisk Tidskrift:

Studier i jemförande Befolkningsstatistik	sid. 1.
---	---------

Rättelser:

Häft. 38, sid. 33, rad. 3 nedifrån står 1,181,886 läs 2,181,886.
» » » 75, » 2 uppfifrån » 1860. 1861. 1862. » 1871. 1872. 1873.

Förslag till statistik öfver Fattigvården*).

Till Herr Stats-Rådet och Chefen för Ecklesiastik-Departementet.

I skrifvelse af den 19 Juni 1871 har Herr Stats-Rådet, med föranledande af den i § 13 mom. 1 af nu gällande Nådiga förordning angående fattigvården gifna föreskriften, att fattigvårdsstyrelse skall, bland annat, i fråga om fattigvården afgifva statistisk redogörelse jemlikt de föreskrifter, Kungl. Maj:t meddelar, anmodat mig att inkomma med förslag till de stadganden i detta afseende, hvilka må finnas nödiga.

Enligt de för Statistiska Tabellkommissionen gällande Nådiga föreskrifter har detta ämne skolat behandlas af Statistiska Beredningen, till deltagande i hvars sammanträde den 14 Aug. 1871 Ordföranden Herr Stats-Rådet och Chefen för Civil-Departementet, hade låtit inbjuda Herr Expeditions-Chefen i Ecklesiastik-Departementet, Herr Krigshofrätts-Rådet Rhodin samt Docenten Herr D:r Forssell.

Efter det ett af mig såsom föredragande utarbetadt och härhos vördsamt bilagdt "utkast till plan för statistik öfver fattigvården" blifvit uppläst, diskuteradt och i vissa delar, som i det tryckta exemplaret iakttagits, modifieradt, beslöt Beredningen nämnde dag, att genom Kungl. Maj:ts Befallningshafvande dels inhemta några förberedande upplysningar

*) Jfr Stat. Tidskr. h. 29 (N:o 2 för året 1871).

Stat. Tidskrift. 39:de häftet.

öfver nuvarande fattigvårdsförhållanden, dels öppna tillfälle till yttrandens meddelande öfver föredragandens uttalade åsikter, hvartill lämpligaste sättet ansågs vara att, i sammanhang med åskade svar å vissa bestämda frågor, utkastet till fattigvårdsstatistik blefve i tryck spridt till alla fattigvårds-samhällen, så väl som till enskilda personer, hvilka kunde företrädesvis antagas vara i tillfälle att meddela upplysningar.

I enlighet med detta Statistiska Beredningens beslut afsändes den 29 Sept. s. å. det nödiga antalet exemplar af så väl utkastet som serskilda blad upptagande de bestämda frågorna, och anhölls genom Cirkulär af s. d. till Kungl. Maj:ts Befallningshafvande om benäget biträde för inhemtande af svar och dessas öfversändande till Statistiska Central-Byrån, hvartill åtgått en tid af omkring 1½ år.

Då de svar å serskilda frågobladet, hvilka med ytterst få undantag ingått från hvarje kommunalt fattigvårdssamhälle i riket, antagligen hänföra sig till förhållandet år 1871 och sålunda i det närmaste afse samma tid, som slutåret af det qvinqueunnium, för hvilket Kungl. Maj:ts Befallningshafvande haft att i sina femårsberättelser redogöra, har det synts lämpligt att i det sammandrag af nämnda berättelser, som det åligger Statistiska Central-Byrån att utarbeta, sammanställa och med hvarandra jemföra de från Länsstyrelserna enligt fastställt formulär meddelade numeriska uppgifterna om fattigvården med dem, som på ofvananförda sätt ingått omedelbart från fattigvårdssamhällen till Statistiska Central-Byrån. Härigenom har *dels* kunskapen om fattigvårdsförhållandena i någon mån kunnat vidgas, *dels* beredts ledning för omdömet om den större eller mindre tillförlitligheten af vissa uppgifter, *dels* ytterligare uppdagats åtskilliga svårigheter, som möta tillvägabringandet af en andamålsenlig fattigvårdsstatistik, *dels* ock gifvits en och annan vink om den ordning, i hvilken arbetet för en sådan numera torde böra å nyo börjas och fullföljas.

Med vördsam hänvisning till innehållet af det sammandrag öfver Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser, hvilket, i hvad fattigvården beträffar (sid. 88 o. f.) blifvit på förenämnda sätt med begagnande af 2 källor utarbetadt, och hvaraf exemplar härhos bifogas, torde såsom hufvudresultat deraf bland annat kunna anföras:

att fattigvårdssamhällena sönderfalla i 2 hufvudafdelningar: kommunala och *ej* kommunala, mellan hvilka dock i vissa fall en mer eller mindre utsträckt gemenskap kan förekomma;

att den territoriela begränsningen af de kommunala fattigvårdssamhällena visserligen i allmänhet sammanfaller med den kyrkliga sockne- och kapellindelningen, men att åtskilliga undantag härifrån äfven förefinnas;

att i de städer, som för sig utgöra eget kommunalt fattigvårdssamhälle, detta omfattar stadens hela område äfven i de fall, då delning i flere statskyrkliga församlingar förefinnes, eller då detta område sträcker sig till någon del af egentlig landsbygd;

att bestämda kyrkliga områden å landsbygden befinnas i fattigvårdshänseende stundom förenade, stundom styckade och åtskilda, och att detta jemte andra oregelbundenheter af den administrativa indelningen och en eller annan ofullständighet i uppgifterna ännu *ej* medgifver någon bestämd numerisk uppgift öfver nuvarande antalet skilda fattigvårdssamhällen i riket, utan blott berättigar till det approximativa antagandet af minst 2,400 kommunala och 240 *ej* kommunala fattigvårdssamhällen;

att den benägenhet till styckning af fattigvården, som å landsbygden ofta gjort sig gällande *ej* blott i roteindelingen utan flerstädes i hvarje hemmans åtagande att sörja för sin fattigpersonal, otvifvelaktigt kommer att försvåra tillförlitliga primäruppgifters erhållande, och att af sådan anledning det uppgifna, inom kommunala fattigvårdssamhällen befintliga antalet serskilda fattigvårdsrotar: 3,017 torde vara förtjent af serskild uppmärksamhet med hänsyn till förfaringssättet för nödig upplysnings vinnande;

att antalet för en fullständig fattigvårdsstatistik behöfliga primäruppgifter ytterligare måste ökas med sådana från de *ej* kommunala, d. v. s. under enskild egendomssegares ansvar stående, fattigvårdssamhällena, när dessa *ej* såsom rotar upptagas, och att i sådana fall måhända serskilda föreskrifter torde befinnas påkallade;

att fattigvården inom olika landsdelar besörjes på så olika sätt, att det ändamål, som statistiken bör eftersträffa i tillförlitlighet och fullständighet af uppgifterna så väl beträffande personal som kostnader, säkerligen *ej* kan motses för hela riket uppnådt förr än efter flere års träget och

tillräckligen understödt arbete, men att detta arbete dock bör kunna med relativt mindre svårigheter utföras för städerna, som i allmänhet beträffande fattigvården förete mera likformighet, än för landsbygden;

att under benämningen "intagning i fattighus" serdeles å landsbygden kunna innefattas flerehanda både kvantitativt och kvalitativt olika slag af fattigvård från blott fritt husrum t. o. m. i stugor, som ej tillhöra kommunen, ända till full försörjning i alla hänseenden, samt att sådan försörjning utgår än ensamt i ett visst penningebelopp, än i naturapersedlar, som antingen anrättas i fattighuset, eller anrättade ditföras, än på båda sätten; att hjonens arbetskraft än tages i anspråk af och för fattigvården än icke o. s. v., hvadan alltså benämningen "full försörjning", så vida dervid fästes betydelsen att fattighjonet icke på något sätt till sitt underhåll bidroge, icke i allo är likbetydande med "intagning i fattighus";

att ej heller vid försörjningssätten: "omgång eller "utackordering" af äldre personer full försörjning i ofvanstående betydelse kan sägas lemnad under annan förutsättning än den, att någon ersättning genom arbete ej kunnat hjonet affordras;

att på grund häraf någon tillräckligt upplysande allmän indelningsgrund af samtliga rikets fattighjon och understödstagare ej torde vinnas ensamt genom atskiljande af dem, som äro eller icke äro i fattighus intagna, och af dem som åtnjuta eller icke åtnjuta s. k. full försörjning, helst när dessutom öfvergång från den ena till den andra försörjningskategorien lätt kan föranleda till dubbelräkning;

att benämningarna "ordinarie" och "extra" understödstagare likaledes äro underkastade olika uppfattning och ej torde kunna användas såsom allmängiltig indelningsgrund;

att, om än den kontanta utgiften för utackordering och bidrag i penningar bör kunna antagas temligen allmänt redovisad genom ordentlig räkenskap, värdet af de naturaprestationer, genom hvilka de fattiges försörjning ännu i så betydligt omfång bestrides, icke utan ganska stora svårigheter skulle kunna å landsbygden rätt uppskattas och i penningevärde utföras i räkenskap;

att under det flertalet af stadskommuner sökt att åt sin fattigvård gifva en stadgad form genom reglementen, fastställda af offentlig myndighet, en del till och med redan

enligt senast utfärdade Nådiga förordning, det motsatta förhållandet är rådande inom det öfvervägande flertalet af landskommuner, hvilka nöjt sig med kommunalstämmobeslut eller ännu äldre öfverenskommelser och häfdvunna bruk och ej sällan åt detta förfarande gifva uttryckligt företräde framför bindande reglementen;

att en fullständigare kännedom af alla befintliga stiftelser till fattigvårdens underlättande och fattigdoms förebyggande, torde vara önskvärd äfven från statistisk synpunkt, såsom upplysande om de olika behofven af direkta årliga bidrag från fattigvårdssamhällets medlemmar; samt

att den s. k. preventiva fattigvårdsomtanken synes allt mer väckas till lifaktig verksamhet ej blott i städerna utan ock flestades på landet och för fortgången af sitt arbete mindre saknat allmänt deltagande än insigtsfull ledning och tillräckligt spridd kunskap om, jemte upplysande exempel af de ändamålsenligaste förfaringssätten för att nå ett godt mål.

Hvad nu serskildt beträffar åsigtorna rörande den plan till fattigvårdsstatistik, öfver hvilken samtliga fattigvårdssamhällens och andra intresserade personers utlåtanden blifvit begärda, antydes redan af det föregående, att en stor meningsskiljaktighet kunnat förväntas. Så vida tystnad, eller underlåtenhet att öfver den föreslagna planen gifva något slags omdöme, får tydas som bifall, skulle dock sådant hafva lemnats af den vida öfvervägande majoriteten. Då emellertid den ännu tenligen allmänt rådande oviljan att uppträda med skriftliga yttranden, helst om något ogillande ifrågakomne, ej torde böra förbises, och då dessutom de stora olikheter, som framträda mellan olika län i afseende på begagnandet af det erbjudna tillfället till utbyte af åsikter, möjligen kunna häntyda på olika uppfattning af Länsstyrelsernas kungörelser i ämnet, torde det vara lämpligast, att hemta ledning för omdömet rörande fattigvårdssamhällenas uppfattning af frågan endast från afgifna bestämdt till- eller afstyrkande utlåtanden. Ehuru många bland dessa, så från ena som andra sidan, äro vilkorliga eller innehålla önskingar om en eller annan modifikation o. d., innebär dock äfven af dem det öfvervägande flertalet fullt gillande i hufvudsak af de i planen föreslagna åtgärderna och formulären. De fattigvårdssamhällen äro ej heller få, från hvilka man uppgifvit sig redan hafva till begagnande infört det föreslagna formuläret till personalredogörelse och från hvilka

sådan redogörelse för det sistförflutna året blifvit till Statistiska Byrån insänd, hvadan dess användbarhet sålunda af erfarenheten redan bekräftats.

Oaktadt den stora pluralitet, som bestämdt uttalat sig för planens antagande, skulle kunna berättiga till förbigående af minoritetens betänkligheter, synes dock billigheten fordra, att här egnas någon uppmärksamhet äfven åt dessa betänkligheter, helst åtskilliga bland dem otvifvelaktigt böra leda till modifikationer af den föreslagna planen.

Främsta rummet bland dessa inkast intages af den ökade tidsuppoffring, som skulle drabba fattigvårdsstyrelserna och serdeles deras ordförande, och hvilken, om den skulle af kommunens medel ersättas, komme att mer eller mindre öka fattigvårdstungan, hvadan äfven förslag väckts om statsbidrag till ersättning. Stundom har man ock tagit i betraktande den kostnad, som staten skulle få vidkännas för de statistiska sammandragens utarbetande och ansett denna kunna blifva allt för stor. Bristande färdighet i skrifning och räkning inom åtskilliga kommuner har ock framhållits såsom hinder, och såsom sådant har jemväl räknats obekantskap med svenska språket inom Öfver-Torneå socken och några kapellförsamlingar i trakten. En och annan församling har föreslagit, att bestyret med fattigvårdsstatistiken skulle öfverflyttas på presterskapet, eller att man kunde fortfarande nöja sig med de för Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser nu åskade uppgifterna.

Betänkligheter af denna art, hvilka hvad städerna beträffar ej förtjena ringaste afseende, böra deremot för landsbygden ej lemnas obeaktade. De undantagsförhållanden, som framträdt inom en och annan landsförsamling, vare sig deruti att fattigvården kunnat bestridas under sin enklaste och bästa form af hufvudsakligen enskild kristlig välgörenhet, som föga eller icke påkallat något besvär med förvaltning, räkenskaper, redovisning och revision, eller deruti att man i saknad af personer med tillräcklig skrif- och räknekunskap måst nöja sig med en redovisning, i hvilken det personliga förtroendet ersatt bristen i sifferuppställning o. s. v., upphäfva dock icke det behof, som inom det öfvervägande flertalet äfven af landsförsamlingarna förefinnes, att öfverförvaltningen af sin kostsamma fattigvård erhålla så fullständig upplysning och redogörelse som kan åstadkommas. Sedan nu jemväl genom Nåd. förordningen om fattigvården i riket

statens behof af statistiska uppgifter blifvit erkändt och dess fyllande anbefaldt, ligger häruti ett ytterligare skäl för underkännande af den ringa minoritetens motsatta anspråk eller önskningsar i hvad dessa kunde anses innebära af styrkande af de statistiska uppgifternas infordrande.

Ett tillmötesgående, så vidt sig göra låter och med statistikens ändamål är förenligt, synes dock för sakens framgång vara lika nödigt som billigt. Ett sådant tillmötesgående torde böra ske dels genom arbetets fördelning, dels genom största enkelhet och tydlighet af formulären, dels genom dessas tillhandahållande, om ej kostnadsfritt, såsom af en del fattigvårdsstyrelser begärts, åtminstone för lägsta möjliga pris, hvarom andra framställt önskningsar.

I hela den bildade verlden gör sig behofvet af tillförlitliga statistiska uppgifter allt mer gällande, men derjemte öfvergår förvaltningen allt mer till kommunal sjelfstyrelse, och der man ej tillräckligt starkt sammanknutit delarne eller kommunerna med det hela eller staten, kan sambandet hotas med bristning, hvaremot en ändamålsenligt sammanlänkad verksamhet mellan kommunerna och den gemensamma samhällsmyndigheten lönar med rika frukter, derigenom att den så betydligt förökar de intresserade medarbetarnes antal. Utan tvifvel har väl ock all kommunal förvaltning det syftemål att utbilda och underhålla en sådan samverkan och derigenom främja upplysning ej mindre uppåt än nedåt. Fattigvårdsstatistiken förutsätter oeftergiftigt, att fattigvårdsstyrelserna lemna de nödiga uppgifterna, och ju mer tid af dem kan egnas åt formulärens behöriga ifyllande, desto mindre blir den kostnad, som staten får vidkännas för slutliga bearbetningen till rikssammandrag. Då i alla händelser Länsstyrelserna med underordnade tjenstemän måste blifva en mellanhand mellan den centrala myndigheten och kommunerna för uppgifternas insamlande, torde väl ock böra så ordnas, att de fattigvårdsstyrelser, som det behöfva, må hafva tillfälle åtminstone till en början att af dessa tjenstemän erhålla upplysningar och biträde.

Hvad beträffar frågan om formulär, hafva åtskilliga missförstånd yppats, hvilka ej torde här böra lemnas utan uppmärksamhet.

Den utdelade planen innehåller icke något formulär för *statistiskt sammandrag*, blott ett förslag till formulär för den *liggare* eller personalförteckning, som hvarje fattigvårds-

styrelse för egen del behöfver och enligt Nåd. förordningen III, § 13 är förpligtad att föra enligt de antydningar, som innehållas i § 12. Endast i missförstånd af detta förhållande kan det hafva sin grund, att man från ett eller annat håll kunnat ifrågasätta, huruvida statistiken såsom sådan skulle behöfva specifikation af namn, civilstånd, ålder och yrke m. m. för hvarenda person.

Detta missförstånd kommer naturligtvis att undanröjas, när äfven formulären för de *statistiska* redogörelserna blifvit utdelade och af dem kunnat inhemtas, huruledes de afse blott enkla *numeriska* uppgifter, men ej den utförlighet, som af liggaren påkallats. Härigenom torde man ock bäst kunna tillmötesgå den önskan, som af en mängd fattigvårdsstyrelser uttalats, att åt dem sjelfva måtte öfverlätas de statistiska sammandragens utarbetning i stället för blotta afskrifters insändande af hela personalförteckningen.

Då denna fattigvårdssamhällets egna förteckning eller liggare är afsedd att utgöra källan för de statistiska data, är den i främsta rummet af vikt. Mot den föreslagna formen af densamma (Bil. Litt. A i Utkastet) hafva åtskilliga väl grundade anmärkningar gjorts. Från många håll har önskats att, oaktadt den ökade kostnaden, åt dess format måtte gifvas storleken af skrifpappersarkets hela uppslag i stället för blott halfark, för att öka kolumnernas bredd och antal och sålunda kunna inrymma åtskilliga anteckningar, som än af det ena än af det andra fattigvårdssamhället ansetts böra till större bekvämlighet göras i liggaren, såsom t. ex. rörande kostnaden för hvarje understödstagare, bostad, anledning till understödsbehofvet och dess upphörande, specifikation af natura-prestationerna, folkmängd, fyrktal, hänvisning till Styrelsens protokoll, vidtagna åtgärder till fattigpersonalens ekonomiska och sedliga förbättring o. s. v.

Beträffande de serskilda kolumnerna af det föreslagna formuläret A, har:

i afseende på *kol. 1* från ett och annat håll föreslagits, dels att löpande årsnummer skulle utföras blott för s. k. "ordinarie" fattighjon, dels att nummerföljden skulle vara oafbruten utan afseende på årsskiftet; .

i afseende på *kol. 2* anmärkts, att antagningsdagen för de hjon, som länge tillhört fattigvården, ej torde kunna uppgifvas;

i afseende på kol. 3, dels att specifikation af hvarje medlem inom en familj, som erhållit understöd enligt Fattigvårdsförordningens § 2, vore allt för besvärlig och missledande i afseende på verkliga fattigantalet, dels tvärtom att åtminstone skolbarn, som erhållit understöd, borde specificeras, dels att yrkesuppgifter kunde vara öfverflödiga och ofta svåra att rätt anteckna, dels att civilståndsuppgifterna kunde utelämnas, dels att den fattiges bostad, då denna ej utgjorde någon kommunens vårdanstalt, vore nödvändig att hafva antecknad måhända bäst i serskild kolumn;

i afseende på kol. 4, att man för åldersuppgift medelst födelseår, månad och dag kunde få besvär att anlita prester-
skapets längder;

i afseende på kol. 5, att uppgift härom vore öfverflödig och att åtminstone länets namn ej behöfde antecknas för socken belägen inom detsamma;

i afseende på kol. 6 och 7, att den senare kunde utelämnas och ersättas af en serskild utdelningslängd för dem, som erhålla s. k. extra understöd;

i afseende på kol. 8, att den borde upptaga ej blott "slag" utan ock "belopp" af understöd, att tillfälle genom större utrymme eller flere underafdelningar borde lämnas för utförande af beloppen ej blott i penningar utan ock i naturaprestationer, samt att der äfven kunde behöfva antecknas namn å person, som öfvertagit fattighjonets vård;

i afseende på kol. 9, att för den, som erhållit understöd enligt § 2, afgångsdagen ej kunde bestämmas; samt

i afseende på kol. 10, å ena sidan att den kunde indragas såsom lemnande tillfälle till många godtyckliga anteckningar, och å den andra att utrymme behöfdes för anteckning om föregående lefnad och dess samband med understödsbehovet.

Dessutom har, såsom ofvan till en del är antydt, önskats en kolumn för utförande af hela årskostnaden för hvarje enligt § 1 antaget hjon, en för hänvisning till fattigvårdsstyrelsens protokoll, serskilda könskolumner, serskilda utförligare anteckningar om de vårdade barnen, o. s. v.

Ett och annat fattigvårdssamhälle har ansett liggaren böra föras i 3 afdelningar: för ständiga hjon, tillfälligt understödde och barn, och ett serskildt blad eller en serskild sida ägnad åt hvarje fattighjon har till och med förordats.

Anmärkningar hafva ock gjorts mot ändamålsenligheten af den serskilda raden vid formulärets slut, innehållande summa qvarvarande vid årets utgång.

Man har ock önskat bestämd föreskrift, huruvida redovisningen bör afse kalenderår eller ej, afvensom från åtskilliga håll fullständiga underrättelser med upplysande exempel för liggarens begagnande och aftryck å densamma af vissa delar af Fattigvårdsförordningen.

Om än den öfvervägande majoritet, som förklarat sig utan alla ändringar gilla formuläret Bilagan Litt. A, skulle kunna berättiga att tillstyrka dess oförändrade antagande, vore dock orätt att förbise de förbättringar, som åt det samma enligt ofvan anförda önskningsar skulle kunna gifvas. Omöjligheten att fylla alla dessa ensamt från landsbygden uttalade önskningsar är dock uppenbar.

Då man väl bör söka inrätta liggaren för landsbygden med stöd af fattigvårdsförordningens bestämda föreskrift och med hänsyn företrädesvis till fattigvårdssamhällets egna behof, torde i främsta rummet såsom förbättring böra medgifvas liggarens utvidgande till formatet af skrifpappersarkets hela uppslag.

Med denna förändring föreslås de kolumner eller rubriker, som närlagde tabell, Litt. A', utvisar, och som ej skulle göra behöfligt att begagna mer än en rad för hvarje person.

Kol. 1 och 2 hafva i detta nya förslag fått lydelsen "inskrifningsnummer och tid" i afsigt att åt fattigvårdsstyrelserna lemna öppet val emellan en fortlöpande eller en för hvarje kalenderår afbruten nummerföljd, hvarjemte den ifrågasatta serskilda kolumnen för hänvisning till fattigvårdsstyrelsens protokoll ansetts kunna göras öfverflödig, då åtminstone i talrika fall inskrifningsdagen innebure en sådan hänvisning. För de under löpande året antagne torde väl såsom redovisning *antagningsdagen* vara nödig att anteckna, hvilket kan ske i vanliga bråkformen t. ex. $\frac{6}{10}$ (i st. f. 6:te Oktober).

Utan noggrann uppmärksamhet på de förhållanden, hvilka för kol. 3 äro föreslagna, kan fattigvårdsstyrelsens pligt enligt Nåd. förordningens § 12 ej anses tillbörligen fullgjord. Någon inskränkning för förteckningen eller liggaren synes alltså här ej kunna eller böra nedgifvas, utom hvad beträffar serskildt uppräknande af samtliga medlemmar i en familj, som erhållit fattigvård. I sådant fall kan dock understödet vara

beviljadt antingen för viss familjemedlem, eller för alla samfaldt. — Jag föreställer mig att det vore för fattigvårdsstyrelsen angeläget, att i förra händelsen anteckning gjordes exempelvis "N. N. för sin hustru" eller "N. N. för sonen (dottren) N. N.", i senare händelsen exempelvis "N. N. för hustrun och 5 minderåriga barn", men att i båda händelserna detta blott räknades i kol. 6—9 såsom ett enda understöd.

När åter fattigvården nödgas att *omedelbart* taga vård om minderårigt barn såsom t. ex. hittebarn och barn, hvars föräldrar hålla sig undan eller öfvergifvit orten eller landet, samt barn, som af en eller annan anledning utan föräldrars mellankomst (t. ex. idioter) antagas till vård, synes ändamålsenligt vara, att sådant barn uppföres i liggaren under sin serskilda nummer, såsom omedelbart emottagande vården, jemte de anteckningar, som till upplysning i öfrigt kunna vara af nöden.

I allmänhet skulle sålunda i liggaren *med* nummer *ej* upptagas de, som blott medelbarligen, eller genom sina lagliga målsmäns (familjeförsörjares) mellankomst njuta understöd, d. v. s. bipersonerna i motsats mot hufvudpersonen.

Att i förekommande tvetydiga fall här bestämma valet måste naturligtvis lemnas åt fattigvårdsstyrelsens egen pröfning. I rubriken äro inom parentes satta bokstäfver för att antyda de förkortningar, som skulle kunna minska besväret med inskrifning. Härvid torde ock uppmärksamheten böra fästas derpå, att om förkortningarna inskrefves antingen å en serskildt upptagen kolumn eller ock blott vid hvarje rads slut i kol. 3, detta skulle underlätta den statistiska redogörelsens utarbetande.

En kol. 4 har ock tillagts för att, der fattigvårdsstyrelsen så önskar, lemna rum för anteckning om bostad. Der åter serskild sådan anteckning *ej* af fattigvårdsstyrelsen pröfvas nödig, torde väl denna kolumn kunna begagnas att öka utrummet af kol. 3.

Hvad yrke fattighjonet haft eller understödstagaren utöfvar kan för fattigvården *ej* vara likgiltigt, utan upplyser tvärtom i flere hänseenden om anledningarna till understödsbehovet; så är ock förhållandet med frågan huruvida barn är äkta eller oäkta och saknar vård af föräldrar.

Utan åsidosättande af sin pligt att om sökandens lefnadsförhållanden göra sig underrättad, kan visserligen fattigvårdsstyrelsen vara tillfredsställd med en mera obestämd

åldersuppgift, än den i kol. 5 föreslagna anteckningen om födelseår, och statistiken kan ej heller, åtminstone tills vidare, omfatta mer än vissa större grupper af lefnadsår och sådana torde länge komma att blifva blott de 2 öfver och under 15 år.

Ehuru det kunde vara af vigt att erfara, så väl hvilka de orter inom riket äro, som mest hemsökas af sådana inflyttningar, hvilka falla fattigvården till last, som ock de orter, hvilka företrädesvis gifva upphof till flyttningarua, har likväl för att förenkla formuläret och öka dess utrymme för andra anteckningar kol. 5, enligt första förslaget, efter derom framställda önskningsar, helt och hållet uteslutits i det nya förslaget. Ett enkelt sätt att utmärka åtminstone antalet personer, som äro födda *utom* fattigvårdssamhället, kan ernås derigenom att i anmärkningskolumnen eller annorstädes på lämpligt sätt göres blott ett streck eller annat kort tecken för personen, efter fattigvårdsstyrelsens godtfinnande.

Af hvad i det föregående är anfördt synes ingen annan indelningsgrund af understödstagarne vara hållbar, än den som af författningens § 1 och § 2 anvisas. Den uttalade önskan om serskilda kolumner för könen skulle kunna tillmötesgå genom en sådan delning af ifrågavarande kolumner, som det nya förslaget Litt. A¹ innehåller i kol. 6, 7, 8 och 9.

För en ändamålsenlig delning af pappersarkets hela uppslag har ansetts bäst att kol. 10 inrymmes åt anteckning om fattighjonets afgang, ehuru efter tidsföljd denna anteckning borde komma sist. Naturligtvis kunna tid och sätt för afgang här antecknas endast i de fall, då kunskap derom kan af fattigvårdsstyrelsen vinnas.

Derest förhållandet vore sådant, att understödet utginge under några vissa för hela riket gemensamma och öfver allt likbetydande benämningar, som kunde begagnas såsom tillräcklig upplysning om försörjningssättet både i qvantitativt och kvalitativt hänseende, eller så att det serskilda slaget af understöd kunde uttryckas med t. ex. hel fattigstat, half, fjerdedels sådan o. s. v., skulle det ej möta svårighet att i liggaren inrymma anteckningar, som kunde i hög grad underlätta öfversigten af fattigvårdsförvaltningen och minska besväret med serskild bokföring. Af de från fattigvårdssamhällena vunna upplysningar adagaläggas dock tillvaron

af så stora olikheter uti ifrågavarande hänseende, att något förslag till formulär, som på samma gång kunde i bestämda kolumner inrymma alla nödiga anteckningar rörande både slag och belopp i penningar och naturaprestationer af beviljad understöd och hela årskostnaden för hvarje person, säkerligen ej kunde lyckas tillvinna sig allmänna bifall. Af sådant skäl torde formuläret ej kunna gå längre, än att i kol. 11 lemna så stort utrymme som möjligt för de anteckningar, som fattigvårdsstyrelsen kan finna önskvärda, vare sig med eller utan serskilda af densamma upplinierade kolumner. I alla händelser synes klart, att huru fullständiga anteckningar man ock må göra i denna kolumn, ensamt deraf ej kan hemtas tillräcklig upplysning öfver samhällets hela fattigvårds-kostnad, utan att denna måste sökas i serskild räkenskap. Såsom minnesvägledning för fattigvårdsstyrelsen och upplysning för revisorer kunna deremot anteckningarna i denna kolumn hafva mycket värde. Öfver allt, der man har någon viss vedertagen upplysande benämning (utackordering, omgång, fosterhjälp, fattighus o. d.) för försörjningssättet, torde detta böra i kol. 11 först antecknas och derefter de tillägg och upplysningar, som må anses behöfliga.

För upplysande anteckningar af flerehanda slag är kol. 12 otvifvelaktigt gagnelig och alltså föreslagen att bibehållas, om behöfligt äfven för att vidga utrymmet af kol. 11.

Förteckningen, afsedd att begagnas såsom en fortgående liggare, börjande från ett visst kalenderår, bör dock kunna lemna öfversigt för hvarje serskildt kalenderår genom en afslutning, som ej hindrar dess fortfarande begagnande för sitt egentliga ändamål. Derest fattigvårdsstyrelsen vill i sin liggare göra en sådan årlig summarisk afslutning, kan med de kvarvarande förfaras efter behag på 2 olika sätt, antingen så att de hvar för sig med namn m. m. öfverföras i den nya årsförteckningen, eller så att detta sker blott i en gemensam summa. I förra fallet kan till en början inträffa, att man för den ene eller andre af de äldre fattighjonerna saknar nödiga uppgifter för kol. 1, 2 och 5, i följd hvaraf dessa kolumner då måste lemnas tomma. För alla dem som fått fattigvård före den senaste författningens tillämpning äro ej heller kol. 6—9 fullt tillämpliga, men styrelsen måste efter eget godtfinnande hänföra personen till den ena eller andra kolumnen. I kol. 11 kan man, om man vill, äfven för dessa

qvarvarande, när de serskildt uppräknas hvar för sig, göra anteckningar. Väljer man det senare sättet för anteckning af blott sammanlagda antalet, nödgas man alltid att vid behof af upplysning om viss person gå tillbaka till föregående års förteckningar.

För att erhålla ett riktigt antal till nästföljande år qvarvarande, måste man ock för dessa blott summariskt öfverflyttade understödstagare, hvilka såsom hufvudpersoner ansetts och i nya liggaren skulle erhålla hvar sin nummer, serskildt afräkna hvar och en som afgått under årets lopp och göra afdrag af dem.

En vigtig sak är att förekomma dubbelräkning af understödstagare, som under samma års lopp förnyade gånger får sig hjälp för en kortare tid beviljad. Detta kan ske derigenom, att sådan understödstagare blott första gången erhåller serskild inskrifningsnummer och att vid personens inskrifning följande gånger *utan* serskild nummer blott hänvisas till den första nummern.

Då under årets lopp en fattig, som blifvit antagen till understöd enligt § 2 och såsom sådan införd i liggaren, kan komma att öfvergå till fattigvård enligt § 1, torde åter vara ändamålsenligast att han i liggaren aföres såsom afgången, der han först är inskrifven, och *med* nummer å nyo införes såsom antagen enligt § 1, dervid en hänvisning göres till hans förra nummer och tvärtom när öfvergång skett från § 1 till § 2.

Att i förslaget till liggare göra några utdrag ur fattigvårdsförordningens föreskrifter har ansetts obehöfligt, då hvarje fattigvårdsstyrelse bör kunna skaffa sig tillgång till denna förordning.

Oaktadt det fattigvårdsstyrelsen delgifna och nu föga förändrade förslaget till liggare skulle kunna antagas hafva med stor majoritet gillats, torde dock här böra uttryckligen framhållas, att ett förslag med ändamål sådant som det ifrågavarande omöjligen kan göra anspråk på användbarhet efter den strängaste form och lydelse, utan att det måste betraktas såsom en vägledning, hvilken hvarje fattigvårdsstyrelse eger att begagna efter lokala förhållandens kraf, blott med det omdöme i afseende på sig företeende tillfälligheter, att liggarens egentliga ändamål i främsta rummet för fattigvårdsstyrelsen och i det andra för statistiken må kunna så vidt möjligt vinnas.

Såsom ofvan är antydt, torde för att undanrödja det missförstånd, som ej gjort tillräcklig åtskilnad mellan fattigvårdssamhällets egen förteckning eller liggare och ett statistiskt sammandrag, vara nödigt att ett formulär för detta sistnämnda sammandrag äfven nu framläggas.

Det större eller mindre antal rubriker, det mer eller mindre omfångsrika innehållet af en statistisk öfversigt bestämmes dels af primäruppgifternas fullständighet, dels af den arbetskraft, som kan göras tillgänglig för sammandrag af primäruppgifterna. Derest afskrifter af fullständigt förda personalförteckningar enligt formuläret till liggare och af fullständigt förd räkenskap öfver inkomster och utgifter kunde från rikets samtliga fattigvårdssamhällen erhållas, och tillgång beredas till skicklig personal för bearbetning af dessa massor af primäruppgifter, kunde visserligen tillvägabringas statistiska öfversigter af den största utförlighet i detaljerna. Men åtminstone för närvarande och närmaste framtid torde ej kunna byggas på någondera af dessa förutsättningar.

Af de meddelanden, som erhållits, framgår omisskänligt, att det fordras tid, innan man kan motse den föreslagna liggaren allmänt införd i bruk och så begagnad, att den äfven uppfyller krafven på en källa för statistik. Intill dess sådant må kunna åtminstone till det mesta anses uppnådt, torde det väl vara mindre ändamålsenligt att allmänt ifrågasätta afskrifters insändande, då sådana afskrifter möjligen ofta kunde hafva allt för stora brister, och dessutom enligt hvad man kan sluta af flere inkomna yttranden, möjligen ansåges mer betungande än ett enkelt statistiskt sammandrags utarbetande af fattigvårdsstyrelsen själf. Det torde under sådant förhållande möjligen kunnat synas ändamålsenligast att åt fattigvårdsstyrelserna å landsbygden lemna valfrihet emellan afskrift af längden eller statistiskt sammandrags utarbetande efter bestämdt formulär, men å andra sidan låge väl häruti ett förbiseende af det bestämda åliggande, som förordningen innehåller rörande skyldigheten att meddela statistiska uppgifter. För städerna torde minst kunna ifrågasättas någon befrielse från åliggandet att utarbeta och aflemna ett statistiskt sammandrag. Ehuru städernas förhållanden väl skulle kunna påkalla och medgifva en utförligare statistisk redogörelse än som för landsbygden kan ifrågasättas, torde dock till en början vara rådligast att samma måttstock begagnas för både landsbygd och städer i

afseende å formulärets omfattning, dock alltid med tacksamt erkännande af de upplysningar, som derutöfver må kunna meddelas. Att i sådant fall måttstocken måste inskränkas efter landsbygdsförhållandena följer af sig sjelft.

I fattigvårdsstatistiken spela personal- och penningredogörelserna en lika vigtig rol. Hvad den förra beträffar, erbjuder den föreslagna liggaren en åtminstone t. v. tillräcklig källa. För den senare åter saknas den likformighet, som utgör första villkoret för sins emellan jemförliga uppgifter, intill dess något gemensamt räkenskapsformulär kunnat tillvägabringas och allmänt blifva antaget.

För att af de statistiska personal- och penningredogörelserna kunna draga upplysande slutsatser, kräfves ock kännedom om en mängd förhållanden, såsom lokalbeskaffenhet, folkmängd, näringsverksamhet, årsväxt och öfriga inflytelser på det ekonomiska tillståndet, befintliga fonder till underlättande af de kommunala utgifterna, enskilda fattigvårdsinrättningar, roteindelning, befintliga hus till de fattiges inrynmmande och deras rymlighet, antagen ordning för understöds meddelande o. s. v.

En del af dessa förhållanden måste belysas ur andra källor, såsom befolknings- och näringsstatistiken, andra äro relativt så oföränderliga, att någon årlig redogörelse för dem ej kan ifrågasättas, andra åter äro så lätta att upplysa, att de väl torde kunna utan ökad besvär upptagas i en årligen af fattigvårdsstyrelsen sjelf upprättad statistisk redogörelse.

Det är hufvudsakligen genom jemförelser, som man af statistiska uppgifter kan hemta gagn. Tillfälle till sådana jemförelser mellan förhållandet under olika år inom vårt eget land, kommer att erbjuda sig i den mån ett godt material år efter år kan tillvägabringas och behörigen bearbetas. Men tillfälle till jemförelser med Norge bör så mycket mindre förbises, som detta land kommer att erbjuda en måhända 10-årig serie af utmärkta statistiska redogörelser öfver fattigvården, innan någon ny plan för denna statistik inom vårt eget land kunnat hinna genomföras. Vår statistiska redogörelse torde därför, så vidt möjligt, böra afse att bereda jemförelsepunkter med den Norska.

Från dessa synpunkter har närlagda formulärförslag, Litt. B, till redogörelse för de enskilda fattigvårdssamhällena utgått.

På raderna 1 och 2 af detsamma hafva ifrågasatts några lätt meddelade upplysningar om det antal rotar, enskilda

fattigvårdssamhällen och platser för fattighjon, som samhället omfattar.

Vanligen uppställas redogörelser för personalomsättning, jämförliga med nu ifrågavarande, så att man äskar upplysning om:

qvarvarande från nästförutgångna året,
antagne under årets lopp,
summa vårdade under hela året,
afgångne under årets lopp och
qvarvarande till nästföljande år.

I ändamål att till det yttersta inskränka kolumnernas antal, begär föreliggande formulär i kol. 2—5 endast summarisk uppgift öfver den personal, som utgjort föremål för fattigvård, deruti inbegripne så väl qvarvarande från föregående år som antagne under årets lopp.

För att dock ej gå miste om den värdefulla upplysningen öfver fattigpersonalens hela antal å viss tidpunkt af året, begäres å rad 20 summarisk uppgift om qvarvarande till nästa år, samt å rad 21 om antalet deribland gifte.

Den enda hållbara allmänna indelningsgrunden af de fattige är, enligt hvad ofvan anförts, den, som förordningen erbjuder i § 1 och 2, hvarför denna borde i kol. 2—5 bibehållas med sina underafdelningar för de båda könen.

Raderna 3 och 6 upptaga den enda åldersskilnad, som åtminstone f. n. torde kunna ifrågasättas att blifva föremål för statistisk redogörelse, eller under och öfver fyllda 15 år.

Vid inskrifning i kol. 2—5 motsvarande raderna 3—12 iakttages, att i nämnda kolumner utföres blott antalet af de hufvudpersoner, som i liggaren blifvit *med* nummer inskrifna och ej antalet af deras i liggaren *utan* serskild nummer antecknade barn. Hela antalet af dessa barn upptages deremot på det öppna rum, som i kol. 1 finnes å raderna 7, 9 och 11 samt 20, hvadan alltså den å raden 12 ingående *hela summan* af de i liggaren med serskilda nummer uppförda personer finner sin kontroll genom nedadderande af de tal, som på ofvan anförda sätt blifvit i kol. 2—5 införda för hvardera af raderna 3—11.

Raderna 13—19 äska upplysning om *blott en del* af de å raden 12 i summan utförda personerna och antalet införes för hvarje rad i kol. 2—5.

Genom upplysning, enligt rad 13, om antalet "*fullt försörjde*" kan beräknas antalet af dem, som *ej* njutit full försörjning.

Uppgiften, enligt rad 14, om antalet af dem, som njutit *husrum* af fattigvårdssamhället, upplyser om antalet af dem, som *ej* fått husrum.

Raderna 15—17 lemna andra viktiga upplysningar.

Under förutsättning att i liggaren förfäres på sätt ofvan är föreslaget för person, som under årets lopp öfverflyttas från vård enligt § 2 till sådan enligt § 1, eller tvärtom, har ansetts nödigt för undvikande af dubbelräkning att å raden 18 begära uppgift å antalet af dem, som sålunda omflyttats.

Den uppgift, som å raden 19 ifrågasättes rörande antalet under året af lidne, afser blott de *med* nummer inskrifne och *ej* de barn, för hvilka föräldrar erhållit understöd och hvilka, enligt hvad rörande liggaren är föreslaget, *ej* hvar för sig erhålla nummer eller till namn utföras utan blott till hela sammanlagda antalet.

För alla förenämnda uppgifter till den statistiska personalredogörelsen innehåller liggaren fullständig tillgång, om den enligt planen föres ordentligt, så att för denna redogörelses utarbetande blott behöfves, att liggaren genomgås och att för hvar person göres inprickning eller streckning i det statistiska formulärets serskilda kolumner, hvarefter sammanräkning sker.

Liggaren erbjuder visserligen ock tillfälle att vinna upplysning om antagne fattige för hvar serskild månad af året äfvensom om deras yrken. De fattigvårdsstyrelser, som här om för egen räkning önska upplysning, kunna alltså vinna den, men det torde *ej* vara lämpligt att för det statistiska sammandraget härmed ytterligare öka arbetet.

Derest den statistiska redogörelsen utarbetas fullständigt på ofvan antydda sätt, så lemnar den allt nödigt material för jemförelser med Norges statistiska redogörelser öfver fattigpersonalen.

De vinkar, som här ofvan lemnats till vägledning, så väl för förandet af liggaren som för den statistiska årsredogörelsens utarbetande, kunna omöjligen vara grundade på förutseende af alla möjligen inträffande fall, och följaktligen *ej* göra anspråk på en fullständighet, som skulle göra egen eftertanke vid formulärens begagnande öfverflödigt. Bristerna, som i följd häraf komma att i många hänseenden röjas,

torde dock efter hand kunna afhjelpas med erfarenhetens ledning under allvarligt sträfvande till målet.

Hvad nu beträffar den andra för fattigvårdsstatistiken behöfliga redogörelsen, eller den öfver *finanserna*, möta, åtminstone för närvarande, serdeles stora svårigheter för dess erhållande.

Om man antager, att inom hvarje fattigvårdssamhälle räkenskaperna måste, för att kunna vederbörligen revideras, föras med all den utförlighet, både i afseende på inkomster och utgifter, som af de serskilda lokala förhållandena påkallas, så berättigas man häraf, på sätt erfarenheten ock bekräftat, att förutsätta en stor mångfald af vidlyftiga och olika former för räkenskaperna. Försöket att genom blotta afskrifter af dessa vinna upplysning skulle säkert misslyckas, åtminstone intill dess något slags gemensamhet i formen kunnat tillvägabringas. Sådant synes åter vara omöjligt med mindre vissa hufvudtitlar kunde för räkenskapens debet och kredit till allmän efterrättelse fastställas. Endast under den förutsättning, att formuläret upptog ett ganska stort antal sådana hufvudtitlar, synes man kunna hafva något slags trygghet; att samma föremål allmänt komme att föras under samma titel. Om man finge såsom allmän regel antaga, att hvarje fattigvårdsstyrelse till revisorer öfverlemnade ett efter vissa titlar ordnad *räkenskapssammandrag*, skulle man såhunda kunna tänka sig möjligheten att genom ett allmänt gällande formulär för ett sådant räkenskapssammandrag åtminstone efter hand bereda material, om än detta genom titlarnes sannolika mångfald blefve ganska svårt att bearbeta. Af de från fattigvårdssamhällena inkomna upplysningarna framgår emellertid, att revisionen ganska ofta icke förutsätter något dylikt af fattigvårdsstyrelsen utarbetadt sammandrag, hvilket utan tvifvel mångenstädes skulle kunna betraktas som en ökad tynga. De sammandrag, som af en del fattigvårdsstyrelser upprättas, synas ock, så vidt af inkomna dylika kan slutas, förete betydliga skiljaktigheter, som måhända ej utan uppoffring af deras ändamål att tjena revisionen till upplysning skulle kunna genom ett allmängiltigt formulär utjemnas.

I alla händelser utgör fattigvårdsräkenskapen blott en del af den redogörelse för kommunens finansiella förvaltning, som författningsenligt skall till kommunens kännedom afgifvas, och så vidt af inkomna handlingar kunnat inhemtas,

synes i många fall kommunal- och fattigvårdsstyrelse, kommunal- och fattigvårdsräkenskap, sammanfalla till ett.

Då nu frågan om formen för en kommunal finansstatistik på Kungl. Maj:ts Nådiga befallning föreligger till utredande;

då i denna otvifvelaktigt måste ingå redogörelse för fattigvårdens inkomster och utgifter, och då dubbla redogörelser och dubbelt arbete väl torde böra sorgfälligt undvikas;

så synes, för att ej förlora tid för personalredogörelsens tillvägabringande, ändamålsenligast vara att t. v. uppskjuta frågan om serskildt formulär för fattigvårdens finansiella statistik och begränsa sig inom ett summariskt meddelande, som ej borde göra fattigvårdsstyrelserna ökadtt besvär.

I Norge har man i fattigvårdsstatistiken upptagit blott frågan om årliga *inkomsterna*, dock i många serskilda inkomsttitlar. Antagligen är i detta fall förutsatt, att utgifterna i det stora hela motsvarat inkomstbeloppet. Man kunde ock här välja frågan blott om hela inkomstbeloppet för året. Ändamålsenligare torde måhända vara, att i stället efterfråga hela *utgiftsbeloppet*, eller hvad fattigvården kostat i ett för allt. Härtill kunde läggas frågor om

a) det belopp, hvartill personliga fattigvårdsavgiften blivit bestämd för man och för qvinna,

b) det för fattigvården till uttaxering bestämda beloppet å hvar fyrk, och för städerna denna uttaxerings belopp i förhållande till bevillningen, samt

c) det beräknade värdet af ett fattighjons fulla försörjning.

För sådant ändamål föreslås att å den statistiska redogörelsen

raden 22 framställes fråga om den debiterade personliga afgiftens belopp,

på raden 23 värdet af full fattigstat, hvaremot det förhållande, att flerstädes ingen serskild debitering ensamt för fattigvårdens behof försiggår, ansetts innebära betänklighet mot frågors framställande derom,

och på raden 24 om samhällets hela utgift för fattigvården i penningar och naturapersedlar.

Ehuru berättigandet till kommunal sjelfstyrelse väl i allmänhet bör innebära förpligtelsen att redogöra för förvaltningens resultat på sätt detta i gällande fattigvårdsförordning

är uttryckligen föreskrifvet, lär dock inom många fattigvårdssamhällen komma att åtminstone till en början möta svårigheter för den statistiska redogörelsens utarbetande. Att såsom från en och annan ort föreslagits taga presterskapets biträde i anspråk på något obligatoriskt sätt, kan numera ej med något fog ifrågasättas, om man ock torde kunna hoppas, att ett välvilligt biträde med upplysning ej lär af pastor å landsbygden vägras, när det på höfviskt sätt påkallas och utan uppoffring af nödig tid för embetsgöromål kan lemnas. Lika litet torde väl något förpligtadt biträde med den kommunala statistiken kunna åläggas landtstatens tjenstemän, hvilka dock torde utgöra den enda mellanhand, som i vårt land kan officiellt anlitas för fattigvårdsstatistikens tillvägabringande.

Deremot torde ej böra förbises, att der bristande öfning i skrifning och räkning kunde af fattigvårdsstyrelse åberopas såsom hinder för den statistiska redogörelsens utarbetande, biträde på enskild väg väl i allmänhet bör kunna sökas och erhållas af folkskolelärare, som böra finnas tillgänglige och ega tillräcklig insigt för ändamålet. I detta hänseende torde ock böra erinras om förhållandet i Norge, der folkskolelärarne tagas i anspråk bland annat vid de allmänna folkräkningarnas utförande.

På grund af hvad här ofvan vördsammast blifvit anfördt, och sedan ärendet varit föremål för Statistiska Beredningens sammanträden den 17 och 24 innevarande månad, dervid Expeditions-Chefen i Ecklesiastik-Departementet samt Docenten D:r Forssell varit tillkallade, får med Beredningens samtycke jag härmed äran vördsammast hemställa:

huruvida det ej förtjenade uppmärksamhet, att hos vederbörande centralmyndighet upplades och upprätt-hölles en fortlöpande liggare, innehållande fullständig redogörelse för alla i riket befintliga milda stiftelser till fattigvårdens omedelbara eller medelbara underlättande, i den omfattning, som efter frågans pröfning från både rättslig och ekonomisk synpunkt må kunna anses nödig och verkställbar;

samt vördsammast tillstyrka:

1) att närlagda förslag (Litt. A¹) till liggare eller förteckning öfver dem, som åtnjuta fattigvård, måtte varda på det sätt t. v. antaget, att, i mån af vunnen erfarenhet, detsamma må kunna efter Statistiska Bered-

ningens hörande af Herr Statsrådet och Departementschefen modifieras på det sätt som finnes ändamålsenligast;

2) att af detsamma, försedt med några upplysande exempel i kolumnerna och med en serskild promemoria för ytterligare vägledning under begagnandet, på allmän bekostnad med stående stilar tryckes en upplaga tillräcklig för kostnadsfri spridning af några exemplar till hvarje fattigvårdssamhälle i riket;

3) att i sammanhang härmed underrättelse meddelas om det pris för tryckt ark, hvartill uppå requisition det af fattigvårdsstyrelse uppgifna arkantalet af detta slags formulärblankett, sådan den för begagnande är egnad, kan i Stockholm erhållas;

4) att närlagda förslag (Litt. B) till statistisk redogörelse öfver fattigvården likaledes måtte varda på det sätt tills vidare fastställt, att det må bero på Herr Statsrådet och Departementschefen att efter Statistiska Beredningens hörande meddela de föreskrifter om formulärets förändrade uppställning, hvilka af erfarenheten anvisats behöfliga;

5) att tryckning af detsamma med stående stilar på allmän bekostnad verkställes till det antal exemplar, som pröfvas nödigt för årlig förbrukning till såväl arkiv- som konseptexemplar;

6) att med stöd af Kungl. Maj:ts Nådiga förordning om fattigvården af den 9 Juni 1871 § 13, mom. 1 fattigvårdsstyrelserna anbefallas att enligt detta formulär (B) hvar för sig årligen upprätta en statistisk redogörelse, för hvilken formulärblanketterna dem kostnadsfritt af staten genom vederbörande centralmyndighets försorg tillhandahållas; samt

7) att den tid af året, då dessa statistiska redogörelser skola af fattigvårdsstyrelserna vara afslutade för att kunna aflemnas, bestämmes till utgången af Mars månad näst följande år.

Beträffande sättet för dessa statistiska redogörelsers aflemnande och ytterligare bearbetning kan, såsom i det föregående är antydtt, ifrågasättas, antingen att de från fattigvårdsstyrelserna skulle omedelbart insändas till vederbörande centralmyndighet, eller att deras insamlande skulle ske medelst biträde af någon lokalmyndighet och i detta senare

fall utan eller med åliggande för denna myndighet att granska och uppgöra sammandrag.

Omedelbar beröring mellan centralmyndigheten och hvarje serskild fattigvårdsstyrelse måste afstyrkas. Granskningsarbetet utom dess omfång i öfrigt skulle otvifvelaktigt föranleda en i hög grad tidspillande skriftvexling, och sannolikt skulle ofta för att vinna dess ändamål biträde behöfva anlitas af Kungl. Maj:ts Befallningshafvande. Äfven om den centrala myndigheten kunde förfoga öfver tillräcklig personal för hela sammanräkningsarbetet samt berättelsens författande och utgifvande från tryck, skulle, i följd af det förutgångna granskningsarbetets omfång och tidsutdrägt, sammandrag och offentliggörande komma att fördröjas på ett sätt, som för ändamålet med denna statistik vore högst menligt.

Det synes sålunda vara ett oeftergiftigt behof, att primäruppgifterna från hvarje fattigvårdssamhälle *insamlas* genom någon lokal myndighet och af denna jemväl *granskas* till riktigheten, innan de vidare användas. Att efter en sådan granskning originalen skulle insändas till den centrala myndigheten synes likaledes vara ett allt för tungt förfaringsätt, då samtliga sifferuppgifter från det halfark, som formuläret för den statistiska redogörelsen (Litt. B) upptager, kunna till ett ändamålsenligt sammandragsformulär (Bil. Litt. C) öfverflyttas på en enda rad för hvarje fattigvårdssamhälle och sålunda uppgifterna från en mängd fattigvårdssamhällen sammanföras inom ett par ark. Det synes alltså jemväl nödigt, att den lokala myndighet, som skulle få sig ålagdt att insamla och granska fattigvårdsstyrelsernas primäruppgifter jemväl erhåller uppdrag att i viss tabellarisk form *upprätta sammandrag* af dem, för att derigenom till minsta ändamålsenliga omfång reducera det material, som till centralmyndigheten skall insändas.

I sammanhang härmed måste ock i öfvervägande tagas den utförlighet, som bör egnas åt den tryckta statistiska redogörelsen öfver fattigvården i riket, och de förvaltningsområden, för hvilka den bör affattas. Om än fattigvårdssamhället i regeln sammanfaller med kyrkosockneområdet, torde dock ej numera böra ifrågakomma någon för pastorat, prostern och stift utarbetad fattigvårdsstatistik. Lika litet torde skäl förefinnas till utarbetning efter den judiciela indelningen. Länen med deras underafdelningar, vare sig nuvarande eller blifvande, synas deremot utgöra de förvaltningsområden, som

för fattigvårdsstatistikens bearbetning ensamt kunna ifrågakomma.

Man kan nu tänka sig den tryckta redogörelsen inskränkt ensamt till länssummor, och, om dessa skulle kunna erhållas genom länssammandrag, utarbetade af vederbörande lokalmyndighet, vore i sådant fall den centrala myndighetens arbete, på sätt vanligen i andra länder tillgår, ytterligare underlättadt. Emot denna inskränkning af den statistiska redogörelsen till blott länssummor kunna dock viktiga betänkligheter framhållas. Blotta länssummor lemna icke någon upplysning om de serskilda fattigvårdssamhällena inom länet, men till en början, och måhända äfven framdeles åtminstone tidtals, torde det vara af stor vikt att i tryck meddela de serskilda fattigvårdssamhällenas statistik. Härigenom beredes nemligen tillfälle till jemförelser, som lifva intresset och lika mycket kunna gagna sjelfva fattigvården som statistiken öfver densamma. Blotta summariska länssammandrag lemna ej heller något tillfälle för centralmyndigheten att kontrollera siffrornas riktighet.

Häraf följer, att den centrala myndigheten har behof att erhålla uppgifterna från *hvarje fattigvårdssamhälle*, hvilket såsom ofvan är nämnt kan ske genom deras införande i ett lämpligt sammandragsformulär medelst lokalmyndighets biträde. I sådant fall skulle den nuvarande indelningen i länsmansdistrikt och fögderin, eller en blifvande annan af länets förvaltningsområden, komma att bestämma den grupp af fattigvårdssamhällen, för hvilken af lokalmyndigheterna distriktssammandrag skulle utarbetas.

Det har visserligen blifvit ifrågasatt, att i Landstingsinstitutionen söka den behöfliga mellanhanden, och skulle möjligen äfven kunna ifrågasättas att anlita Hushållningssällskapens biträde, från den synpunkt att båda dessa lokalmyndigheter onekligen böra hafva intresse af en noggrann bekantskap med det ekonomiska tillståndet.

Landstingets verksamhet är dock inskränkt inom den korta tiden för dess samvaro, och det skulle icke utan betydlig kostnad kunna genom anställda personer inom vissa distrikt öfvertaga ansvaret för det arbete, som här är i fråga.

Den genom jordbruksstatistiken vunna erfarenheten rörande utvägarne för Hushållningssällskapen att göra sin myndighet gällande för ordentligt insamlande af primäruppgif-

terna visar och omisskänneligt, att flerstädes ännu mycket återstår att önska.

Då nu Länsstyrelserna hittills haft uppdrag att för sina femårsberättelser insamla data för fattigvårdsstatistiken, så innebure det biträde af dem, som kunde ifrågasättas för den nya anordningen, blott en förändring af det, som redan lemnats, och komme att i väsentlig mån inskränka det, som för femårsberättelserna skulle påkallas, sedan denna gren af statistiken blifvit för kommunerna obligatorisk och hunnit tillbörligt ordnas.

På grund häraf föreslås vördsammast:

8) att Kungl. Maj:t tacktes åt Sine Befallningshåfvande meddela uppdrag att biträda och öfvervaka fattigvårdsstatistikens ändamålsenliga utförande enligt vederbörande centralmyndighets föreskrifter, beträffande spridning till fattigvårdssamhällena af formulärblankett-exemplaren, upplysningars meddelande för dessas begagnande der sådan påkallas, insamlande vid ofvan föreslagen tid af fattigvårdsstyrelsernas statistiska redogörelser, dessas granskning och sammandragande till tabellariska öfversigter och länssammandragets öfversändande till vederbörande centrala myndighet inom den tid, som Kungl. Maj:t finner lämpligt föreskrifva;

9) att de serskilda formulärblanketter, som för ofvannämnda sammandragsarbeten böra användas (Bil. Litt. C), skola från vederbörande centralmyndighet kostnadsfritt tillhandahållas, samt

10) att det statistiska material, som sålunda skulle tillflyta vederbörande centralmyndighet, af densamma underkastas granskning och bearbetning, för att i den form och i den upplaga, som af Statistiska Beredningen må förordas, kunna såsom serskild afdelning under egen littera årligen ingå i serien af »Bidrag till Sveriges officiella statistik».

I fråga om den centrala myndighet, åt hvilken uppdrag skulle lemnas att slutligen utarbета och offentliggöra fattigvårdsstatistiken, synas endast 2 alternativ kunna ifrågakomma, nemligen antingen Ecklesiastik-departementet af Kungl. Maj:ts Kansli eller Statistiska Centralbyrån.

För det förstnämnda alternativet talar den redan godkända och följda grunden för fördelningen af arbetet med Sveriges officiella statistik. Enligt denna åligger det nemli-

gen hvarje förvaltande myndighet att utarbета och i viss form från tryck utgifva den statistiska redogörelsen för sitt förvaltningsområde. Härigenom har betryggats möjlighet för den speciella sakkunskapen och den disciplinära myndigheten att göra sig fullt gällande, samt att tillvägabringa en utredning och omfattning af ämnena, som vore omöjlig att åstadkomma ensamt genom ett blott statistiskt embetsverk äfven om detta i afseende på personal, lokal och disponibla medel vore flerfaldigt rikare lottadt än hvad vanligen är fallet och skäligen kan ifrågasättas. En dylik arbetets fördelning är ock regeln för alla andra länders statistiska verksamhet.

Då nu högsta inseendet öfver fattigvården i riket med den förvaltningsmyndighet, som deraf är en följd, utgör en af Ecklesiastik-departementets attributioner, skulle häraf följa den förutsättning att fattigvårdsstatistikens utarbetande och utgifvande från tryck äfven tillkomme detta departement.

I afseende åter på det andra alternativet, eller fattigvårdsstatistikens bearbetande och utgifvande af Statistiska Centralbyrån, torde ej böra lemnas ur sigte hvad ofvan är antydt, att enligt Riksdagens önskan Kungl. Maj:t anbefallt Statistiska Centralbyrån att inkomma med underdånigt förslag till kommunal finansstatistik, hvilket förslag inom kort kan Kungl. Maj:ts Nådiga pröfning underställas; att fattigvårdsstatistiken åtminstone hvad dess finansiella del beträffar ovedersägligen måste ingå i den kommunala finansstatistiken; att bearbetningen af denna sistnämnda väl antagligen kommer att uppdragas åt den under Civil-departementet lydande Statistiska Centralbyrån; att sålunda samma ämnen, åtminstone hvad fattigvårdens finanser beträffar, kunde komma att statistiskt bearbetas af 2 skilda centralmyndigheter med deraf följande olägenheter; samt att om en kommunal finansstatistik kommer till stånd, bearbetad af Statistiska Centralbyrån, det väl torde kunna ifrågasättas, huruvida ej den borde omfatta både fattigvårdens finanser och fattigpersonalen, och båda dessa ämnen sålunda samfäldt och under samma littera i serien af Bidrag till Sveriges officiella statistik af samma centralmyndighet bearbetas.

Derest Herr Stats-Rådet och Departements-Chefen skulle besluta sig för det första alternativet, kan det ej vara föremål för detta mitt förslag att i någon mån ingå i frågan om den centrala organisationen för arbetets utförande.

Om åter Kungl. Maj:t skulle täckas pröfva, att fattigvårdsstatistiken, sådan den för närvarande såsom blott en del af den kommunala finansstatistiken kan ifrågakomma, bör af Statistiska Centralbyrån bearbetas,

så torde jag få motse mig nådigst beredt tillfälle att afgifva underdånigt utlåtande rörande villkoren för arbetets öfvertagande.

Hela den vidlyftiga, till en mansbörda uppgående, samlingen af de från fattigvårdsstyrelserna, kronobetjente och Kungl. Maj:ts Befallningshafvande ingångna svaren i fråga om fattigvården och planen till statistik öfver densamma är i Statistiska Centralbyrån förvarad för att, derest så önskas, tillhandahållas Herr Statsrådet och Departements-chefen.

Stockholm i Kungl. Statistiska Central-Byrån den 24 Oktober 1873.

Fr. Th. Berg.

Bil. Litt. A¹.

Nytt förslag

Förteckning öfver dem som erhållit fattigvårdsunderstöd

1.	2.	3.		4.	5.
Inskriftuings-		Fullständigt namn, med anteckning om ogift (O), gift (G), enkling (E), euka (E) eller fränskild (F) och om yrke, samt för minderåriga om äkta (ä), oäkta (oä), fader- (f), moder- (m) eller föräldralösa (fm).		Bostad.	Födelse- år.
N:o.	tid.				
		<i>Qvarvarande från föregående år:</i>			
6	⁶ / ₁₀ 67	O	Drängen Nils Nilsson	Kråkmåla.	1852
10	⁵ / ₁₁ 68	G	Backstuguhjonet N. Nord jemte hustru och 3 barn	Hulta.	1830
5	⁶ / ₂ 69	E	Pella Botilsdotter	Måla.	1820
9	⁴ / ₃ 70	F	Greta Nilsdotter och 1 barn	Fannubyn.	1830
4	¹ / ₄ 71	ä	fm. Torparensen Karl Larsson	Husby.	1862
3	³ / ₄ 72	oä	ml. Anna Nyman	Qvarnhagen.	1863
		<i>Under året 1874 antagne:</i>			
1	¹⁰ / ₁	G	Torparen Anders Larsson med hustru och 4 barn	Nybacken.	1838
2	⁸ / ₂	O	f. d. Pigan Karin Ersdotter för sig och oä. dotter	Källstugan.	1845
3	³ / ₄	E	Lovisa Andersdotter	Fattighuset.	1824
4	⁶ / ₄	F	Karin Granbom med 2 barn	Lund.	1830
5	² / ₅	G	Anna Lustig med 3 barn	Fattighuset.	1835
6	⁶ / ₆	G	Torparen A. Storm för sin hustru	Holmbacken.	1842
7	⁸ / ₆	O	En kringvandrande döfstum gosse	—	1860
—	¹ / ₇	F	Greta Nilsdotter	Fannbyn.	1830
—	¹⁸ / ₈	G	Torparen Anders Larsson med hustru och 3 barn (jfr N:o 1)	Nybacken.	1838
8	¹⁵ / ₈	E	Lovisa Andersdotter	Fattighuset.	1824
9	²⁵ / ₈	G	Skomakaren P. Lundström för sin dotter Karin...	Kyrkovallen.	1838
10	²⁵ / ₈	ä	f. Karl, son af afl. Skräddaren K. Sundgren	Källshagen.	1871
11	⁸ / ₉	oä	ml. Emma Ersdotter	Lögdö.	1872

O. s. v.

till liggare.

i N. N. fattigvårdssamhälle uti N. N. län år 1874.

6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
Antagen enligt förordningens				Afgång och tid derför.	Serskilda slag och belopp af beviljad understöd m. m.	Anmärkningar.
§ 1.	§ 2.					
m. q.	m. q.					
1	—	—	—	—	Hel fattigstat.	Blind.
—	—	1	—	$\frac{8}{11}$ 74	10 Kr. i månaden.	Afflyttade d. $\frac{8}{11}$ 74 fr. socknen.
—	1	—	—	$\frac{4}{9}$ 74	Hel fattigstat.	
—	—	—	1	$\frac{1}{5}$ 74	$\frac{1}{8}$ t:a korn i månaden samt 1 lass ved.	{ Barnet ÷ d. $\frac{1}{4}$ 74. Modren begaf sig d. $\frac{1}{5}$ till N. N. socken i detta län för sökande af arbetsförtjenst.
1	—	—	—	—	{ Utackorderad hos sin farbroder Skomakaren P. Larsson för 7 Kr. i månaden.	
—	1	—	—	—	{ Utackorderad hos Föderådstagaren Per Svensson i Öden för 6 Kr. i månaden.	
—	—	1	—	$\frac{15}{1}$	2 hela och 4 halfva fattigstater.	
—	1	—	—	$\frac{4}{9}$	{ Modren vårdad å Lasarettet i Jönköping till sin död.	{ Jfr N:o 11.
—	—	—	1	$\frac{15}{8}$	Bostad och 5 Kr. i månaden.	
—	—	—	1	—	$\frac{1}{4}$ t:a korn och $\frac{1}{4}$ t:a potatis i månaden.	
—	1	—	—	—	Bostad och 10 Kr. i månaden.	Mannen rymt till Amerika.
—	—	1	—	$\frac{1}{9}$	{ Hustrun sänd till Centralhospitalet i Vadstena och der vårdad.	Hustrun sinnessjuk.
1	—	—	—	$\frac{1}{10}$	Vårdad å fattighuset.	{ Afsänd till sin hemort, sedan upplyst blifvit att denna är N. N. socken i N. N. län.
—	—	—	—	$\frac{1}{9}$	Vårdad i sin bostad.	
—	—	—	—	$\frac{15}{8}$	2 hela och 3 halfva fattigstater.	
—	1	—	—	—	Fullt understöd.	{ Sjuklig. Öfverflyttad till § 1. Jfr N:o 3.
—	—	1	—	$\frac{25}{8}$	Ett par skor för skolgången.	
1	—	—	—	—	{ Utackorderad hos Bonden Per Persson i Nyby.	{ Modren jemte öfriga barn uppehålla sig i N. N. socken.
—	1	—	—	—	{ Utackorderad hos Eukan Karin Ersdotter i Lögdö.	

Uppllysningar till vägledning vid liggarens förande.

Inskrifningen börjas med *kalenderår*.

Ändamålsenligast synes vara, att de i fattigvård från nästföretgånga året *qvarvarande* först hvar för sig med behållande af sin nummer, då sådan är gifven, inskrifvas i liggarens serskilda kolumner med de uppllysningar, som rörande dem äro tillgängliga, och att derefter följa de under året antagne i den tidsordning hvarefter antagningen skett, och torde dervid böra iakttagas följande:

I *kol. 1* börjar nummerföljden för de under året antagne med 1 och fortgår till kalenderårets slut. Om person, som redan inräknats bland de qvarvarande från förra året och sedermera afgått, änyo under årets lopp antages på grund af samma § i fattigvårdsförordningen som förut, bör han till undvikande af dubbelräkning ej erhålla ny nummer i kol. 1, ej heller någon anteckning (1) i kol. 6—9, utan i stället vid inskrifningen af hans namn hänvisas till den nummer eller plats han förut haft i förteckningen. Derest åter hans förnyade antagande skett på grund af annan § i förordningen än den, som förut på honom tillämpats, bör han erhålla ny nummer och anteckningar i kol. 6—9 jemte hänvisning.

I *kol. 2* utsättes (t. ex. i bråkform $\frac{6}{10}$ eller 6:te Oktober) dagen (för de qvarvarande äfven året), då personen af fattigvårdsstyrelsen antages, eller från hvilken hans understöd tager sin början, och torde, om sådant beslut fattats inför protokoll, anteckningen i denna kolumn innebära tillräcklig hänvisning till protokollet.

I *kol. 3* kan fattigvårdsstyrelsen efter eget godtfinnande inskrifva antingen blott *hufvudpersonen* (familjeförsörjaren), som sökt eller erhållit understöd och utesluta specifikationen af bipersonerna (familjemedlemmarne), med hvilka understödet delas, eller ock upptaga hvarje serskild person, blott dervid iakttages att uppgifterna till den statistiska redogörelsen kunna ur liggaren fullständigt och tillförlitligt hemtas. Säkrastr torde detta låta sig göra, om namn m. m. i de serskilda kolumnerna i regeln utföres blott för hufvudpersonen, men ej för de bipersoner (*hustru och barn*), som med eller genom honom njuta understödet, hvaremot dessa senare antecknas blott till antalet ensamt inom kolumnen 3, såsom

t. ex. N. N. för hustru, N. N. för son (dotter), N. N. för sig och hustru, N. N. för sig, hustru och 4 barn, N. N. för oäkta barn o. s. v. I öfrige kolumner af formuläret ingår detta då blott såsom *ett enda* beviljad understöd.

Fader- och moderlösa barn och moderlösa oäkta barn, så väl som barn, hvilkas föräldrar för fattigvårdsstyrelsen äro okända, då hjälpen påkallas, erhålla deremot alltid sin serskilda inskrifningsnummer motsvarande den rad i liggaren, der de hvar för sig med namn m. m. inskrifvas.

Som barn räknas alla under 15 år.

Genom en underafdelning i början af kol. 3, erbjudes tillfälle att använda de *förkortningar*, som i kolumnens rubrik äro antydda, så att de för det statistiska sammandragets utarbetande lättast falla i ögonen.

I kol. 4 är rum för den anteckning om bostad, som fattigvårdsstyrelsen sig till upplysning kan behöfva göra.

I kol. 5 är för den statistiska redogörelsen af vigt att anteckningarna tillåta en noggrann skilnad mellan åldern öfver och under fyllda 15 år.

I kol. 6—9 angifves medelst ett streck (1) i respektive könskolumn för hvarje *med* nummer inskrifven person huruvida han antagits enligt § 1 eller enligt § 2 af gällande fattigvårdsförordning. För de *utan* nummer för året upptagne infördes här ej något streck.

I kol. 10 antecknas i förut antydd bråkform, så vidt känt är, dagen för afgång från fattighjelp, och när detta skett genom dödsfall, utmärkes sådant medelst ett kors (†).

I kol. 11 kunna fattigvårdsstyrelserna efter godtfinnande, och möjligen genom utrymmets afdelande medelst uppdragna linier, få tillfälle att göra åtskilliga dithörande anteckningar, och deribland om hela fattigvårdskostnaden för person eller familj under årets lopp m. m.

I kol. 12 skulle kunna bland annat antecknas hemort för den som ej tillhör fattigvårdssamhället.

Bil. Litt. B.

Statistisk redogörelse från fattigvårdssamhälle
i län för år 187...

1	Samhället omfattar.....fattigvårdsrotar,.....enskildt fattigvårdssamhälle och kan inrymma					
2	i fattighus, i fattiggård, i arbetshus, i personer.					
		1.	2.	3.	4.	5.
Personer, som under redogörelseåret varit föremål för fattigvård.		Hela antalet såväl qvarvarande från föregående år som under årets lopp antagne enligt fattigvårdsförrordningens				
		§ 1.		§ 2.		
		mauk.	qvink.	mauk.	qvink.	
3	Barn under fyllda 15 år: föräldralösa äkta					
4	D:o moderlösa oäkta					
5	D:o andra					
6	Personer öfver fyllda 15 år: ogifte, utan barn					
7	D:o d:o med barn (ej upptagna här ofvan)					
8	D:o gifte, utan barn					
9	D:o d:o med barn (ej upptagna här ofvan)					
10	D:o enklingar, enkör, utan barn					
11	D:o d:o med barn (ej upptagna här ofvan)					
12	Summa i liggaren med nummer upptagnaserskilda personer					
Af förestående summa voro:						
13	fallt försörjde					
14	i fattighus eller annan dylik samhällets inrättning vårdade					
15	utackorderade					
16	i sjukvårdsanstalt på fattigvårdens bekostnad vårdade					
17	annat fattigvårdssamhälle tillhörige					
18	under året omflyttade från vård enl. § 2 till sådan enl. § 1 (kol. 2 och 3) eller tvärtom (kol. 4 och 5)					
19	under året aflidne bland de med nummer i liggaren upptagne					
20	till nästa år qvarvarande med tillsammans barn					
21	deraf gifte män (eller hustrur, då mannen ej har nummer i liggaren)					
22	För fattigvården debiterad personlig afgift öre för man och för kvinna.					
23	Beräknade värdet af ett fattighjons fulla försörjning Kr.					
24	Hela samhällets fattigvårdskostnad för året: i penningar Kr. och i naturaprestationer (till ungefärligt värde af) Kr.					
25	Anmärkning:					

Upplysningar till vägledning vid den statistiska redogörelsens utarbetande.

I rubriken utsättes fattigvårdssamhällets namn samt länsnamn och det årtal, som redogörelsen afser.

Redogörelsen för personalen skall omfatta hela fattigvårdssamhället och sålunda samtliga dess rotar, så väl som enskilda afsöndrade fattigvårdssamhällen inom området.

I *raderna 1 och 2* utfyllas de der äskade uppgifterna å de punkterade linierna, jemte tillägg, derest andra än de uppräknade vårdanstalterna finnas.

På *raderna 3—11* fördelas, enligt lydelsen af hvarje serskild rad, samtliga slag af fattige, så väl de som qvarstått från föregående år som ock de under det löpande året antagne. Alla sönderfalla efter åldern i 2 hufvudafdelningar: under och öfver fyllda 15 år. Till de förra (*raderna 3—5*) höra föräldralösa äkta barn, moderlösa oäkta, äfvensom andra, hvilka af föräldrar och målsmän öfvergifvits, eller af annan serskild anledning hemfallit åt fattigvården och i liggaren såsom hufvudpersoner inskrifvits med egen nummer. Dessa skola följakteligen ock i sammanräknadt antal utföras i dem hvar för sig tillkommande kolumn 2—5.

De barn åter, hvilka hafva till deras vård förpligtade föräldrar eller målsmän bland personer öfver fyllda 15 år (*raderna 6—11*) och hvilka såsom blott bipersoner i liggaren antecknats jemte den hufvudperson, som sökt och erhållit understöd för sig och de sina, utföras blott till sitt sammanlagda antal på *raderna 7, 9 och 11* i kol. 1 å dertill med punkter anvisade ställen och inräknas ej i summorna i kol. 2—5.

Då i kol. 2—5, motsvarande *raderna 3—11*, upptagits endast hufvudpersonerna, så kommer ock den summa, som, motsvarande *raden 12*, utföres i nämnda kolumner att öfverensstämma med antalet personer, som i liggaren äro med nummer inskrifna.

De serskilda upplysningar, som å *raderna 13—19* begäras, meddelas medelst antecknande af antalen i motsvarande kolumner 2—5.

Å *rad 20* inskrifves antalet qvarvarande hufvudpersoner i motsvarande kolumner 2—5, hvaremot samtliga de barn,

som enligt det föregående utgöra blott bipersoner, till sitt sammanlagda antal utföras på den punkterade linien inom kol. 1.

Å *raden 21* begäres serskild upplysning huru många af de qvarvarande hufvudpersonerna äro gifta och utsättes deras antal i kol. 2—5.

Den personliga afgift till fattigvården, som debiterats för man och qvinna, utföres i de punkterade linierna af *raden 22*.

Å *raden 23* antecknas värdet i penningar af ett fattighjons fulla försörjning, eller full fattigstat, och å *raden 24* hela fattigvårdssamhällets fattigvårdskostnad för året i penningar, eller naturapersedlar, uppskattade i penningevärde.

Rad 25 o. följ. lemna utrymme för serskilda anmärkningar, der sådana kunna anses nödiga.

Obs. Den statistiska redogörelsen skall vara färdig för aflemnande till vederbörande inom utgången af Mars månad näst efter redogörelseåret.

Sammandrag af Statistiske redogørelser fra samtlige fattigvårdssamhällen i län för år 187...

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.	15.	16.	17.	18.	19.	20.	21.	22.	23.
Fattigvårdssamhällen (specificeras).	Rad 1.		Rad 2.								Rad 3.				Rad 4.				Rad 5.			
	Fattigvårdssamhällen. Fattigvårdssamhällen. Fattigvårdssamhällen.	Enkelt fattigvårdssamhällen.	Fattighus.		Fattiggård.		Arbetshus.		Barn under fylda 15 år.													
			Antal.	Utrymme.	Antal.	Utrymme.	Antal.	Utrymme.	Föräldralösa äkta.				Moderlösa oäkta.				Andra.					
									§ 1.		§ 2.		§ 1.		§ 2.		§ 1.		§ 2.			
									m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.	m.	q.		

24.	25.	26.	27.	28.	29.	30.	31.	32.	33.	34.	35.	36.	37.	38.	39.	40.	41.	42.	43.	44.	45.	46.	47.	48.	49.	50.	
Rad 6.				Rad 7.				Rad 8.				Rad 9.				Rad 10.				Rad 11.							
P e r s o n e r ö f v e r f y l l d a 15 å r .																											
Ogifta, utan barn.				Ogifta, med barn.					Gifta, utan barn.				Gifta, med barn.				Enklingar och enkör, utan barn.				Enklingar och enkör, med barn.						
§ 1.		§ 2.		Tillhö- rande barn.	§ 1.	§ 2.	Tillhö- rande barn.	§ 1.	§ 2.	Tillhö- rande barn.	§ 1.	§ 2.	Tillhö- rande barn.	§ 1.	§ 2.	Tillhö- rande barn.	§ 1.	§ 2.	Tillhö- rande barn.	§ 1.	§ 2.	Tillhö- rande barn.	§ 1.	§ 2.	Tillhö- rande barn.		
m.	q.	m.	q.																							m.	q.

[illegible][illegible]

Underdånigt utlåtande rörande kommunal finans-statistik.

Stormäktigste, Allernädigste Konung!

Medelst Nädig remiss af den 30 Maj 1873 har Eders Kungl. Maj:t tackts anbefalla Chefen för Statistiska Centralbyrån att inkomma med underdånigt utlåtande öfver Riksdagens underdåniga skrifvelse af den 24:de samma månad med anhållan, att Eders Kungl. Maj:t på grund af anförda skäl täcktes taga i öfvervägande, huruledes en kommunal finansstatistik för riket må kunna åstadkommas, samt derefter göra framställning till Riksdagen om de för sådant ändamål erforderliga ändringar i kommunallagarne och om öfriga dermed sammanhängande frågor, hvarom det tillkommer Riksdagen att besluta.

Till fullgörande af denna Nädiga befallning utbeder jag mig få i djupaste underdånighet anförda följande.

Redan från flere århundraden tillbaka framträda äfven i vårt land omissskänneliga spår af den åsigt, att Riksstyrelsen ej kan undvara kunskap om det finansiella tillståndet inom de serskilda kommunerna och att den alltså sökt att vinna sådan åtminstone från de kommuner, åt hvilka en vidsträcktare själfstyrelse var öfverlemnad, eller städerna. (Jemför underd. betänkande och förslag rörande inrättandet af ett statistiskt embetsverk 1856 sid. 137).

När fattigvården efterhand öfvergått till ett kommunalt äliggande, framträda ock allt mer bemödanden att jemväl för landsbygden vinna upplysning om detta serskilda område för lokalförvaltning. (Jfr samma betänkande sid. 135, och sammandrag öfver Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser för 1866—1870, sid. 88).

I lokalförvaltningens organisation låg gifvet, att, der presterskapets biträde ej kunde anlitas, man företrädesvis måste vända sig till länsstyrelserna för att genom den sakkunskap, dessa borde ega, och genom den myndighet, de möjligen kunde utöfva, vinna de upplysningar, som kommunen ej var förpligtad att regelbundet meddela. Sålunda blefvo länsstyrelsernas femårsberättelser den källa, ur hvilken man efterhand allt mer önskade att kunna vinna kunskap ej blott om hela länets i öfrigt utan ock om kommunernas finansiella ställning. På grund af denna häfdvunna önskan yttrades ock redan i det förslag till förändradt formulär för Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser, som af Statistiska Beredningen år 1861 underställdes Kungl. Maj:ts Nådiga pröfning, bland annat (sid. 29) såsom under då varande förhållanden ändamålsenligast: »att, då vi hittills allt för mycket saknat utväg att erhålla öfversigt öfver kommunalutskylder och finanser, och då länsstyrelserna i främsta rummet synas kunna verksamt bidraga till ökade insigter härom, femårsberättelserna allt mer och mer komme att upptaga kortare redogörelser i detta ämne, i den mån sådana kunna finna stöd af räkenskaper».

När Eders Kungl. Maj:t under den 25 Oktober 1861 täcktes anbefalla, att ofvannämnda förslag skulle läggas till grund för utarbetandet af femårsberättelserna för åren 1856—1860, kunde så mycket mindre förväntas, att för en redan förfluten lång tiderymd några uppgifter rörande kommunala finanser skulle kunna erhållas, som de Nådiga förordningar, genom hvilka kommunalstyrelsernas verksamhetsfält bestämde utstakades, bära datum af den 21 Mars 1862.

Då emellertid dessa Nådiga förordningar icke innehålla något allmänt äliggande för kommunerna att till rikets officiella statistik lemna uppgifter, så kunde ej heller Statistiska Beredningen, då den tid efter annan till pröfning förehåft frågan om de förändringar i uppställningen af femårsberättelserna, hvilka kunde vara önskliga, sträcka sin förväntan längre, än att nämnda Nådiga förordningars föreskrifter om

kommunalutskylder, deras uppbörd och redovisning, i den mån de hunnit i verk sättas, skulle genom välvilligt tillmötesgående från kommunalstyrelsernas sida efter hand bereda Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande möjlighet att vinna åtminstone några upplysningar omfattande kommunernas finansiella ställning i dess helhet, och att af länsstyrelsernas för andra göromål upptagna tid någon del måtte kunna afses för det tidsödande gransknings- och sammandragsarbetet.

Att Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande välvilligt tillmötesgått denna förväntan, så vidt det af närvarande förhållanden medgifvits, framgår tydligt af de redogörelser öfver kommunala finanser, hvilka med stor tidsuppoffring för många län ganska utförligt meddelats i femårsberättelserna för perioden 1866—1870.

Oaktadt den uppmärksamhet, detta ämne sålunda tillvunnit sig, kunde anses innebära goda utsigter för framtiden, röjdes dock bäst af dessa försök, att nitiska bemödanden måst stranda på de mötande svårigheterna. För att så vidt ske kunde söka medverka till dessas undaurödjande, lemnades af Herr Statsrådet och Chefen för Civildepartementet i egenskap af Ordförande i Statistiska Beredningen uppdrag åt Docenten D:r H. Forssell att afgifva yttrande rörande villkoren och sättet för organisationen af en kommunal finansiell statistik. Detta underdänigst i tryck bilagda yttrande af den 9 Februari 1872 delgafs derefter Statistiska Beredningens ledamöter och de landshöfdingar, som under riksdagen voro härstädes närvarande och sedermera af Herr Statsrådet inbjödös att deltaga i Statistiska Beredningens sammanträde den 3 Maj 1872, då i sammanhang med frågan om de förändringar, som kunde i öfrigt anses önskliga för femårsberättelserna under perioden 1871—1875, Docenten Forssell redogjorde för hufvuddragen af sin plan till kommunalstatistik.

Med anledning af de betänkligheter, som under de af detta förslag framkallade öfverläggningar yttrats dels mot de i detsamma föreslagna ändringar i kommunallagarna, dels mot Landstingets befattning med detta ärende, beslöt Beredningen:

att för nu löpande femårsperiod 1871—1875 åtgärder i ämnet borde inskränka sig dertill, att Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande i det Cirkulär, som till dem komme att från Statistiska Centralbyrån utfärdas rörande femårsberät-

telserna, under hänvisning till de försök, som redan nu flerstädes gjorts, skulle anmodas söka på frivillighetens väg samla det material, som för en kommunal finansstatistik i nästa femårsberättelse vore behöfligt;

att, till åstadkommande af den nödiga enheten i räkenskapsformulär och redogörelser, prof å dylika i bruk varande borde från skilda orter införskaffas, och de på dylik grund utarbetade nya formulärförslagen genom Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes försorg spridas, samt

att kommunalfinansernas statistik för närmaste framtiden således ej finge tänkas skola blifva hvarken obligatorisk eller årlig, en anordning till hvilken man dock hoppades att, efter under närmaste år vunnen erfarenhet, inom kort kunna i komma.

Dessa Statistiska Beredningens åsikter rörande tillvägbringandet af kommunalstatistik meddelades Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande genom mitt underdånigst bilagda Cirkulär af den 3 Maj 1872 (sid. 5).

I följd häraf hafva efterhand och till dato från Eders Kungl. Maj:ts Befallningshafvande i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Blekinge, Malmöhus, Hallands, Elfsborgs, Vestmanlands, Kopparbergs, Gefleborgs, Jemtlands och Vesterbottens län till Statistiska Centralbyrån inkommit afskrifter af kommunala räkenskaper dels utan urval från en stor mängd af kommuner inom länet, dels med urval af blott sådana räkenskaper, som ansetts företrädesvis förtjente af uppmärksamhet.

Af det anförda tacktes Eders Kungl. Maj:t Nädigst inhemta, att det Statistiska embetsverket ingalunda åsidosatt sin pligt att egna uppmärksamhet åt ett område för statistisk undersökning, hvilket otvifvelaktigt hvarken kan eller bör lemnas utan bearbetning, äfvensom att länsstyrelserna, delande embetsverkets åsigt, ingalunda skytt mödan att på den föga inbjudande väg, som för dem varit tillgänglig, söka upplysning.

Emellertid skulle väl kunna ifrågasättas, huruvida det är fullt ändamålsenligt att vidga det officiella statistiska arbetsfältet till områden, der man är helt och hållet beroende af den goda viljan och de vexlande insigterna hos dem, af hvilka man söker erhålla de nödiga primäruppgifterna. Det blir alltid under sådant förhållande oundgängligen nödigt att blott med reservation framlägga slutresultaten och så-

lunda blotta brister, som i motsatt fall ej skulle ådraga sig uppmärksamhet. Å andra sidan får dock ej förgätas, att den säkraste grund, på hvilken den officiella statistiken kan resa sin byggnad, är det upplysta allmänna vettets. Planer till de mest fulländade statistiska undersökningar kunna framläggas och, der regeringsmagtens organisation sådant medgifver, omedelbart anbefallas till verkställighet, men allt kan slutligen stranda på det passiva motstånd, som mött i folkets okunnighet, likgiltighet och missförstånd.

För en ej ringa del af de ämnen, som nu af vår officiella statistik omfattas, saknas utvägen att på grund af bestämmd lydelse af någon författning utkräfvat primäruppgifterna. För vårt land och dess statistiska embetsverk medför detta obestriddigen olägenheter; men då frukterna af detta vädjande till välviljan för fosterländskt ändamål omissskänneligen, om ock långsamt, framträda i en fortgående förbättring och en stegrad uppmärksamhet på det som offentliggöres, har embetsverket ej tvekat, att, så vidt dess arbetskrafter det tillåtit, söka med ofullkomliga försök förbereda en allmänare uppfattning af statistikens rätta betydelse, för att derigenom bana vägen för de nödiga lagstiftningsåtgärder, hvilka såsom uttryck af upplysningens kraf omsider kunna bereda säkrare utgångspunkter för den statistiska forskningen.

Under det embetsverket sålunda hade för afsigt att, så vidt dess befogenhet det tillät, söka främja den kommunala finansstatistiken derigenom, att efter tagen kännedom om det hittills följda uppställningssättet af kommunalräkenskaperna, ett visst formulär för sammandrag af deras hufvudsakliga innehåll skulle utarbetas och spridas, så att länsstyrelserna skulle kunna från de kommuner, som antagit detta formulär, erhålla likformiga uppgifter att meddela i deras näst afgifvande femårsberättelse, har lyckligtvis Riksdagen tagit frågan under sin behandling och beredt tillfälle till afgifvande af ett förslag, som kan utgå från en blifvande laglig förpligtelse för kommunerna att lemna de för en kommunal finansstatistik erforderliga primäruppgifterna medelst sammandrag af räkenskaperna.

Begränsadt inom det trängre området af en blott kommunal *finansstatistik* kan detta förslag helt och hållet undgå att vidröra den princip, som i de flesta om ej i alla andra länder gjort sig gällande i den kommunala lagstiftningen, att

nemligen kommunen såsom integrerande del af det stora samhället är förpligtad att tillhandahålla detta *alla* de upplysningar, som det för sin sjelfkänedom behöfver, och att i följd häraf kommunalmyndigheten i dessa länder äfven utgör den myndighet, från hvilken Regeringen eger att infordra *alla* de statistiska uppgifter rörande kommunen, som pröfvas behöfliga.

Hos oss har gammal ordning och häfd beredt utväg att om åtskilliga kommunala förhållanden vinna upplysning genom presterskapet eller statens tjenstemän, och olikheterna med andra länder äro dessutom i flere hänseenden så betydliga, att anspråken på den kommunala myndigheten serdeles å landsbygden otvifvelaktigt både kunna och böra åtminstone för närvarande hos oss ställas lägre. Men betecknande för tiden är dock bland annat det behof af omfattande statistiska redogörelser öfver kommunalförhållandena, som sjelfmant vunnit erkännande inom några af våra största stadskommuner.

Hvad således beträffar ensamt den kommunala *finansstatistiken*, förutsätter den för sitt verkliggörande:

- a) ordentligt förda räkenskaper inom hvarje kommun;
- b) under vissa titlar likfornigt uppställda sammandrag af dessa räkenskaper;
- c) på dessa sammandrag grundad utarbetning af statistiska öfversigter egnade till offentliggörande;
- d) tryggad regelbunden tillgång å ordentliga räkenskaps-sammandrag från rikets samtliga kommuner samt arbetskrafter och medel för bestridande af kostnaderna för de statistiska öfversigterna och dessas spridning i tryck.

I afseende på mom. a) stadgar ej blott den Nådiga förordningen om kommunalstyrelse på landet, uti kapitlet om kommunalutskylder, deras uppbörd och redovisning, att årligen skola uppgöras inkomst- och utgiftsförslag samt på kalenderår ställda räkenskaper, hvilka af utsedde revisorer skola hafva granskats så tidigt, att revisionsberättelsen kan blifva föremål för den kommunalstämma, som i *Mars* månad skall sammanträda, utan äfven i den liktidiga Nådiga förordningen om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd åläggas hvardera af dessa kommunala styrelser för sig att likaledes uppgöra årliga inkomst- och utgiftsförslag samt på kalenderår ställda räkenskaper, som senast den 1 *Mars* skola tillhandahållas revisorer, hvilkas berättelse, aflemnad senast den 1

April, skall meddelas den i *Maj* månad sammanträdande kyrkostämman. Den Nådiga förordningen angående fattigvården af den 9 Juni 1871 föreskrifver jemväl för den kommunala fattigvårdsstyrelsen att årligen aflemna inkomst- och utgiftsförslag, föra räkning öfver om händer hafvande medel samt för sin förvaltning redovisa i öfverensstämmelse med kommunallagarna.

Likartade stadganden rörande redovisningsskyldighet för inkomster och utgifter gälla ock för städernas kommunalstyrelser och delegationer för kyrko- och skolangelägenheter m. m.

Räkenskapsredovisning är alltså lagligen ålagd hvar och en af ofvannämnda förvaltande myndigheter, och då de medel, som af dem om händer hafvas, äro kommunens, eller till kommunens förfogande ställd, egendom eller inkomst, så torde ock häraf följa, att en kommunal finansstatistik måste omfatta förvaltningsredogörelserna från både *kommunalnämnd*, eller dess motsvarighet i städerna, *fattigvårdsstyrelse*, *kyrkoråd* och *skoloråd*.

Visserligen borde man af författningarnas föreskrifter kunna tro sig berättigad att antaga, det för hvarje serskildt af de antydda föremålen för kommunalförvaltning fullständiga räkenskaper redan hunnit allmänt införas. Att så icke ännu är fallet kan dock på grund af de upplysningar, som af Statistiska Centralbyrån begärts, med skäl misstänkas. Hvad som af de inkomna afskrifterna obestridligt blifvit ådagalagdt är, att räkenskaperna förete den allra största *olikformighet*, så väl i afseende på innehåll som omfång och uppställning, och att de i sitt befintliga skick äro oanvändbara till *omedelbart* underlag för en statistisk öfversigt.

Om det än icke låge utom möjlighetens gränser att i ett skema samla alla de serskilda detaljerade inkomst- och utgiftstitlar, hvilka de tillgängliga räkenskapsprofven förete, skulle dock detta blifva ett lika vidlyftigt som gagnlöst arbete. Hvarje kommunalstyrelses rättighet att föra sina räkenskaper på det sätt och i den form, som kommunen finner ändamålsenligast, måste nemligen blifva okränkadt, och då härtill lägges att, äfven om en större likformighet af dessa räkenskaper skulle kunna efter hand tillvägabringas, de dock alltid måste komma att efter lokalförhållandenas beskaffenhet förete olikheter, som af en med dessa förhållanden obekant centralmyndighet svårligen skulle kunna på ett till-

fredsställande sätt redas, så synes mig Riksdagens förutsättning, att statistiken kan byggas endast på *sammandrag* af räkenskaperna, ega sin obestriddliga riktighet.

Beträffande alltså b) detta *sammandrag*, torde väl få antagas, att åtminstone inom många kommuner, der räkenskapsväsendet och revisionsförrättningen hunnit en större utbildning, den af revisorerna väntade berättelsen åtminstone till stor del ikläder sig formen af ett räkenskapssammandrag, genom hvilket kommunens öfversigt öfver ställningen väsentligt underlättas. Under den förutsättning, att räkenskaps-sammandrag redan mångenstädes torde vara i godkänt bruk, gäller det alltså att göra detta bruk allmänt gällande till icke mindre fördel för hvarje kommun än för rikets kommunala finansstatistik.

I denna senares intresse fordras likformighet i uppställningen af samtliga räkenskapssammandragen, och sjelfva begreppet sammandrag innebär redan en begränsning till vissa hufvudtitlar, under hvilka detaljerna af räkenskapen skulle med nödig urskilning hänföras.

Här möter dock den stora svårigheten att med det begränsade antal hufvudtitlar, hvarmed statistiken kan vara belåten, försona de serskilda kommunernas olika önskningsar och behof med hänsyn till de lokala förhållandena.

Statistikens behof att kunna åtskilja skolrådets inkomster och utgifter från kyrkorådets, dessa från fattigvårdsstyrelsens och dessa från de öfriga kommunalmyndigheternas, torde väl i främsta rummet böra tillfredsställas af sammandraget, som i saknad af ett sådant åtskiljande skulle blifva värdelöst. Detta behof sammanfaller ock med kommunens eget. Men då nu den kommunala sjelfstyrelsen utöfvas genom flere serskilda delegationer, hvilka hvar för sig genom serskilda räkenskaper redovisa och detta under olika former och på olika tider, så blir förening till ett *gemensamt sammandrag* ej blott önskelig för att minska besväret och lätta öfversigten, utan till och med rent af nödvändig, så vida man ej skall blifva missledd. Räkenskaperna visa nemligen ofta, huruledes inom samma kommun den ena nämnden eller styrelsen till den andra utbetalt och af den andra utbetallade penningar eller effekter, hvilka alla skulle blifva dubbelräknade, derest man blott hade tillgång till slutsummorna af de serskilda styrelsernas redogörelser.

Statistiken förutsätter alltså till underlag ett med behörig urskilning utarbetadt sammandrag af räkenskaperna öfver *samtliga de medel, öfver hvilka kommunen genom sina delegationer haft att för sina gemensamma ändamål förfoga*. För ett dylikt sammandrag erfordras ett *formulär*, som skall tjena till allmän efterrättelse både å landsbygden och i städerna, men som möjligtvis kan för dessa senare medgifva någon större utförlighet än för den förra. Då efter ofvanstående förutsättningar detta formulär skall omfatta redogörelse för medel ställda under både kommunal- och kyrkostämmans pröfningsrätt och förfogande, men stundom kan inträffa, att det territoriela området för kyrkosocken ej sammanfaller med det för den borgerliga kommunen, torde vara nödigt, att formuläret anvisar tillfälle att upplysa, huruvida några skiljaktigheter mellan det ena och andra territoriet förefinnas.

Det ofvan ådagalagda behovet att till en gemensam redovisning sammanföra räkenskapssammandragen för alla de serskilda förvaltande kommunalmyndigheterna kan tillfredsställas genom att serskilja kolumner för de medel, som stå under kommunalstämmans pröfningsrätt, från kolumner för dem, som hemfalla under kyrkostämmans.

På detta sätt faller visserligen sammandragets utarbetande eller ombesörjandet deraf under delegationer från 2 serskilda stämmor. Då likväl formuläret kan så uppgöras, att siffrorna i de för hvaradera området egnade kolumner äro af hvarandra helt och hållet oberoende, så bör väl inom kommunen kunna förutsättas tillräcklig beredvillighet för den samverkan, hvarå anspråk skulle göras. Man bör ock kunna hoppas, att om formulärblanketter till dessa sammandrag kostnadsfritt tillhandahållas, kommunerna efter hand skola finna sin fördel i dessas begagnande för revisionsberättelserna.

För den stora andel af inkomster, som utgå in natura, torde vara nödigt att upptaga serskilda kolumner, i hvilka naturaprestationerna i penningvärde evalveras. Grunderna för denna evalvering torde ej kunna annorlunda än efter kommunalstyrelsens egen pröfning bestämmas.

Med iakttagande af en sådan värdesättning på naturaprestationerna, för hvilken grunderna äfven skulle kunna i sammandraget upplysningsvis anföras, böra i sammandraget strängt åtskiljas *kontanta* inkomster och utgifter under *årets lopp*, eller de till *kassan* influtne och ur den utbetalde medel,

från *balanserade* fordringar och skulder vid årsskiftet. Utan strängt iakttagande häraf skulle sammandraget öfvergå till ett mera kompliceradt bokhålleri och förlora sin enkla öfverskådlighet för statistiskt behof samt lätt leda till misstag.

Nödvändigheten att till ett fåtal af grupper reducera de mångfaldiga rubriker af inkomster och utgifter, hvilka i verkligheten förekomma, är ålagd, både för sammandragets öfverskådlighet och för den statistiska bearbetningen. Möjligen torde några serskilda anvisningar vara behöfliga för att upplysa om de detaljrubriker, som formuläret sammanfört under sina grupper, hvarjemte formuläret borde lemna öppet rum för nya grupper, som kunde vara påkallade, detta serdeles hvad städerna beträffar.

De *inkomster*, öfver hvilka kommunalstämman förfogar, böra i uppställningen fullkomligt skiljas från dem, som tillhöra kyrkostämmans befogenhet, men att inom *hvardera* af dessa 2 hufvudområden skilja *inkomsterna* för fattigvård, kyrka, folkskola och andra kommunala behof skulle ej blott i verkligheten, utan ock i redovisningssättet, möta allt för stora svårigheter.

Utgifterna kunna deremot äfven i sammandraget redovisas serskildt för *kyrkliga* ändamål, för *folkskolan*, för *fattigvården* och för *öfriga kommunala behof*, och då i regeln inkomster och utgifter böra enligt de uppgjorda förslagen motsvara hvarandra, så torde man kunna åtnöja sig med uppgiften om dessa senare för de *hufvudsakliga* kommunala verksamhetsföremålen.

Den summariska öfversigten öfver kommunens *tillgångar* och *skulder* vid *årsskiftet* kan med några få rader lemnas alldeles skild från de kontanta inkomsterna och utgifterna under årets lopp.

För dessa sistnämnda kan ock utan svårighet lemnas en *summarisk* öfversigt.

Ehuru för det statistiska ändamålet samma formulär för sammandraget måste följas både inom lands- och stadskommun, kan, om å detsamma af vanligt skrifpappersarks format utrymme ej skulle blifva öfritt för besvarande af frågor, hvilka af städernas förhållanden kunde påkallas, vid behof serskildt tillägg göras.

Närlagda förslag till sammandrag öfver de kommunala räkenskaperna torde kunna åskådliggöra sättet hvarpå det ofvan anförda kan utföras i formelt hänseende.

Beträffande sammandragets utarbetande är det väl kommunens ensak att bestämma när och af hvem detta skall verkställas. Det torde dock ej böra här förbises, att sådant kan ske antingen innan räkenskaperna till revision aflemnas, eller i sammanhang med revisionsberättelsen. Då nu i sjelfva uttrycket revisionsberättelse väl tyckes ligga ett berättigande att den bör utgöras bland annat af ett räkenskapssammandrag, hvilket dock först får sin fulla giltighet, sedan det är vederbörligen granskadt, så synes häraf framgå det önskvärda deraf, att samma formulär till räkenskapssammandrag, hvilket skall tjena till underlag för den kommunala statistiken, äfven blefve i bruk infördt vid *revisionsberättelsen* till kommunalmyndigheterna.

Efter det likformiga sammandrag af kommunalräkenskaperna blifvit antagna, följer

c) frågan om dessas tillgängliggörande för statistiskt ändamål.

Man kan här tänka sig många möjligheter. Kommunen kunde afstå sitt exemplar af sammandraget. Detta vore dock en obillig begäran, äfven om den ens kunde framställas derest sammandraget utgjorde bilaga till en revisionsberättelse. Kommunen skulle väl alltså ombesörja en afskrift. En sådan afskrift skulle väl kunna omedelbart från kommunen insändas till vederbörande centralmyndighet. Äfven om man ej skulle vilja lägga serdeles stor vikt vid kommunens besvär med ett sådant afsändande, eller vid de massor, som utan tvingande behof skulle från omkring 2,500 kommuner hopas hos den centrala myndigheten, skulle häraf uppstå andra betänkliga olägenheter. Man kan omöjligen göra sig den förhoppning, att de ifrågavarande sammandragen skulle allmänt aflemnas i det skick, att de utan föregången granskning skulle kunna af centralmyndigheten statistiskt bearbetas. En sådan granskning förutsätter behof af skriftvexling. Denna skriftvexling skulle ej blott upptaga obehörigt mycken tid för centralmyndigheten, utan ock nödgas att ganska ofta taga vägen genom länsstyrelserna och måhända bereda både dem och kommunerna mera obehag, än om insamlingen från kommunerna af de för statistiken nödiga data på lämpligt sätt sker genom lokalmyndigheter, som derjemte med full kännedom om förhållandena på orten kunna utöfva omedelbar granskning och med minskad omväg vinna upplysningar och rättelser.

Förfaringssättet i detta hänseende berör ock en principfråga af stor vikt för statistiken och dess gagn för samhället. Som i det föregående är antydt, utgår all nyare organisation af den officiella statistiken från den grundsats, att den minsta samhällsenheten, eller kommunen, är pliktig att för sitt område utarbета sin statistiska redogörelse enligt de af Regeringen fastställda formulären, att kommunernas uppgifter granskas och sammandragas af lokalmyndigheter ända upp till prefekturer eller länsområden och i dessa af sjelfva länsstyrelsen, samt att dessa sistnämnda sammandrag slutligen ingå till och bearbetas af den centrala myndigheten.

I flere länder understöddes eller utföres detta arbete af serskilda statistiska kommunal- och provinsialkommissioner. Genom denna arbetets och kostnadernas fördelning vinnes ej blott minskning af deras tyngd och en större skyndsamhet i utförandet utan afses ock lifvandets af intresset för de statistiska iakttagelserna och deras resultat. Den för kommunen, för en viss grupp af kommuner, eller för hela länet afslutade redogörelsen erbjuder ett resultat, af hvilket invånarne omedelbart och genast efter den lokala afslutningen kunna draga fördel. Endast med dessa hjälpmedel är det möjligt att åt den statistiska forskningen gifva den utsträckning, som tiden kräfver. Jag är ock för min del öfvertygad, att man ej kan undgå att äfven i vårt land allt mer beträda denna väg, så vidt förhållandena det medgifva.

På grund häraf vågar jag ock tro, att man för den kommunala finansstatistiken bör söka en mellanhand i lokalmyndigheterna å landsbygden på det sätt, att de kommunala sammandragen fögderivis insamlas och granskas samt i lämpliga tabellariska öfversigter öfverflyttas och i en sådan koncentrerad form genom länsstyrelserna, jemte de till dem från städerna omedelbart öfverlemnade insändas till den centrala myndigheten. Genom ett sådant förfaringssätt blir det möjligt för länsstyrelsen att utan tidsförlust vinna kännedom om förhållandet i länet och genom en enkel afskrift kan jemväl landstinget erhålla de upplysningar, som för detsamma kunna vara af värde.

Derest landstinget vore i en permanent verksamhet och till sitt förfogande egde organer spridda inom dess område på ett för uppgifternas insamlande och första bearbetning lämpligt sätt, borde visserligen detsamma i främsta rummet anlitas såsom mellanhand för det ifrågavarande arbetet. För

närvarande har dock detta ej ansetts möjligt. Om deremot landstinget årligen sättes i tillfälle att inhemta kännedom om de kommunala finanserna genom det föreslagna sammandraget, ligger det inom dess pröfning att vidtaga anordningar, hvarigenom det skulle kunna i mer eller mindre vidsträckt mån samverka. I alla händelser bör man väl kunna vara förvissad, att det med hela sin moraliska inflytelse skall genast från början bidraga till företagets framgång.

Detta kan ske på ett serdeles verksamt sätt, derest landsingen, såsom, enligt hvad mig bekant är, gjorts af tinget inom Uppsala län, ville egna sin uppmärksamhet åt tillvägabrindandet af likformighet i uppställningen af sjelfva kommunalräkenskaperna. Inom hvart och ett af de serskilda landstingsområdena torde det ock vara vida lättare att sammanjemka skiljaktigheterna till likformighet än för ännu vidsträcktare och mera olika områden. Om vid genomförandet af dessa bemödanden afseende jemväl fästes på de hufvudrubriker, som böra ingå i *räkenskapssammandraget* för dess serskilda ändamål, skulle säkert derigenom fördelar vinnas.

Detta bör helst utgöras ej blott af tabellariskt sammanförda data för hvarje serskild kommun enligt från centralmyndigheten meddelade skemata, utan ock af bilagda kommunalsammandrag för att möjliggöra ytterligare kontroll. Att hvarje serskild kommun framträder i den offentliggjorda redogörelsen torde ock vara nödigt. Det är nemligen klart, att blotta summariska uppgifter för ett helt länsmandistrikt, eller ett helt fögderi, och ännu mindre för ett helt län, ej skulle lemna ringaste upplysning om de serskilda kommunerna, eller tillfälle till jemförelser dem emellan. Det torde ock vara nödigt att åtminstone till en början afse, att den centrala myndigheten skall *årligen* publicera den statistiska redogörelsen för kommunalfinanserna. Detta är af nöden dels för att inöfva bearbetningen, dels för att vinna erfarenhet, huruvida vexlingarna mellan olika år kunna vara nog stora för att förtjena framhållas för statsmagterna och allmänheten.

På sätt i det föregående är antydt, skulle, enligt det emellan Statistiska Beredningen och flertalet af rikets Landshöfdingar träffade aftal, ett formulär till sammandrag af kommunalräkenskaperna utarbetas och genom länsstyrelserna spridas till kommunalstyrelsernas kännedom, samt försök

göras att på frivillighetens väg enligt detta formulär insamla uppgifter för sista åren eller året af nu löpande femårsperiod, hvilka uppgifter sedermera skulle ingå i femårsberättelserna. På denna väg kunde naturligtvis blott fragmentariska uppgifter vinnas.

Visserligen skulle, genom laglig förpligtelse för kommunerna att aflemna de för en kommunal finansstatistik nödiga uppgifterna, för denna femårsperiod på sin höjd kunna vinnas den fördel, att för året 1875 möjligen kunde motges fullständigare meddelanden. Äfven om det under en kommande femårsperiod skulle lyckas att få denna statistik fotad på säker grund, så att femårsberättelserna deraf kunde draga fördel, torde väl dock riksdagens och det allmännas önskan i detta fall kunna befaras ej tillfredsställd derigenom, att ämnet fortfarande komme att ingå *endast* i femårsberättelserna och *ej*, såsom ofvan förutsatts, blifva föremål för särskilda årsberättelser, när för sådan anordning dock förefunnes en säker grundläggning.

Hvad sålunda beträffar

d) denna säkra grundläggning, erfordrar den främst en ovilkorlig förpligtelse för hvarje kommun i riket att inom bestämd tid tillhandahålla räkenskapsammandrag utarbetade i noggrann öfverensstämmelse med vederbörligt godkända formulär.

Med afseende på tillvägabringandet af en sådan förpligtelse torde ej böra förbises, att redogörelserna för skolans medel, jemlikt Kungl. Maj:ts Nåd. Cirkulär den 24 Februari 1865, enligt formulär meddelas domkapitlen och att kyrkoräkenskaperna, om de än numera ej skola för revision allmänt aflemnas till någon statsmyndighet, likväl skola vara tillgängliga för granskning vid kyrkovisitationer och när sådant af landshöfdingen äskas (Presterskapets privilegier den 16 Okt. 1723), samt åtminstone synas ingå för ett stift till dess domkapitel (Vexjö Domkapitels Cirk. den 9 Nov. 1803), äfvensom att den Nådiga förordningen angående fattigvården af den 9 Juni 1871 § 13 ålägger fattigvårdsstyrelsen att angående fattigvården afgifva statistisk redogörelse jemlikt de föreskrifter Kungl. Maj:t låter utfärda. Den relativt ringa del af kommunalfinanserna, som ej är hänförlig under ofvannämnde titlar, utgör alltså den enda återstod, hvarom nu skulle vara fråga att erhålla upplysning genom kommunerna ålagd förpligtelse.

Hvad nu serskildt angår statistik öfver fattigvården, har Statistiska embetsverket redan den 19 Juni 1871 erhållit befallning att afgifva förslag till de stadganden, hvilka må finnas nödiga. I ett sådant förslag måste icke mindre afseende fästas på den personal, som anlitar fattigvården, än på den finansiella delen. Då nu den senare väckta frågan rörande en omfattande kommunal finansstatistik med den förra eller fattigvårdsstatistiken står i närmaste beröring, så synas de ock i den statistiska behandlingen böra sammanföras till gemensamhet. Derigenom kunna ock sådana lättnader beredas, att knappast någon insigtsfull medborgare torde kunna tveka att gifva sitt bifall till den ringa tillväxt af redovisningsskyldigheten, som skulle vållas deraf, att denna utsträcket jemväl till de kommunalfinanser, som ej äro hänförliga till fattigvård, kyrkliga eller undervisningsangelägenheter.

Föremålen för vår kommunalstatistik skulle då blifva dels en *personalstatistik* öfver dem, som anlitat fattigvården, till hvilken statistik primäruppgifterna, enligt derom serskildt afgifvet förslag, skulle af fattigvårdsstyrelse meddelas å fastställda formulär, dels en *finansstatistik*, omfattande på ofvan anförda grunder de under kyrko- och kommunalstämmas pröfningsrätt stående medel för så väl kyrkans, skolans och fattigvårdens som öfriga kommunala ändamål. Till denna finansstatistik skulle primäruppgifterna medelst *räkenskapsammandrag*, enligt vederbörligen godkänt formulär, inom fastställd tid årligen tillhandahållas genom kommunalstyrelsens försorg och samverkan mellan kyrkorådets och kommunalnämndens ordförande.

At räkenskapsammandraget med denna större omfattning kan ej skäligen gifvas en större utförlighet för hvar och en af de serskilda hufvudtitlarna, än det bilagda utkastet anvisar; en sådan kan ej heller för den ifrågavarande gemensamma statistiken vara påkallad. Om åter sammanförandet af de serskilda räkenskaperna inom ett *gemensamt* sammandrag ej skulle gillas, så kan inträffa, antingen att man kan länge få gå miste om statistiska öfversigter öfver kyrko- och skolräkenskaperna, eller ock att de *serskilda* statistiska redogörelser, som öfver dem kunde varda äskade, komme att vålla kommunerna ökad tunga mot den, som föranledes af sammanförandet till gemensamhet, hvarförutom, såsom ofvan är anfördt, otvifvelaktigt skulle, vid försök att sammanarbeta

de serskilda uppgifterna först sedan dessa hvar för sig aflemnats till den centrala embetsmyndigheten, uppkomma vilseledande dubbelräkningar.

För att åt statistiken trygga en regelbunden tillgång till det bästa behöfliga underlaget af likformiga räkenskapssammandrag af den här ofvan förordade omfattning torde efter min uppfattning blott behöfvas, att det stadgande, som förekommer i slutet af första mom. § 13 af Nådiga förordningen om fattigvården i riket, utsträcker till gällande kraft för alla de nämnder eller styrelser, hvilka inför kommunal- och kyrkostämman äro redovisningsskyldiga. För hvar och en, som är närmare bekant med villkoren för tillvägabringandet af tryckta statistiska redogörelser, torde ej ligga någon stötesten deruti, att lydelsen af föreskriften i fattigvårdsförordningen är vidsträcktare än hvad som strängt taget nu blifvit ifrågasatt.

Näst frågan om tryggad tillgång på statistiska primäruppgifter i den föreslagna omfattningen, följer den om *insamlandet* och *granskningen* af dessa uppgifter. I det föregående likasom i det serskildt afgifna förslaget till fattigvårdsstatistik är ådagalagdt ett oundgängligt behof af en mellanhand mellan den centrala myndigheten och kommunerna, och vårt land erbjuder ingen annan sådan än länsstyrelserna med dem underordnade tjänstemän. Verksamheten af denna mellanhand uppfyller ej ändamålet, om den inskränkes till ett blott infordrande, emottagande och afsändande af primäruppgifterna. Denna verksamhet måste af många skäl utsträckas till åliggandet att granska och utarbeta sammandrag, men i och med detsamma mötes man ock af klagan att göra anspråk på embets- och tjänstemännens utöfver billighetens gränser.

En sådan klagan skulle i någon mån kunna afböjas och arbetet motses beredvilligare och bättre gjordt, derest till hvarje länsstyrelses förfogande kunde ställas ett belopp att mot redovisning användas till *ersättning* för biträde med statistiska uppgifters granskning och bearbetning. Staten visade derigenom ett tillmötesgående mot kommunernas uppoffringar för ändamålet, och tillgång till personer, som förvärfvat skicklighet i detta slags arbete, skulle utan tvifvel kunna omedelbart gagna ej blott statsförvaltningen utan äfven kommunalstyrelserna. Med tillgång till sådant arbetsbiträde kunde nemligen länsstyrelserna i många delar gifva ökad intresse

åt sina femårsberättelser, hvarförutan den mångfald af uppgifter, som oafslåtliga för förvaltningens ändamål affordras länsstyrelserna, skulle kunna med större skyndsamhet och fullständighet lemnas.

Då den ifrågavarande mellanhanden, eller biträdet af länsstyrelserna, redan för den anbefallda fattigvårdsstatistiken erfordras, på sätt derom serskildt är föreslaget, så följer häraf, att, om detta biträde också måste anlitas för den kommunala finansstatistiken, besväret kommer att minskas derigenom, att man sammanför arbetet till gemensamhet och liktidighet på det sätt, att både fattigvårdsstyrelsernas personalstatistik och räkenskapssammandraget för alla under de båda stämmornas pröfningsrätt ställda medel *liktidigt* insamlas, granskas och i tabellariska öfersigter sammanföras för att till centralmyndigheten öfersändas.

I fråga om den *centralmyndighet*, som bör öfvertaga den slutliga utarbetningen och utgifvandet från tryck, skulle med tillämpning af den fördelningsgrund, som af båda statsmakterna vunnit erkännande och af Eders Kungl. Maj:t hittills tillämpats, fattigvårdsstatistiken, på sätt äfven i det serskilda förslaget derom är antydt, falla under Ecklesiastik-departementets område, hvaremot den kommunala finansstatistiken väl torde närmast vara hänförlig under Civil-departementet, dit de rent kommunala angelägenheterna höra. Likasom det i flere andra ofvan berörda hänseenden synes bäst att, beträffande primäruppgifterna och deras första lokala bearbetning, sammanföra personalstatistiken öfver de fattige och statistiken öfver den finansiella ställningen i sin helhet, så synes och ändamålsenligast, att den centrala statistiska bearbetningen komme att omfatta både fattigvården och den fullständiga finansredogörelsen, så snart materialerna för båda blifvit tillgängliga. Äfven om hinder skulle möta för iverksättandet af den kommunala finansstatistiken, innan fattigvårdsstatistiken skulle kunna på grund af redan gällande Nådiga förordning börja att bearbetas, torde t. o. m. med hänsyn till det oafvisliga framtida behovet af fullständig kommunalstatistik kunna ifrågasättas, huruvida ej fattigvårdsstatistikens bearbetning redan från början borde öfvertagas af den centrala myndighet, på hvars lott äfven den kommunala finansstatistiken framdeles antagligen skulle falla.

Ehvad nu den centrala bearbetningen kommer att falla på två centralmyndigheter eller blott på en, är klart, att

omfånget af denna bearbetning bestämmes af det skick, hvar-uti primäruppgifterna komma den centrala myndigheten till handa, eller af de större eller mindre anspråk, som denna blifver berättigad att ställa på lokalmyndigheternas biträde. Häraf kommer ock i väsentlig mån att bestämmas den kostnad, som påkallas för den centrala bearbetningen. Att utan ledning af erfarenhet nu ifrågasätta något bestämdt belopp torde lätt kunna blifva vilseledande. För min del vågar jag alltså tro det vara ändamålsenligast till en början att, utan någon definitiv anordning beträffande den centrala bearbetningen, uppdraget derom lemnas med rättighet att i mån af behof erhålla de för arbetets utförande nödiga medlen och skyldighet att för dessas användande lemna en så detaljerad redogörelse, att den för pröfning lemnar nödiga upplysningar samt kan tjena såsom ledning för framtida definitiva anordningar. Härvid torde serskildt böra uppmärksammas, att, om man tänker sig hela massan af uppgifter inkommande till den centrala myndigheten t. ex. under loppet af Juli månad, och blott en enda person vore tillgänglig för uppgifternas emottagande, inregistrerande, granskning i afseende på fulltalighet och innehåll samt den af sådan granskning föranledda skriftväxlingen, hans tid skulle så länge upptagas af dessa blott förberedande åtgärder för det statistiska sammandragets utarbetande, att dettas offentliggörande genom tryck ej kunde medhinnas förr än det nästföljande årets uppgifter åter hopades på honom. Så ställer ock en skyndsamt korrekturläsning oafvisligt kraf på öfvade biträden. Ändamålsenligt bedrifvande af arbetet inom centralmyndigheten förutsätter alltså tillgång å en personal, som till antal och kvalifikationer oafslåtligen kan afpassas efter det tillfälligt växlande behovet och endast i mån af detta och det verkställda arbetets beskaffenhet njuter ersättning.

Då nu riksdagen för sin del redan antagit, att kommunerna böra tillförbindas att lemna de för en kommunal finansstatistik erforderliga primäruppgifter medelst sammandrag af räkenskaperna, upprättadt efter gifvet formulär;

då, på sätt i det föregående är ådagalagdt, begreppet kommunal finansstatistik torde böra utsträckas till samtliga de inkomster och utgifter, genom hvilka kommunens egna samhällsbehof tillgodoses under förvaltning af de myndigheter, som kommunen eger att själf utse;

då följaktligen den af riksdagen önskade kommunala finansstatistiken torde böra omfatta, utom redogörelsen för fattigpersonalen, sammandrag af de finansiella årsredogörelserna både från kyrkoråd, skolråd, fattigvårdsstyrelse och kommunalnämnd å landet samt de deremot svarande myndigheterna i städerna; och

då fattigvårdsstyrelserna redan i kraft af Eders Kungl. Maj:ts Nådiga förordning angående fattigvården af den 9 Juni 1871 § 13, mom. 1 hafva sig ålagdt att »angående fattigvården afgifva statistisk redogörelse jemlikt de föreskrifter Kungl. Maj:t låter utfärda»;

så synes åstadkommandet af en kommunal finansstatistik, i hvad på laglig föreskrift ankommer, endast fordra att nämnda för fattigvårdsstyrelse gällande åliggande utsträcket till kyrkoråd, skolråd och kommunalnämnd samt andra af kommunalstämma tillsatta styrelser å landet, äfvensom motsvarande förvaltande myndigheter i städerna.

Beträffande det andra villkoret för åstadkommande af ifrågavarande statistik, hvilket af riksdagen jemväl skulle pröfvas, nemligen frågan om nödiga medel för arbetets utförande, har jag i det föregående dristat uttala en åsigt om önskvärdheten att till hvarje landshöfdingeembetes förfogande kunde ställas ett årsanslag att bekosta öfvade biträden för granskning och sammandrag af statistiska uppgifter, bland hvilka de nu ifrågavarande komma att intaga en ej ringa del. Skulle denna min åsigt ej finnas af något afseende för tjent, och anspråken på förberedande bearbetning genom lokalmyndigheternas åtgärd möjligen i följd deraf böra nedstämmas, så ökas otvifvelaktigt kostnaden för den centrala bearbetningen.

Endast under förutsättning, att denna kunde varda åt Statistiska Centralbyrån anförtrödd, kan mig tillkomma att om densamma afgifva yttrande. Jag föreställer mig i sådant fall att, under Byråns ansvarighet för arbetets anordning och ledning och med tillfälle att begagna dess lokal och materiella hjälpmedel, åt Byråns chef möjligen kunde lemnas Nådigt uppdrag att utse en person till arbetets verkställande och efter växlande behof till dennes hjälp ställa en eller flere af Byråns tillfälliga biträden, enligt aftal, som kunde till en början inskränkas t. o. m. till blott ett års redogö-

reise, samt sålunda beredas det mest öppna tillfälle till pröfning af en dylik anordnings lämplighet. Hvad beträffar tryckningskostnaderna, vågar jag tro dem böra beräknas dels för kostnadsfritt tillhandahållande af formulärblanketter i nödigt antal äfven för konseptbehof till samtliga rikets kommuner, dels för sjelfva berättelsens utgifvande i så stor upplaga, att äfven den må kunna spridas till alla kommuner. Härtill kommer ock en mindre utgift för falsning, häftning, transporter o. d.

Utan att nu på förhand med anspråk på tillförlitlighet kunna uppgöra någon beräkning af samtliga årskostnaderna, vågar jag dock tro, att den centrala bearbetningen i Statistiska Centralbyrån jemte utgifvandet från tryck bör kunna inskränkas inom ett kostnadsbelopp af 10,000 R:dr och tillåter jag mig alltså underdånigst hemställa det

Eders Kungl. Maj:t, under ofvan gjorda förutsättningar, tacktes i Nåder föreslå riksdagen, att till Eders Kungl. Maj:ts förfogande måtte för ändamålet ställas ett förslagsanslag af 10,000 R:dr mot skyldighet för den centralmyndighet, som erhåller befallning att verkställa arbetet, att öfver kostnaderna lemna en så utförlig redogörelse, att vunnen tillförlitlig erfarenhet må kunna läggas till grund för framtida förslag till definitiva anordningar.

Derest nu kommunerna varda ålagda att lemna de för den kommunala finansstatistiken nödiga primäruppgifterna, och derjemte medel anvisade för dessas bearbetning till offentliggörande, torde såsom uteslutande föremål för Eders Kungl. Maj:ts Nådiga pröfning närmast följa: fastställandet af det formulär, som skall af kommunerna användas för räkenskapssammandraget, äfvensom af den tid, inom hvilken detta sammandrag skall vara tillgängligt, samt de föreskrifter, som må anses lämpliga för länsstyrelserna rörande omfånget af det biträde, som af dem skulle lemnas.

Det förslag till formulär för räkenskapssammandrag, som härhos underdånigst öfverlemnas (Litt. A, jemte ett dylikt, som utvisar sättet för sammandrag af kommunernas uppgifter, Litt. B), har behof att af erfarenhet pröfvas, hvadan alltså rörande detsamma, så vidt det af Eders Kungl. Maj:t

ej till större eller mindre del underkännes, för närvarande blott torde böra

underdånigst tillstyrkas, att Eders Kungl. Maj:t tacktes Nådigt tillåta, att detsamma genom vederbörande centralmyndighet delgifves kommunerna till begagnande, men att vederbörande Departements-chef erhåller Eders Kungl. Maj:ts Nådiga bemyndigande att, i den mån sådant af erfarenheten kan varda påkalladt, efter Statistiska Beredningens hörande deruti företaga nödiga befunne ändringar.

Då kyrko- och skolräkenskaperna först i Maj månads kyrkostämman handläggas, torde i följd häraf och oaktadt kommunalstämmans granskning af densamma underlydande myndigheters förvaltning redan försiggått i Mars månad, ej kunna ifrågasättas tidigare fullständig afslutning af sammandraget öfver samtliga de ifrågavarande kommunalräkenskaperna än Maj månads utgång, och

hemställes underdånigst om Eders Kungl. Maj:ts Nådiga bemyndigande för vederbörande centralmyndighet att, i sammanhang med formulärblanketternas spridning, underrätta om tiden, då sammandraget skall enligt dessa formulär vara utarbetadt.

Slutligen torde få i djupaste underdånighet hemställas, det Eders Kungl. Maj:t tacktes i Nådigt öfvervägande taga frågan rörande omfånget af det biträde, som, på sätt ofvan är antydt, må kunna ifrågasättas från vederbörande länsstyrelser.

Om än Eders Kungl. Maj:ts Nådiga remiss af riksdagens anhållan rörande förslag för tillvägabringande af en *kommunal* finansstatistik ej dertill gifver omedelbar anledning, torde dock i sammanhang med frågan om en sådan ej böra förbises det önskvärda deruti, att till densamma kunde sluta sig äfven en statistisk öfversigt af *landstingens* finansiella verksamhet och ställning. En sådan kan visserligen ännu ej uppgöras på grund af de tillgängliga tryckta redogörelserna öfver landstingens förhandlingar, men för densamma fordras blott tillvägabringandet af likformighet i uppställningen af de finansiella öfversigterna. Derest den vida svårare uppgiften att anskaffa källor för den *kommunala* finans-

statistiken kan vinna en lycklig lösning, synes det ej böra möta stora svårigheter att från landstingen och deras räkningsförfare erhålla de nödiga räkenskapssammandragen.

Hvad här ofvan i djupaste underdånighet blifvit föreslaget har vid ärendets föredragning i Statistiska Beredningen den 11 dennes blifvit gilladt.

Remisshandlingarna återställas i djupaste underdånighet.

Med djupaste vördnad, trohet och nit framhärda

STORMÄGTIGSTE ALLERNÅDIGSTE KONUNG!

Eders Kungliga Majestäts

underdånigste och tropligtigste
tjenare och undersåtar

FR. TH. BERG.

Elis Sidenblad.

Stockholm den 21 Nov. 1873.

Bil. Litt. A.

.....län.
fögderi.

Sammandrag af.....

ränskaper år 18.....

(Insändes af Kommunalstämman Ordförande till (Kronofogden?) före den.....)

Af efterföljande afdelningar 1, 2 och 3 afse 1 och 2 den för året afslutade och reviderade kassaränskaper och 3 en sammanfattning af kommunens balansräkning.

Vare sig att det område, som ligger under kommunalstämmans myndighet, sammanfaller med det under kyrkostämmans, eller icke, torde svar lemnas å dessa frågor:

Hvilken eller hvilka socknar eller socknedelar } {Svar:
 omfattar kommunalstämmans ränskaper? } {
 Och hvilka kyrkostämmans ränskaper? } {Svar:
 } {

Värdet af naturapersedlarna är här upptaget i medeltal:

för 1 fot spanmål till	kronor	öre.
» 1 famn ved »	»	»
» 1 dagsverke »	»	»
» »	»	»
» »	»	»

För utgifternas rätta gruppering iaktages, att om samma person innehar flere af kommunen aflönade tjänster, t. ex. skollärare-, klockare och organistbefattningar, utföres den hvarje serskild befattning tillhörande andelen af lönen på sitt rätta ställe:

och lemnas svar å frågan:

För hvilka slags kommunikationsanstalter och } {Svar:
 till hvilka belopp för hvarje hafva under } {
 året utgifter skett? } {

Reverser, obligationer och andra värdepapper upptagas i ränskaper 1 endast i den mån och till det belopp, som de under året föranledt inkomst till eller utgift ur kassan. Innehafvande tillgången deremot af denna egendom utföres i ränskaper 3 enligt deras inköpspris. Så förfares ock med skulder. Naturapersedlar, som influtit under året men finnas kvar vid årets slut, upptagas till sitt värde i ränskaper 1 och öfverföres till 3.

Om vid årets början och vid dess slut skiljaktighet, föranledande till värdenppskattningens förändring, uppstått i fråga om värdet såväl af fastigheter, som inventarier och naturapersedlar, obligationer och andra värdepapper och fordringar, så antecknas här, att vid årets slut höjningen i värdet varit kronor öre,
 sänkningen i » » »

Dessutom lemnas svar å följande frågor:

Äro bland kommunens tillgångar inberäknade } {Svar:
 och till hvilket belopp upptagna dess kyrka } {
 och fastigheter, som icke lemna någon af- } {
 kastning? } {

Eller fastigheter, hvilka såsom t. ex. prest- } {Svar:
 bol icke af kommunen disponeras? } {
 } {

1. Debet.	Under pröfningsrätt och granskning af			
	Kommunalstämma.		Kyrkostämma.	
	Kontant.	In natura.	Kontant.	In natura.
	Kronor. ö.	Kronor. ö.	Kronor. ö.	Kronor. ö.
Behållning från år 18... kontant i kassan.....				
Inkomster:				
af reverser, obligationer och andra värdepapper, i banker insatta eller eljest utlånade medel, återbetaladt kapital				
ränta				
» kommunens egendom: hyror, arrenden och dylikt.....				
» kommunens försålda tillhörigheter				
» under året förbrukade (eller försålda) naturapersedlar, som funnits i behåll sedan föregående år, i värde				
» inlåtna utskylder och bidrag för året, beslutade på stämman: efter fyruk eller bevilningsriksdaler.....				
» hemmantal				
»				
personliga afgifter				
hundskattsmedel				
naturapersedlar: spannmål, mjöl, bröd o. d., i värde				
mjölk, sofvel och andra				
matvaror, » »				
bränsle o. lysämnen, » »				
byggnadsmaterialier, » »				
dagsverken, » »				
» » »				
öfriga » »				
» inlåtna restantier från föregående år				
» utskänkings- och minuteringsavgifter				
» bötesmedel				
» arf, härrörande från fattighjon				
» stambok, kollekt, låda, bössa o. dyl.				
» grafvar, klockor m. m.				
» skolaavgifter för barn i skolåldern				
» bidrag af staten till skollärares aflöning				
»				
» andra kommuner, inrättningar, samfund eller enskilde				
»				
»				
» öfriga föremål				
Lån , upptagna under året				
Förskott af vederbörande förvaltare				
Summa				

Utt. A.

I. Kredit.		Under pröfningsrätt och granskning af							
		Kommunalstämma.				Kyrkostämma.			
		Kontant.		In natura.		Kontant.		In natura.	
		Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.	Kronor.	ö.
Utgifter:									
för kyrkliga ändamål:									
anskaffning och underhåll af hus och inventarier...									
förbrukningspersedlar (vin, oblater, bränsle, lysämnen och dylikt)...									
aflöning åt ... klockare									
" "									
" "									
öfriga behof									
* folkskolan:									
anskaffning och underhåll af hus och dess inventarier skolmateriel									
andra förbrukningspersedlar									
läspenningar och andra belöningar åt skolbarn									
aflöning åt ... skollärare									
" "									
öfriga behof									
" fattigvården:									
anskaffning och underhåll af hus och dess inventarier									
understötagarnes beklädnad, vård och underhåll									
öfriga förbrukningspersedlar; arbetsmaterialier									
ersättning till andra kommuner									
aflöning åt									
" "									
öfriga behof									
" andra ändamål:									
anskaffning och underhåll af hus och inventarier									
sockenbibliotek									
uppbördsprovision									
förbrukningspersedlar, skrifmaterialier, lösen för handlingar, kommissionärsarvoden, postporto m. m.									
kommunikationsanstalter									
aflöning och arvoden åt									
" "									
" fjerdingsman									
" barnmorska									
" "									
öfriga behof									
till ränta å upptagna lån och förskott									
Återbetalning af förskott									
Åfbetalning å upptagna lån									
Under året utlånade eller till inköp af obligationer eller andra värdepapper använda medel									
Naturapersedlar, upptagna i motstående inkomster, men ej förbrukade, i värde									
Behållning till år 18..., kontant i kassan									
Summa									

2. Öfversigt af förestående sammandrag.

		Under pröfningsrätt och granskning af	
		Kommunalstämman.	Kyrkostämman.
		Kronor.	Öre.
Debet.			
Behållning från år 18..., kontant i kassan			
Inkomster under året i penningar (utom af återbetaladt kapital)			
in natura i värde.			
Inbetalta lån och försålda obligationer och andra värdepapper			
Uptagna lån och förskott			
Summa			
Kredit.			
Utgifter under året i penningar			
in natura i värde			
Afbetalningar å lån och förskott			
Utlånade eller i obligationer och andra värdepapper använda medel			
Natura-persedlar, under året influtna men ej förbrukade i värde			
Behållning till år 18..., kontant i kassan			
Summa			
Anm. I ofvanstående äro ej upptagna:			
Utdebiterade utskylder och bidrag, som afskrifvits till belopp af			
Kyrkoherdens aflöning i penningar och persedlar, tillsammans utgörande i värde kronor.			
Kommunisternas " " " " " " " " " " "			
Boställe åt			
" "			
Kosthåll " (rotehjon, omgångshjon o. d.)			

	Vid årets början.				Vid årets slut.			
Under granskning af								
3. Kommunens tillgångar och skulder år 18.....	Kommunal- stämma.		Kyrko- stämma.		Kommunal- stämma.		Kyrko- stämma.	
	Kronor.	öre.	Kronor.	öre.	Kronor.	öre.	Kronor.	öre.
Fastigheter								
Inventarier och naturapersedlar								
Fordringar, obligationer, andra värdepapper och kontant								
Summa tillgångar								
Amorteringslån (återstående skuldbelopp)								
Andra lån och förskott								
Summa skulder								

..... den 18.....

Kommunalstämman Ordförande.

Kyrkostämmans Ordförande.

Bil. Litt. B.

Debet.**BIL**[illegible]**Kredit.**

1.	53.	<i>Sammandrag af räkenskaper</i>				
		28.	29.	30.	31.	32.
K o m m u n .	Skulder. (Kom- munal- stämma.)	U t g i f t				
		Fattig- vården.	I annan kol- ej upptagna byggnader och kommunikationsan- stalter.	I annan kol- ej upptagna löner, arvoden, upp- budsprovision, ekspenser o. dyl.	Räntor å upptagna lån.	Öfriga utgifter.

Litt. B.

granskade af kommunalstämma år 187....																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																
7.			8.			9.			10.			11.			12.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																	
s						t						e						r.																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																														
Öfriga inkomster.						Summa. (Kol. 3—7.)						Deraf natura persedlar i värde.						Inbetalda lån.						Upptagna lån.						Summa debet. (Kommunalstämma.) (Kol. 2, 8, 10 och 11.)																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																		

[illegible]

(Denna marginal bortskäres.)

[illegible]

Underdånigste Memorial.

Till åtlydnad af nådig befallning i skrifvelse från Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastik-departementet den 18 November 1873 utbeder jag mig få i djupaste underdånighet anförä följande:

Den plan till statistik öfver fattigvården, hvartill förslag från mig infordrats genom skrifvelse från Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Ecklesiastik-departementet af den 19 Juni 1871, var visserligen till största delen genomtänkt och utarbetad, när jag fick emottaga Eders Kungl. Maj:ts nådiga remiss af den 30 Maj 1873 af Riksdagens underdåniga anhängan om utarbetande af plan för en kommunal finansstatistik. Under sådant förhållande borde dock af mig icke förbises, hvarken att det nödiga underlaget för fattigvårdsstatistiken på grund af Eders Kungl. Maj:ts nådiga förordning om fattigvården af den 9 Juni 1871 redan nu kan kommunerna affordras, under det frågan om anskaffande af underlaget för en kommunal finansstatistik ännu är beroende af en kommande riksdags pröfning, ej heller att under fattigvårdsstatistiken ensamt för sig väl kunde indragas den fullständiga redogörelsen för fattigvårdens inkomster, utgifter och hela finansiella ställning, men att å andra sidan i den kommunala finansstatistiken omöjligen kunde saknas den måhända tyngsta delen af kommunens utskylder, eller den, som vållas af fattigvården.

Det gällde sålunda på samma gång att icke göra det redan nu möjliga tillvägabringandet af fattigvårdsstatistik i afseende på verkställigheten beroende af ett framtida beslut rörande vilkoren för åstadkommande af en kommunal finansstatistik, men att dock i afseende på omfånget af den förstnämnda icke föreslå något öfvergrepp på ett område, som obestriddligen komme att falla inom den senare.

Det förslag till fattigvårdsstatistik, som jag haft äran vördsammast aflemna till Herr Statsrådet och Chefen för Ecklesiastik-departementet, har följaktligen fått till hufvudföremål den del af ämnet, som ej tillhör den finansiella kommunalstatistiken, eller redogörelsen öfver *fattigpersonalen*, hvaremot i det förslag till kommunal finansstatistik, hvilket efter granskning af Statistiska Beredningen denna dag till Eders Kungl. Maj:t i underdånighet öfverlemnats, den finansiella delen af fattigvården fått sitt med öfriga kommunala finanser likberättigade rum sig anvisadt.

I detta sistnämnda förslag är jemväl förutsatt, att Statistiska Centralbyrån torde komma att blifva den centrala myndighet, åt hvilken den kommunala finansstatistikens utgifvande blefve anförtrordt i ofvannämnda omfång, eller så att deruti äfven komme att ingå fattigvårdsstatistikens finansiella del. Under sådan förutsättning har ej heller bort förbises, att det af många skäl torde vara lämpligare om statistiken jemväl öfver *fattigpersonalen* komme att utgöra en med kommunala finansstatistiken sammanhängande del under gemensam central bearbetning, än om densamma skulle ensamt för sig utgöra en serskild afdelning af vår officiella statistik, bearbetad af en serskild central myndighet.

Då någon speciel högre vare sig lärdom eller yrkesbildning, som för många andra grenar af statistiken är oefftergiffligt nödig, ej heller synes vara påkallad för blotta bearbetandet af vare sig fattigvårds- eller kommunalstatistik, utan den härtill erforderliga skickligheten torde kunna under lämplig ledning förvärfvas af personer, som i öfrigt hafva håg oeh fallenhet för statistiska arbeten, har jag så mycket mindre tvekat att, åtminstone såsom ett försök, uti planen för den kommunala finansstatistiken ifrågasätta Statistiska Centralbyrån såsom den centrala myndighet, hvilken skulle erhålla uppdraget att i ett omedelbart sammanhang bearbeta så väl fattigvårds- som kommunal finansstatistik.

Med antagande att det nödiga antalet formulärblanketter för såväl kommunernas statistiska primäruppgifter som dessas bearbetning skulle kostnadsfritt tillhandahållas, att den statistiska redogörelsen skulle årligen utarbetas och tryckas så utförlig, att den upptoge serskild hvarje kommun i riket och att upplagan deraf skulle vara tillräckligt stor för att utom vanliga utdelningen till allmänna myndigheter och riksdagens medlemmar tillåta spridning af ett exemplar till hvarje kom-

munalstyrelse i riket, samt att allt det understöd af lokalmyndigheter, som skäligen kan ifrågasättas för uppgifternas insamlande, granskning och lokalsammandrags utarbetande, måtte af Eders Kungl. Maj:t varda anbefalldt, har jag trots mig kunna uppskatta årskostnaden för den centrala bearbetningen, om denna i sin helhet varder Statistiska Centralbyrån ålagd, till 10,000 R:dr. Af denna summa torde minst hälften åtgå till kostnaden för tryck och papper och alltså knappt hälften kunna påräknas återstående till betäckande af utarbetskostnaden. Hvad denna senare beträffar måste ersättningen delas mellan flere personer, vexlande till antal under arbetets olika stadier, så att den ansvarige ledaren aldrig saknar nödigt biträde, när t. ex. massorna af uppgifter inströmma och skola skyndsamt inregistreras, ordnas och granskas, när sammanräkningar skola kontrolleras, korrekturen läsas o. d. Detta oundgängliga behof af flere öfvade personers samverkan, för att kunna uppnå den nödiga skyndsamheten i afseende på offentliggörandet, är i min tanke ett bland de hufvudsakliga skälen hvarför en samfäld bearbetning af både fattigvårdsstatistiken och den kommunala statistiken inom en enda central myndighet är att i afseende på kostnaden föredraga framför en delning, som efter min uppfattning skulle oundgängligen leda till ett större personalbehof för arbetets utförande. Kostnaderna för offentliggörande af två skilda årsredogörelser blifva ock större, än för en enda, oaktadt denna senares större omfång. Likartadt förhållande är ock med åtskilliga andra oskiljaktiga kostnader. Det torde ock kunna ifrågasättas, huruvida icke ett serskildt utgifvande af fattigvårdsstatistiken ovilkorligen skulle fordra en utförligare finansiell redogörelse än de få blott summariska uppgifter, som ingå i det afgifna förslaget, hvilket i sådant fall torde behöfva till någon del omarbetas. Med större utförlighet komme då ock utarbets- och utgifningskostnaderna att ökas.

Efter att ofvan hafva redogjort för det kostnadsbelopp, hvartill jag antagit den samfälda bearbetningen i Statistiska Centralbyrån af både fattigvårds- och kommunal finansstatistik skola uppgå, äfvensom för motiven till denna approximativa beräkning, åligger mig att uppgifva de kostnader, som skulle vara förenade med serskildt utarbetande och offentliggörande genom Statistiska Centralbyrån af en i hufvudsaklig öfverensstämmelse med mitt förslag af den 24 Oktober

1873 inrättad fattigvårdsstatistik. Med antagande sålunda af kostnadsfritt tillhandahållande af formulärblanketter, specifikation af hvarje fattigvårdssamhälle i redogörelsen samt dennas utdelning till allmänna myndigheter, riksdagsmän och samtliga fattigvårdssamhällen, vågar jag tro, att tryckningskostnaderna ej kunna beräknas lägre än till 4,000 R:dr årligen. Den centrala bearbetningen i Statistiska Centralbyrån tror jag ej heller kunna beräknas till lägre årskostnad än 4,000 R:dr, då till ansvarig ledare och verkställare af arbetet måste utses serskild person, som åtminstone under en stor del af året ej kan undvara några biträden.

Jag vågar på grund häraf tro, att bearbetningen af fattigvårdsstatistiken ensamt för sig jemte dess utgifvande från tryck af Statistiska Centralbyrån torde kunna beräknas till $\frac{4}{5}$:delar af ofvan uppgifna kostnad för samfald bearbetning af både fattigvårds- och kommunalfinans-statistik.

Stockholm i Statistiska Centralbyrån den 3 Dec. 1873.

FR. TH. BERG.

Sparbankerna i Sverige år 1872. *)

De förhoppningar, som gång efter annan uttalats i redogörelserna för de förflutna årens sparbanksverksamhet, att Statistiska Centralbyrån måtte sättas i tillfälle att kunna utgifva dessa publikationer inom ej alltför lång tid sedan redogörelseåret slutat, synas mer och mer blifva verklighet. Redan i början af år 1873 hade några uppgifter för det år, som nu är i fråga, inkommit, i September var halfva antalet redogörelser insändt, men först efter påminnelser och serskilda skrivelser var samlingen af rikets sparbanksredogörelser fullständigt inkommen i slutet af sistförflutna Maj, då först materialets bearbetande kunde börja. Ehuru således, sedan sparbanksböckerna afslutades, en tid af nära 1½ år förflutit, innan de sista redogörelserna kunde inregistreras, hvilket med allt skäl kan sägas vara 1 år för långsamt, så är dock detta årets redogörelse några månader färskare än förlidit års. Genom en årlig afkortning af några månader i sender å insamlingstiden vågar ock Statistiska Centralbyrån hoppas att inom en icke aflägsen framtid kunna få framlägga för allmänheten ett fjor-års uppgifter om sparbankernas verksamhet. Statistiska Centralbyrån uttalar ett tacksamt erkännande af det vänliga tillmötesgående, som visat sig hos många sparbanksstyrelser att genast efter räkenskapens afslutande delgifva densamma åt Byrån, men då dessa bemödanden att genom skyndsamma meddelanden gifva ökadt intresse för

*) Jfr redogörelserna för sparbankerna i Sverige. Statistisk Tidskrift, häft. 13 och 14 eller band II: sid. 283—369 (redogörelseåren 1861—1863),

» 16 el. III: 65—112 (redog. 1864),

» 17 el. III: 113—160 (redog. 1865),

» 19 el. III: 236—271 (redog. 1866),

» 22 el. III: 387—433 (redog. 1867),

» 27 [= N:o 3 af årg. 1870] el. IV: 175—210 (redog. 1868),

» 30 [= N:o 3 af årg. 1871] el. V: 149—214 (redog. 1869),

» 34 [= N:o 3 af årg. 1872] el. VI: 181—227 (redog. 1870) och

» 36 [= N:o 2 af årg. 1873] el. VII: 77—132 (redog. 1871).

den vackra och gagnarika sparbanksverksamheten, hindras af den rundliga tid, som af många vederbörande tyckes anses erforderlig för införandet å en redig blankett af ej många och ej svåråtkomliga siffror samt dessas expedierande, så torde det vara i sin ordning, att Statistiska Centralbyrån än ytterligare fäster benägen uppmärksamhet derå,

att blanketter tillhandahållas kostnadsfritt hos K. M:ts Befallningshafvande,

att ju förr sparbanksstyrelserna aflemna sina redogörelser, desto förr blifva de publicerade och komma sålunda dem och den öfriga allmänheten tillhanda,

att blott en enda fördröjd redogörelse har, såvida en sammanfattning af rikets samtliga sparbanker skall kunna göras, den negativa magten att kunna fördröja utgifvandet af alla de öfriga.

Fördenskill hemställes till sparbanksstyrelserna, att de måtte skyndsammast till K. M:ts Befallningshafvande insända uppgifterna om det sist förflutna årets sparbanksverksamhet.

Bland de sparbanker, som förekomma i redogörelsen för år 1871, saknas nu två, nemligen Färentuna härads (Stockholms län) och Karlsborgs (Skaraborgs län), om hvilka i det föregående årets redogörelse omnämndes, att deras verksamhet snart skulle upphöra.

Denna förlust uppväges tillfyllest af 9 dels *nya* sparbanker, dels sådana, som väl varit någon tid verksamma men nu först genom insända uppgifter gifvit sin tillvaro till känna. Bland dessa 9 sparbanker inräknas ock 3 folkbankers sparkasseafdelningar. De ifrågavarande sparbankerna äro:

i **Stockholms stad**: *Aktiebolaget Stockholms folkbank* (om hvars organisation se redogörelsen för år 1871 sida 85).

i **Östergötlands län**: *Aktiebolaget Norrköpings folkbank*, som inrättad för Norrköpings stad och närmaste omgifning har reglemente stadfäst af K. Maj:t den 17 Mars 1871. Banken är öppen alla f.m. och gifver sparbanksinsättare 4½ %. Utlåning sker mot borgen, värdepapper, pant af guld eller silfver;

i **Kronobergs län**: *Almundsryds enskilda sparbank*, som inrättades år 1871 med reglemente fastställt af Kungl. Maj:ts

Befallningshafvande den 23 Nov. 1871 och har sitt verksamhetsområde inom kommunen och närgränsande socknar. Insättningar mottagas sista lördagen i hvarje månad och godtgöras de med 5 % ränta. Utlåning sker mot godkänd borgen och inteckningar åtföljda af gravationsbevis.

i **Kalmar län**: *Södra Vi sockens sparbank*, som inrättades 1870, har reglemente stadfast af Kungl. M:ts Bef. den 9 Maj 1870 och är tillgänglig å den söckendag som följer näst efter första söndagen i hvar månad. Insättare åtnjuta 5 %. På samma namn får på en gång ej insättas mer än 100 rdr, och utan direktionens medgifvande under ett år ej mera än 200 rdr samt ej innehafvas mer än 500 rdr. Utlåning sker mot godkänd borgen;

Blackstads distrikts sparbank, omfattande med sin verksamhet Locknevi, Blackstads, Odensvi och Hallingebergs socknar. Reglemente för sparbanken, inrättad 1872, är stadfast af K. M. Bef. den 20 Jan. 1872, och började verksamheten d. 1 Maj s. å. Insättningar, för hvilka räntan är 5 %, kunna ske en gång i månaden. Utlåning sker mot personlig borgen eller inteckning i fast egendom;

i **Gotlands län**: *Eskelhems sparbank*, inrättad 1872 med reglemente stadfast s. å. den 22 Mars af K. M. Bef. Insättningar kunna göras två gånger i månaden och godtgöras med 5 %. Utlåning sker mot två godkända personers borgen.

Hellvi sockens sparbank, öppnad 1871, med reglemente fastställt af K. M. Bef. den 24 Maj 1872. Insättningarna, som godtgöras med 5 %, kunna lemnas den första och tredje lördagen i hvar månad. Utlåning sker mot inteckning eller godkänd borgen;

i **Kristianstads län**: *Ausås sparbank*, som började sin verksamhet den 17 Augusti 1872;

i **Kopparbergs län**: *Folkärna folkbank* med sparbank, som inrättades 1868, har reglemente af K. M. Bef. stadfast den 18 Juni s. å. Insättningar kunna göras alla söndagar efter gudstjenstens slut, de godtgöras med 5 %. Utlåning sker mot säkerhet af inteckning eller borgen.

Efterföljande tabell N:o 1 A, uppställd i likhet med föregående år, visar rörelsen i samtliga år 1872 kända sparbanksinrättningar i riket:

Tab. № 1 A. Omsättningar i hvar och en af Rikets Sparbanker år 1872.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
	Delegare			Delegarnes				Sparbankens egen fond.		
	tillkomne nye	afgångne	qvarstående vid årets slut.	insatta belopp	godtgjorda räntor	uttagna belopp	behållning vid årets slut.	Inkomster.	Förvaltningskostnader m. m.	Behållning vid årets slut.
	under året.			under året.						
	Antal.			Rdr Rmt.				Rdr Rmt.		
Stockholms stads sparbanker.										
1. Stockholms stads ¹⁾	7,560	2,485	52,366	2,838,218	416,779	1,952,159	10,461,305	125,727	81,845	604,982
2. Aktiebolaget Stockholms folkbank ²⁾	985	?	225	27,502	1,632	13,302	47,221	—	—	—
Summa	7,595	2,488	52,591	2,865,720	418,411	1,965,461	10,508,526	125,727	81,845	604,982
Stockholms läns sparbanker.										
1. Södertelge.....	181	6	1,023	36,654	8,590	26,387	189,944	2,592	1,172	12,897
2. Tumba bruks.....	10	4	125	2,205	955	2,871	18,392	?	?	1,430
3. Norrtelge stads och omgifnings.....	170	40	896	35,604	6,408	20,640	142,211	1,889	863	5,624
4. Stockholms läns.....	2,926	955	13,500	1,255,672	107,544	970,624	2,693,415	28,117	13,915	40,816
Summa	3,287	1,059	15,544	1,330,135	123,492	1,020,522	3,043,962	32,598	15,950	60,767
Uppsala läns sparbanker.										
1. Uppsala stads och läns.....	2,007	1,021	10,077	545,297	104,770	255,034	2,247,964	?	?	93,888
2. Enköpings stads.....	231	104	1,178	67,123	10,159	31,734	270,539	3,749	818	7,441
3. Lagunda och Hagunda härads.....	117	36	577	16,815	3,758	4,406	86,204	1,106	572	7,934
4. Trögds härads.....	91	26	431	20,414	2,192	3,223	55,952	296	242	1,066
Summa	2,446	1,187	12,263	649,619	120,579	294,397	2,660,659	—	—	110,322

Södermanlands läns sparbanker.

1. Eskilstuna	342	177	1,999	88,920	20,340	77,425	436,891	5,222	2,060	24,121
2. Nyköpings stads och läns ³⁾	515	297	4,167	143,769	37,054	141,952	777,657	14,560	9,267	53,417
3. Trosa stads och Höllebo härads	57	25	509	12,885	2,963	4,756	66,894	1,035	485	8,148
4. Vestra Vingåkers församlings	164	42	795	25,604	7,604	15,276	156,892	1,434	665	8,289
5. Fornsjö bruks	41	37	366	14,429	5,224	13,815	107,766	—	—	—
6. Strengnäs	339	95	2,208	84,071	16,542	53,873	372,093	4,137	1,949	28,712
7. Oppunda härads	383	97	1,587	59,146	9,190	24,032	212,039	860	503	9,003
8. Villåttinge d:o	164	28	921	14,248	4,155	9,966	92,814	1,164	560	4,290
9. Mariefreds stads	181	60	996	26,288	5,934	14,442	133,496	1,457	429	4,773
10. Öster- och Vester-Rekarne med Torshälla stads	415	49	1,260	97,611	9,491	43,699	208,007	1,827	600	3,948
11. Mörkö sockens	16	8	85	5,032	825	2,629	17,159	118	—	964
12. Daga härads ⁴⁾	158	38	488	23,296	2,152	10,674	47,329	682	262	988
Summa	2,775	953	15,372	595,299	121,474	412,539	2,623,537	32,496	16,780	146,653

Östergötlands läns sparbanker.

1. Norrköpings stads ⁵⁾	1,949	440	7,823	269,803	42,367	159,191	994,378	?	?	120,800
2. Linköpings läns ⁶⁾	1,360	445	7,873	350,163	61,410	136,864	1,341,531	?	?	131,912
3. Vadstena ⁷⁾	311	100	1,653	41,307	11,211	33,697	253,672	?	?	18,749
4. Söderköpings stads och omgifnings	327	142	1,399	97,758	17,429	41,876	370,683	?	?	23,610
5. Kimstads församlings	50	9	247	11,942	1,796	9,282	38,160	?	?	1,376
6. Borg och Löts församlings ⁸⁾	54	12	208	5,056	917	1,702	21,790	?	?	52
7. Ekebyborna och Asks församlingars	53	28	262	7,376	1,370	5,323	30,664	?	?	2,815
8. Qvillinge och Simonstorps d:o ⁹⁾	85	26	455	14,858	3,687	4,430	84,679	?	?	2,953
9. Godegårds församlings ¹⁰⁾	36	6	130	3,214	388	984	8,646	?	?	886
10. Klockrike och Brunneby församlingars	50	10	207	6,276	711	820	12,289	?	?	500

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
	Delegare			Delegarnes				Sparbankens egen fond.		
	tillkomne nye	afgångne	qvarstående vid årets slut.	insatta belopp	godtgjorda räntor	uttagna belopp	behållning vid årets slut.	lukomster.	Förvaltningskostnader m. m.	Behållning vid årets slut.
	under året.			under året.						
	Antal.			Rdr Rmt.				Rdr Rmt.		
11. Östra Eneby församlings	46	21	232	9,322	1,545	3,333	36,508	139	37	716
12. Östra Husby d:o ¹¹⁾	34	20	215	6,544	893	2,414	21,263	?	?	453
13. Vesterlösa d:o	24	10	188	1,845	299	711	6,431	?	?	577
14. Häradsammars d:o	19	7	92	1,536	301	516	7,249	?	?	49
15. Östra Ny d:o	12	9	92	1,561	289	1,132	7,091	?	?	164
16. Östra Hargs d:o	—	3	45	685	245	—	5,477	—	—	—
17. Åtvidabergs egendomars	99	24	540	11,428	3,317	4,623	73,063	?	?	375
18. Motala köpings	183	56	742	40,152	3,913	12,311	100,213	?	?	2,468
19. Göstrings härads och Skeninge stads	230	78	1,003	35,597	3,988	6,101	102,875	?	?	3,524
20. Vikbolands pupill- och sparkassa	209	35	912	32,316	4,925	7,535	115,920	?	?	3,004
21. Fornåsa och Lönsås församlingars	64	16	370	5,320	695	2,153	16,710	?	?	853
22. Skärkinds församlings	47	28	272	8,493	1,216	6,583	27,062	343	75	1,032
23. Risänge d:o	118	23	367	26,780	2,635	2,863	68,009	?	?	?
24. Västra Ny församlings	69	11	269	12,460	1,489	4,755	34,089	?	?	708
25. Valkebo härads ¹²⁾	200	133	1,998	87,223	15,453	48,015	347,241	?	?	5,930
26. Vitfolke d:o ¹³⁾	226	70	1,477	101,320	15,444	85,774	302,690	?	?	5,012
27. Kinds d:o	267	66	907	48,469	3,477	15,410	93,344	?	?	2,376
28. Dals d:o	210	66	845	63,044	5,846	27,551	138,609	?	?	2,529
29. Bankekinda d:o	239	86	1,139	33,315	3,431	9,787	84,582	?	?	1,423

30. Ydre distrikts	109	21	488	19,613	1,483	7,703	39,343	P	P	1,217
31. Lysings härads	273	31	660	67,557	4,016	18,759	107,586	P	P	5,607
32. Hagebyhög och Vestra Stenby socknars ¹⁴⁾ ...	61	33	295	9,196	1,081	2,371	26,378	P	P	1,086
33. Hvarfs och Styra d:o	66	13	203	3,781	576	2,177	10,930	95	81	457
34. Gullbergs härads ¹⁵⁾	359	32	764	44,501	2,815	4,212	75,309	P	P	161
35. Aktiebol. Norrköpings folkbanks sparkassa ¹⁶⁾	85	7	78	8,193	120	1,385	6,928	—	—	—
Summa	7,524	2,117	34,450	1,488,004	220,778	672,343	5,011,312	—	—	343,419
Jönköpings läns sparbanker.										
1. Jönköpings stads och läns	1,962	210	12,401	561,418	74,408	330,326	1,662,161	16,516	5,000	108,226
2. Eksjö stads	550	118	2,307	41,919	7,750	33,884	189,979	1,719	1,341	9,134
3. Vernamo	425	175	2,423	85,118	10,604	47,384	249,471	4,190	2,392	27,391
4. Grenna	195	324	1,278	18,655	3,121	11,227	70,032	995	618	3,396
5. Östra härads	466	90	2,378	66,983	6,816	23,845	169,197	8,972	7,355	9,427
6. Vestbo d:o	214	52	1,302	20,587	3,686	5,745	83,848	1,017	372	2,752
7. Vestra d:o	302	5	859	34,335	3,072	7,671	79,711	540	115	641
8. Stengårdshults pastorats ¹⁷⁾	104	5	461	18,058	1,571	9,357	33,669	295	89	403
Summa	4,218	979	23,409	847,073	111,028	469,439	2,538,069	34,244	17,282	161,370
Kronobergs läns sparbanker.										
1. Kronobergs läns	3,091	640	12,052	745,781	70,178	276,605	1,765,125	15,423	5,055	92,104
2. Elmhults	185	123	893	32,887	3,976	19,742	90,894	1,030	517	2,667
3. Sunnerbo härads (Ljungby)	549	80	1,806	133,388	9,241	51,906	241,051	2,354	1,036	4,030
4. Nottebäcks pastorats	42	7	138	3,841	297	766	7,968	66	36	89
5. Skatelöfs d:o	346	28	801	49,251	2,308	9,726	71,080	714	190	647
6. Almundsryds enskilda	343	9	334	35,764	686	1,727	34,723	843	197	646
Summa	4,556	887	16,024	1,000,912	86,686	360,472	2,210,541	20,430	7,029	100,183

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
Kalmar läns sparbanker.	Delegare			Delegarnes				Sparbankens egen fond.		
	tillkomne nye	afgångne	qvarstående vid årets slut.	insatta belopp	godtgjorda räntor	uttagna belopp	behållning vid årets slut.	Inkomster.	Förvaltningskostnader m. m.	Behållning vid årets slut.
	under året.			under året.						
	Antal.			Rdr Rmt.				Rdr Rmt.		
1. Kalmar stads ¹⁴⁾	520	172	2,496	106,196	15,171	66,673	352,190	20,720	20,359	49,229
2. Borgholms och Ölands	64	28	250	6,952	2,328	3,772	51,089	893	150	5,209
3. Vesterviks	859	506	4,554	253,258	46,167	177,604	1,026,194	13,075	5,149	115,783
4. Högsby och Långemåla ¹⁵⁾	8	11	39	397	157	1,222	2,763	52	—	88
5. Oskarshamn	293	122	1,465	111,253	12,964	61,831	304,153	6,708	4,084	36,669
6. Vimmerby	207	46	786	15,810	3,575	8,796	79,572	1,516	491	8,342
7. Söderåkra	44	19	178	6,801	912	3,830	21,417	379	39	3,817
8. Ålems ¹⁶⁾	56	17	154	10,574	1,002	5,004	26,806	1,342	1,120	1,272
9. Mönsterås ²⁰⁾	6	14	102	4,481	554	1,768	12,885	136	30	1,045
10. Kalmar läns liffräntestalt ⁹ sparbanksafdelning	140	104	774	33,020	5,062	19,679	114,090	624	493	1,807
11. Fliseryds församlings ²¹⁾	39	4	462	16,188	1,291	10,698	27,081	3,142	3,463	28,800
12. Misterhults sockens	70	13	269	43,461	2,171	7,201	73,145	700	180	4,899
13. Hjorteds d:o	95	32	288	31,988	2,516	12,019	60,046	2,318	532	6,571
14. Öfverums bruks	11	3	17	7,397	466	820	10,583	—	—	—
15. Ås och Ventlinge socknars ²²⁾	21	1	66	2,373	229	202	5,782	48	21	63
16. Högsby folkbank	137	3	185	23,089	659	3,224	23,534	—	—	—
17. Aspelands härads ²³⁾	265	11	254	43,485	712	9,933	34,264	10,552	273	10,579
18. Södra Vi sockens ²⁴⁾	62	4	160	2,046	197	381	5,455	69	6	432
19. Blackstads distrikts	390	3	387	31,708	512	997	31,223	1,983	206	1,777
Summa	3,287	1,113	12,856	750,177	96,645	395,654	2,262,275	64,557	36,596	276,332

Gotlands läns sparbanker.

1. Sällskapet D. B. W:s.....	910	439	5,159	159,949	24,430	117,167	550,691	3,868	1,850	36,135
2. Klinte församlinga	220	26	691	14,274	2,339	4,655	54,587	565	116	1,948
3. Bunge d:o.....	59	13	344	9,436	1,965	6,121	44,329	429	68	1,242
4. Burs pastorats.....	109	19	473	18,564	1,571	3,006	41,861	312	54	488
5. Vänge sockens	21	8	83	3,615	194	252	6,096	62	62	37
6. Martebo d:o	3	6	47	1,001	99	272	2,798	38	9	109
7. Mästerby d:o	18	4	84	2,319	211	404	5,981	49	—	126
8. Stenkumla och Träkumla socknars	22	5	80	1,589	100	229	3,008	12	—	16
9. Alfva pastorats.....	116	36	415	15,497	1,282	4,234	32,278	143	141	376
10. Sanda	52	12	190	3,375	173	650	5,644	36	—	77
11. Kråklingsbo sockens	72	24	242	13,817	885	2,707	26,892	225	—	394
12. Höggräs d:o ²⁵⁾	24	12	81	2,677	160	645	5,034	36	—	58
13. Hejde pastorat, ²⁶⁾	45	8	148	15,305	555	1,256	21,587	269	76	340
14. Lärbo sockens	85	8	258	8,452	543	1,788	15,166	140	23	126
15. Tingsstäde d:o ²⁷⁾	39	7	97	2,431	162	377	4,807	33	42	5
16. Garda d:o	115	5	237	10,124	607	1,830	16,066	122	25	119
17. Hangvars och Halls socknars.....	49	3	83	5,088	196	84	6,841	53	74	—
18. Atlingbo sockens	26	—	73	1,334	64	81	2,195	15	—	20
19. Hellvi d:o ²⁸⁾	25	3	74	2,099	66	28	2,608	—	—	3
20. Eskelhemms d:o	103	5	98	3,881	60	62	3,879	19	—	19
Summa	2,113	643	8,957	294,827	35,662	145,848	852,348	6,426	2,540	41,638

Blekinge läns sparbanker.

1. Karlskrona (eller Blekinge läns)	756	745	5,421	375,373	40,320	350,852	895,450	7,636	4,956	41,709
2. Karlshamns stads ²⁹⁾	537	282	3,384	167,132	33,868	165,339	723,639	9,684	4,462	82,747
3. Sölvesborgs d:o	347	99	2,215	166,833	22,501	117,159	504,718	8,084	2,516	82,812
4. Gernsjö, Kyrkhults och Näsums församlingars	265	134	1,216	194,499	17,794	112,472	426,074	4,697	2,117	25,734

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
	Delegare			Delegarnes				Sparbankens egen fond.		
	tillkomme nye	af- gångne	qvar- stående vid årets slut.	insatta belopp	godt- gjorda räntor	uttagna belopp	behållning vid årets slut.	Inkom- ster.	Förvalt- nings- kost- nader m. m.	Behåll- ning vid årets slut.
	under året.			under året.						
	Antal.			Rdr Rmt.				Rdr Rmt.		
5. Ronneby köpings samt Ronneby och Backaryds socknars distrikts	235	127	1,012	87,854	9,880	69,520	234,052	2,356	1,174	8,625
6. Fridlefstads, Rödeby o. Sillhövda församlingars	66	13	257	31,917	2,074	19,042	48,654	827	152	2,727
7. Tvings sockens.	45	13	205	17,664	1,181	12,002	26,881	428	187	2,652
8. Asarums församlings	281	118	1,142	79,287	6,103	41,151	152,256	1,674	343	4,617
9. Östra härads	111	20	515	28,001	2,480	14,371	62,428	819	246	2,629
10. Hjortsberga m. fl. socknars	52	22	273	26,509	1,698	9,438	45,653	853	198	2,774
11. Hoby sockens	145	20	308	31,295	2,563	14,734	61,834	470	107	1,543
12. Mörrums	194	13	438	51,055	2,643	18,635	69,219	743	170	1,054
13. Eringsboda	74	13	109	19,383	811	4,298	24,970	495	50	880
Summa	3,108	1,619	16,495	1,276,802	143,866	949,013	3,275,778	38,766	16,678	260,503
Kristianstads läns sparbanker.										
1. Kristianstads	1,647	548	7,503	499,865	73,030	268,373	1,637,124	15,892	13,586	139,425
2. Vestra Göinge härads	612	235	3,095	182,478	33,396	89,574	755,349	5,063	2,254	42,963
3. Strövelstorps församlings	143	35	632	40,019	4,866	14,086	115,807	1,374	463	8,800
4. Simrishamns	263	162	1,452	118,007	17,089	68,278	393,584	5,045	676	28,584
5. Östra Göinge härads	304	177	1,676	127,582	20,688	77,907	416,581	4,748	2,849	21,439
6. Båstads	209	103	1,252	144,609	10,849	116,918	274,601	2,909	768	8,331

7. Gårds och Ålbo härads	391	167	1,841	109,727	14,415	52,488	351,498	2,937	1,670	16,184
8. Norra och Södra Åsbo d:o	547	87	2,334	132,994	16,867	64,499	396,960	3,905	2,190	11,117
9. Gårds d:o	139	78	1,318	49,591	11,875	22,064	213,879	2,081	1,067	6,149
10. Villands d:o	210	19	1,000	64,360	6,311	23,023	162,701	1,684	686	3,004
11. Engelholms	357	98	1,884	111,842	15,607	70,104	354,889	3,466	1,013	6,825
12. Glimåkra	115	52	600	57,924	5,236	22,318	128,997	972	56	2,576
13. Örkeneds	112	36	581	44,843	4,375	11,083	103,824	628	142	810
14. Ingelstads och Jerrestads härads	420	75	1,610	164,262	12,482	49,597	325,048	2,924	954	4,001
15. Borrbj	94	12	359	58,613	4,243	32,386	98,491	1,110	45	2,270
16. Vittsjö sockens ³⁰⁾	119	31	531	49,366	3,988	16,884	101,847	977	133	2,415
17. Åkarp d:o	103	15	266	24,738	2,155	6,760	54,533	433	50	1,327
18. Åhus d:o	123	37	580	22,637	2,336	9,718	64,739	850	243	1,266
19. Björnekulla pastorats	117	40	394	34,202	2,609	12,319	63,743	689	89	776
20. Oppmanna och Vänga socknars	188	17	480	46,089	2,170	10,184	64,508	902	12	6,363
21. Esphults och Linneröds d:o ³¹⁾	214	13	569	44,881	2,490	8,595	71,169	949	144	7,106
22. Åså sockens	76	—	76	5,493	35	—	5,528	95	159	—
Summa	6,553	2,037	29,983	2,134,122	267,162	1,047,658	6,155,400	59,633	29,249	321,761
Malmöhus läns sparbanker.										
1. Malmö stads ³²⁾	2,139	661	12,592	1,036,727	85,176	721,269	1,944,834	16,150	15,141	123,091
2. Ystads ³²⁾	1,145	348	7,576	278,323	84,506	279,590	1,793,430	21,318	15,714	139,853
3. Sparbanken i Lund	2,221	890	17,422	2,255,253	181,395	1,528,421	4,210,143	?	?	294,536
4. Landskrona stads	826	669	4,414	216,521	33,723	222,663	701,485	9,989	7,028	57,569
5. Helsingborgs d:o ³³⁾	457	256	3,730	184,851	29,285	189,802	676,234	8,549	2,898	62,457
6. Höganäs stenkolsverks	31	67	232	8,606	802	7,692	18,371	80	80	1,333
7. Färs härads	921	264	3,773	250,620	43,130	126,195	982,586	9,675	2,926	84,358
8. Oxie d:o	573	106	2,143	246,150	18,155	87,488	468,019	4,258	1,677	19,845
9. Skytts d:o	248	109	1,365	176,297	25,080	58,488	558,549	3,644	1,148	17,764

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
	Delegare			Delegarnes				Sparbankens egen fond.		
	tillkomne nye	afgågne	qvarstående vid årets slut.	insatta belopp	godtgjorda räntor	uttagna belopp	behållning vid årets slut.	Inkomster.	Förvaltningskostnader m. m.	Behållning vid årets slut.
	under året.			under året.						
	Antal.			Rdr Rmt.				Rdr Rmt.		
10. Luggude härads	425	137	2,268	233,830	31,352	88,678	741,153	5,134	1,367	18,631
11. Frosta d:o	812	230	4,494	397,727	62,364	185,899	1,489,915	8,149	3,335	39,613
12. Torna, Bara och Harjagers d:o	594	135	3,679	509,450	49,925	348,812	1,112,225	9,594	5,141	29,011
13. Vemmenhög's d:o	455	186	2,570	92,307	20,491	46,045	422,146	3,113	1,446	23,589
14. Kullens	362	110	1,754	360,491	28,796	226,279	545,970	7,561	5,201	21,775
15. Lunds stads och kringliggande lands	764	142	3,679	770,091	46,676	492,015	1,090,338	11,249	1,953	42,537
16. Onsjö härads	314	110	1,262	77,916	9,524	32,089	224,605	1,908	798	7,290
17. Eslöfs med kringliggande orts	504	51	1,764	202,089	11,518	106,292	287,606	2,585	1,197	3,504
18. Kattarps sockens	41	26	311	13,704	2,278	6,304	52,163	310	5	1,040
19. Allerums, Flenninge och Vålinge ³⁴⁾	297	52	1,173	141,619	12,592	35,791	297,097	3,286	861	5,572
20. Svalöfs m. fl. socknars	305	65	1,089	73,433	3,770	31,770	107,702	977	498	1,412
21. Trelleborgs stads ¹⁹⁾	460	81	1,945	191,762	22,745	125,328	514,157	28,703	25,488	15,089
22. Sparbanken i Klörup	243	33	976	132,907	8,048	69,202	205,336	1,314	699	3,321
23. Jonstorps och Farhults	261	14	868	115,829	5,284	76,460	134,213	1,115	241	2,039
24. Herslöfs sockens	135	9	310	12,484	614	3,351	17,985	192	15	208
25. Vällufs och Helsingborgs landsförsamlings...	223	5	487	211,957	8,610	117,573	223,653	2,322	625	3,107
Summa	14,696	4,762	81,576	8,190,944	520,839	5,263,496	18,769,759	161,175	95,452	969,139

Hallands läns sparbanker.

1. Halmstads.....	622	163	3,445	263,561	30,338	113,853	713,553	8,400	2,114	42,538
2. Varbergs.....	380	273	3,309	151,685	18,040	93,200	428,029	3,512	2,671	54,345
3. Laholms.....	99	53	554	20,854	3,078	16,976	72,273	1,286	231	7,406
4. Falkenbergs.....	213	71	903	59,295	5,750	23,842	145,376	2,065	313	5,764
5. Elfta sockens.....	18	1	70	1,234	126	86	2,978	24	—	40
6. Fjäre härads i Kungsbacka ³⁵⁾	254	61	1,139	61,324	5,902	44,685	143,322	?	?	6,836
Summa	1,556	625	9,420	557,953	63,234	292,642	1,505,531	15,237	5,329	116,929

Göteborgs och Bohus läns sparbanker.

1. Göteborgs stads ¹⁾	1,633	1,108	14,301	858,079	136,625	842,645	3,284,362	72,864	60,911	243,813
2. Uddevalla.....	579	123	4,221	269,962	30,645	238,207	679,317	9,777	9,190	69,981
3. Marstrands och omgifnings.....	137	54	849	34,766	3,474	35,115	83,590	?	?	5,714
4. Strömstads ³⁶⁾	222	62	1,525	138,608	10,203	89,396	239,706	2,916	1,108	12,478
5. Lysekils.....	36	6	138	3,654	468	1,998	8,907	118	14	850
6. Karl Johans församlings.....	204	157	787	70,420	3,409	66,421	65,961	1,431	1,142	2,412
7. Göteborgs och Bohus läns ³⁷⁾	3,690	713	15,658	986,654	81,384	727,009	2,060,308	?	?	24,899
8. Aktiebolaget Göteborgs Folkbanks sparkasse- afdelning ³⁸⁾	206	6	289	83,936	1,204	48,585	42,149	—	—	—
Summa	6,707	2,229	37,757	2,446,079	267,412	2,049,376	6,464,300	87,106	72,365	360,147

Elfsborgs läns sparbanker.

1. Venersborgs.....	1,145	387	5,847	230,972	38,691	112,491	867,509	12,854	10,797	96,228
2. Borås.....	321	207	2,818	52,914	12,243	81,083	318,074	6,373	1,534	48,489
3. Ämåls.....	323	131	1,690	60,751	14,346	33,237	320,844	5,416	2,154	23,361
4. Alingsås.....	494	184	1,982	120,109	12,794	44,797	317,770	4,074	1,457	18,325
5. Ulricehamns.....	424	53	1,379	182,668	13,412	98,693	338,791	4,587	1,126	33,448

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
	Delegare			Delegarnes				Sparbankens egen fond.		
	tillkomne nye	afgångne	qvarstående vid årets slut.	insatta belopp	godtgjorda räntor	uttagna belopp	behållning vid årets slut.	Inkomster.	Förvaltningskostnader m. m.	Behållning vid årets slut.
	under året.			under året.						
	Antal.			Rdr Rmt.				Rdr Rmt.		
6. Fuzerna församlings (Lilla Edets)	64	30	322	15,109	1,497	12,668	33,709	597	398	1,161
7. Svenljunga d:o	356	34	1,324	88,856	6,672	29,877	165,379	3,501	747	35,596
8. Norra Kinds	191	67	463	18,878	1,628	6,662	41,478	430	126	1,852
9. Nordals härads ³⁰⁾	381	20	960	40,422	3,198	8,915	84,934	1,336	670	1,165
Summa	3,699	1,113	16,794	810,679	104,481	428,423	2,488,488	39,168	19,003	259,624
Skaraborgs läns sparbanker.										
1. Brouö glasbruksarbetares	—	3	66	24	537	408	10,909	—	—	—
2. Mariestads	607	228	3,394	60,150	22,458	49,608	494,251	6,181	8,966	36,534
3. Lidköpings ⁴⁰⁾	297	161	1,221	51,050	8,181	32,187	180,636	3,434	1,575	20,580
4. Skaraborgs läns allmänna	1,972	955	8,796	139,735	33,966	79,992	791,488	11,566	4,130	31,458
5. Falköpings	142	64	630	27,245	2,266	7,292	59,219	588	223	501
6. Sköfde	288	84	1,381	29,164	5,081	13,311	115,233	1,528	721	2,305
7. Hjo ¹⁸⁾	265	57	990	25,737	3,336	8,533	81,998	4,327	3,725	1,611
Summa	3,571	1,552	16,478	333,105	75,770	191,326	1,733,734	27,624	14,340	92,969
Vermlands läns sparbanker.										
1. Karlstads	1,914	644	7,997	373,539	71,858	249,288	1,626,313	14,605	8,568	85,914
2. Filipstads bergslags ⁴¹⁾	167	82	1,887	32,268	12,948	26,384	468,419	2,850	1,204	34,748

3. Kristinehamns	515	12	2,159	66,356	18,588	29,386	417,924	5,912	2,158	45,885
4. Vestra Vermlands	531	50	1,280	56,449	6,092	18,073	148,089	1,853	726	6,508
5. Sunne	307	37	747	38,026	4,683	8,343	113,863	2,179	460	6,673
6. Nedre Ulleruds sockens	161	25	335	31,676	2,442	6,091	62,577	452	181	1,328
Summa	3,602	957	14,405	598,314	116,611	337,565	2,832,155	27,851	13,297	181,051
Örebro läns sparbanker.										
1. Örebro ⁴²⁾	1,365	594	6,084	302,655	59,547	169,458	1,348,302	76,811	70,294	82,302
2. Vilby församlings	75	25	452	9,758	2,351	4,606	51,719	27	13	470
3. Nora	386	94	1,880	120,456	22,021	34,441	513,410	5,930	2,159	30,761
4. Askersunds	216	119	1,197	29,663	6,334	28,164	146,361	1,010	786	17,565
5. Kumla	92	23	480	20,518	3,820	4,495	90,308	822	675	641
6. Länns församlings ⁴³⁾	53	12	212	16,848	1,637	3,709	40,049	272	84	1,941
7. Skällersta d:o	20	9	98	2,341	243	865	5,961	61	29	145
8. Karlskoga härads	144	59	460	21,491	2,008	11,175	53,937	980	175	3,281
9. Stora Mellösa församlings	110	9	300	4,264	617	1,267	15,321	203	79	996
10. Fellingsbro d:o	186	24	878	28,895	6,108	5,344	140,473	1,172	646	9,184
11. Nya Kopparbergs d:o	233	15	561	29,417	3,594	7,803	92,815	1,176	363	9,432
12. Lindesbergs	205	53	816	28,272	6,234	11,789	140,146	1,446	583	4,294
13. Ramsbergs församlings ⁴⁴⁾	90	10	263	11,050	1,463	2,663	36,533	520	75	2,690
14. Kräcklinge d:o	20	1	58	1,846	156	330	4,328	42	14	192
15. Hjulsjö sockens	73	8	231	12,994	1,970	2,464	46,548	359	—	1,137
16. Örebro folkbanks grundfond och sparkassa ⁴⁵⁾	275	74	858	68,491	4,605	20,956	178,086	?	?	14,318
17. Lerbäckens sockens	85	10	217	7,560	603	1,326	16,012	178	25	481
18. Grythytte d:o	109	23	279	23,168	2,459	6,320	53,051	343	52	813
19. Hallsbergs folkbanks sparkassa ⁴⁶⁾	128	26	182	30,932	1,124	5,037	35,167	—	—	—
Summa	3,860	1,188	15,507	770,559	126,894	302,212	3,008,533	91,352	76,052	180,643

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
	Delegare			Delegarnes				Sparbankens egen fond.		
	tillkomne nye	afgångne	qvarstående vid årets slut.	insatta belopp	godtgjorda räntor	uttagna belopp	behållning vid årets slut.	Inkomster.	Förvaltningskostnader m. m.	Behållning vid årets slut.
	under året.			under året.						
	Antal.			Rdr Rmt.				Rdr Rmt.		
Vestmanlands läns sparbanker.										
1. Vesterås.....	623	236	3,590	98,840	29,067	82,098	611,589	7,090	3,402	48,519
2. Sala.....	277	98	1,201	30,882	6,029	23,856	150,754	1,704	806	7,227
3. Köpings.....	554	107	1,515	33,061	9,110	28,100	192,359	2,535	1,215	12,804
4. Heds församlings ⁴⁷⁾	11	1	60	1,925	380	146	8,407	41	20	645
5. Arboga.....	271	60	943	33,312	4,365	17,801	108,908	2,295	655	2,718
6. Simtuna församlings.....	—	6	10	34	168	1,589	2,956	1	—	1,762
7. Vestmanlands läns.....	1,462	173	5,192	221,623	27,572	106,616	644,433	4,356	1,793	8,701
Summa	3,198	651	12,421	419,677	76,691	259,706	1,714,406	18,022	7,891	82,376
Kopparbergs läns sparbanker.										
1. Falu stads ⁴⁸⁾	346	113	2,367	73,163	17,737	42,013	383,753	7,464	2,186	86,433
2. Husby församlings.....	118	29	1,047	24,325	5,180	10,741	113,991	975	265	10,501
3. Kopparbergs läns.....	2,063	180	6,010	233,570	21,906	23,753	609,028	1,866	—	13,250
4. Norrbärke församlings.....	245	53	739	34,728	5,107	11,443	120,986	1,297	337	3,799
5. Hedemora.....	229	69	1,009	23,489	4,718	18,316	101,042	1,254	359	5,226
6. Stora Skedvi.....	63	15	259	7,635	1,159	2,735	26,241	301	125	1,464
7. Grangärde sockens.....	126	5	294	22,180	708	637	29,034	482	105	1,962
8. Leksands do.....	521	14	1,044	51,670	3,132	2,602	89,200	715	416	1,497

9. Ny d:o	165	11	315	20,555	953	3,733	28,889	292	130	1,018
10. Folkrens folkbank ⁴⁰⁾	167	14	469	27,213	1,579	2,050	46,194	—	—	—
Summa	4,043	503	13,553	518,528	62,179	118,023	1,348,358	14,646	3,923	125,150
Gefleborgs läns sparbanker.										
1. Gefle stads	743	312	3,346	609,800	50,853	459,925	1,161,826	15,769	4,295	105,653
2. Fernebo församlings	—	11	69	—	30	381	445	—	—	—
3. Hudiksvalls	568	114	1,646	137,518	13,112	37,262	357,036	3,447	1,346	6,881
4. Söderhamns	214	67	989	66,225	8,481	26,531	208,892	1,974	620	10,405
5. Forsbacka bruks	5	—	35	397	87	30	1,789	10	—	191
6. Enångers församlings	52	15	304	10,116	1,512	7,332	36,967	371	180	1,263
7. Ofvansjö d:o	287	24	979	80,757	5,792	21,705	146,399	1,396	663	3,205
8. Torsåkers församlings	106	39	602	18,481	2,803	15,890	52,683	252	250	177
9. Voxna d:o	35	3	305	1,759	272	8	6,639	389	282	996
10. Gefleborgs läns ⁵⁰⁾	2,187	395	7,517	1,043,333	77,452	456,975	1,907,549	15,081	7,680	21,907
11. Bollnäs sockens	73	5	159	10,191	507	1,243	15,403	333	40	2,853
12. Årsunda d:o ⁵¹⁾	28	10	146	7,658	982	3,371	22,647	105	100	5
13. Gefle folkbank ⁵²⁾	97	45	759	108,954	3,308	99,633	81,961	—	—	—
Summa	4,395	1,040	16,856	2,095,159	163,191	1,130,286	4,000,236	39,127	15,456	153,486
Västernorrlands läns sparbanker.										
1. Härnösands ⁵³⁾	734	152	2,963	194,436	20,011	85,926	518,143	6,318	2,398	34,933
2. Sundsvalls	483	91	1,984	171,926	20,261	58,627	484,290	4,888	1,685	31,252
3. Örnsköldsviks	195	30	416	16,537	1,470	5,735	42,751	516	447	789
Summa	1,412	273	5,363	352,949	41,742	150,288	1,045,190	11,672	4,530	67,024

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.
	Delegare			Delegarnes				Sparbankens egen fond.		
	tillkomne nye	afgående	qvarstående vid årets slut.	insatta belopp	godtgjorda räntor	uttagna belopp	behållning vid årets slut.	Inkomster.	Förvaltningskostnader m. m.	Behållning vid årets slut.
	under året.			under året.						
	Antal.			Rdr Rmt.				Rdr Rmt.		
Jemtlands läns sparbank.										
1. Jemtlands läns.....	719	139	3,235	161,700	38,769	149,515	820,120	3,741	4,056	52,107
Vesterbottens läns sparbanker.										
1. Skellefteå församlings.....	213	33	565	55,290	5,659	15,613	127,862	1,200	529	5,774
2. Vesterbottens läns	448	64	1,740	59,006	5,428	15,081	139,161	1,303	352	2,669
Summa	661	97	2,305	114,296	11,087	30,694	267,023	2,503	881	8,443
Norrbottens läns sparbanker.										
1. Norrbottens läns	290	48	1,013	62,789	8,484	19,921	191,972	1,974	906	11,493
2. Neder-Kalix sockens	108	24	327	16,022	2,602	4,325	60,243	366	494	276
3. Haparanda.....	52	17	287	14,880	1,819	2,705	42,555	418	87	1,310
4. Luleå stads	157	40	547	27,073	2,731	11,909	64,740	700	354	2,515
5. Öfver-Torneå sockens	38	4	218	14,895	1,472	8,549	34,405	315	150	390
Summa	645	133	2,392	135,659	17,108	47,409	393,915	3,773	1,991	15,964

Summa för rikets 266 sparbanker år 1872	100,256	30,384	486,339	30,768,651	3,734,091	18,484,307	87,739,515	*)	*)	5,093,079
” ” ” 259 ” ” 1871.....	85,093	25,717	415,667	25,811,580	3,129,146	14,572,060	71,694,016	—	—	4,681,229
” ” ” 235 ” ” 1870	66,020	22,891	354,357	19,409,657	2,531,456	12,003,056	57,376,611	—	—	4,263,110
” ” ” 222 ” ” 1869.....	45,952	26,170	309,526	13,825,404	2,152,236	11,607,999	47,128,320	—	—	3,980,327
” ” ” 216 ” ” 1868... ..	38,428	25,514	289,557	11,594,459	1,991,447	11,018,456	42,723,407	—	—	3,813,158
” ” ” 203 ” ” 1867	39,503	23,019	275,063	10,670,179	1,575,947	10,242,938	40,069,366	—	—	3,570,403
” ” ” 195 ” ” 1866.....	36,604	22,088	259,407	9,394,427	1,786,572	9,390,796	37,758,599	—	—	3,375,996
” ” ” 186 ” ” 1865.....	35,776	20,006	244,726	9,577,985	1,662,917	8,586,647	35,983,636	—	—	3,132,644
” ” ” 179 ” ” 1864.....	30,723	20,734	228,249	7,014,643	1,561,456	7,548,545	33,376,991	—	—	3,038,356
” ” ” 175 ” ” 1863.....	28,337	18,429	218,335	6,810,329	1,511,445	7,090,264	32,494,403	—	—	2,807,222
” ” ” 167 ” ” 1862	27,079	17,397	208,343	6,706,324	1,443,144	6,649,716	31,261,338	—	—	2,542,241
” ” ” 156 ” ” 1861	26,673	15,445	198,559	6,788,371	1,326,381	5,632,461	29,772,670	—	—	2,309,290

*) Då de sedan år 1871 gällande nya formulären, som legat till grund för ofvanstående tab. N:o 1 A, erbjuda tillfälle till redogörelse öfver sparbankernas egna inkomster och utgifter, för hvilka meddelanden de äldre formulären sakna serskilda rader eller rubriker, så hade man nu hopats kunna lemna en slutsumma i detta hänseende för hela riket, men såsom af tabellen synes, förekomma här och hvar med frågetecken anmärkta brister, i synnerhet för Östergötlands län, hvilka omöjliggöra en rikssumma. I texten skall längre fram mellan tab. 7 och 8 litet redogöras för denna sida af förhållandena inom sparbankerna.

Anmärkningar

till tab. N:o 1 A.

- 1) Från sparbankens egna fonds inkomster och utgifter äro här frändragna de å redogörelsen härifbland upptagna räntorna åt delegarne.
- 2) I redogörelsen, som består af en revisionsberättelse, är ej redogjordt för något antal afgångne delegare, och är här blott öfverskottet af de vid 1872 års slut kvarvarande delegare öfver 1871 års taget såsom tillkomne nye delegare.
- 3) Bland sparbankens inkomster (Rdr 14,560) ingå äfven »intrader för försålda fastigheter».
- 4) Sparbankens egen fond 1871 uppgifves nu till Rdr 568 mot Rdr 496 enl. nämnda års redogörelse.
- 5) Uppgifterna omfatta räkenskapsåret 30 Juni 1871—30 Juni 1872.
- 6) Utom de för sparbanken angifna beloppen hade socknarna Kimstad, Borg och Löt, Klockrike och Brunneby, Östra Eneby samt Östra Harg, från hvilka serskilda redogörelser afgifvas, uti länssparbanken vid 1872 års slut inestående 60,294 Rdr 10 öre.
- 7) 445 Rdr mera i kol. 8 än hvad det borde vara i jämförelse med föreg. års och öfriga uppgifter.
- 8) 19 Rdr mera i kol. 8 än hvad det borde vara i jämförelse med öfriga uppgifter.
- 9) Delegarnes antal 20 mindre än hvad det borde vara i jämförelse med öfriga uppgifter.
- 10) Delegarnes antal (kol. 4) 25 flere än hvad af öfriga uppgifter erhålles.
Redogörelsen upptager delegarnes behållning (kol. 8) till Rdr 8,646, men denna summa hade enligt öfriga uppgifter bort utgöra Rdr 9,266.
- 11) Af beloppet i kol. 5 utgöra 30 Rdr premier.
- 12) De afgångne delegarnes antal 133 (kol. 3) tyckes ej vara frändrat kol. 4.
- 13) Behållningen (kol. 8) är 491 Rdr lägre angifven än hvad öfriga data antyda.
- 14) De kvarstående delegarne (kol. 4) äro 3 flere än hvad öfriga uppgifter gifva vid handen.
- 15) I öfverensstämmelse med öfriga uppgifter skulle delegarnes antal (kol. 4) utgöra 776; likaså behållningen (kol. 8) Rdr 75,343.
- 16) Hela folkbankens egna fond, hvari antagligen äfven sparkassan har del, redovisas sålunda:

Fonden vid årets början.....	Rdr 31,799: —
Inkomster under året.....	» 4,949: —
	Summa Rdr 36,748: —
- Förvaltningskostnader m. m. under året..... » 1,594: 04.
- Fondens behållning vid årets slut Rdr 35,153: 96.
- 17) Delegarnes behållning vid 1871 års slut uppgifves nu till Rdr 23,397 i stället för de förr angifna Rdr 23,407; likaså den egna fondens ingående balans från 1871 till Rdr 197 i stället för Rdr 144.
- 18) De betydliga förvaltningskostnaderna och inkomsterna för sparbankens egen fond torde måhända bero af bokföringssättet (inneslutande äfven delegarnes räntor?)
- 19) Delegarnes behållnings ingående balans från 1871 uppgifves nu 82 Rdr mindre än i nämnda års redogörelse.
- 20) De afgångne delegarnes antal 14 (kol. 3) tyckes ej vara frändrat kol. 4.
Kol. 8 stämmer ej riktigt med kol. 5—7. Under förutsättning, att summorna i dessa sistnämnda kol. äro riktiga, hade delegarnes behållning bort vara Rdr 12,904.

- ²¹⁾ Sparbankens egen fond 1871 uppgifves nu till Rdr 29,121 i stället för Rdr 32,033, som nämnda års redogörelse angifver. — Angående den egna fonden se äfven not ¹⁸⁾.
- ²²⁾ Delegarnes behållning uppgifves nu för 1871 års slut till Rdr 3,354 i stället för förr angifna Rdr 3,318. Delegarebehållningen 1872 uppgifves till Rdr 5,782, ehuru densamma enligt öfriga data synes böra utgöra Rdr 5,754. Redogörelsen är för öfrigt mycket ofullständig.
- ²³⁾ Uppgiften för denna sparbank tyckes gälla hela tiden från dess inrättande den $\frac{1}{11}$ 1871.
- ²⁴⁾ Sparbanken började sin verksamhet i Maj 1870, men hafva uppgifter från densamma ej förr än nu blifvit meddelade.
- ²⁵⁾ Egna fondens ingående balans från 1871 något större än förut uppgifvits.
- ²⁶⁾ Enl. gjord anteckning å redogörelsen för 1872 utgjorde delegarnes behållning vid 1871 års slut Rdr 6,983 och reservfonden vid samma tid Rdr 147.
- ²⁷⁾ Ingående balansen från 1871 i fråga om delegarnes behållning uppgifves nu till Rdr 2,591 i stället för Rdr 2,264.
- ²⁸⁾ Delegarnes behållning vid 1872 års slut är 38 Rdr mindre än hvad den enligt öfriga uppgifter skulle vara.
- ²⁹⁾ De från 1871 kvarstående delegarne uppgifvas nu till 3,129 i stället för de i förra redogörelsen angifne 3,166.
- ³⁰⁾ Sparbankens egen fond angifves nu hafva varit vid 1871 års slut Rdr 1,571 i stället för Rdr 1,471 enligt nämnda års redogörelse.
- ³¹⁾ Egna fondens ingående balans från 1871 uppgifves nu till Rdr 6,301 i stället för Rdr 6,138.
- ³²⁾ I utgifterna (kol. 10) äro inräknade »gäfvor för välgörande ändamål.»
- ³³⁾ Oberäknadt den i kol. 11 uppgifna behållningen eger sparbankens egna fond en tillgång i »2 utlemnade, räntefria lån» till ett belopp af Rdr 16,500.
- ³⁴⁾ Bland utgifterna (kol. 10) ingå utom förvaltningskostnaderna äfven Rdr 105, utgörande »af sparbankens stiftare återbekomna subskriptionsmedel.»
- ³⁵⁾ Af egna fonden hafva Rdr 2,000 under år 1872 återlemnats till stiftarne på grund af sparbankens stadgar, § 4.
- ³⁶⁾ Bland uttagen (kol. 7) och den egna fondens inkomster (kol. 9) ingå äfven öfver 10 år gamla depositioner till ett ej angifvet belopp.
- ³⁷⁾ Sparbanken har filialafdelningar i 33 socknar inom länet.
- ³⁸⁾ Hela folkbankens egna fond redovisas sålunda:
Fonden den $\frac{1}{4}$ 1872	Rdr 50,905: 64.
Inkomster genom ny aktieteckning	» 1,670: —
Reservfonden bildad genom inträdesafgifter å hvarje aktie	» 82: —
Fondens behållning vid årets slut Rdr	52,657: 64.
- ³⁹⁾ Egna fondens ingående balans från 1871 uppgifves nu till 499 Rdr i stället för förut angifna 214 Rdr.
- ⁴⁰⁾ Bland egna fondens utgifter (kol. 10) ingå Rdr 495, utgörande räntor å under året upptagna lån.
- ⁴¹⁾ Uppgiften omfattar endast månaderna Juni--December af år 1872.
- ⁴²⁾ Utom den i kol. 11 uppgifna behållningen (Rdr 82,302) finnes en serskildt donerad s. k. »tjenstehjonsbelöningsfond» till ett belopp af Rdr 2,000, hvarå räntan årligen utdelas till personer af tjänande klassen, som deraf gjort sig förtjente. — Se för öfrigt not ¹⁸⁾.

43) I kol. 4 en liten differens från hvad öfriga data skulle gifva.

44) Delegarebehållningen från 1871 uppgifves nu 10 Rdr mera än förr, men i stället sparbankens egen fond 11 Rdr mindre.

45) Huru mycket af uppgiftens olika summor belöper sig på den egentliga sparkassan, är ej angifvet.

46) Hela folkbankens reservfond uppgifves vid 1872 års början till..... Rdr 827: 07.
Inkomster under året..... " 130: 62.

Summa Rdr 957: 69.

Förvaltningskostnader för banken i dess helhet ej uppgifna; sparkassans voro inga. Utom ofvan nämnda reservfond eger banken en grundfond af Rdr 13,884: 92.

47) Insättningarna och uttagen stämma ej fullt med delegarebehållningen (kol. 8).

48) Sparbankens egen fond angifves nu hafva varit vid 1871 års slut Rdr 81,156 i stället för Rdr 81,250 enligt nämnda års redogörelse.

49) Folkbankens egen fond (grund- och reservfond) redovisas sålunda:

Vid årets början..... Rdr 23,038: 47.
Fondens inkomster under året .. " 16,983: 07.

Summa Rdr 40,021: 54.

Afgår: förvaltningskostnad, vinstutdelning m. m. Rdr 840: 81.

Fondens behållning vid årets slut Rdr 39,180: 73.

50) Vid 1872 års slut räknade sparbanken 586 insättare från 20 främmande län med ett hop-sparadt belopp af Rdr 167,215: 49. — Under banken höra sparbankskomitéeer i förstaden Strömsbro samt i socknarna Alfsta, Arbrå, Fernebo, Hanebo, Hedesunda, Hamrånge, Ljusdal, Norrala, Rengsjö, Segersta, Skog, Trönö och Ockelbo, äfvensom å Årmars och Hofors bruk.

51) Delegareantalet vid 1871 års slut uppgifves nu till 128 i stället för 124 enligt nämnda års redogörelse. — Kol. 8 stämmer ej riktigt med kol. 5—7.

52) Folkbankens egen fond (grund-, reservfond m. m.) vid årets början .. Rdr 12,444: 63.
Fondens inkomster under året..... " 4,436: 21.

Summa Rdr 16,880: 84.

Afgår: förvaltningskostnader m. m. under året Rdr 1,531: 62.

Fondens behållning vid årets slut Rdr 15,349: 22.

53) I det uttagna beloppet äro inräknade sparbanken tillfallne öfveråriga insatser.

Ehuru dessa anmärkningar äro rätt många och visa att åtskilligt är att önska i afseende på den öfverensstämmelse, som borde finnas emellan uppgifterna för år 1872 och det föregående året, äfvensom att en och annan brist i öfrigt förefinnes, så äro dock dessa omständigheter, om ock hinderliga för en i det yttersta noggrann framställning af sparbanksverksamheten under året, likväl icke större eller i det hela mera ingripande, än att de genom tabellerna N:o 1 A och B framställda talen böra anses uttrycka det verkliga förhållandet. Äfven den oegentligheten, att ett par spar-

banker ännu icke gjort sitt räkenskapsår öfverens med kalenderåret, är af ringa eller ingen betydighet, då dessa små banker komma tillsammans med de andra.

Vänder man sig först till rikssumman i de olika kolumnerna för år 1872 och jmför den med det föregående årets, visar sig

att *sparbankernas antal*, som vid 1872 års slut uppgingo till 266, deraf 93 i städer och 173 å landsbygden, sedan förra året *ökats* med 7;

att de *tillkomne nye delegarnes* antal 100,256 *öfverstiger* förra årets med 15,163;

att de *afgångne delegarne* 30,384 varit 4,667 *flere* än under förra året;

att de *quvarstående delegarne* vid årets slut voro 486,339 eller 70,672 *flere* än vid 1871 års slut;

att det under år 1872 *insatta beloppet* uppgått till 30,768,651 Rdr eller 4,957,071 Rdr *mera* än under näst föregående år;

att de på delegarne för deras insatser sig belöpande *räntorna* blifvit i räkenskaperna utförda med 3,734,091 Rdr eller 604,945 *mera* än under förra året;

att de under året *uttagna beloppen*, som med 12,274,344 Rdr understiga insättningarna, utgjort 18,484,307 Rdr eller 3,912,247 *mera* än under föregående år;

att *delegarnes behållning*, innestående vid 1872 års slut, var 87,739,515 Rdr och hade således under året *ökats* med det betydliga beloppet af 16,045,499 Rdr;

att beloppet af *sparbankernas egen fond*, som vid 1872 års slut var 5,093,079 Rdr, under året *ökats* med 411,850 Rdr; och

att således *hela* det hos sparbankerna *innestående kapitalet*, utgörande vid 1872 års slut 92,832,594 Rdr, sedan föregående års slut *ökats* med 16,457,349 Rdr.

Å efterföljande sidor meddelas i tabell N:o 1 B ett till lättande af öfversigten öfver sparbankernas verksamhet upprättadt länssammandrag, i hvilket länssummorna äro såväl utförda med de absoluta talen, som uttryckta i procent af hvarje kolumns slutsumma för hela riket, hvarjemte finnes tillfälle till jmförelse mellan dessa procenttal och länens relativa folkmängd.

Tab. N:o 1 B. Sammandrag af sparbankernas rörelse och ställning, slutsummorna för hela riket och jemförda

1.		2.		3.		4.		5.	
L ä n.		Tillkomne nye delegare.		Afgångne delegare.		Qvarstående delegare.		Insatt belopp.	
		Antal.	%.	Antal.	%.	Antal.	%.	Rör.	%.
1	Stockholms stad	7,595	7·6	2,488	8·2	52,591	10·8	2,865,720	9·3
2	Stockholms län	3,287	3·3	1,059	3·5	15,544	3·2	1,330,135	4·3
3	Uppsala d:o	2,446	2·4	1,187	3·9	12,263	2·5	649,649	2·1
4	Södermanlands d:o	2,775	2·8	953	3·1	15,372	3·2	595,299	1·9
5	Östergötlands d:o	7,524	7·5	2,117	7·0	34,450	7·1	1,488,004	4·8
6	Jönköpings d:o	4,218	4·2	979	3·2	23,409	4·8	847,073	2·8
7	Kronobergs d:o	4,556	4·5	887	2·9	16,024	3·3	1,000,912	3·3
8	Kalmar d:o	3,287	3·3	1,113	3·7	12,886	2·6	750,477	2·4
9	Gotlands d:o	2,113	2·1	643	2·1	8,957	1·8	294,827	1·0
10	Blekinge d:o	3,108	3·1	1,619	5·3	16,495	3·4	1,276,802	4·2
11	Kristianstads d:o	6,553	6·5	2,037	6·7	29,983	6·1	2,134,122	6·9
12	Malmöhus d:o	14,696	14·7	4,762	15·7	81,876	16·8	3,190,941	26·7
13	Hallands d:o	1,586	1·6	625	2·1	9,420	1·9	557,953	1·8
14	Göteborgs och Bohus d:o	6,707	6·7	2,229	7·3	37,757	7·7	2,446,079	8·0
15	Elfsborgs d:o	3,699	3·7	1,113	3·7	16,794	3·5	810,679	2·6
16	Skaraborgs d:o	3,571	3·6	1,552	5·1	16,478	3·4	333,105	1·1
17	Värmlands d:o	3,602	3·6	967	3·2	14,405	3·0	598,314	1·9
18	Örebro d:o	3,860	3·9	1,188	3·9	15,507	3·2	770,559	2·5
19	Vestmanlands d:o	3,198	3·2	681	2·2	12,421	2·6	419,677	1·4
20	Kopparbergs d:o	4,043	4·0	503	1·7	13,553	2·8	518,528	1·7
21	Gefleborgs d:o	4,395	4·4	1,040	3·4	16,856	3·5	2,095,189	6·8
22	Vesternorrlands d:o	1,412	1·4	273	0·9	5,363	1·1	382,949	1·2
23	Jemtlands d:o	719	0·7	139	0·5	3,238	0·7	161,700	0·5
24	Vesterbottens d:o	661	0·6	97	0·3	2,305	0·5	114,296	0·4
25	Norrbottnens d:o	645	0·6	133	0·4	2,392	0·5	135,659	0·4
Summa		100,256	100·0	30,354	100·0	486,339	100·0	30,768,651	100·0

Insvis upptagande såväl de absoluta talen som dessa i procent af
ned länens relativa folkmängd, år 1872.

6.		7.		8.		9.		10.	
Godtgjorda räntor.		Uttaget belopp.		Delegarnes behållning.		Sparbankens egen fond.		Relativa folk- mäng- den år 1872.	
Rdr.	%.	Rdr.	%.	Rdr.	%.	Rdr.	%.		
418,411	11·2	1,965,461	10·7	10,508,526	12·0	604,982	11·9	3·4	1
123,492	3·3	1,020,522	5·5	3,043,962	3·5	60,767	1·2	3·1	2
120,879	3·2	294,397	1·6	2,660,659	3·0	110,329	2·2	2·4	3
121,474	3·2	412,539	2·2	2,628,537	3·0	146,653	2·9	3·2	4
220,778	5·9	672,343	3·6	5,011,342	5·7	343,419	6·7	6·1	5
111,028	3·0	469,430	2·5	2,538,069	2·9	161,370	3·2	4·3	6
86,686	2·3	360,472	2·0	2,210,841	2·5	100,188	2·0	3·8	7
96,645	2·6	395,654	2·1	2,262,275	2·6	276,382	5·4	5·5	8
35,662	1·0	145,848	0·8	852,348	1·0	41,638	0·8	1·3	9
143,866	3·9	949,013	5·2	3,275,778	3·7	260,503	5·1	3·0	10
267,162	7·1	1,047,658	5·7	6,155,400	7·0	321,761	6·3	5·3	11
820,839	22·0	5,263,196	28·5	18,769,759	21·4	939,139	19·0	7·6	12
63,234	1·7	292,642	1·6	1,505,531	1·7	116,929	2·3	3·0	13
267,412	7·2	2,049,376	11·1	6,464,300	7·4	360,147	7·1	5·6	14
104,481	2·8	428,423	2·3	2,488,488	2·8	259,624	5·1	6·7	15
75,770	2·0	191,326	1·0	1,773,734	2·0	92,989	1·8	5·8	16
116,611	3·1	337,565	1·8	2,832,185	3·2	181,051	3·6	6·2	17
126,894	3·4	302,212	1·6	3,008,533	3·4	180,643	3·5	4·0	18
76,691	2·1	250,706	1·4	1,714,406	2·0	82,376	1·6	2·8	19
62,179	1·7	118,023	0·6	1,548,358	1·8	125,150	2·5	4·2	20
165,191	4·4	1,130,286	6·1	4,000,236	4·6	153,486	3·0	3·6	21
41,742	1·1	150,288	0·8	1,043,190	1·2	67,024	1·3	3·3	22
38,769	1·0	149,515	0·8	820,120	0·9	52,107	1·0	1·7	23
11,087	0·3	30,694	0·2	267,023	0·3	8,443	0·2	2·2	24
17,108	0·5	47,400	0·3	393,915	0·4	15,984	0·3	1·9	25
3,734,091	100·0	18,484,307	100·0	87,739,515	100·0	5,093,079	100·0	100·0	

De kolumner af tab. N:o 1 B, som förtjena den största uppmärksamheten, äro de som redogöra för delegarnes antal (kol. 4) och deras behållning (kol. 8). Hvad det vid årets slut kvarvarande delegareantalet beträffar, ses att Malmöhus län intager främsta rummet nu som förr, hvarefter följer Stockholms stad och sedan de öfriga länen, bland hvilka Vesterbottens län står sist. Äfvenså i fråga om delegarnes behållning står Malmöhus län först och Vesterbottens sist, hvilket har ungefär blott $\frac{1}{70}$ af hvad det förra länet har. Inom hvilken kolumn man än söker efter den mest framstående platsen, befinnes den innehafvas af Malmöhus län, hvarefter i regeln följer först Stockholms stad och sedan Göteborgs och Bohus län. Serdeles beträffande de insatta (kol. 5) och de uttagna (kol. 7) beloppen visar detta läns sparbanker mycken liflighet, i hvilket hänseende det dock relativt taget öfverträffas af några andra län. Sålunda har Malmöhus län år 1872 större omsättningar i sina sparbanker än hela riket hade 10 år förut.

Tages hvart län skildt för sig och betraktas sådant det ter sig, när dess tal i kol. 2—9 jemföras sins emellan, synes att dessa procenttal inom samma rad temligen nära öfverensstämma med hvarandra, om ock här och der åtskilliga höjningar eller sänkningar förefinnas. Talen tillsammans beteckna lifvet och rörelsen inom sparbankerna, och äro detta tillstånd och denna verksamhet fria från störande omständigheter, böra de mätande värdena stå någorlunda lika högt. Förhållandet mellan de tillkomne (kol. 2) och afgångne (kol. 3) delegarne visas närmare längre fram af tab. N:o 6; här må vara nog att påpeka inom Kopparbergs län den stora proportionen, 4.0 %, tillkomne mot afgångne, 1.7 %; i Kronobergs län 4.5 % mot 2.9 %; och omvänt i Uppsala län de många afgångne, 3.9 %, mot de tillkomne 2.4 %; i Blekinge län 5.3 % mot 3.1 %. Tab. N:o 7 framlägger närmare förhållandet mellan de insatta och uttagna beloppen. Med liflig omsättning i förhållande till delegarnes antal och kapital framstå Stockholms, Blekinge, Gefleborgs samt Göteborgs och Bohus län, deremot är omsättningen fortfarande minst i Skaraborgs län.

Den största öfverensstämmelse i procenttal råder emellan kol. 6 och 8, hvilket är helt naturligt, då den senare uttrycker kapitalet och den förra räntan, dock så att de i kol.

6 utförda räntebeloppen icke till alla delar äro räntan af det kapital, som finnes i kol. 8, d. v. s. det vid 1872 års slut återstående kapitalet, utan 1871 års + en del af hvad dessutom 1872 års behållning öfverskjuter det föregående årets. Om man såsom under hela året räntebärande antager 1871 års behållning jemte hälften af det öfverskott, som 1872 visar öfver 1871, hvarifrån dock dragits de under året godtgjorda räntorna, så finner man medelräntan i riket hafva varit å de insatta medlen 4·91 %; året förut var denna ränta 4·97 %, d. v. s. allmänast 5 %, som dock under år 1872 måste i anseende till den goda penningetillgången i landet af en och annan sparbank nedsättas till 4½ %; dock kan ännu år 1872 insättningsräntan sägas hafva i de allra flesta fall varit 5 %, hvarifrån bland andra Stockholms stad gör ett i ögonen fallande undantag med sin 4½ % ränta.

Förhållandet mellan delegarnes behållning (kol. 8) och sparbankernas egen fond (kol. 9) är mycket olika i olika län. I medeltal utgör denna grund- och reservfond 5·8 % af delegarnes behållning och har sålunda dess tillväxt icke hållit jemna steg med förökandet af behållningen, ty föregående år motsvaras detta procenttal 5·8 af 6·5 %. Fortfarande framvisar Stockholms län det lägsta procenttalet, ej fullt 2 %, och Kalmar län det högsta, öfver 12 %. Såsom anmärkningarna till tab. N:o 1 A utvisa för vissa folkbanker, har för dem ingen sparkassans grund- eller reservfond kunnat angifvas, då hela bankens egen fond är gemensam ansvarighet för hvarje bankens förbindelse, hvadan skäligen icke bör utföras såsom sparkassans grundfond en egendom, som mångdubbelt öfverstiger en folkbanks temligen obetydliga sparbanksrörelsekapital. Ännu finnas rätt många, men små sparbanker, som icke ega någon eller åtminstone ej nämnvärd egen fond, dels därför att dessa sparbanker ej haft eller hafva någon egen inkomst, dels därför att den under året uppkomna vinsten fördelas bland delegarne. Då sparbanksstyrelserna icke alltid äro ansvariga för de utlånade medlens behöriga återbetalande, kan det hända att betäckning för en bankens förlust måste tagas af delegarnes insättningar, för hvilkas säkerhet icke är tillräckligt omvårdadt, när sparbanken kan komma i det läge, att den icke eger full betalningsförmåga, hvilken förmåga förmodligen aldrig dragits i tvifvel af insättarne.

Vid jämförelsen af procenttalen i kol. 2—9 bör icke lemnas ur sigte hvad kol. 10 omförmäler i afseende på den andel af rikets folkmängd, hvarje län eger. Delegarnes behållning synes vara i Malmöhus län den största eller 21·4 % af den i hela riket, men relativt taget är den ännu större i Stockholm, ty behållningen i dess sparbanker, 12 % af rikets, innehafves af blott 3·4 % af rikets folkmängd, då detta sistnämnda tal motsvaras i Malmöhus län af 7·6 %, och tvärtom blir behållningen i Vesterbottens läns sparbanker, 0·3 %, ännu mindre, när enligt kol. 10 i betraktande tages, att dess folkmängd dock är 2·2 % af hela rikets, d. v. s. i förhållande till folkmängden är delegarebehållningen ungefär 26 gånger större i Stockholms stad än i Vesterbottens län, men å andra sidan hvilka hinder för sparbanksinrättningarnas begagnande lägger icke Vesterbottens 4,000 gånger så stora areal som Stockholms stads. Ett medeltal synes finnas i Södermanlands län, när hänsyn tages till ej mindre innevånareantalet och delegarnes behållning än ock dessas antal, i det att procenttalen respektive äro 3·2 %, 3·0 %, 3·2 %. De län, hvilkas delegarebehållning är relativt större än hvad innevånareantalet kräfver, äro Stockholms stad, Malmöhus, Kristianstads, Göteborgs och Bohus, Gefleborgs, Uppsala, Blekinge samt Stockholms län. Alla de öfriga 15 länen stå under medeltalet i detta hänseende och är den minsta behållningen i förhållande till folkmängden att söka i de fyra nordligaste länen, hvilkas samfällda innevånareantal bildar 9·1 % af rikets, men hvilkas sparbanker innehafva för delegare blott 2·8 % af hvad alla sparbanker i riket förvalta för sina insättare.

Efterföljande tabell N:o 2 å sidan 191 lemnar en öfversigt i afseende på sparbankernas *antal* och deras *fördelning* på de olika länen jemte förhållandet till *folkmängd* och *areal*. Till undvikande af missförstånd i fråga om arealen må nämnas, att i länens och rikets ytvidd inberäknats äfven insjöar och vattendrag, då här är fråga om hela den utsträckning, som kan skilja inbyggare och sparbanker åt, och icke såsom då man beräknar folkmängdstätheten hänsyn blott tages till den del af ett område, hvarpå folk brukar bygga och bo, d. v. s. blott fastland och öar. Skulle någon fästa sig vid att de meddelade jämförelsetalen för åren 1861—1869 i afseende på arealen icke stämma med de för hvardera af dessa publicerade, finner han förklaringen deri, att dessa tal efter are-

Tab. N:o 2. Sparbankernas antal och förhållande till folkmängd och areal vid 1872 års slut, länsvis.

L ä n.	Antal.	En på nedan- stående inne- vånareantal.	En på kvadratmil.
Stockholms stad.....	2	71,867	omkr. 10'8
Stockholms län.....	4	33,121	
Uppsala d:o.....	4	25,495	» 11'4
Södermanlands d:o.....	12	11,487	» 4'9
Östergötlands d:o.....	35	7,423	» 2'7
Jönköpings d:o.....	8	22,723	» 12'2
Kronobergs d:o.....	6	26,729	» 14'5
Kalmar d:o.....	19	12,394	» 5'3
Gotlands d:o.....	20	2,712	» 1'4
Blekinge d:o.....	13	9,887	» 2'0
Kristianstads d:o.....	22	10,247	» 2'6
Malmöhus d:o.....	25	12,887	» 1'7
Hallands d:o.....	6	21,478	» 7'2
Göteborgs och Bohus d:o.....	8	29,612	» 5'5
Elfsborgs d:o.....	9	31,371	» 12'5
Skaraborgs d:o.....	7	35,390	» 10'7
Värmlands d:o.....	6	43,843	» 24'6
Örebro d:o.....	19	9,045	» 4'2
Västmanlands d:o.....	7	16,784	» 8'2
Kopparbergs d:o.....	10	17,888	» 25'5
Gefleborgs d:o.....	13	11,830	» 13'0
Västernorrlands d:o.....	3	46,723	» 71'9
Jämtlands d:o.....	1	72,506	» 444'0
Vesterbottens d:o.....	2	47,314	» 270'5
Norrbottens d:o.....	5	15,732	» 186'2
I hela riket år 1872	266	15,979	omkr. 14'6
» » » » 1871	259	16,232	» 15'0
» » » » 1870	235	17,738	» 16'6
» » » » 1869	222	18,733	» 17'5
» » » » 1868	216	19,320	» 18'0
» » » » 1867	203	20,668	» 19'2
» » » » 1866	195	21,337	» 20'0
» » » » 1865	186	22,119	» 21'0
» » » » 1864	179	22,738	» 21'7
» » » » 1863	175	22,966	» 22'2
» » » » 1862	167	23,748	» 23'3
» » » » 1861	156	25,111	» 25'0

alens noggrannare bestämmande omräknats. — Såsom ofvan synes, utgjorde sparbankernas antal vid 1872 års slut 266, af hvilka 93 tillhöra städerna och 173 landsbygden. De båda sparbanker, som vid ingången af detta redogörelseår slutade sin verksamhet, tillhörde landsbygden. Af de nu såsom nya inskrifna 9 sparbankerna komma 2 folkbanks på städerna och 7 sparbanker, deraf 1 folkbank, på landsbygden. Det största antalet sparbanker finnes i Östergötlands län eller 35, hvarefter följa Malmöhus läns 25, Kristianstads 22, Gotlands 20, Kalmar och Örebro 19, Blekinge och Gefleborgs 13, Södermanlands läns 12. Jemtlands län står fortfarande sist i raden med blott 1 sparbank. Stockholms stad, som efter orden också haft blott 1, eger numera genom folkbanks sparbanksafdelning tvenne, men stadens sparbanks många afdelningskontor inom staden mångdubbla denna enhet, hvarjemte är att taga i betraktande att i Stockholms stad befinner sig Stockholms läns sparbank. Någon synnerligt stor tillväxt af sparbanker har under året icke egt rum, då två län, Gotlands och Kalmar, ökat hvar tdera sitt antal med 2 och fem län med 1 sparbank, hvaremot två län hvar tdera mist 1 sparbanksinrättning. — Ofvan anförda tabell N:o 2 visar vidare förhållandet mellan bankernas antal och folkmängden, samt huru denna propotion blir med hvarje år fördelaktigare, om ock det sista årets medeltal ganska obetydligt öfverträffar det föregående årets. Lätt kan hända att en liten återgång uppkommer, men om icke sparbankernas antal gått ned, visar det blott att folkmängdens tillväxt varit liffigare än sparbankernas. Redogörelseåret räknar icke fullt 16,000 människor på hvarje sparbank i riket, då de 11 år förut voro öfver 25,000. Gotlands län med sina många små mestadels sockensparbanker bringar under år 1872 denna siffra ner till 2,712, hvarefter följa Östergötlands, Örebro och Blekinge län med tal under 10,000. Högst står Jemtlands län, der hela folkmängden sluter sig till den enda sparbanken. — I afseende på arealen har det relativa talet nedgått så småningom från 25·0 kvadratmil på en sparbank till 14·6 qv.mil. Äfven i detta hänseende är ock Gotlands län bäst lottadt, då man der inom ej fullt 1½ kvadratmil finner en sparbank, hvarefter följa Malmöhus län 1·7, Blekinge 2, Kristianstads 2·6, Östergötlands 2·7 qv.mil o s. v. ända till de norrländska länen, och af dem Jemtlands sist. Men då man talar om areal och de

Tab. N:o 3. Antal vid årets slut kvarstående sparbanksdelegare och deras förhållande till folkmängden vid samma tid under åren 1861, 1870, 1871 och 1872, länsvís.

Län.	År 1861.		År 1870.		År 1871.		År 1872.	
	Antal sparbanksdelegare.	En delegare på innerläne.	Antal sparbanksdelegare.	En delegare på innerläne.	Antal sparbanksdelegare.	En delegare på innerläne.	Antal sparbanksdelegare.	En delegare på innerläne.
Stockholms stad	21,478	omkr. 5	42,292	omkr. 3·2	47,294	omkr. 3	52,591	omkr. 3
Stockholms län	1,120	» 109	11,345	» 12	13,327	» 10	15,544	» 9
Uppsala d:o	6,134	» 15	9,697	» 10	11,004	» 9	12,263	» 8
Södermanlands d:o	7,836	» 16	11,928	» 11	13,550	» 10	15,372	» 9
Östergötlands d:o	14,547	» 17	24,687	» 10	28,841	» 9	34,450	» 8
Jönköpings d:o	9,691	» 18	17,157	» 10	20,170	» 9	23,409	» 8
Kronobergs d:o	6,887	» 22	10,225	» 15	12,355	» 13	16,024	» 10
Kalmar d:o	6,392	» 35	9,154	» 25	10,626	» 22	12,886	» 18
Gotlands d:o	3,012	» 17	5,827	» 9	7,437	» 7	8,957	» 6
Blekinge d:o	9,138	» 13	13,698	» 9	15,043	» 8	16,495	» 8
Kristianstads d:o	12,501	» 17	21,183	» 10	25,467	» 9	29,983	» 8
Malmöhus d:o	36,297	» 8	63,770	» 5	71,942	» 4	81,876	» 4
Hallands d:o	4,412	» 27	6,663	» 19	8,459	» 15	9,420	» 14
Göteborgs och Bohus d:o ...	12,903	» 17	29,351	» 8	33,279	» 7	37,757	» 6
Elfsborgs d:o	6,654	» 41	11,099	» 25	14,208	» 20	16,794	» 17
Skaraborgs d:o	9,374	» 24	11,750	» 21	14,459	» 17	16,478	» 15
Värmlands d:o	7,817	» 32	9,816	» 27	11,770	» 22	14,405	» 18
Örebro d:o	7,988	» 19	10,993	» 15	12,834	» 13	15,507	» 11
Västmanlands d:o	3,147	» 33	7,839	» 15	9,901	» 12	12,421	» 9
Kopparbergs d:o	3,988	» 42	7,040	» 27	9,697	» 18	13,553	» 13
Gefleborgs d:o	2,750	» 50	10,468	» 14	13,497	» 11	16,856	» 9
Västernorrlands d:o	1,742	» 68	3,300	» 41	4,224	» 31	5,363	» 26
Jämtlands d:o	1,585	» 39	2,149	» 33	2,658	» 27	3,238	» 22
Vesterbottens d:o	400	» 208	1,330	» 69	1,741	» 54	2,305	» 41
Norrbottnens d:o	766	» 92	1,596	» 48	1,881	» 41	2,392	» 33
I hela riket	198,559	omkr. 20	354,357	omkr. 12	415,667	omkr. 10	486,339	omkr. 9
Medeltal delegare i hvar sparbank	1,273		1,508		1,605		1,825	

relationer, som deraf uppkomma, må man icke ställa gotländska eller skånska afstånd i jembredd med norrländska. Vesternorrlands län t. ex., som med sina nära 72 qv.mil på hvar sparbank synes minst obehvämt för insättare, har dock bland andra en socken med alldeles lika stor areal som Gotland; denna socken har till närmaste sparbank 4—10 mil och har 1 kyrka, Gotland har 20 sparbanker och 94 kyrkor; och de, som bo längst in i Ångermanland, hafva kommit ungefär halfva vägen till sin närmaste sparbank, om de rest så långt som från Skånes nordvestra till dess sydöstra udde. Det är visserligen sannt, att på sina ställen i dessa norrländska län finnas utom de egentliga sparbankerna några distriktskommittéer eller afdelningar för insättningsars och uttagningars underhjälpande, men samma goda verkan som sparbankerna kunna de icke hafva.

De derefter följande tabellerna erbjuda i synnerhet genom relativa tal tillfällen till fortsatta jämförelser med förhållandena under föregående år. Tab. N:o 3 (se sida 193) redogör för antalet sparbanksdelegare och deras förhållande till folkmängden under åren 1861, 1870—1872. Delegarnes antal, som vid det först nämnda årets slut utgjorde 198,559, hade till 1872 års utgång höjt sig till 486,339, och ehuruval sparbankernas antal varit i ständigt stigande, hafva dock deras delegare ökat ännu mera sin siffra. Denna ökning och detta förhållande, utfördt för hvarje serskildt af dessa 12 år, har för hela riket varit följande:

År.	Antal sparbanksdelegare.	En delegare på inuevånare.	Medeltal delegare i hvar sparbank.
1861	198,559.	20.	1,273.
1862	208,343.	19.	1,248.
1863	218,335.	18.	1,248.
1864	228,249.	18.	1,275.
1865	244,726.	17.	1,316.
1866	259,407.	16.	1,330.
1867	275,083.	15.	1,355.
1868	289,557.	14.	1,341.
1869	309,526.	13.	1,394.
1870	354,357.	12.	1,508.
1871	415,667.	10.	1,605.
1872	486,339.	9.	1,828.

De serskilda länen, sedda för sig, framställa Malmöhus län främst beträffande delegarnes antal, utgörande 81,876, hvarefter komma Stockholms stad, 52,591, Göteborgs och Bohus län, 37,757, Östergötlands län, 34,450 o. s. v. Det sista i ordningen af länen är Vesterbottens med 2,305 delegare, hvilket icke är synnerligen mycket, men vid betraktande deraf att föregående år ej uppvisade flere än 1,741, kan icke nekas, att en tillväxt under året af öfver 32 % vittnar mycket om bättre än förr tillgodosedt tillfälle att betjena sig af sparbankerna. Betraktas åter länsföljden, sådan den blir om delegarne fördelas på innevånareantalet, öfverensstämmer den icke med den ofvan visade, när blott delegarnes antal togs i hänsyn. Medeltalet för riket är, såsom tabellen visar, omkring 9, d. v. s. af hvarje grupp om 9 personer i riket öfver hufvud taget är 1 delegare i någon sparbank. Af alla länen upphinna 4 detta medeltal, 9 öfverträffa det och 12 hafva ej nått dit. Främst står Stockholms stad, som på hvar tredje innevånare räknar en sparbanksdelegare eller något noggrannare nära 37 delegare bland 100 innevånare. Dernäst i ordningen följa Malmöhus län med 1 på 4, Gotlands samt Göteborgs och Bohus län med 1 på 6 o. s. v. Sista platsen i raden har Vesterbottens län med 1 på 41; dock har denna proportion likasom i de tre öfriga nordligaste länen förbättrat sig betydligt och mest i riket, ty då förhållandet för hela riket förbättrat sig från 1 : 10 år 1871 till 1 : 9 år 1872, så motsvaras denna relation 10 : 9 i riket af 10 : 8 i dessa län tagna tillsammans.

Medelvärdet af hvarje sparbanksbok eller hvarje sparbanksdelegares i medeltal innestående behållning vid slutet af decenniet 1861—1870 i medeltal och åren 1870—1872 visas länsvis af tab. N:o 4 (se sida 196).

Tab. N:o 4. Medeltal af sparbanksdelegarnes indestående behållning vid slutet af åren 1861—1872, länsvise.

L ä n.	Medeltal 1861—1870.	1870.	1871.	1872.
	Riksdaler Riksmünt.			
Stockholms stad	169:64	184:57	193:65	199:82
Stockholms län.....	119:91	176:39	195:91	195:83
Uppsala d:o	182:25	196:83	198:52	216:97
Södermanlands d:o	149:89	157:24	171:54	171:—
Östergötlands d:o	113:38	129:68	138:06	145:47
Jönköpings d:o	86:88	94:12	101:61	108:42
Kronobergs d:o.....	86:76	95:04	120:09	137:97
Kalmar d:o.....	164:52	156:36	170:20	175:56
Gotlands d:o	93:11	87:55	89:67	95:13
Blekinge d:o.....	161:54	166:95	186:41	198:59
Kristianstads d:o	173:94	169:50	188:55	205:30
Malmöhus d:o	163:56	183:97	208:80	229:25
Hallands d:o	109:50	134:78	139:14	159:82
Göteborgs och Bohus d:o	172:37	174:23	174:29	171:21
Älfsborgs d:o	138:18	131:52	140:89	148:18
Skaraborgs d:o	103:39	107:50	104:86	105:22
Värmlands d:o	205:57	211:30	208:57	196:61
Örebro d:o	159:03	177:58	189:60	194:01
Västmanlands d:o	149:69	151:77	149:21	138:02
Kopparbergs d:o	114:98	110:69	109:95	114:24
Gefleborgs d:o	171:92	208:94	212:65	237:32
Västernorrlands d:o	163:85	180:28	182:48	194:89
Jemtlands d:o	204:96	270:79	289:38	253:28
Västerbottens d:o	128:14	96:22	98:99	115:85
Norrbottens d:o	132:44	141:15	153:41	164:68
I hela riket	149:50	161:92	172:48	180:41

Då medeltalet för decenniet 1861—1870 är vunnet genom beräkning af 10 års medeltal af de förut beräknade medeltalen för hvarje serskildt år, är det decennala medeltalet icke alldeles exakt, och skulle en specifikt utförd genomräkning visa en skiljaktighet på åtskilliga öre. Serskildt för hvarje af dessa 10 år är detta medeltal för riket:

År	1861	1862	1863	1864	1865	1866	1867	1868	1869	1870
Rdr	149·94.	150·05.	148·83.	146·23.	147·04.	145·56.	145·66.	147·54.	152·26.	161·92.

hwarefter stigningar varit såsom af tabellen synes år 1871 : 172·48 och år 1872 : 180·41. Tillväxten under året har sålunda varit 7 Rdr 93 öre, medan den förlidit år var 10 Rdr 56 öre. Här af framgår att, då medelvärdet är den qvot, som fås genom hela det innestående kapitalets fördelning å delegarne, antalet delegare relativt till det föregående året ökats mera än delegarnes behållning. Tillväxten i denna sistnämnda är dock ingalunda mindre nu än 1871, utan tvärtom nära 1½ million Rdr större. Jemföras de serskilda länen i detta hänseende, finnas vexlingarna ganska stora. Främst står Jemtlands län, uppvisande såsom hvarje delegares tillhörighet 253·28 Rdr och sist Gotlands län med blott 95·13 Rdr. Men härvid bör icke lemnas ur sigte, att då Jemtlands län har 1 delegare på 22 innevånare, har Gotland 1 på 6, hvadan om delegarebehållningen skulle fördelas på folkmängden, toge Gotland försteg framför Jemtlands län. Tabellen visar att i 19 län medelvärdet höjt sig sedan förlidit år och sänkt sig i 6, af hvilka dock helt obetydligt i tvenne. Hallands län framstår med en betydlig höjning eller nära 15 % och dock har delegareantalet ökats med öfver 11 % men deras behållning visar en tillväxt som nästan uppnår 30 %. De betydligaste sänkningarna äro i Jemtlands, Vestmanlands och Vermlands län, orsakade af en liflig tillströmning af delegare, som icke kunnat till en början genom sina insatser ega så stor andel af behållningen som de äldre delegarne, hvilkas medelbehållning sålunda minskats trots kapitalets ej obetydliga tillväxt.

I afseende på antalet *tillkomne* och *afgångne* sparbanksdelegare lemnar tab. N:o 5 närmare öfversigt. Det antal, som under det näst föregående året tillkommit eller afgått, är antaget = 100, hvadan således kolumnerna för åren 1870, 1871 och 1872 i procent visa vexlingarna af tillkomne och afgångne delegare, jemförda med dessas antal under åren 1869, 1870 och 1871.

En jemförelse mellan de två senare åren utfaller icke till 1872 års fördel, ty då år 1871 det tillkom 129 delegare mot 100 det föregående året, har år 1872 mot talet 129 blott 118, och då under år 1871 afgingo 113 delegare mot 100 under nästföregående år, var under år 1872 förhållandet

Tab. N:o 5. Antalet tillkomne och afgangne sparbanksdelegare under åren 1870, 1871 och 1872, jemfördt med antalet tillkomne och afgangne under föregående år, antaget = 100.

L ä n.	Tillkomne delegare.			Afgangne delegare.		
	1870.	1871.	1872.	1870.	1871.	1872.
	%	%	%	%	%	%
Stockholms stad.....	106	94	106	111	102	115
Stockholms län	127	120	114	117	92	140
Uppsala d:o	161	118	116	100	117	149
Södermanlands d:o	159	120	113	78	126	114
Östergötlands d:o	171	126	131	71	116	113
Jönköpings d:o	176	131	117	54	144	165
Kronobergs d:o	194	157	159	62	136	113
Kalmar d:o	187	123	138	74	134	121
Gotlands d:o	194	143	111	61	135	126
Blekinge d:o	143	100	127	108	79	143
Kristianstads d:o	148	138	110	96	97	111
Malmöhus d:o	149	120	116	88	122	105
Hallands d:o	186	109	104	94	65	160
Göteborgs och Bohus d:o	138	125	112	82	143	108
Elfsborgs d:o	152	193	93	61	151	128
Skaraborgs d:o	145	158	98	72	100	170
Värmlands d:o	154	131	127	82	98	110
Örebro d:o	117	146	124	95	112	93
Vestmanlands d:o	154	139	124	90	105	129
Kopparbergs d:o	166	236	131	103	95	116
Gefleborgs d:o	138	133	127	121	144	98
Vesternorrlands d:o	130	144	120	110	106	110
Jemtlands d:o	100	171	115	104	80	121
Vesterbottens d:o	131	137	133	109	169	113
Norrbottnens d:o	88	150	159	125	96	110
I hela riket	144	129	118	87	113	118

118 : 100. Såsom tabellen visar, har, hvad beträffar tillkomsten af delegare, denna i Västergötlands båda län varit mindre år 1872 än år 1871, och i 17 län visa procenttalen, att om ock de absoluta talen för de under år 1872 tillkomne delegarne äro högre än för de under år 1871 tillkomne, lik-

väl relativt till föregående år tillkomsten varit mindre år 1872 än år 1871. De öfriga länen deremot uppställa för sistnämnda år bättre så väl absoluta som relativa tal. — Hvad vidare beträffar de afgangne delegarne visar tabellen en något större afgang under år 1872 än 1871, ty det förra året har 118 afgangne mot 100 år 1871, hvilket sistnämnda år har 113 mot 100 under sitt närmast föregående år. Bland de serskilda länen visar sig, att 2 län, Örebro och Gefleborgs, haft under redogörelseåret 1872 gynnsammare absoluta tal än 1871, men relativt till det föregående året är afdgången af delegare mindre i 9 län år 1872 än 1871, medan i de öfriga 14 länen utträdet af delegare ur bankerna varit i båda hänseenden starkare år 1872 än år 1871.

Att visa förhållandet mellan de under året tillkomne och afgangne sparbanksdelegarne, jemförde sins emellan, tillhör tab. N:o 6, å sida 200, hvilken upptager i medeltal — vunnet på sätt här ofvan vid tab. 4 sägs — decenniet 1861—1870 och serskildt åren 1870, 1871 och 1872. De tillkomne sparbanksdelegarne hafva för hvarje år antagits = 100, så att siffrorna i hvarje årskolumn uttrycka den procent här af, som de afgangne delegarne utgjort. Tabellen visar att i det medeltal, som decenniet 1861—1870 kunde uppvisa eller 59 % afgangne af de tillkomne, dess sista år ingår med blott 35 %, hvarefter procentalen för riket varit under åren 1871 och 1872 blott 30. Det förra året har dock en liten öfvervigt öfver det senare, ty för 1871 är talet egentligen 30·2 och för 1872 : 30·3, hvilken skilnad dock är för ringa att kunna tillerkännas betydelsen af någon inträdd försämring i förhållandet mellan afgangne och tillkomne delegare. Bland de serskilda länen framstår i synnerhet Kopparbergs län med sina endast 12 %, hvarefter följa Vesterbottens 15, Kronobergs, Västernorrlands och Jemtlands 19 o. s. v. Vid eller under riksmålet stå 13 län. Af de öfriga 12 länen har Blekinge nu likasom det föregående året en ganska hög procent afgangne, men då så väl detta län som det närmast stående Uppsala län hålla sig vid omkring 50 % afgangne af de tillkomne, är öfverskottet ändock så stort, att det vore högst önskvärdt att under ännu många år få för hela riket behålla denna sämsta tillväxtprocent. Den höga tillväxten, som under de senare åren visat sig, kan icke vara annat än tillfällig, ty går sparbanksverksamheten och i

Tab. N:o 6. Jemförelse mellan afgångne och tillkomne sparbanksdelegare, de senare för hvar år antagne = 100.

L ä n.	Afgångne delegare i förhållande till 100 nykomne.			
	Medeltal 1861 - 1870.	1870.	1871.	1872.
	%	%	%	%
Stockholms stad.....	55	28	30	33
Stockholms län.....	35	35	26	32
Uppsala d:o.....	65	38	38	49
Södermanlands d:o.....	68	33	34	34
Östergötlands d:o.....	63	35	32	28
Jönköpings d:o.....	48	15	16	23
Kronobergs d:o.....	67	32	27	19
Kalmar d:o.....	75	35	38	34
Gotlands d:o.....	59	28	27	30
Blekinge d:o.....	67	59	46	52
Kristianstads d:o.....	70	43	31	31
Malmöhus d:o.....	55	35	36	32
Hallands d:o.....	64	43	26	39
Göteborgs och Bohus d:o.....	48	30	35	33
Elfsborgs d:o.....	64	28	22	30
Skaraborgs d:o.....	87	40	25	43
Värmlands d:o.....	87	41	31	27
Örebro d:o.....	82	53	41	31
Västmanlands d:o.....	51	27	20	21
Kopparbergs d:o.....	60	35	14	12
Gefleborgs d:o.....	12	28	31	24
Västernorrlands d:o.....	67	29	21	19
Jämtlands d:o.....	80	40	18	19
Vesterbottens d:o.....	49	14	17	15
Norrbottens d:o.....	66	46	30	21
I hela riket.....	59	35	30	30

synnerhet tilloppet af delegare framåt, som förhållandet de senare åren varit, så skulle redan om några och tjugu år det icke finnas någon människa i riket — äfven med rundligt tilltagen folkökning —, som icke vore sparbanksdelegare, och deras innestående behållning skulle hafva växt till miljarden. Men ett samhälle, bestående af blott kapitalister,

om ock icke alla så rika, kan man just icke tänka sig. Förr eller senare kommer nog en regress.

Från och med år 1856 ega vi oafbrutna årliga uppgifter rörande i rikets sparbanker *insatt* och *uttaget belopp*. Sedan dess har med undantag af år 1859 rörelsen varit i ständigt stigande. Qvinqvenniet 1856—1860 uppnådde denna rörelse en summa af väl 11½ mill. Rdr, 1861—1865 hade den växt till väl 18 mill., 1866—1870 till nära 31½ mill. Huru rörelsen varit de sista åren, visa nedanstående summor:

År	Insatser.	Uttagningar.	Summa.
1870.....	Rdr 19,409,657.	Rdr 12,003,056.	Rdr 31,412,713.
1871.....	» 25,811,580.	» 14,572,060.	» 40,383,640.
1872.....	» 30,768,651.	» 18,484,307.	» 49,252,958.

Jemföres det sista året, 1872, med det första, 1856, befinnas insatserna hafva femdubblats och uttagningarna väl fyrdubblats. Rörelsen har såsom här ofvan synes, under år 1871 med en relativt taget obetydlighet höjt sig mera än under år 1872. Båda åren öfverskjuta dock hvar sitt föregående med nära 9 mill. Rdr.

Angående det *uttagna* och *insatta beloppet*, jemförda sinsemellan för hvarje län serskildt, lemnar tab. N:o 7 (sida 202) närmare redogörelse, genom anförande af medeltalen för qvinqvenniet 1856—1860 och för decenniet 1861—1870 samt serskildt för åren 1870, 1871 och 1872. De insatta beloppen äro antagna = 100, och uttagningarna äro i procent deraf utförda i tabellens kolumner.

Tabellen visar huruledes det sista året varit något ogynnsammare än det närmast föregående, då under 1872 uttagen varit 60 % af insättningarna, medan de år 1871 utgjorde blott 56 %. Under hela tiden är år 1858 för hela riket det minst lyckliga i detta hänseende, ty det uttagna beloppet var ej mindre än 169 % af det insatta, och år 1871 med 56 % det lyckligaste. Hvad länen serskildt angår under det sista redogörelseåret, befinnas i samtliga län insättningarna öfverskjuta uttagningarna, mest i Kopparbergs län, blott 23 % uttagningar, minst i Jemtlands län 92 %. Bättre än riksmålet stå 17 län, sämre de öfriga 8. Kopparbergs län har under de senare sex åren lyckats nedbringa uttagningarna till mindre och mindre belopp, och äro procenttalen respektive 196, 132, 82, 61, 27, 23. Hvarför åter Jemtlands län,

som intill år 1871 hade nedgått till blott 36 %, nu visar ett så högt tal som 92 %, kan finna en förklaring i sparbanks-verksamhetens inom länet relativa ringhet; omkring 50 tusen rdr mindre uttagningar under året skulle nemligen hafva bringat länet till riksmedlet.

Tab. N:o 7. Jemförelse mellan årligen uttaget och insatt belopp, det senare för hvarje år antaget = 100.

Sparbanker i	Medeltal 1856—1860.	Medeltal 1861—1870.	1870.	1871.	1872.
	%	%	%	%	%
Stockholms stad	123	87	63	63	69
Stockholms län	86	56	58	57	77
Uppsala d:o	74	83	66	64	45
Östergötlands d:o	102	98	59	47	69
Södermanlands d:o	92	86	48	40	45
Jönköpings d:o	118	98	53	52	55
Kronobergs d:o	147	108	41	33	36
Kalmar d:o	121	110	58	54	53
Gotlands d:o	176	104	49	45	49
Blekinge d:o	103	102	67	65	74
Kristianstads d:o	117	117	61	43	49
Malmöhus d:o	109	96	66	60	64
Hallands d:o	100	99	61	49	52
Göteborgs och Bohus d:o	99	93	69	81	84
Elfsborgs d:o	122	104	60	38	53
Skaraborgs d:o	123	106	59	49	57
Vermlands d:o	116	114	58	57	56
Örebro d:o	130	95	63	45	39
Vestmanlands d:o	90	73	54	47	62
Kopparbergs d:o	96	101	61	27	23
Gefleborgs d:o	95	69	67	67	54
Vesternorrlands d:o	83	84	53	43	39
Jemtlands d:o	109	106	37	36	92
Vesterbottens d:o	158	105	30	36	27
Norrbottens d:o	160	74	66	43	35
I hela riket	107	92	62	56	60

Delegarnes *innestående behållning* har uppgifvits till följande belopp:

år 1860	Rdr	27,291,937.							
» 1861.....	»	29,772,670	eller en tillväxt af Rdr	2,480,733.					
» 1862	»	31,261,338	» » » » »	1,488,668.					
» 1863.....	»	32,494,403	» » » » »	1,233,065.					
» 1864.....	»	33,376,991	» » » » »	882,588.					
» 1865	»	35,983,636	» » » » »	2,606,645.					
» 1866.....	»	37,758,599	» » » » »	1,774,963.					
» 1867	»	40,069,366	» » » » »	2,310,767.					
» 1868.....	»	42,723,407	» » » » »	2,654,041.					
» 1869.....	»	47,128,320	» » » » »	4,404,913.					
» 1870.....	»	57,376,611	» » » » »	10,248,291.					
» 1871.....	»	71,694,016	» » » » »	14,317,405.					
» 1872.....	»	87,739,515	» » » » »	16,045,499.					

Härvid må äfven fästas afseende vid de summor, som de egentliga penningbankerna hade hos sig innestående vid slutet af dessa år. Nedanstående slutsummor, som kunna gifva till en del ett begrepp, men ingalunda en exakt uppgift, om totalbeloppet af hopsparadt kapital inom riket, omfatta sparbankernas delegarebehållning och de i riksbanken, i filial-, enskilda och aktiebankerna å depositions- och upp- och afskrifningsräkning innestående medel vid slutet af hvarje år. Dock må tagas i betraktande att såväl sparbankerna som äfven de andra bankerna hafva penningar innestående hos hvarandra, hvadan siffrorna äro något för höga. Summorna äro följande:

år 1866.....	Rdr	85,468,498.							
» 1867.....	»	95,485,409	eller en tillväxt af Rdr	10,016,911.					
» 1868.....	»	100,890,458	» » » » »	5,405,049.					
» 1869.....	»	121,115,448	» » » » »	20,224,990.					
» 1870.....	»	144,239,110	» » » » »	23,123,662.					
» 1871.....	»	177,041,614	» » » » »	32,802,504.					
» 1872.....	»	231,676,322	» » » » »	54,634,708.					

Ännu en annan sorts sparkassar finnas, nämligen Ränte- och Kapitalförsäkringsanstalterna, och torde de i dem hopsparade medlen kunna till en mindre del betäcka hvad i ofvanstående summor genom den nämnda här oundvikliga dubbelräkningen är för högt angifvet. Den i dessa 11 anstalter innestående behållningen var vid 1872 års slut något öfver 5 millioner Rdr.

Återgående till den i sparbankerna innestående behållningen för delegarnes räkning finner man att under de sist förflutna 12 åren 1861—1872 den, såsom här nedan visar sig, haft en tillväxt af 60,251,007 Rdr eller i medeltal väl 5 mill. Rdr om året. Under de första åtta åren uppkom tillväxten hufvudsakligen genom räntor men under de senare fyra är det öfverskottet af insättningar öfver uttagen, som så mäktigt bidragit jemte räntorna att föröka behållningen. Huru mycket hvardera af dessa faktorer bidragit till tillväxterna, framgår af efterföljande öfversigt:

	Räntor.		Öfverskott af insättningar.		Tillväxt.
år 1861.....	1,326,381	Rdr +	1,155,915	Rdr =	2,482,296 Rdr.
» 1862.....	1,443,144	» +	56,608	» =	1,499,752 »
» 1863	1,511,445	» -	279,935	» =	1,231,510 »
» 1864.....	1,561,486	» -	533,902	» =	1,027,584 »
» 1865.....	1,662,917	» +	991,338	» =	2,654,255 »
» 1866.....	1,786,572	» +	3,631	» =	1,790,203 »
» 1867.....	1,875,947	» +	427,241	» =	2,303,188 »
» 1868.....	1,991,447	» +	575,973	» =	2,567,420 »
» 1869.....	2,152,236	» +	2,217,405	» =	4,369,641 »
» 1870.....	2,531,456	» +	7,406,601	» =	9,938,057 »
» 1871.....	3,129,146	» +	11,239,520	» =	14,368,666 »
» 1872.....	3,734,091	» +	12,284,344	» =	16,018,435 »
Summa	24,706,268	Rdr +	35,544,739	Rdr =	60,251,007 Rdr.

Ehuru väl emellan denna och här förut gående öfversigt angående tillväxten en skiljaktighet å 197,571 Rdr förefinnes äfvensom det visar sig att de skilda årens uppgifter icke heller sinsemellan öfverensstämma, måste dock denna lilla skiljaktighet, blott 0·3 %, anses hellre kontrollera uppgifterna än göra dem osäkra, när nemligen i betraktande tagas de omständigheter, som vålla de små afvikelserna. Dessa omständigheter äro dels rättelser, som hafva blifvit gjorda i ett senare års redogörelse, dels de serskilda orsaker, som finnas i årsredogörelserna anmärkta, dels det att ingen uppgift är lemnad angående tillkomsten af delegarebehållningen i de sparbanker, som för första gången uppträda här i den allmänna redogörelsen, ehuru en och annan af dem flere år varit i verksamhet.

Om tillväxten genom räntan är intet serskildt att anmärka. Så länge räntefoten är i hufvudsak oförändrad och kapitalet årligen ökas, måste tillväxten genom henne naturligen äfven årligen ökas. Tillväxten genom insättningarnas öfverskott öfver uttagen är deremot underkastad större vexlingar, skiftande emellan ett minus år 1864 af mer än en half mill. Rdr och ett plus år 1872 af väl 12 $\frac{1}{4}$ mill. Rdr.

Sparbankernas egna öfverskottsmedel, eller deras grund- och reservfonder, fastigheter m. m. hafva för hela riket uppgifvits till följande belopp:

år 1860.... Rdr 2,096,061.

» 1861.....	»	2,309,290	och alltså ökats med Rdr 213,229.
» 1862.....	»	2,542,241	» » » » » 232,951.
» 1863.....	»	2,807,222	» » » » » 264,981.
» 1864.....	»	3,038,356	» » » » » 231,134.
» 1865.....	»	3,132,644	» » » » » 94,288.
» 1866.....	»	3,375,996	» » » » » 243,352.
» 1867.....	»	3,570,403	» » » » » 194,407.
» 1868.....	»	3,813,158	» » » » » 242,755.
» 1869.....	»	3,980,327	» » » » » 167,169.
» 1870.....	»	4,263,110	» » » » » 282,783.
» 1871.....	»	4,681,229	» » » » » 418,119.
» 1872.....	»	5,093,079	» » » » » 411,850.

Tillväxten som intill och med år 1870 var ungefär 200,000 Rdr årligen har på de två sista åren utgjort mer än 400,000 Rdr. Till denna fond af mer än 5 mill. Rdr bidrager mest Malmöhus län, med nära 1 mill., Stockholms stad har öfver 600,000 rdr. I det föregående är något litet vidrörd svårigheten att bestämdt angifva samtliga sparbankernas egna fond, när bland dessa banker medräknas folkbankerna, hvilka genom sina sparkasseafdelningar äro sparbanker men dock icke ega för dessa någon serskild fond.

Hvad beträffar *sparbankernas egna fonders inkomster och utgifter* är i noten å sida 181 anfördt att ännu är ej möjlighet att få en rikssumma, då åtskilliga sparbanker fortfarande begagna de äldre formulären.

Samfälda summan af de medel, som förvaltats af de sparbanker, för hvilka fullständiga uppgifter för år 1872 meddelats, är 78,047,186 rdr. Dessa sparbankers inkomster under året hafva varit 963,025 rdr och utgifterna 560,183

rdr. Förhållandet mellan utgifterna och förvaltningssumman är såsom tab. N:o 1 A visar mycket olika för olika sparbanker. I medeltal är utgiftsprocenten 0·7. Vanligen visar sig att städernas sparbanker äro dyrare än landets. Detta är ock ganska naturligt. De kräva en serskild lokal m. m. och en serskild personal, hvars ersättning tynger kännbart på kapitalet, om icke banken är så stor som Stockholms stads, i hvilken kapitalet är tillräckligt att utan utgiftsprocentens märkbara höjande tåla med rätt stora omkostnader. Desslikes förekomma ofta nog för städernas sparbanker ganska många utgifter, som enligt regeln landsbygdens icke i någon större omfattning befatta sig med, nemligen en både mångsidig och ej obetydlig kommunal välgörenhet. De län, som utvisa den högsta procenten utgifter af de i sparbankerna förvaltade medlen, hafva också städer, som med 4, 5 å 6 % utgifter hufvudsakligen bidraga till procentens höjande. — Fränsedt ett och annat undantag har dock behållningen af inkomsterna öfver utgifterna under året ökats. Om ock de senare visa sig stundom väl höga i förhållande till de förra, kan dock tillväxten i sjelfva fondens behållning förklara, att utgiften i sjelfva verket blott varit ett ökande af dess egendom. För år 1872 är, så vidt af de uppgifna 223 sparbankerna kan ses, det samfällda öfverskottet af inkomster öfver utgifter 402,842 rdr. Om de serskilda folkbankerna och förhållandet mellan deras inkomster och utgifter samt om deras fond upplysas noterna till tab. N:o 1 A.

Slutligen är att delgifva *klassifikationen af delegarne efter beloppet af deras vid årets slut innestående behållning*. Såsom i föregående årets redogörelse omnämnes, har erhållandet af uppgifter till denna klassifikation åtskilliga svårigheter med sig, dels det betydliga besvär, den förorsakar sparbanksstyrelserna, hvilket måste medgifvas på samma gång som erkännande uttalas af den beredvillighet, hvarmed flertalet af styrelserna tillmötesgått formulärets önsksningar, dels den ännu ej öfvervunna ståndpunkten, att äldre formulär användas, hvilka icke egentligen begära klassifikation för i fråga varande år och dessutom äro något vidlyftigare än de nu i bruk varande. De sparbanker, som lemnat fullständiga uppgifter äro 223 och för dessa redogör tab. N:o 8 (å sida 208—209). Fortfarande är Stockholms stads sparbank utesluten ur tabellen, emedan, såsom af efterföljande not a) synes, åt-

skilliga belopp i denna sparbanks redogörelse sammanslagits, hvilka tabellen har mera specificerade. Sålunda ingår Stockholms stads sparbank icke heller i de procenttal, som under rikssumman meddelas i tabellen för åren 1864—1871. Hvilka de sparbanker äro, som icke ingå i denna tabell öfver klassifikationen, och hvilkas uppgifter äro bristfälliga, kan med ledning af de vid länen anbragta not-bokstäfver ses af följande:

Anmärkningar:

- a) För Stockholms stads sparbank äro uppgifue:

till belopp under 100 Rdr.....	35,632	delegare med en behållning af	640,572:	19	Rdr.
” ” 100—500 ”	10,176	” ” ” ” ”	2,427,455:	34	”
” ” 500—1000 ”	3,715	” ” ” ” ”	2,503,049:	98	”
” ” öfver 1000 ”	2,843	” ” ” ” ”	4,890,227:	44	”

hvilka summor icke kunnat i tabellen intagas, då hon i vissa fall ej eger motsvarande grupper. Klassifikation saknas för Stockholms folkbank.
- b) Klassifikation saknas i Stockholms läns sparbanksuppgifter.
- c) Villåttinge härads sparbank upptagen, ehuru klassifik. felaktig, i det att de 119 personer, som hvardera ega en behållning af 50—100 Rdr, uppgifvas tillsammans ega 5,764 Rdr, fastän minimum af deras sammanlagda behållning bort utgöra 5,950 Rdr.
- d) Klassifikationen saknas för Norrköpings, Linköpings läns, Kimstads, Borg och Löts, Qvillinge och Simonstorps, Godegårds (endast delegarne finnas), Östra Eneby, Vesterlösa, Härads Hammars (endast delegarne finnas), Östra Hargs (endast delegarne finnas), Göstrings, Vikbolands, Risinge, Valkebo, Vifolka, Bankekind, Lysings och Gullbergs (endast delegarne finnas) sparbanker.
- e) Östra härads sparbank uppgifver att 578 delegare, hvardera med en behållning af 10—50 Rdr, tillsammans egde 28,698.57 Rdr eller 49.65 Rdr hvardera.
- f) Klassifikationen saknas för Kalmar läns lifränteanstalts sparbanksafdelning och Ås och Ventlinge och Södra Vi sparbanker. Aspelands härads sparbank upptagen, fastän klassifik. är felaktig, i det att delegareantalet här upptages till 255 i st. f. 254 och de 24 delegares, hvilka hafva mellan 50 och 100 Rdr hvardera, sammanlagda behållning upptages till 2,991.01 Rdr, medan maximum är 2,400 Rdr.
- g) Klassifikationen saknas för Sällskapet D. B. W:s, Burs och Atlingbo (endast delegarne finnas) sparbanker.
- h) Klassifikationen saknas för Karlskrona och Karlshamns sparbanker.
- i) Ströfvelstorps sparbank upptagen, ehuru klassifik. felaktig, i det att de 94 delegare, som hvardera hafva 50—100 Rdr behållning, tillsammans uppgifvas hafva 4,286.62 Rdr behållning, eller endast 45.60 Rdr hvardera. Örkeneds sparbank uppgifver att de 70 delegare, som hvardera ega 50—100 Rdr behållning, tillsammans ega 3,506.06 Rdr eller 50.09 Rdr hvardera. Klassifikationen saknas för Simrishamns, Ingelstads och Jerrestads samt Ausås sparbanker.
- k) Klassifikationen saknas för Ystads, sparbanken i Lund, Helsingborgs och Klörups sparbanker. Skytts härads sparbank förete åtskilliga egendomligheter, i det den uppgifver de 209 delegarne, som ega 10—50 Rdr, hafva tillsammans 18,826 Rdr eller 90.08 Rdr hvardera (nära 2 gånger maximum); de 398 delegarne under 10 Rdr hafva tillsammans

Tab. N:o 8. Klassifikation af sparbanks-delegarne

Sparbanker i	Under 10 Rdr.		10—50 Rdr.		50—100 Rdr.	
	Delegare. Antal.	Behållning. Rdr.	Delegare. Antal.	Behållning. Rdr.	Delegare. Antal.	Behållning. Rdr.
Stockholms stad a)	—	—	—	—	—	—
Stockholms län b)	450	1,668	528	12,486	266	18,359
Uppsala d:o	2,428	9,392	2,710	70,318	1,502	108,401
Södermanlands d:o c)	3,242	13,676	4,171	105,879	2,005	130,000
Östergötlands d:o d)	2,204	9,391	2,688	65,953	1,097	77,264
Jönköpings d:o e)	8,770	25,370	5,294	149,462	2,364	157,462
Kronobergs d:o	4,682	26,152	4,492	127,083	2,321	176,733
Kalmar d:o f)	3,055	10,848	2,841	76,270	1,513	108,118
Gotlands d:o g)	1,026	4,282	1,044	23,311	475	30,089
Blekinge d:o h)	1,998	5,975	1,685	43,299	924	63,480
Kristianstads d:o i)	5,217	19,205	7,280	187,532	3,654	245,024
Malmöhus d:o k)	13,620	49,312	11,769	310,721	5,960	425,381
Hallands d:o	2,928	10,889	2,019	54,352	1,191	85,084
Göteborgs och Bohus d:o l) ..	2,743	10,329	1,679	36,066	661	45,783
Elfsborgs d:o m)	4,481	30,284	3,937	92,160	3,506	259,474
Skaraborgs d:o n)	3,496	21,487	5,618	139,386	2,289	151,647
Vernlands d:o o)	1,254	5,811	1,788	46,094	888	63,764
Örebro d:o p)	2,588	10,867	3,691	91,818	2,149	161,837
Vestmanlands d:o	3,608	12,265	3,114	74,314	1,427	99,282
Kopparbergs d:o q)	3,123	11,087	3,024	73,132	1,817	123,430
Gefleborgs d:o r)	4,544	16,102	3,258	76,958	1,726	113,802
Vesternorrlands d:o	1,239	5,580	1,226	35,722	794	55,063
Jemtlands d:o	578	2,481	861	19,968	392	26,623
Vesterbottens d:o	490	1,984	844	19,071	297	19,660
Norrbottnens d:o	439	2,085	629	15,678	375	24,841
Summa (för 223 sparb.)	78,403	316,522	76,190	1,947,033	39,593	2,770,701
Utgörande i procent 1872	25.60	0.59	24.88	3.64	12.93	5.17
1871	26.71	0.64	25.72	4.03	12.48	5.39
1870	29.53	0.64	25.40	4.05	12.13	5.48
1869	29.18	0.64	26.31	4.28	12.30	5.59
1868	29.76	0.74	26.29	4.46	12.32	5.99
1867	29.30	0.66	25.38	4.19	12.38	5.82
1866	27.06	0.62	26.18	4.41	13.12	6.08
1865	28.33	0.74	25.62	4.48	12.79	6.08
1864	28.72	0.75	25.61	4.45	12.83	6.13

efter deras inrestående behållning vid 1872 års slut.

100—500 Rdr.		500—1000 Rdr.		Öfver 1000 Rdr.		Sparbanker i
Delegare. Antal.	Behållning. Rdr.	Delegare. Antal.	Behållning. Rdr.	Delegare. Antal.	Behållning. Rdr.	
—	—	—	—	—	—	Stockholms stad.
639	140,958	96	68,914	65	108,061	Stockholms län.
4,168	997,159	979	637,256	476	838,132	Uppsala d.o.
4,596	1,062,414	959	656,221	459	660,345	Södermanlands d.o.
2,279	500,576	369	257,952	200	357,141	Östergötlands d.o.
5,643	1,187,481	1,018	621,618	320	396,679	Jönköpings d.o.
3,380	857,681	912	716,863	237	306,329	Kronobergs d.o.
3,443	768,467	688	477,180	347	696,066	Kalmar d.o.
620	120,851	68	46,006	20	33,069	Gotlands d.o.
2,131	480,133	578	385,933	374	677,870	Blekinge d.o.
7,739	1,816,126	1,925	1,267,920	1,030	1,895,441	Kristianstads d.o.
13,762	3,406,953	4,383	3,091,885	2,478	4,600,364	Malmöhus d.o.
2,497	523,568	519	345,858	266	485,777	Hallands d.o.
1,314	288,687	315	215,163	242	440,010	Göteborgs och Bohus d.o.
3,717	952,216	787	531,007	366	623,345	Elfsborgs d.o.
4,335	851,510	523	356,737	151	202,058	Skaraborgs d.o.
1,886	429,912	358	262,446	234	397,846	Värmlands d.o.
4,709	1,066,893	1,006	680,552	506	818,497	Örebro d.o.
3,395	742,753	632	426,775	344	359,017	Västmanlands d.o.
4,820	902,879	347	237,086	128	171,708	Kopparbergs d.o.
4,795	1,122,459	1,473	988,322	1,060	1,632,590	Gefleborgs d.o.
1,485	393,313	442	260,905	177	294,607	Västernorrlands d.o.
946	213,555	229	159,680	232	397,814	Jämtlands d.o.
564	119,388	71	46,189	39	60,730	Vesterbottens d.o.
770	164,119	110	77,510	69	109,684	Norrbottens d.o.
83,573	19,110,051	18,787	12,815,978	9,720	16,613,180	Summa (för 223 sparb.).
27-29	35-67	6-13	23-92	3-17	31-01	
26-64	36-11	5-43	22-63	3-02	31-20	
24-84	35-71	5-10	22-09	3-00	32-03	
24-41	35-55	5-00	22-61	2-80	31-33	
24-20	37-21	4-88	22-80	2-55	28-80	
25-39	38-20	4-92	22-64	2-63	28-49	
26-15	39-05	5-00	22-71	2-49	27-13	
26-08	39-74	4-78	22-58	2-40	26-38	
25-76	39-30	4-70	22-25	2-38	27-14	

3,780 Rdr, d. v. s. 950 Rdr hvardera, samt de 130 delegarne med 50—100 Rdr hvardera ega tillsammans 12,606 Rdr eller 96·97 Rdr hvardera; äfven de två nästföljande grupperna hafva mycket nära maximum. Luggude härads sparbank företer i viss grad samma egendomlighet som Skytts härads, i det hvarje delegare inom de olika grupperna har nära maximibeloppet. Svalöfs m. fl. socknars sparbank uppgifver de 39 delegarnes, som hafva 500 1000 Rdr hvardera, sammanlagda behållning till 19,050 Rdr eller endast 488·46 Rdr hvardera, sålunda under minimum.

- 7) Klassifikationen saknas för Göteborgs, Marstrands stads och Göteborgs och Bohus läns sparbanker.
- m) Svenljunga sparbank uppgifver de 204 delegarnes, som hafva 50—100 Rdr hvardera, sammanlagda behållning till 9,103 Rdr eller 44·62 Rdr hvardera, sålunda under minimum. Nordals härads sparbank uppgifver de 428 delegarnes, som hafva under 10 Rdr hvardera, sammanlagda behållning till 14,117·20 Rdr eller 32·98 Rdr hvardera, samt de 15 delegarnes, som hafva öfver 1000 Rdr hvardera, sammanlagda behållning till 9,191·78 Rdr eller endast 612·79 Rdr hvardera.
- n) Klassifikationen saknas för Bromö bruksarbetares sparbank.
- o) Klassifikationen saknas för Karlstads sparbank.
- p) Klassifikationen saknas för Örebro folkbanks sparkassa. Askersunds sparbank har vid klassifikationen af delegarnes behållning på något ställe upptagit 10 Rdr för mycket, ehuru slutsumman rätt uppgifvits. Lindesbergs sparbank uppgifver de 282 delegarnes, som hafva 50—100 Rdr hvardera, sammanlagda behållning till 33,488·79 Rdr eller 118·75 Rdr hvardera eller öfver maximum. Ramsbergs sparbank uppgifver de 36 delegarnes, som hafva 50—100 Rdr hvardera, sammanlagda behållning till 1,061·67 Rdr eller 29·49 Rdr hvardera eller något öfver halfva minimisumman.
- q) Klassifikationen saknas för Grangärde sparbank.
- r) Söderhamns sparbank uppgifver de 151 delegarnes, som ega 50—100 Rdr hvardera, sammanlagda behållning till 6,219·10 Rdr eller 41·19 Rdr hvardera. Gefle folkbank uppgifver de 36 delegares, som hafva 500—1000 Rdr hvardera, sammanlagda behållning till 17,879·22 Rdr eller 496·65 Rdr hvardera.

Då Stockholms stads sparbank, såsom nämnt är, icke ingår i tabellen, men de stora summor, den förvaltar, dock icke kunna lemnas å sido i fråga om klassifikationen, gifves här nedan en sammandragen öfversigt af de i tab. N:o 8 meddelade uppgifterna, så att äfven denna sparbanks klassifikation må blifva jemförlig med de öfrigas:

	Stockholms stads sparbank ej inberäknad.		Stockholms stads sparbank inberäknad.	
	Antal delegare.	Behållning Rdr.	Antal delegare.	Behållning Rdr.
T. o. m. 100 Rdr...	194,186.	5,034,256.	229,818.	5,674,828.
100 — 500 » ...	83,573.	19,110,051.	93,749.	21,537,506.
500—1,000 » ...	18,787.	12,815,978.	22,502.	15,319,028.
öfver 1,000 » ...	9,720.	16,613,180.	12,563.	21,503,408.
Summa	306,266.	53,573,465.	358,632.	64,034,770.

hvilket utgör i procent:

	Delegare.	Rdr.	Delegare.	Rdr.
T. o. m. 100 Rdr...	63·41.	9·40.	64·08.	8·86.
100— 500 » ...	27·29.	35·67.	26·14.	33·63.
500—1,000 » ...	6·13.	23·92.	6·27.	23·92.
öfver 1,000 » ...	3·17.	31·01.	3·51.	33·59.
• Summa 100.		100.	100.	100.

Af de 266 sparbankerna saknas visserligen 43 i förestående klassifikation, men de öfriga äro nog många att tillräckligt nära angifva den verkliga ställningen. Vål halfva antalet delegare innehar under 50 Rdr hvardera och tillsammans icke en tjugonedel af kapitalet, och är värdet af deras sparbanksbok knappt 15 Rdr. Mer än en fjerdedel af delegarne har under 10 Rdr och medelvärdet af deras behållning är 4 Rdr. De, som ega öfver 500 Rdr, bilda blott en elftedel af hela antalet, men ega mer än hälften af hela behållningen.

Karl Sidenbladh.

Förslag till förändradt sätt för erhållandet af en del jordbruks-statistiska uppgifter.¹⁾

Genom Kungl. Bref d. 8 Apr. 1735 blefvo rikets samtliga Landshöfdingar anbefallde att till hvarje riksdag afgifva berättelser om länens tillstånd, *landskulturen* och skogarne m. m. Ehuru de första försöken till en jordbruks-statistik i vårt land kunna sålunda förläggas allt till nämnda tid, d. v. s. så långt tillbaka, att knappast något annat land kan uppvisa någonting dylikt, är man därför icke berättigad till det antagande, att vår jordbruks-statistik skulle i följd af sin öfvervägande ålder stå på en höjd af fullkomning, hvar-till andra länders icke skulle hunnit upparbetas. Så är dock icke förhållandet, utan måste man erkänna, att vi ännu icke mer än andre lyckats öfvervinna de stora svårigheter, som alltid ställa sig i vägen för ett så vidtomfattande företag som det ifrågavarande, men hvilka blifva ännu större i ett glest befolkad och ringa odladt land sådant som Sverige.

De en gång hos oss påbörjade försöken hafva dock fortgått allt tills våra dagar, ehuru väl med mer eller mindre

¹⁾ Efter det Hr Statsrådet och Chefen för Kungl. Civil-Departementet behagat taga kännedom om detta förslag, blef det på Hr Statsrådets befallning föredraget inför Statistiska Beredningen d. 14 Apr. 1874, hvarvid utom ordinarie ledamöter äfven voro närvarande de fleste bland de vid Riksdagen vistande Hrr Landshöfdingar. Uti underdånigt memorial d. 28 s. m. anmälde derefter Chefen för Statistiska Central-Byrån inför Kungl. Maj:t, att Statistiska Beredningen i alla hufvudsakliga delar gillat det framställda förslaget, och att i sammanhang härmed under öfverläggningarna inom Beredningen fråga äfven uppkommit, huruvida de sedvanliga årsberättelserna af Länsstyrelserna om skörden numera kunde vara för Statskontorets embetsverksamhet behöfliga. Sedan slutligen infordradt underdånigt utlåtande från sistnämnda embetsverk d. 7 Maj inkommit, täcktes Kungl. Maj:t d. 5 Juni 1874 taga förslaget i öfvervägande samt utfärda nämnda föreskrifter i ämnet, hvarom Svensk Svensk författningssamling N:o 33 för 1874 närmare upplyser. I anledning häraf har det ursprungliga formulärförslaget för årsväxtrapporterna från Kronolänsmännen (Bil. B) måste i någon mån omändras, och är sålunda ett nytt formulär utarbetadt (Bil. C), hvilket efter Stat. Beredningens höraude d. 12 Juni 1874 blifvit af Hr Statsrådet och Chefen för Kungl. Civil-Departementet gilladt att tillsvärdare vara gällande.

framgång och under vexlande öden, så att man under en tid (åren 1802—1820) finner t. o. m. presterskapet och Kommissionen öfver tabellverket hafva öfvertagit åliggandet att afgifva redogörelser om jordbrukets ställning, hvilket åliggande dock sedermera återflyttades till Länsstyrelserna. Det är likväl först med år 1865, som vårt land förmår uppvisa en jordbruks-statistik, som kan sägas i någon mån motsvara de anspråk, hvilka man nu för tiden vill ställa på en sådan. Med nämnda år vidtager Hushållnings-Sällskapens verksamhet i denna riktning.

Kungl. Brevet d. 3 Mars 1865, som gifver Hushållnings-Sällskapen uppdraget att insamla och bearbeta primäruppgifterna för jordbruks-statistiken, befriar Länsstyrelserna från dylikt uppsamlande för sina femårsberättelser från och med den femårsperiod, vid hvars början nämnda sällskaps bearbetning af jordbruks-statistiken kommit till stånd. Då likväl med fäst afseende på den stora vikt, som jordbruket i vårt land intager, det icke ansetts lämpligt, att i de allmänna öfversigter öfver länens ekonomiska tillstånd, som Landshöfdingarnes femårsberättelser skola innehålla, en dylik för jordbrukets utveckling och ståndpunkt får saknas, så har det fortfarande ålegat Landshöfdingarne att i nämnda berättelser sammanfatta uppgifter om jordbruket såväl i föreskrifven tabellarisk som i mera berättande form. På detta sätt hafva allt framgent femårsberättelserna innehållit jordbruks-statistiska redogörelser, hvartill dock materialet varit i senare tider de genom Hushållnings-Sällskapen insamlade primäruppgifterna.

Visserligen hafva någon gång betänkligheter uppstått, i hvad mån och på hvad sätt Landshöfdingarne skulle kunna fullgöra sistnämnda åliggande, när såsom stundom inträffat Hushållnings-Sällskap i något län förklarar sig ur stånd att för något år insamla de nödiga primäruppgifterna, oaktadt sådant insamlande en gång kommit till stånd, men antagligen anse sig numera samtliga Landshöfdingar icke vidare behöfva genom sina underlydande organer verkställa dylikt insamlande.

Det är likväl på ett annat sätt, som Kungl. Maj:ts Befallningshafvande lemna bidrag till en Svensk jordbruks-statistik, nemligen genom sina tre berättelser om *årsväxten*, hvilka för hvarje län afgifvas till Statskontoret och äro allmänt kända, då de alltid pläga intagas i de allmänna tidningarne.

Tillkomsten af dessa redogörelser grundar sig på Kungl. Bref d. 12 Mars 1799.

De två första af dessa årsväxtberättelser, hvilka skola insändas i Juli och Augusti månader, kunna naturligen endast i allmänna omdömen innehålla upplysningar om de utsigter, som den kommande eller nyss påbörjade skörden föret, men den tredje, som afgifves om hösten, sedan grödan blifvit inbergad, är i stånd att uttala sig med mera bestämdhet. Visserligen kan detta ske endast öfverslagsvis, mest genom uppskattning af utsädets förökning i korntal, men icke desto mindre innehålla dessa uppgifter ett material för beräkningar, som huru ofullkomligt det än kan förefalla likväl är långt rikare, än man måhända anat, och är det just detta, jag här i det följande vill söka visa. Dessa beräkningar förutsätta dock de säkrare hållpunkter, som Hushållnings-Sällskapens årsredogörelser erbjuda, så att utan dessa senare eller andra dylika blifver hvarje försök i antydd riktning utan all praktisk betydelse. Häri torde ock ligga orsaken, hvarför man före dessa (d. v. s. före år 1865) knappast ansett sig ega någon jordbruks-statistik i vårt land, oaktadt de många och långa försök, som dessförinnan äro gjorda att erhålla en sådan.

Då de här nedan föreslagna beräkningssätten med deraf följande antydd möjlighet att på annan väg än den nu brukliga erhålla en del, men de viktigaste och föränderligaste sifferuppgifterna om jordbrukets årliga tillstånd, alltid måste förutsätta ett säkert underlag eller det som bestämmes genom Hushållnings-Sällskapens årsredogörelser, så torde till en början en skärskådning af de för dessa senare gällande *formulären* blifva nödvändig. Till det yttre äro dessa visserligen af tvenne slag, formulär Litt. A (på 2 hela ark) och form. Litt. B (å $\frac{1}{2}$ ark), men som de i sjelfva verket framställa precis samma frågor till besvarande, utgöra de egentligen blott *ett* sådant.

Kolumnerna i formuläret äro till antalet 75 (hvaraf dock några tomma för ifyllande efter olika omständigheter), så att om man tillägger de under Litt. A—Z begärda upplysningarne jemte frågorna om gränsvärdena för brukningsdelarnes storlek, samtliga spörsmålen uppgå till vid pass 100. Det afskräckande, som kan ligga uti ett så stort antal frågors besvarande, minskas dock mycket vid närmare granskning af frågornas beskaffenhet. Det visar sig nemligen, att en stor

del, så snart de en gång äro riktigt besvarade, kan i följd af sin oföränderliga natur få under åtminstone några år anses fortfarande tillräckligt känd och därför stundom uraktlåtas vid besvarandet. En sådan uppfattning vid formulärens tillämpning har ock funnit lagligt berättigande genom Kungl. Maj:ts Bref d. 20 Mars 1870.

Utom kol. 1, som är afsedd för ifyllande af jordegendomarnes namn och nummer, gälla formulärets öfriga kolumner följande frågor, nemligen:

nuvarande *mantal* (kol. 2);
 antal *brukningsdelar* och *jordtorp* (koll. 3 och 4);
egoviddens fördelning mellan *trågärd*, *åker*, *äng* och *skog* (koll. 5—9);
 antal *egare* och *brukare*, fördelade efter den af dem odlade jordens storlek (koll. 10—17);
 arealen af den för kulturväxterna och trädet *använda egovidden* (koll. 18—27);
utsädesbeloppet, specificeradt för olika sädesslag, baljväxter, rotfrukter m. m. (koll. 28—43);
skördebeloppet, ännu mera specificeradt (koll. 44—65);
 samt

antalet vid årets slut underhållna *kreatur* (koll. 66—75).
 De under Litt. A—Z upptagna frågorna redogöra för:
brukningssättet (Litt. A);
 vidden af *jordförbättringar* af olika slag (Litt. B—H);
väderleken, sånings- och skördetiderna (Litt. I);
skördens beskaffenhet, vigt m. m. (Litt. K);
hö- och halmafkastningens beskaffenhet (Litt. L. o. M);
öfverskott- eller brist af jordbruks- och ladugårdsalster (Litt. N—Q);
löner och dagsverkspriser (Litt. R—T);
skogstillgång (Litt. U—V);
 begagnandet af *bränttorf* (Litt. X);
 plantering af *fruktträn* (Litt. Y), samt
binäringar (Litt. Z).

Om man bland *kolumnerna* undantager dem, som gälla skörden (koll. 44—65), finner man, att svaren för alla de öfriga icke kunna vara underkastade synnerligen stora växlingar från det ena året till det andra. Visserligen kan det synas som om, i samma mån som odlingen fortgår, äfven den odlade jordens areal och utsädesbeloppet måste derefter ändras, — och de göra det äfven onekligen —, men om

man granskar de genom 7 års jordbruks-statistiska redogörelser nu vunna öfversigterna, skall man säkert finna, att de olika årens skiftningar i talvärdena lika mycket torde bero på ökad insigt om för handen varande förhållanden som på en verklig förändring i de samma. Det är först efter en längre följd af år, som förändringarne hunnit blifva tillräckligt stora, för att de skenbara vexlingar, som blott en bristande kunskap vållar, kunna anses blifva af underordnad värde vid bedömandet af verkliga tillståndet.

Annorlunda är förhållandet med *skörden*. Hvilka ofantliga vexlingar en sådan kan från det ena året till det andra eller i olika landsdelar undergå, äro alltför mycket kända för att här behöfva närmare bevisas, och en statistisk redogörelse, som ej kunde lemna årliga upplysningar i detta just det viktigaste hänseendet, förtjenade visserligen ej namn af jordbruks-statistik. De förslag, som utgått på, att man med fäst afseende på de stora svårigheter, som möta vid inhemtande af de årliga primäruppgifterna, skulle inskränka detta till exempelvis hvar 5:e år, hafva därför ock fallit för den giltiga anmärkningen, att genom sådan åtgärd skulle man i sjelfva verket icke erhålla något, som kunde göra fullt skäl för namnet jordbruks-statistik, då det lika så lätt kunde inträffa, att detta 5:e år blefve antingen ett ovanligt rikt eller ett svårt missväxtår, som icke kunde jemföras med äldre iakttagelser eller vanliga förhållanden. Det torde därför få anses som en afgjord sak, att man aldrig får släppa ur sigte möjligheterna att erhålla åtminstone *årliga skördeuppgifter*. Frågan blir således den att söka finna någon annan utväg för dessas erhållande än dem såsom den enda riktiga numera ansedda, nemligen det genom Hushållnings-Sällskapen och deras sockneombud använda förfaringsättet, mot hvilket man dock velat anmärka, att det sent leder till målet, icke lemna exakta siffror, är mycket besvärligt samt ganska dyrbart o. s. v.

Skörden, såsom en produkt af utsädet, kan naturligtvis lätt beräknas, om man känner den utsädda qvantiteten och det skördade beloppets förökning i korntal. Hvad den förstnämnda af dessa faktorer eller utsädet beträffar, torde detta få anses vara genom Hushållnings-Sällskapens berättelser om ej fullt exakt dock tillräckligt noga till siffran känt, att en beräkning derpå bör kunna grundas. Den andra men mycket föränderliga faktorn eller korntalet kan erhållas genom den

tredje af de ofvannämnda årsväxtberättelserna, som af Länsstyrelserna årligen till Statskontoret ingifvas. Medelst dessa ofullkomliga hjälpmedel äro följande beräkningar nu gjorda, hvilka dock gifvit i det hela sådana resultat, att de torde förtjena att tagas vara uppå.

Då här är fråga om icke att utarbета någon fullständig jordbruks-statistik, utan blott söka utröna, huru den nu antydda utvägen i praktiken låter använda sig, äro beräkningarna anställda endast för de viktigaste kulturväxterna: hvetet och råg (höstsädet) samt korn och hafre jemte potatis såväl under de hårda åren 1867 och 1868 som under de goda åren 1870 och 1871. Utsädesmängderna äro tagna, sådana de uppgifvas i de nämnda årens jordbruks-statistiska redogörelser (af Hushållnings-Sällskapen), och korntalet enligt de i samma berättelser intagna Statskontorets sammandrag af berättelserna om årsväxten (afgifna af Länsstyrelserna.) Då nu i dessa senare korntalet sällan är uppgifvet i ett enda belopp (t. ex. 6:e kornet), utan oftast genom vissa gränsvärden (t. ex. 7:e å 10:de kornet), har i sådant fall det aritmetiska mediet (således 8,5 kornet) fått anses vara det rätta, oaktadt det ingalunda är otroligt, att den noggrannare uppskattningen skulle förlägga det rätta värdet närmare antingen den ena eller andra gränsen. Svårare har det varit, när Länsstyrelserna uttalat sig i fråga om skörden icke genom angifvande af ett bestämdt korntal, utan genom så sväfvande uttryck som: »god», »nära medelmåttig», »nära missväxt», »ingen» eller dylikt. I sådana fall hafva jämförelser med tillgränsande län eller t. o. m. gissningar fått bestämma det för beräkningen nödiga korntalet.

De sålunda verkställda kalkylerna hafva gifvit de resultat, som närlagde tabeller (Bil. A) utvisar. För underlåtande af jämförelsens anställande äro i tabellerna dessutom intagna skördeuppgifterna, sådana de äro af Hushållnings-Sällskapen angifna.

Om man nu till en början helt och hållet fränser de för de olika länen erhållna resultaten och i stället endast fäster sig vid slutsummorna för hela riket, torde följande tabellriskiska öfversigt blifva vägledande för omdömet om de gjorda beräkningarnes praktiska värde:

Skörd.	1867.	1868.	1870.	1871.
	T:r	T:r	T:r	T:r
<i>Hvete:</i> beräknad enl. K. M. Bef:de	348,984	472,704	656,799	622,896
uppgifven af Hush.-Sällsk.	340,281	381,469	618,643	598,814
<i>Råg:</i> beräknad	2,721,444	3,302,301	4,604,902	4,066,473
uppgifven	2,589,106	2,758,982	4,002,910	3,937,697
<i>Korn:</i> beräknad	2,449,538	2,072,621	3,455,880	3,676,082
uppgifven	2,305,521	2,015,069	3,071,421	3,209,625
<i>Hafre:</i> beräknad	7,571,012	4,953,294	9,361,291	10,786,918
uppgifven	6,105,884	4,562,991	7,551,375	8,236,371
<i>Potatis:</i> beräknad	6,315,282	9,479,165	13,185,153	9,402,877
uppgifven	6,281,456	7,796,822	9,972,252	9,206,376

Af ofvanstående tabell framgår bland annat följande:

att den enligt årsväxtberättelserna beräknade skördens belopp i allmänhet stiger och sjunker med det af Hushållnings-Sällskapen uppgifna;

att detta stigande och sjunkande gäller ej allenast de olika sädesslagen under samma år, utan äfven samma sädeslag för olika år;

att skördebeloppet, sådant det är funnet genom beräkning, är alltid högre än det af Hushållnings-Sällskapen angifna;

att då detta senare är bevisadt vara lägre uppgifvet, än hvartill det sannolikt uppgått, så måste det här beräknade beloppet ligga, underifrån räknadt, närmare intill det sannolikt riktiga, än hvad de n. v. jordbruks-statistiska uppgifterna göra det, och

att då den förhöjning, som sålunda bör tillkomma det af Hushållnings-Sällskapen uppgifna skördebeloppet, är för år 1867 antagen till vid pass 18 %, för 1868 till 33 %, för 1870 till 15 % och för 1871 till 9 % af hela stråsädesskörden samt för potatis vanligen ett par millioner tunnor, så visar sig vid dylik förhöjning af de olika sädesslagen, att den sålunda funna sannolika skörden är enligt regel något högre än den ofvan beräknade, hvarifrån dock hafre- och potatis-skördarne mest göra undantag; samt

att sålunda det skördebelopp, som genom Landshöfdingarnes uppgifter om korntalet kan redan nu beräknas, synes i allmänhet vilja *mera närma sig det sannolikt riktiga* beloppet, än hvad de hittills genom Hushållnings-Sällskapen angifna talen tyckas det göra.

Vid utarbetandet af sammandragen öfver Hushållnings-Sällskapens årsredogörelser har Statistiska Central-Byrån underkastat de i dem meddelade skördeuppgifterna nödig kritik och sålunda sökt beräkna den ofvan antydda sannolika skörden. Härvid har Byrån utgått för hvarje skördeår från den genom Tullverket angifna in- och utförseln af de olika sädesslagen, från den genom kontrollen öfver bränvinstillverkningen kända åtgången af råmaterialier för denna handtering, samt från det sannolika behovet för utsäde, äfvensom för föda åt människor och kreatur.

Vore det möjligt, borde naturligtvis härvid äfven behöricht afseende fästas vid den i slutet af hvarje år qvarvarande behållningen af de skördade alstren, hvilken antagligen vexlar rätt betydligt efter t. ex. ett godt eller ett dåligt skördeår, eller efter högre eller lägre sadespriser m. m., men sålänge man saknar något slag af vägledning för dylika beräkningar, måste man antaga, att dessa behållningar uppväga hvarandra från det ena året till det andra, och lemnas sålunda dessa helt och hållet ur sigte. För beräkningen af de säkert icke obetydliga sadeskvantiteter, som den under senare tider stegrade ölkonsumtionen kräfver, saknas dessliques möjligheter att finna några utgångspunkter.

Hvad beträffar *konsumtionsbehovet* för människor och husdjuren, har detta i brist på nyare uppgifter måst för hvarje år beräknas enligt för mera än 10 år tillbaka antagna grunder, ehuru de härför gällande talen kunna efte: mer eller mindre gynnsamma skördar i själfva verket vara underkastade betydliga vexlingar. Visserligen är det sannt, att förbrukningen af födoämnen icke låter inskränka sig under ett visst minimum, likasom den ej heller förmår öfverträda ett bestämdt maximum, men helt säkert ligga dessa gränser ganska vidt åtskilda, och har behovet sålunda att rätta sig mellan dessa. Att nu detta behof icke direkte stiger och faller med tillgångarne, är klart, men utan gensägelse följas de åt inom vissa gränser och torde här vid lag husdjuren blifva mest beroende af hvad skörden gifvit. Efter svaga skördar är sålunda den inhemska konsumtionen antagligen

mycket mindre än efter gynsamare, eller med andra ord: den af Hushållnings-Sällskapen uppgifna skörden behöfver för att träffa den sannolikt riktiga ej höjas relativt så mycket under svagare som under rikare år, — en sak, som också är påpekad af Statistiska Central-Byrån, när t. ex. 1868 års uppgifna skörd visade en brist, som enligt de antagna beräkningsgrunderna uppgick ända till $\frac{1}{3}$ af hela beloppet.

Härtill kommer nu dessutom, att den antagna storleken i sädes- och potatis-förbrukningen är numera helt säkert icke obetydligt ökad mot hvad förhållandena voro för 10 å 15 år sedan. Den i allmänhet stegrade välmågan och den allt mer ådagalagda omsorgen att väl och kraftigt föda husdjuren, hvilket senare bland annat bestyrkes af den ständigt ökade exporten af gödboskap och andra ladugårdsalster, berättigar onekligen till det antagande, att den inhemska konsumtionen under senare åren såväl absolut som relativt betydligt stegrats ¹⁾. Det synes derföre icke osannolikt, att af vissa sädesslag kan i sjelfva verket skördas åtskilligt mera, än hvad man eljest ansett sig berättigad att antaga, och skulle detta icke heller stå i strid mot de i allmänhet höga tal, som de här gjorda beräkningarne utvisa serskildt i fråga om hafreskördarne. Det vanligen uppgifna beloppet af hafre-exporten tyckes visserligen icke nöjaktigt förklara en så stor skördequantitet, men exporten är dock egentligen större, än hvad de kända talen angifva, emedan hertill böra läggas de icke obetydliga belopp, som icke synbart utan indirekte utföras, men dock säkert representera ansevärliga quantiteter (i exporterad gödboskap, smör o. dyl.)

Af det nu sagda må det ej anses vara menadt, att de här med ledning af uppgifna korntal gjorda beräkningarne om skördebeloppen skulle vara fullt exakta, utan endast det att de ingalunda innebära några egentliga orimligheter samt att de med behörig varsamhet behandlade kunna anses temligen nära motsvara ej alltför stora fordringar på noggrannhet. Kalkylernas slutresultat äro utan tvifvel ett, bland många andra, exempel på hvad *medeltalet* af en mängd mer eller mindre riktiga primäruppgifter i sjelfva verket förmår.

Om det nu får antagas ådagalagdt, att den så att säga omröstning om rikets skörd, som af de 24 Länsstyrelserna

¹⁾ Om hvarje Svensk inbyggare öfver hufvud taget under ett års tid till sin brödföda tillade dagligen $\frac{1}{4}$ kaka vanligt spisbröd, så skulle härför erfordras i hela riket vid pass 1 million tunnor säd.

genom årsväxtberättelserna verkställes, gifver ett i det hela taget riktigt slutomdöme, så synes man berättigad till att ex analogia förutsätta, det en dylik omröstning, af ungefär lika många röstande verkställd för hvarterda *länet*, skulle leda till lika godt resultat för detta.

Länsstyrelsernas årsberättelser grunda sig på de till dem insända rapporterna från Kronofogdar och Kronolänsmän. Af dessa senare finnas i riket 520 och således i medeltal på hvarjtän 22, d. v. s. nästan lika många i hvarje län som Landshöfdingar i riket. Hade man nu tillgång till samtliga Kronolänsmännens rapporter, så synes det antagligt, att om man för hvarje länsmansdistrikt verkställer likartad beräkning, som här är gjordt för länen, skulle länssumman visa ett fullt ut så sannolikt riktigt resultat, som beräkningarne nu visat för riket. Sedan på detta sätt länssummorna blifvit så noga som möjligt bestämda, måste rikssumman härigenom vinna i nödig korrektion till det riktiga.

Man skulle visserligen kunna tänka sig, att uppskattningen af skördens utfall borde utsträckas till ännu mindre områden än länsmansdistrikten, t. ex. till socknarne, men då man i sådant fall icke kunde undgå att vidtaga några serskilda åtgärder för erhållande af de sökta primäruppgifterna, torde man böra stanna, der ett redan befintligt tjänsteåliggande håller det behöfliga materialet redo. Genom att dessutom tillhandahålla lämpliga blanketter för Kronolänsmännens rapporter, skulle man på en gång vinna nödig enhet och reda samt desslikes underlätta rapporternas affattande. Säkert är, att man genom sådan åtgärd icke kan anses hafva på minsta eller åtminstone nämnvärdt sätt ökat de ifrågavarande tjänstemännens åligganden. Der dessa blanketter behörigen ifyllda ändock ej ansåges tillräckliga i stället för den vanliga årsväxtrapporten från Kronolänsmännen, torde de lämpligast såsom bilaga åtfölja densamma till Landshöfdinge-embetet. Efter begagnandet af de sålunda mottagna blanketterna för upprättandet af sin skördeberättelse skulle Länsstyrelsen derefter insända dem till Statistiska Centralbyrån, på samma gång som den nämnda berättelsen inginge till Statskontoret. Genom det statistiska embetsverket skulle slutligen det sålunda vunna materialet skyndsamt bearbetas och resultatet offentliggöras.

Ett förslag till dessa blanketter följer härhos (Bil. B).

Om dessa torde böra anmärkas, att då rotfrukter numera spela en så vigtig role i fråga om ladugårdsskötseln, men någon uppskattning efter vanligt korntal för dem ej är möjligt, så har för att ej sakna kännedom om denna vigtiga produkt skörden häraf ansetts böra uppgifvas i procent af potatis-skörden. Denna visserligen något ofullkomliga metod, som dessutom i motsatts till det öfriga beräkningssättet förutsätter ett slags uppskattning af sjelfva kvantiteten, gifver dock en möjlighet att uti bestämdt rymdemått beräkna äfven detta skördeslag.

Uti de nu gällande formulären för de jordbruks-statistiska uppgifterna förekomma (i kol. 60 och 61) äfven sådana om afkastningen af gräs och andra foderväxter till grönfoder och till hö. Då de härför hittills meddelade talen varit af mycket tvifvelaktig tillförlitlighet, hafva i de nu föreslagna formulärblanketterna dessa taluppgifter blifvit ersatta med allmänna omdömen om hö- och halmaafkastningens beskaffenhet och tillräcklighet för behovet.

Genom en anmärkningskolumn är tillfälle beredt för anteckningar, som jemte de öfriga å blanketten intagna frågorna torde få anses tillfyllest besvara flertalet af de upplysningar, som å de nu gällande formulären under Litt. A—Z begäras.

Emot det här föreslagna sättet, att nemligen låta Kronolänsmännen uppskatta skörden, kunde man invända, att desse tjenstemän icke äro de därför lämpligaste personerna, emedan, om de ock ofta äro praktiske jordbrukare, de dock icke äro det alltid, hvarför också antagligen inom orten skulle kunna uppsökas andra personer, som vore mera sakkunniga, t. ex. de af Hushållnings-Sällskapen utsedde ombuden. Visserligen torde i många fall en sådan anmärkning hafva sin fulla giltighet, men detta motväges dock i icke ringa mån deraf, att de ifrågavarande tjenstemännen nästan ständigt komma i beröring med jordbruksidkande, af hvilka de önskade upplysningarne utan svårighet kunna erhållas, då i det hela taget endast ett par sakkunniges omdöme inom hvarje distrikt bör vara tillfyllest, och blifver förhållandet sålunda helt annorlunda, än hvad det var, när skördeuppgifterna direkt uppsamlades genom kronobetjeningen (åren 1822—1865). Här inträder nu ej heller någon anledning att vilja fördölja rätta förhållandet eller att t. ex. af fruktan för beskattning vilja uppgifva skörden lägre, än hvad den i

sjelfva verket gifvit, såsom vid skördeuppgifterna åt Hushållnings-Sällskapens ombud icke sällan eger rum.

Det finnes likväl en omständighet, som kan inverka på tillförlitligheten af sjelfva uppskattningen, den må nu göras af hvem som helst, nemligen sjelfva skördens bättre eller sämre (mängd och) beskaffenhet, emedan det är ingalunda osannolikt, att inför de mörka utsigter, som ett svagt år företer, man lätt förledes att underskatta dess verkliga belopp, likasom å andra sidan ett rikt års välsignelser gern ingifva ljusare förhoppningar, än hvad verkligheten sedan förmår hålla. De här ofvan gjorda beräkningarne enligt nu vanliga uppskattningar jäfva ingalunda ett sådant antagande. Den framtida erfarenheten torde i detta fall få blifva den rätte läromästaren för den riktiga tolkningen af hvad en skörd i sjelfva verket lofvar och håller.

Vigtigaste skälet att använda Kronolänsmännen såsom uppsamlare af primäruppgifter i detta fall är, att detta låter, såsom redan är visadt, utan något förökadt besvär för ena sig med en redan förut befintlig tjenstepligt, i följd hvaraf man icke är beroende af blott den goda och fria viljan, utan kan såsom ett bestämdt åliggande förelägga en viss tid, inom hvilken uppgifterna skola vara på behörig ort inlemnade. I detta hänseende återstår ännu mycket ofrigt att önska i fråga om de nu vanliga jordbruks-statistiska uppgifterna, hvarvid blott ett enda Hushållnings-Sällskap, derest det ej lyckas i tid bekomma sina primäruppgifter, kan helt ofrivilligt vålla ett oskäligt långt uppskof med rikssammandragets afslutande.

Den tid, som förflutit från slutet af det kalenderår, under hvilken skörden inhöstats, och till den dag, då Statistiska Central-Byrån kunnat datera sitt sammandrag af Hushållnings-Sällskapens årsredogörelser har varit:

för år 1865.....	1	år	11	mån.	9	dagar
» 1866.....	1	»	7	»	25	»
» 1867.....	1	»	9	»	—	»
» 1868.....	1	»	7	»	1	»
» 1869.....	1	»	7	»	25	»
» 1870.....	1	»	5	»	29	»
» 1871.....	1	»	5	»	19	»

och för år 1872 fattas ännu (Febr. 1874) några länsredogörelser, så att rikssammandraget för detta år icke kunnat hittills upprättas.

Visserligen spåras i ofvanstående serie ett visst framåtskridande till ett skyndsammare meddelande, men sålänge detta är ungefär ett helt år senare än hvad det borde vara enligt Nådiga föreskriften i ämnet (af den 3 Mars 1865), så återstår ännu mycket att önska i den vägen.

Enligt dessa nu gällande bestämmelser skola nemligen de jordbruks-statistiska primäruppgifterna insamlas under Februari och Märs månader efter förutgångna årets skörd. Dessa uppgifter skola derefter under April och Maj tillsändas Hushållnings-Sällskapen, som sedermera öfverlemnar dem i upprättadt sammandrag inom Juni månads utgång till Statistiska Central-Byrån, för att der bearbetas och såsom bidrag till rikets officiella statistik offentliggöras. Om man nu förlänar nyssnämnda embetsverk icke mera än 6 veckor för tryckning af samtliga Hushållnings-Sällskapens berättelser, för sammandragets utarbetande samt för dess slutliga offentliggörande i tryck, så skulle sålunda i allra lyckligaste fall vår jordbruks-statistik icke kunna vara färdig förr än i medlet af Augusti månad, d. v. s. vid en tid då redan en ny skörd till betydlig del är inbergad. Huru i sjelfva verket *tvenne* årsgrödor nära hunnit inhöstas efter det skördeår, för hvilket skulle redogöras, är nyss här ofvan visadt.

För flertalet af de frågor, som enligt gällande formulär tillhöra den n. v. jordbruksstatistiken att besvara, betyder det i sjelfva verket icke just mycket, om svaren blifva kända några månader eller ett helt år senare, än man först väntat, men då det gäller den onekligen vigtigaste delen af denna statistik eller skördebeloppen, då blir hvarje månads uppskof af stor betydelse. För att därför medföra praktisk nytta, borde jordbruksstatistiken kunna framlägga sina data omedelbart efter skördens afslutande och innan grödan ännu behöft eller kunnat i någon nämnvärd mån tagas i anspråk. Regering, affärsmannen eller den enskilde skulle onekligen draga stor nytta af så färska sifferuppgifter som de nu ifrågasatta, vare sig det gäller att afhjelpa behovet eller att draga vinst af öfverflödet.

Från England, der man föröfrigt kan åstadkomma just så snabba meddelanden, som här åsyftas, begäras årligen hos det Svenska statistiska embetsverket skördeuppgifter. Hit-tills hafva de meddelade talen måst vara nära 2 år gamla, — visserligen icke just äldre än de, som från många andra länder lemnats —, men onekligen borde det bidra till landets

anseende, om vi kunde besvara dessa frågor med en redogörelse för den senast inbergade grödan, och serskildt torde detta icke vara utan sin praktiska betydelse inför ett land sådant som England, med hvilket vi hafva så lifliga affärsförbindelser och icke minst spanmålsaffärer.

Dessa fördelar skulle vinnas, derest man såsom här är föreslaget använde Länsstyrelsernas årsväxtberättelser såsom underlag för en årlig jordbruksstatistik, som meddelade endast skördeuppgifter. Då Statskontorets sammandrag af dessa för hvarje år finnes intaget uti Post- och Inrikes-Tidningar i slutet af samma år, så förefinnes icke något skäl, hvarför ej Statistiska Central-Byrån skulle vid ungefär samma tid kunna offentliggöra ett dylikt rikssammandrag men med bestämda siffror, äfven om detta skulle förutsätta åtskilliga beräkningar och en något vidlyftigare form än den för Statskontorets redogörelse sedvanliga. Statistiska embetsverkets rikssammandrag torde lämpligast få utseende af en nu vanlig årsredogörelse för ett enda Hushållnings-Sällskaps område och sålunda utgöra högst 1 à 1½ tryckark. Då vid detta offentliggörande icke någon egentlig kritik af riktigheten i årets skördeuppgifter kan verkställas, enär då ännu ej kan vara känd den blifvande spanmåls in- och utförseln, åtgången för bränvinsbränningen m. m., torde i hvarje sammandrag för löpande året en sådan kritik böra egnas åt det nästförflutna årets skörd, hvarför nödiga data kunna vara just då nätt och jemnt tillgängliga.

Vid de här gjorda skördeberäkningarna hafva *utsädesmängderna* tagits sådana de för hvarje år uppgifvits af Hushållnings-Sällskapen, men då nu föreslaget är, att dylika beräkningar hädanefter kunde göras långt förr, än nämnde sällskap äro i tillfälle att lemna sådana och det icke är lämpligt att förutsätta serskilda uppgifters insamlande i detta hänseende, blir det nödigt att se sig om efter något sätt att kringgå denna svårighet. Om ock i följd af stegrad odling eller af förändrad jordkultur utsädesbeloppet kan vara en föränderlig kvantitet, äro dock växlingarne icke synnerligen stora, åtminstone inom ett färre antal år. De hittills insamlade jordbruks-statistiska uppgifterna bevisa detta bäst.

I efterföljande tabellariska öfversigt har, för att såvidt möjligt frigöra sig från befintliga felaktigheter i sjelfva uppgifterna, medeltalet för periodens 3 första år blifvit jemförda med dylikt tal för 3 sista åren, så att hvad här kallas år

1866 egentligen är = medium 1865—1867, då år 1870 är = medium 1869—1871.

Sålunda räknadt har hela rikets utsädesbelopp varit:

Utsäde.	År 1866	År 1870	Tillökning (+) eller minskning (—).		
	T:r	T:r	1866—1870 T:r	på 1 år T:r	på 1 år %
Hvete, höst-	72,459	76,065	+ 3,606	+ 902	+ 1.25
vår-	5,505	5,763	+ 258	+ 65	+ 1.18
Råg, höst-	549,195	562,469	+ 13,274	+ 3,319	+ 0.60
vår-	9,937	10,405	+ 468	+ 117	+ 1.20
Korn	459,952	465,724	+ 5,772	+ 1,443	+ 0.32
Hafre	1,261,108	1,381,431	+ 120,323	+ 30,081	+ 2.38
Blandsäd	171,845	168,326	— 3,519	— 880	— 0.51
Ärter	65,526	61,731	— 3,795	— 949	— 1.45
Bönor	11,626	10,929	— 697	— 174	— 1.50
Vicker	27,956	27,203	— 753	— 188	— 0.68
Bohvetete	1,012	772	— 240	— 60	— 5.93
Potatis	1,358,724	1,419,139	+ 60,415	+ 15,104	+ 1.11
Lin och hampa	26,198	23,205	— 2,993	— 748	— 2.86
Raps	? 258	152	— ?	— ?	— ?

Långt ifrån sålunda att ett bestämdt framåtskridande skulle förekomma i odlingen af alla växtslagen, ådagalägger tvärtom ofvanstående tabell en minskning för icke mindre än 7 olika kulturväxter, nemligen för blandsäd, ärter, bönor, vicker, bohvetete, lin och hampa samt raps. Ehuru väl det ingalunda är otänkbart, att de öfriga sädeslagens tillökning i utsädesmängderna skulle till en del ske på de nu uppräknade sädesarternas bekostnad, torde detta dock tillsvidare få anses vara oafgjordt, utan torde man på sin höjd få antaga, att de senare för det n. v. befinna sig öfverhufvud taget på oförändrad ståndpunkt, d. v. s. med endast de små oscillationer, som fram eller tillbaka kunna ega rum från det ena året till det andra. För de öfriga sädesarterna åter, nemligen hvete, råg, korn och hafre, samt för potatis hafva utsädesbeloppen visat en bestämd tillökning, hvaribland hafrens utgör det mesta eller 2.38% för hvarje år.

Häraf blir sålunda regeln, att man vid de föreslagna beräkningarne såsom utsädesmängd antager för hvarje sädeslag den, som enligt senaste berättelsen af hvarje Hushållnings-Sällskap uppgifves, med likväl till en början den korrektion att de växtslag, som enligt ofvanstående tabell utvisa en årlig tillväxt, erhålla en deremot svarande förökning, hvaremot de öfriga, eller de som egentligen skulle ådagalägga en förminskning i utsädesbeloppet, torde tillsvidare få anses vara oföränderliga. Härvid kunde anmärkas, att denna tillväxt antagligen icke är lika för alla län, liksom det säkert i några landsändar inträffar, att den minskning, som för några sädesslag visar sig i hela riket, stundom icke eger rum, utan skulle äfven dessa derstädes vara i framåtskridande, — men att taga hänsyn till alla dessa förhållanden skulle helt visst blott inveckla beräkningarna utan att lemna deremot svarande nytta.

Om man nu under en längre följd af år antingen förutsätter en viss utsädesmängd oförändrad eller ock förökar den med vissa här funna procenttal, så skulle man antagligen till slut erhålla resultat, som alltför mycket afveke från rätta förhållandet. Häraf blir en nödig följd, att åtminstone efter några års förlopp utsädet måste till kvantiteten genom ordentlig uppmätning noga bestämmas, och möta vi här sålunda det oundgängliga behofvet af en jordbruks-statistik, uppgjord efter en direkt metod, d. v. s. just sådan den n. v. är. Den här föreslagna indirekta metoden att beräkna skördarne medelst Länsstyrelsernas årsväxtberättelser kan sålunda aldrig undantränga Hushållnings-Sällskapens verksamhet utan förutsätter tvärtom denna som ett nödvändigt postulat. Vinsten af den nya åtgärden blefve ett skyndsammare meddelande om det vigtigaste nemligen skörden, men i stället skulle denna åtgärd måhända göra det möjligt att låta Hushållnings-Sällskapen hvilat sig några år för att hemta krafter till ett mera koncentreradt arbete.

Tänker man sig, att man skulle försöka den indirekta metoden innevarande år 1874 och att sålunda årets skörd blefve till siffran känd innan årets slut, så hade man härigenom vunnit ett långt försprång framför de vanliga jordbruks-statistiska uppgifterna, emedan det är antagligt, att vid den tiden är visserligen 1872 års jordbruks-statistik färdig, men endast ett större eller mindre antal af Hushållnings-Sällskapens berättelser för år 1873 offentliggjordt. Ehuru väl

afslutandet af samtliga dessa redogörelser icke kan förväntas förr än vid pass ett halft år efter det ett senare års skörd blifvit till siffran genom en annan metod bestämd, torde dock af flere skäl 1873 års jordbruks-statistik böra på vanligt sätt afslutas.

Likväl torde man icke utan orsak kunna hysa tvifvel, om ett sådant förfaringssätt är allt framgent det lämpligaste. Det synes tvärtom icke skola skada saken utan tvärtom vara till dess fördel, om i stället de Hushållnings-Sällskap, som det vilja, under några år befriades från uppdraget att insamla jordbruks-statistiska primäruppgifter, mot åliggande för samtliga sällskapen utan något undantag att på vissa bestämda år (t. ex. hvarjt 3:e eller 5:e) samtidigt afgifva för hvarje socken fullständiga svar å de frågor, som enligt nu gällande eller annat fastställt formulär skola utredas. Härefter genomfinge man en sockenstatistik för åtminstone ett år, hvilken nu saknas, äfven om man sammanslår alla årgångarne 1865—1872. Det är för öfrigt att hoppas, att den redan nu vunna erfarenheten vid sjelfva sättet för insamlandet af primäruppgifterna skall vara tillräckligt stor, utan att behöfva hvarje år genom öfningar vidmakthållas, äfvensom att ett dylikt vid vissa tider återkommande arbete skall snarare med mera kraft och måhända täflan bedrivas, än om det år ut och år in fortgår och kanhända slutligen uttröttar.

Landshöfdingarnes femårsberättelser kunde antagligen icke vara så rikhaltiga och så högt uppskattade, som de äro, derest de vore årliga, och likasom dessa utom sina tabeller innehålla en mängd värderika upplysningar i den beskrifvande texten, torde man ock kunna förutsätta någonting dylikt för de periodiskt återkommande berättelserna af Hushållnings-Sällskapen, t. ex. uppgift om kreatursracerna, om användandet af artificiella gödningsämnen, om sådeskonsumtionen af såväl människor som husdjur under olika förhållanden, om de olika aflöningsätten för de vid jordbruket använde arbetarne m. m. dylikt.

Stockholm den 19 Febr. 1874.

Elis Sidenblad.

Län.	H v e t e.					R å g.					Utsäde
	Utsäde	Korntal		Skörd		Utsäde	Korntal		Skörd		
		uppgifvet	anta- get	beräk- nad enl. K. M. Bef:de	upp- gifven af Hush- Sällsk.		uppgifvet	anta- get	beräk- nad enl. K. M. Bef:de	upp- gifven af Hush- Sällsk.	
T:r			T:r	T:r	T:r			T:r	T:r	T:r	
Stockholms stad ...	?	—	—	?	—	?	—	—	?	—	?
Stockholms län.....	6,006	3-4	3.5	21,021	29,830	30,505	5-6	5.5	167,778	162,771	14,836
Uppsala d:o	4,981	2-3	2.5	12,328	14,560	28,699	5-6	5.5	157,845	146,385	23,343
Södermanlands d:o	7,995	5-7	6	47,970	37,175	31,278	4-6	5	156,390	169,130	7,758
Östergötlands d:o...	11,278	5-6	5.5	62,029	51,598	51,319	6-7	6.5	333,574	267,702	16,851
Jönköpings d:o.....	829	5	5	4,145	3,945	24,840	3-8	5.5	136,620	112,188	9,588
Kronobergs d:o.....	121	3-5	4	484	639	18,782	3-4	3.5	65,737	79,115	20,615
Kalmar d:o	3,226	5	5	16,130	19,044	49,084	5	5	245,420	253,137	27,022
Gotlands d:o.....	4,306	2-4	3	12,918	20,248	16,070	4-6	5	80,350	81,369	10,394
Blekinge d:o.....	1,599	3-7	5	7,995	7,931	17,296	4-6	5	86,480	65,140	9,026
Kristianstads d:o ...	4,262	5-7	6	25,572	22,217	40,694	4-6	5	203,470	176,821	38,287
Malmöhus d:o	8,724	nära medel- måttig	6	52,344 ¹⁾	55,697	54,169	5	5	270,845	1) 288,328	94,114
Hallands d:o.....	1,879	2-5	3.5	6,577	6,966	19,734	2-5	3.5	69,069	61,233	12,762
Göteb. o. Bohus d:o	2) 1,952	4-7	5.5	3) 10,736	4,859	8,201	4-7	5.5	45,106	36,423	16,619
Elfsborgs d:o.....	1,248	ringa	5	6,240 ³⁾	9,057	20,565	ringa	5	102,825	3) 124,723	10,094
Skaraborgs d:o.....	6,933	4-5	4.5	31,199	29,091	42,380	4-5	4.5	190,710	180,111	8,845
Vernlands d:o	787	ringa	5	3,935	3,399	19,856	4-6	5	99,280	90,460	3,138
Örebro d:o.....	2,384	3-8	5.5	13,112	9,575	19,863	3-8	5.5	109,247	102,795	6,748
Vestmanlands d:o...	3,877	3	3	11,631	12,768	23,688	5	5	118,440	112,066	9,291
Kopparbergs d:o ...	330	6-7	6.5	2,145	1,268	9,755	3-5	4	39,020	40,520	10,961
Gefleborgs d:o	78	4-6 (10-12)	6	468	411	5,822	4-6	5	29,110	24,467	21,782
Vesternorrlands d:o	1	—	5	5	2	2,301	3-4	3.5	8,054	7,690	27,366
Jemtlands d:o	—	—	—	—	1	829	3-5	4	3,316	3,618	15,811
Vesterbottens d:o...	—	—	—	—	—	435	2	2	870	715	25,825
Norrbottens d:o.....	—	—	—	—	—	472	4	4	1,888	2,199	20,367
Summa	72,746	—	—	348,984	340,281	536,637	—	—	2,721 444	2 589,106	460,938

Anm. ¹⁾ Inga uppgifter af Hush.-Sällskapet lemnade. Talen endast beräknade.

²⁾ Utsädet antagligen oriktigt uppgifvet i st. f. 1,138 T:r, då skörden = 6,259 T:r.

³⁾ För N:o Hush.-Sällskapets område bristande uppgifter ersatta med 1865 Års.

år 1867.

K o r n.				H a f r e.								P o t a t i s.			
Korntal		Skörd		Utsäde	Korntal		Skörd		Utsäde	Korntal		Skörd		Utsäde	Utsäde
uppgifvet	anta- get	beräk- nad enl. K. M. Bef:de	uppgifven af Hush.- Sällsk.		uppgifvet	anta- get	beräk- nad enl. K. M. Bef:de	uppgifven af Hush.- Sällsk.		uppgifvet	anta- get	beräk- nad enl. K. M. Bef:de	uppgifven af Hush.- Sällsk.		
—	—	?	—	?	—	—	?	—	?	—	—	?	—	—	—
6-8	7	100,352	81,447	29,751	6-7	6.5	193,382	164,297	56,229	5-6	5.5	309,260	248,506		
6-7	6.5	151,730	134,520	13,831	6-7	6.5	89,902	64,410	36,933	6	6	221,598	185,137		
6-9	7.5	58,185	44,727	37,231	6-8	7	260,617	205,516	41,964	3-6	4.5	188,838	188,700		
5-7	6	101,106	89,643	68,061	6-7	6.5	442,397	332,270	104,784	4-5	4.5	471,528	442,664		
5-6	5.5	52,734	45,551	95,263	5-6	5.5	523,947	424,516	66,389	4-5	4.5	298,751	356,957		
5-7	6	123,690	117,787	34,232	6-8	7	239,624	205,958	55,862	4-6	5	273,310	310,268		
6	6	162,132	134,690	43,098	6	6	258,588	235,422	96,737	4	4	386,948	472,512		
5-8	6.5	67,561	54,510	2,814	5-10	7.5	21,105	15,020	22,990	5-6	5.5	126,445	115,443		
6-7	6.5	58,669	49,330	15,151	6-7	6.5	98,482	78,825	52,982	4-6	5	264,910	221,195		
6-7	6.5	248,866	227,397	63,409	6-7	6.5	412,159	357,832	123,068	5-6	5.5	676,874	692,741		
öfv. me- delm.	6.5	611,741	1) 654,343	104,070	god	7	728,490	1) 649,484	108,627	svag	5	543,135	1) 441,818		
5-8	6.5	82,953	58,279	74,035	5-8	6.5	481,228	357,930	42,400	4-6	5	212,000	199,674		
7-8	7.5	124,643	95,019	89,880	7-8	7.5	674,100	428,667	39,159	4-6	5	195,795	189,154		
öfv. me- delm.	6.5	65,611	3) 82,872	152,145	öfv. me- delm.	6	912,870	3) 630,953	92,445	svag, nära missv.	4	369,780	3) 536,317		
4-6	5	44,225	41,393	194,257	4-6	5	971,285	764,132	93,626	4-5	4.5	421,317	423,310		
3-6	4.5	14,121	14,189	130,664	2-6	4	522,656	510,472	68,509	svag	5	342,545	308,690		
6-7	6.5	43,862	35,145	56,244	5-6	5.5	309,342	250,936	59,368	5-7	6	356,208	297,066		
7	7	65,037	51,032	34,750	6	6	208,500	159,105	28,981	5-6	5.5	159,396	133,338		
3-5	4	43,844	49,462	62,411	2-4	3	187,233	220,407	37,141	3-5 missv.	3	111,423	172,063		
2-4	4	87,128	88,924	14,066	nästan ingen	2	28,132	44,604	32,335	4-5	4.5	145,463	154,486		
ingen	1) 1	27,366	74,949	3,407	ingen	4) 4	3,407	4,172	25,916	4-5	4.5	116,622	76,537		
2-4	3	47,433	38,173	861	nästan ingen	2	1,722	672	19,810	2-3	2.5	49,625	49,374		
ingen	4) 1	25,825	26,019	922	nästan ingen	2	1,844	284	16,137	vida und. medelm.	3	48,471	39,189		
2	2	40,724	46,120	234	ingen	3) —	—	—	6,380	vida und. medelm.	3	19,140	26,287		
—	—	2,449,538	2,305,521	1,320,787	—	—	7,571,012	6,105,884	1,328,792	—	—	6,315,282	6,281,456		

¹⁾ Ehuru enligt uppgift ingen skörd skulle hafva erhållits, är denna likväl här antagen hafva gifvit åt minstone utsädet.

²⁾ I Norrbottens län skördas hafren nästan alltid endast som grönfoder.

Län.	H v e t e .					R å g .					Utsäde
	Utsäde	Korntal		Skörd		Utsäde	Korntal		Skörd		
		upp- gifvet	an- ta- get	beräk- nad enl. K. M. Bef:de	upp- gifven af Hush.- Sällsk.		upp- gifvet	an- ta- get	beräk- nad enl. K. M. Bef:de	upp- gifven af Hush.- Sällsk.	
T:ir			T:ir	T:ir	T:ir			T:ir	T:ir	T:ir	
Stockholms stad . .	?	—	—	?	—	?	—	—	?	?	?
Stockholms län.....	5,757	4—5	4.5	25,907	25,667	31,208	5	5	156,040	138,591	14,719
Uppsala d:o	4,381	{ 3—4 7—12	6.5	28,477	19,984	28,568	{ 2—3 5—6	4	114,272	104,103	24,284
Södermanlands d:o	7,374	{ 6—8 (3—51	6.5	47,931	48,793	32,494	7—8	7.5	243,705	202,639	7,331
Östergötlands d:o....	9,913	8—9	8.5	84,261	56,850	50,863	6—8	7	356,041	263,501	16,852
Jönköpings d:o.....	841	3—7	5	4,205	3,646	25,195	3—8	5.5	138,573	86,791	9,574
Kronobergs d:o.....	113	2—5	3.5	396	402	18,477	2—5	3.5	64,670	65,058	20,386
Kalmar d:o	3,371	4	4	13,484	15,585	50,047	4	4	200,188	194,722	27,863
Gotlands d:o.....	4,387	5	5	21,935	15,425	15,930	2	2	31,860	40,994	10,882
Blekinge d:o.....	1,619	7—8	7.5	12,143	9,216	16,527	{ 5—6 2—3	4	66,108	68,317	8,504
Kristianstads d:o	4,286	{ 6—8 8—9	7.75	33,217	24,104	42,194	6—8	7	295,358	202,513	37,915
Malmöhus d:o	8,986	7—12	9.5	85,367	65,552	51,731	7—11	9	465,579	331,466	91,683
Hallands d:o.....	1,947	6—8	7	13,629	11,132	20,128	6—8	7	140,896	104,087	12,721
Göteb. o. Bohus d:o	1,104	{ 8—10 (6—7)	8.5	9,384	7,864	9,274	{ 8—10 (6—7)	7.5	69,555	77,605	16,492
Elfsborgs d:o.....	1,248	{ nära medelm.	6	7,488	9,161	20,627	{ under medelm.	5	103,135	136,041	10,681
Skaraborgs d:o.....	6,578	6—7	6.5	42,757	29,150	42,664	6—7	6.5	277,316	208,170	8,468
Värmlands d:o.....	804	{ 6—8 3—4	5.25	4,221	3,518	21,653	{ 6—8 3—4	5.25	113,678	122,838	2,863
Örebro d:o.....	2,475	7	7	17,325	14,685	21,518	6—8	7	150,626	132,064	6,893
Västmanlands d:o....	3,592	5	5	17,960	18,732	25,551	6—7	6.5	166,082	149,499	8,737
Kopparbergs d:o ...	366	6	6	2,196	1,721	10,826	{ 8—12 4—5	7.25	78,489	67,742	10,294
Gefleborgs d:o	72	{ 6—8 4—5	5.75	414	326	5,749	{ 5—6 (20)	6	34,494	32,955	21,867
Västernorrlands d:o	1	?	5	5	3	2,072	8—10	9	18,648	13,887	27,147
Jemtlands d:o	0.3	?	5	2	3	791	{ 10 (6)	9.5	7,515	7,648	15,644
Vesterbottens d:o...	—	—	—	—	—	614	6—7	6.5	3,991	3,551	21,840
Norrbottnens d:o.....	—	—	—	—	—	577	{ 8—10 (20)	9.5	5,482	4,200	19,575
Summa	69,215	—	—	472,704	381,469	545,278	—	—	3,302,301	2,758,982	452,845

Ans. 1) För norra området äro talen endast beräknade.

år 1868.

K o r n.				H a f r e.								P o t a t i s.			
Korntal		Skörd		Utsäde	Korntal		Skörd		Utsäde	Korntal		Skörd		Utsäde	Utsäde
upp- gifvet	an- ta- get	beräk- nad enl. K. M. Bef:de	upp- gifven af Hush.- Sällsk.		upp- gifvet	an- ta- get	beräk- nad enl. K. M. Bef:de	upp- gifven af Hush.- Sällsk.		upp- gifvet	an- ta- get	beräk- nad enl. K. M. Bef:de	upp- gifven af Hush.- Sällsk.		
T:r	T:r	T:r	T:r	T:r	T:r	T:r	T:r	T:r	T:r	T:r	T:r	T:r	T:r	T:r	T:r
—	—	?	—	?	—	—	?	—	?	—	—	?	—	—	—
4-5	4.5	66,236	71,602	31,031	4-5	4.5	139,640	131,538	59,485	god	8	475,880	294,713		
4-5	4.5	109,278	126,604	14,419	4-5	4.5	64,886	59,765	37,363	6-9	7.5	280,223	270,217		
3-5	4	30,124	35,712	37,681	3-5	4	140,724	169,004	44,117	7-8	7.5	330,378	287,317		
3-5	4	67,408	73,125	71,894	3-5	4	287,576	245,838	101,602	6-7	6.5	660,413	525,213		
{1-4 (5)	3	28,722	28,494	95,732	{1-4 (5)	3	287,376	249,852	67,195	medelm.	6	403,170	318,807		
1-3	2	41,772	42,234	35,471	1-3	2	70,942	69,675	55,868	2-7	4.5	251,406	195,714		
3	3	83,589	97,483	43,412	3	3	130,236	143,897	94,764	3	3	284,292	370,878		
4-5	4.5	48,969	43,109	2,897	4-5	4.5	13,037	10,311	23,293	4-5	4.5	104,819	86,671		
2-3	2.5	21,260	24,055	14,747	2-3	2.5	36,868	49,008	54,507	{4 6-7	5.67	309,055	283,345		
{3-4 6-7	5	189,575	171,309	63,650	{3-4 6-7	5	318,250	279,204	121,336	6-7	6.5	788,684	711,461		
5	5	458,415	498,661	103,609	5	5	518,045	483,753	106,290	5-6	5.5	584,595	494,978		
2-4	3	38,172	34,686	74,425	2-4	3	223,275	201,258	41,465	4-7	5.5	228,058	189,444		
{3-5 2-3	3.5	57,722	80,181	86,432	{3-5 (2-3)	3.5	302,512	426,820	39,622	{8-9 nära missv. god	7	277,354	381,274		
nära missv.	3	30,243	49,239	152,962	nära missv.	3	458,886	1,560,174	93,380		8	747,040	701,723		
3	3	25,398	37,247	196,694	3	3	390,082	551,754	93,462	9-10	9.5	887,889	680,806		
2-6	4	11,940	10,259	130,607	2-6	4	522,428	314,564	67,509	10-12	11	742,599	499,980		
4-5	4.5	28,778	25,601	54,508	3-5	4	218,032	198,195	58,511	10-12	11	643,621	477,258		
5	5	43,685	39,843	37,123	5	5	185,615	131,432	29,664	9	9	266,976	193,998		
{5-8 3-5	5.25	53,571	38,558	65,432	{5-8 3-4	5	327,160	210,947	36,862	8-15	11.5	423,913	278,009		
5-7	6	131,172	115,772	13,555	5-7	6	81,330	52,175	32,766	6-10	8	262,128	205,177		
6-8	7	190,001	117,770	3,174	5-7	6	19,044	11,364	25,255	8-10	9	227,295	132,405		
6-8	7	109,501	78,344	878	6-8	7	6,146	3,707	19,581	6-12	9	176,229	108,547		
5	5	109,225	95,873	2,037	5-6	5.5	11,204	8,741	11,660	medelm.	6	69,960	75,742		
4-6	5	97,865	78,908	237	medelm.	2.1	—	5	6,586	6-10	8	52,968	33,145		
—	—	2,072,621	2,015,069	1,332,667	—	—	4,953,294	4,562,991	1,322,145	—	—	9,479,165	7,796,822		

2) Endast grönfoder-skörd.

Bil. A. (forts.)

Beräknad skörd

Län	H v e t e .					R å g .					Utsäde T:r
	Utsäde T:r	Kornetal		Skörd		Utsäde T:r	Kornetal		Skörd		
		upp- gifvet	an- ta- get	beräk- nad enl. K. M. Bef:de	upp- gifven af Hush- Sällsk.		upp- gifvet	an- ta- get	beräk- nad enl. K. M. Bef:de	upp- gifven af Hush- Sällsk.	
Stockholms stad ...	¹⁾ 4	—	9	36	¹⁾ 37	¹⁾ 9	—	8.5	77	¹⁾ 175	¹⁾ 7
Stockholms län.....	6,011	9	9	54,099	48,960	29,411	8—9	8.5	249,994	211,108	14,591
Uppsala d:o	4,879	7—9	8	39,032	39,250	29,269	7—8	7.5	219,443	219,608	23,490
Södermanlands d:o	7,825	7—12	9.5	74,338	78,117	33,279	7—10	8.5	282,872	285,380	8,163
Östergötlands d:o...	11,285	8—10	9	101,565	88,976	52,300	8—9	8.5	444,550	390,813	17,098
Jönköpings d:o.....	659	^{6—8} 9	7.67	5,055	4,497	24,338	^{6—8} 9	7.67	186,672	146,986	9,304
Kronobergs d:o.....	143	5—8	6.5	930	838	19,597	6—10	8	156,776	121,741	20,901
Kalmar d:o	3,783	7—8	7.5	28,373	²⁾ 26,535	50,328	6—7	6.5	327,132	²⁾ 329,123	29,014
Gotlands d:o.....	4,874	5—8	6.5	31,681	36,005	16,557	8—10	9	149,013	117,200	11,977
Blekinge d:o.....	1,529	10	10	15,290	10,749	17,181	7	7	120,267	95,986	8,080
Kristianstads d:o...	4,937	^{6—8} 9—10	8.25	40,730	34,287	45,387	^{6—8} 10—11	8.75	397,136	278,142	40,402
Malmöhus d:o	10,645	8—9	8.5	90,483	²⁾ 93,903	51,785	8—9	8.5	440,173	²⁾ 392,105	90,385
Hallands d:o.....	1,971	6—9	7.5	14,783	13,580	20,441	6—8	7	143,087	117,008	11,719
Göteb. o. Bohus d:o	1,292	10—12	11	14,212	13,000	10,727	10—12	11	117,997	111,257	16,181
Elfsborgs d:o	1,112	god	9	10,008	9,144	21,381	god	9	192,429	151,305	9,395
Skaraborgs d:o.....	8,099	6—10	8	64,792	54,766	46,354	6—10	8	370,832	306,656	8,367
Värmlands d:o.....	814	7—10	8.5	6,919	5,592	21,736	7—10	8.5	184,756	167,799	1,824
Örebro d:o	2,724	9—12	10.5	28,602	24,014	22,410	8	8	179,280	183,550	6,048
Vestmanlands d:o...	3,910	8	8	31,280	32,899	25,724	8	8	205,792	199,872	9,040
Kopparbergs d:o ...	394	7—13	10	3,940	2,698	11,075	8—14	11	121,825	89,231	9,618
Gefleborgs d:o	92	6—8	7	644	789	6,158	6—12	9	55,422	46,482	21,906
Vesternorrlands d:o	1	?	7	7	7	2,292	10—16	13	29,796	15,915	29,128
Jemtlands d:o	—	—	—	—	—	829	15	16	12,435	³⁾ 12,435	15,811
Vesterbottens d:o...	—	—	—	—	—	707	8—9	8.5	6,010	5,168	25,153
Norrbottnens d:o ...	—	—	—	—	—	696	16	16	11,136	7,865	25,834
Summa	76,983	—	—	656,799	618,643	559,961	—	—	4,604,902	4,002,910	464,040

ANM. ¹⁾ Enligt Öfverståthållare-Embetsens femårsberättelse (Obs! Råg skulle hafva gifvit 20:de kornet och korn 14:de!)

år 1870.

K o r n.				H a f r e.						P o t a t i s.					
Korntal		Skörd		Utsäde	Korntal		Skörd		Utsäde	Korntal		Skörd			
upp- gifvet	an- ta- get	beräk- nad enl. K. M. Bef:de T:r	upp- gifven af Hush- Sällsk. T:r		upp- gifvet	an- ta- get	beräk- nad enl. K. M. Bef:de T:r	upp- gifven af Hush- Sällsk. T:r		upp- gifvet	an- ta- get	beräk- nad enl. K. M. Bef:de T:r	upp- gifven af Hush- Sällsk. T:r		
—	8	56 ¹⁾	99 ¹⁾	49	—	8	392 ¹⁾	440 ¹⁾	732	—	10	7,320 ¹⁾	5,580		
8	8	116,728	99,825	31,527	8	8	252,216	196,612	57,698	10	10	576,980	374,882		
7	7	164,430	162,207	14,697	7	7	102,879	93,407	37,445	9	9	337,005	264,353		
7—9	8	65,304	61,180	41,485	6—8	7	290,395	280,404	49,729	6—8	7	348,103	310,386		
8—10	9	153,882	135,876	74,816	6—8	7	523,712	477,432	112,195	7—10	8,5	953,658	767,420		
5—6	5.5	51,172	48,368	96,032	5—6	5.5	528,176	425,231	68,613	10—13	11.5	789,050	482,538		
5—7	6	125,406	121,856	34,017	5—8	6.5	221,110	217,710	57,699	6—12	9	519,291	396,867		
6	6	174,084	2)164,173	48,609	6	6	291,654	2)298,543	100,206	8	8	801,648	2)675,195		
{5—6 3—5	4.75	56,890	73,980	3,147	{5—6 3—5	4.75	14,948	18,810	24,020	8—12	10	240,200	169,153		
6	6	48,480	46,744	16,553	6	6	99,318	89,202	66,324	10—12	11	729,564	463,761		
{5—7 8—9	7.25	292,915	255,769	68,618	{5—7 8—10	7	480,326	401,702	145,193	{8—9 10—12	9.75	1,413,632	1,076,037		
7—8	7.5	677,888	2)667,306	104,686	7	7	732,802	2)708,500	113,249	god	8	905,992	2)672,192		
6—7	6.5	76,174	58,876	75,445	5—7	6	452,670	389,649	43,700	god	8	349,600	313,996		
6—8	7	113,288	118,230	89,261	6—8	7	624,827	514,626	43,273	9—10	9.5	411,094	374,402		
god	7	65,772	54,041	165,597	god	7	1,159,179	832,763	97,117	god	8	776,936	732,586		
4—10	7	58,569	50,891	200,743	4—10	7	1,405,201	992,146	104,805	god	8	838,440	695,640		
5—8	6.5	11,856	16,317	129,175	5—8	6.5	839,638	613,491	75,098	5—15	10	750,980	480,589		
8—10	9	54,432	42,454	60,001	6—8	7	420,007	349,206	62,878	10—12	11	691,658	427,319		
7	7	63,280	60,993	35,916	7	7	251,412	217,506	32,131	8—9	8.5	273,114	213,359		
6—10	8	76,944	66,514	65,089	6—10	8	520,712	314,702	37,809	7—12	9.5	359,186	280,745		
7—10	8.5	186,201	146,153	14,005	5—10	7.5	105,037	86,793	35,675	2—20	11	392,425	248,607		
9—12	10.5	305,844	188,262	3,309	?	8	26,472	18,240	28,002	10—11	10.5	294,021	195,282		
8—10	9	142,299 ³⁾	142,300	861	8	8	6,888 ³⁾	6,888	19,810	{5—20 9	10?	198,100 ³⁾	3)198,100		
7—8	7.5	193,148	142,137	1,415	8	8	11,320	7,334	12,778	12	12	153,336	92,588		
7	7	180,838	146,870	166	god	4) —	—	38	7,182	10	10	71,820	60,175		
—	—	3,455,880	3,071,421	1,375,219	—	—	9,361,291	7,551,375	1,433,361	—	—	13,185,153	9,972,252		

2) Delvis beräknade siffror.

3) Endast beräknade tal.

4) Vanligast skörd af endast grönfoder.

Län.	H v e t e.					R å g.					Utsäde
	Utsäde	Korntal		Skörd		Utsäde	Korntal		Skörd		
		upp- gifvet	an- ta- get	beräk- nad enl. K. M. Bef:de	upp- gifven af Hush- Sällsk.		upp- gifvet	an- ta- get	beräk- nad enl. K. M. Bef:de	upp- gifven af Hush- Sällsk.	
T:r			T:r	T:r	T:r			T:r	T:r	T:r	
Stockholms stad ..	4		7.5	30 ¹⁾	37	9	—	6.5	59 ¹⁾	175	7
Stockholms län	5,945	7—8	7.5	44,587	44,922	29,131	6—7	6.5	189,352	194,790	14,305
Uppsala d:o	5,097	6—7	6.5	33,131	34,903	30,108	7	7	210,756	190,251	23,766
Södermanlands d:o ..	8,165	7—9	8	65,320	71,878	32,984	6—8	7	230,888	264,100	7,947
Östergötlands d:o...	11,551	8	8	92,408	77,642	52,148	8	8	417,184	371,769	16,400
Jönköpings d:o	654	5—9	7	4,578	4,642	24,955	{4—7 5—9	6.25	156,219	166,289	9,346
Kronobergs d:o	143	6	6	858	879	18,679	6	6	112,074	112,459	20,568
Kalmar d:o	3,999	6	6	23,994	18,597	51,261	4—5	4.5	230,675	251,216	29,664
Gotlands d:o	5,098	7	7	35,686	33,627	16,443	4—5	4.5	73,994	105,960	12,156
Blekinge d:o	1,489	6—7	6.5	9,679	10,426	18,924	6	6	113,544	98,288	8,852
Kristianstads d:o ..	5,029	7—10	8.5	42,747	37,509	46,683	6—9	7.5	350,123	320,597	40,995
Malmöhus d:o	11,957	8—11	9.5	112,642 ²⁾	114,537	51,997	7—10	8.5	441,975 ²⁾	427,014	91,087
Hallands d:o	1,941	6—7	6.5	12,617	13,069	21,705	6—7	6.5	141,083	130,791	10,998
Göteb., o. Bohus d:o ..	1,431	8—10	9	12,879	11,088	10,886	8—10	9	97,974	107,611	16,306
Elfsborgs d:o	1,182	7—8	7.5	8,865	9,240	22,096	7—8	7.5	165,720	147,523	9,473
Skaraborgs d:o	7,524	6—10	8	60,192	50,777	49,467	6—10	8	395,736	315,773	8,682
Värmlands d:o	753	7—10	8.5	6,400	5,458	21,992	7—10	8.5	186,932	169,131	2,723
Örebro d:o	2,843	8—9	8.5	24,165	23,543	22,469	7—9	8	179,752	186,071	6,045
Vestmanlands d:o ..	4,024	7	7	28,168	31,773	26,335	7	7	184,345	195,244	8,997
Kopparbergs d:o	386	8—9	8.5	3,281	3,217	11,416	6—12	9	102,744	95,925	9,563
Gefleborgs d:o	102	5—8	6.5	663	956	6,433	6—8	7	45,031	48,072	22,878
Vesternorrlands d:o ..	1	—	6	6	4	2,384	{6—7 8—10	7.75	18,476	14,446	29,672
Jemtlands d:o	—	—	—	—	—	829	4—15	9.5	7,876 ³⁾	12,435	15,811
Vesterbottens d:o ..	—	—	—	—	—	623	6—7	6.5	4,050	3,958	26,312
Norrbottnens d:o ..	—	—	—	—	—	583	17	17	9,911	7,809	28,246
Summa	79,218	—	—	622,896	598,814	570,580	—	—	4,066,473	3,937,697	470,799

Anm. 1. Jfr. anm. 1 å föreg. sida.

2. Delvis beräknade siffror.

år 1871.

K o r n .				H a f r e .								P o t a t i s .							
Kornalt		Skörd		Utsäde	Kornalt		Skörd		Utsäde	Kornalt		Skörd							
uppgifvet	anta- get	beräk- nad enl. K. M. Bef:de	uppgifven af Hush.- Sällsk.		T:ir	T:ir	uppgifvet	anta- get		beräk- nad enl. K. M. Bef:de	uppgifven af Hush.- Sällsk.	T:ir	T:ir	uppgifvet	anta- get	beräk- nad enl. K. M. Bef:de	uppgifven af Hush.- Sällsk.		
																		T:ir	T:ir
—	8.5	60 ¹⁾	99	49	—	8.5	417 ¹⁾	440	732	—	5	3,660	¹⁾ 5,580						
8—9	8.5	121,593	99,566	32,837	8—9	8.5	279,115	211,940	54,406	5	5	272,330	310,149						
8—9	8.5	202,011	195,191	16,255	8—9	8.5	138,168	115,262	33,035	8	8	264,280	216,469						
7—10	8.5	67,550	62,309	43,443	10	10	434,430	327,961	50,907	6—10	8	407,256	310,838						
6—7	6.5	106,600	115,323	76,557	6—7	6.5	497,621	489,512	109,244	5—6	5.5	600,842	584,789						
5—9	7	65,422	52,746	99,121	5—11	8	792,968	527,375	61,976	5—8	6.5	422,344	419,680						
6—8	7	143,976	128,996	40,957	6—8	7	286,699	256,164	57,917	6—7	6.5	376,461	368,907						
7	7	207,648	163,337	51,110	8	8	408,880	309,479	97,264	6	6	583,584	533,475						
8	8	97,248	77,260	3,142	8	8	25,136	19,470	24,888	{ under medelm.	6	149,328	160,044						
5—6	5.5	48,686	50,343	19,375	7—9	8	155,000	111,996	73,969	3—4	3.5	258,892	464,332						
6—10	8	327,960	280,248	69,724	6—10	8	557,792	451,624	164,177	{ 3—4 5—8	⁵⁾ 5	820,885	⁵⁾ 1,294,048						
{ 9—10 11	10	910,870	²⁾ 717,598	107,037	{ 9—10 11	10	1,070,370	²⁾ 838,966	110,213	4—6	5	551,065	²⁾ 603,746						
6—7	6.5	71,487	59,081	77,525	6—7	6.5	503,913	446,310	45,995	6—8	7	321,965	273,127						
7—8	7.5	122,295	106,127	86,557	7—8	7.5	649,178	487,971	43,495	{ under medelm. under medelm.	6	269,970	289,554						
7—8	7.5	71,048	53,658	170,594	7—8	7.5	1,279,455	887,890	103,109	{ under medelm. under medelm.	6	618,654	648,457						
5—10	7.5	65,115	50,794	205,845	5—10	7.5	1,543,838	1,030,511	112,584	4—8	6	675,504	577,133						
5—9	7	19,061	16,053	129,736	5—9	7	908,152	673,534	73,841	7—12	9.5	701,490	411,280						
7—8	7.5	45,338	41,527	62,723	7—8	7.5	470,423	376,626	63,813	{ 5—8 9	7.33	467,749	404,821						
7	7	62,979	68,560	39,511	7—8	7.5	296,333	253,230	32,726	6	6	196,356	207,001						
{ 3—6 4—8	5.25	50,206	61,857	61,187	{ 3—6 4—8	5.25	336,082	302,391	38,363	6—10	8	306,904	291,122						
6—8	7	160,146	147,172	14,798	7—8	7.5	110,985	86,224	35,487	6—10	8	283,896	237,142						
7—8	7.5	222,540	187,366	3,509	7—8	7.5	26,318	18,398	29,190	{ 8—9 6—7	7.5	218,925	215,131						
6—10	8	126,488	³⁾ 142,300	861	5	5	4,305 ²⁾	6,888	19,810	rik	15	297,150 ³⁾	198,100						
7—8	7.5	197,340	154,368	1,392	7—8	7.5	10,440	5,869	15,251	16	16	244,016	116,052						
{ 6—7 4—6	5.75	162,415	177,746	191	—	⁴⁾ —	—	340	7,597	{ 18—20 6—8	13	98,371	65,300						
—	—	3,676,082	3,209,625	1,417,036	—	—	10,786,918	8,236,371	1,463,019	—	—	3,402,877	9,206,376						

³⁾ Inga uppgifter lemnade. Talen här = 1870 års.⁴⁾ Hafren skördas vanligast som grönfoder.⁵⁾ Enligt Hush.-Sällsk. skulle kornaltet hafva från 1870 till 1871 stigit från 7.41 till 7.88.

Bil. B. 1)

Slutrapport om årsväxten år 187.....

i länsmansdistrikt

aflān.

Sädesslag.	Skörd i korntal (utan afdrag för utsädet).	Anmärkningar.
Hvete, höst-.....		
vår-.....		
Råg, höst-.....		
vår-.....		
Korn		
Hafre.....		
Blandsäd		
Ärter		
Bönor		
Vicker		
Bohvete.....		
Raps		
Potatis.....		
Af öfriga rotfrukter hafva i förhållande till skördade 100 kub.-fot potatis er- hållits vid pass kub.-fot.....		
Af hvarje utsädd 1 kub.-fot lin- och hamp- frö hafva erhållits i frö: kub.-fot..... och i spånadsämne: centner.....		
Höskörden: från vallar, lindor o. dyl.:..... från naturliga ängar:.....		
Halmafkastningen:.....		
Anmärkningar (om sädes- och fodertillgången, väderlek m. m.):.....		

¹⁾ En å originalets baksida stående P. M. återgifves ej här, enär denna var i det närmaste lika med de å tillagda Bil. C. befintliga »Upplysningar».

Bil. C. 1)

Rapport om skörden år 187.....

i länsmansdistrikt

af län.

Sädesslag.	Skörd i korntal (utan af- drag för utsädet).	Anmärkningar (af Kronolänsmannen)	Anmärkningar (af Kronofogden)
Hvete, höst-.....			
vår-.....			
Råg, höst-.....			
vår-.....			
Korn.....			
Hafre.....			
Blandsäd.....			
Ärter.....			
Bönor.....			
Vicker.....			
Bohete.....			
Raps.....			
Potatis.....			
Öfriga rotfrukter.....			
Lin och } frö:			
hampa } spånadsämne:			
Höskörden: från odlad jord:			
" från naturliga ängar:			
Halmkastningen:			
Anmärkningar (om sädes- och fodertillgången, väderlek m. m.):			
.....			
.....			
..... Kronolänsmanskonto d. 187.....			

1) Jfr. noten å sid 213.

Upplysningar:

Korntalet angifves utan afdrag för utsädet och till sitt medelbelopp så noggrant som möjligt och icke genom att t. ex. uppgifva de inom orten för året kända enstaka högsta eller lägsta skördebeloppen. Således exempelvis icke 5:e à 10:de kornet, utan 7:de à 8:de kornet, om detta belopp anses uttrycka sanningen närmast. Ännu bättre är att bestämma korntalet genom ett enda siffertal, t. ex. 7,3 korn, såvida genom medeltal af flere jemngoda uppgifter ett sådant värde är funnet. Ovanligare skördebelopp, vare sig stora eller små kunna angifvas genom tillägg i anmärkningskolumnen. Uttryck sådana som »god», »medelmåttig», »ringa» eller dylikt må aldrig användas i stället för sifferuppgifterna om korntalet, utan endast om skörden af rotfrukter (andra än potatis), lin och hampa samt hö och halm.

Formulärets användning torde för öfrigt bäst upplysas genom följande exempel:

Sädesslag	Skörd i korntal (utan af- drag för utsädet).	Anmärkningar (af Kronolänsmannen)	Anmärkningar (af Kronofogden)		
Hvete, höst-....	8,5	1 kub.fot väger 48 à 49 $\mathcal{B}$.	{Inom distriktet odlas äfven litet varråg, som kan anses hafva gifvit 8:de kornet.		
vår-....	7 à 8				
Råg, höst-....	8,3	{Jemte hafren ortens hufvudsäde. Rågskörden god {och väl bergad. 1 kub.fot = 45 à 47 $\mathcal{B}$.			
vår-....	—				
Korn	6 à 7	{1 N. N. socken endast 4:de kornet, men i hela N. N. och N. N. socknar 7:de à 8:de kornet. 1 kub.fot = 25 à 30 $\mathcal{B}$.	{Denna rotfruktsskörd kan upp- skattas till 20 % af hvad en- samt potatis gifvit. {Hampa odlas ej inom distriktet.		
Hafre	6,6				
Blandsäd	6 à 7	{1 norra hälften af N. N. socken nästan alldeles fjelslagen.			
Ärter	5 à 6				
Bönor	8 à 9				
Vicker	6				
Bohete	4 à 5	Odlas ej inom distriktet. Potatisen af mindre god beskaffenhet.			
Raps	—				
Potatis	9 à 10				
Öfriga rotfrukter: Skörden af vanliga slag: öfver medelmåttan. (Socker- betor odlas ännu endast försöksvis).					
Lin och hampa { frö: 2:dra kornet. Tågan tages vanligen förr än fröet är fullmoget. spånadsämne: under medelmåttan. Linet kort och groft.					
Höskörden, från odlad jord: god. 2:dra klöfverskörden något sämre än den 1:a. Vid pass 1:del af vallarne redan använd till bete.					
» från naturliga ängar: medelmåttig skörd. Anses hafva blifvit ännu bättre, om ej svår torka inträffat före midsommar.					
Halmafkastningen: i allmänhet god. Höstsädeshalmen mycket kort, men i stället har vårsäden och i synnerhet vickern lemnat vacker halm.					
Anmärkningar (om sädes- och fodertillgången, väderleken m. m.): Sädes- skörden i allmänhet fullt tillräcklig för eget behof och försälj- ning derutöfver. Fodertillgången endast för ortens behof. Bergningsvädret serdeles gynnsamt.					

Kungl. Maj:ts Nådiga bref den 5 Juni 1874 (jfr Svensk Författnings-Samling N:o 33 för 1874) föreskrifver:

att samtliga **Länsmän** i riket skola hvarje för sitt distrikt, såsnart inom detsamma säden blifvit inbergad och genom anställda proffröskningar till afkastning beräknad, upprätta och till Kronofogden i fogderiet insända uppgifter om skördebeloppen, uppskattade i korntal, hvilka uppgifter böra vara uppställda i enlighet med bestämdt formulär;

att **Kronofogdarne** skola hvarje för sitt fogderi efter mottagande och granskning af dessa uppgifter ofördröjligen insända dem till Kungl. Maj:ts Befallningshafvande i länet, samt

att **Kungl. Maj:ts Befallningshafvande** slutligen skola hvarje för sitt län till **Statistiska Central-Byrån** så tidigt ske kan och senast före utgången af Oktober månad öfversända, samtidigt med årsväxtberättelsen, de från samtliga Länsmännen i länet genom Kronofogdarne insända primäruppgifter om skördebeloppen.

För nämnda uppgifters meddelande användes denna, behörigen fastställda, blankett.

STUDIER

I

JEMFÖRANDE

BEFOLKNINGS-STATISTIK.

AF

JOHN HELLSTENIUS,

F. D. E. AKTUARIUS I K. O. STATISTISKA CENTRAL-BYRÅN.

STOCKHOLM, 1874.

P. A. NORSTEDT & SÖNER,

KUNGL. BOKTRYCKER.

Förord.

Den uppmaning, som till mig stälts, att offentliggöra de af mig härstädas på anmodan af Styrelsen för Stockholms Högskole-Förening sistlidne höst hållna föreläsningar har jag desto hellre velat följa, enär jag hyser ett svagt hopp att de möjligen i denna form skulle kunna finnas lämpliga att användas såsom handbok vid akademiska studier. Min tid har ej tillåtit mig att företaga den utförligare omarbetning, som tilläfventyrs bort föregå en tryckning, utan meddelas föreläsningarna här i det närmaste i deras ursprungliga form. De smärre förändringar, som här och der införts, hafva egentligen afsett att meddela nytillkommet material.

I allmänhet har jag ansett obehöfligt att stödja hvarje särskildt anfördt faktum med ett citat; officiella berättelser ligga i regeln till grund för uppgifterna eller ock de bearbetningar deraf, som förekomma i de mera bekanta statistiska handböckerna, t. ex. af Wappäus, Haushofer, Hausner, Kolb, m. fl.

En naturlig följd af arbetets tryckning och billig hänsyn till de kraf, en hvar vid statistikens studium eger, att erhålla uppgifter i möjligast bestämda form, har varit att de talrika diagram, särskildt i kartform, som vid det muntliga föredraget måste träda i tabellernas ställe, nu blifvit ersatta af tabellariska sifferuppgifter. Den kostnad, som blifvit oskiljaktig från meddelandet af denna grafiska apparat, har jemväl bort tagas i betraktande.

Stockholm i Maj, 1874.

Författaren.

INNEHÅLL.

Inledande ord, s. 1—14.

Val af ämne, s. 4. — Metod, s. 4. — Statistikens begrepp, s. 6. — Dess ställning till andra vetenskaper, s. 8. — Statistiska kongressen, s. 10. — Statistiska arbetens gång, s. 12. — Statistiske lagarne, s. 13.

Folkräkning, s. 14—87.

Äldre folkräkningar, s. 14. — Hindren för deras tillförlitlighet, s. 15. — Nutidens folkräkningar tillförlitligare, s. 16. — Svårigheten för jemförelser, s. 17. — Faktisk och rättslig folkmängd, s. 17. — Olika tidpunkter, s. 19. — Förfaringssättet i Sverige, s. 21. — Kostnad hos oss och utomlands, s. 22. — Jordens folkmängd, s. 24. — Tabell, s. 25.

Relativ folkmängd, s. 26—37.

Folkmängdstäthetens betydelse, s. 26. — Äldre tiders befolkningspolitik, s. 27. — Malthus, s. 28. — Medeltalens betydelse, s. 30. — Folkmängdstätheten i Europa, s. 30. — Tabell, s. 31. — Ojämnhetens anledningar, s. 32. — Svenska förhållanden, s. 32. — Tabell, s. 33. — Folkmängdstillväxten, s. 33.

Stad och Land, s. 38—47.

Motsatserna mellan stad och land, s. 38. — Statistiska skiljaktigheter, s. 39. — Svårigheten att bestämma stadsbegreppet, s. 41. — Numeriska förhållandet mellan lands- och stadsbefolkningen, s. 42. — Svenska förhållanden, s. 43. — Tabell, s. 44. — Olika tillväxthastighet af lands- och stadsbefolkningen, s. 46.

Proportionen mellan könen, s. 48—55.

Könens numeriska jemvigt, s. 48. — Kompensationslagen, s. 49. — Proportionen mellan könen i den stående befolkningen, tabell, s. 51. — Qvinlig öfvervigt i Norden, s. 52. — Mankönets öfvervigt i Södern, s. 52. — Förhållandet mellan stad och land, s. 53. — Provinsiella olikheter i Sverige, s. 54. — Tabell för Sverige, Norge och Danmark, s. 55.

Åldersklasser, s. 56—63.

Denna indelnings stora praktiska betydenhet, s. 56. — Förhållandet för och nu, s. 56. — Allmänna drag, s. 57. — Svenska förhållanden, s. 58. — Normala åldersfördelningen, s. 58. — Undantagsförhållanden, s. 59. — Produktiv ålder, s. 61. — De högsta åldersklasserna, s. 62.

Civilstånd, s. 63—66.

Proportion af gifte, s. 63. — Enklingar och enkör, s. 64.

Hushåll. Bostad, s. 67—70.

Hushåll, s. 67. — Svenska förhållanden, s. 67. — Grannländerna, s. 68. — Bostadsförhållanden, s. 69. — Förhållandet i större städer, s. 70.

Yrken. Samhällsklasser, s. 71—75.

Yrkesfördelning, s. 71. — Produktiva yrken, s. 72. — Särskilda samhällsklasser, s. 74.

Stam. Trosbekännelse, s. 76—81.

Nationalitetsspörsmålet, s. 76. — Hembygd, s. 76. — Olika inrikes födelsebygd och bostad, s. 77. — Tabell, s. 78. — Utländska förhållanden, s. 79. — Trosbekännelse, s. 80.

Lytén, s. 81—87.

Sinnessjuka, s. 82. — Ökad frekvens, s. 82. — Nuvarande förhållanden, s. 82. — Kretinism, s. 83. — Svenska förhållanden, s. 83. — Tabell, s. 83—84. Blinde. Döfstumme, s. 84. — Lytens ärftlighet, s. 86.

Mortalitetstabeller, s. 87.

Befolkningens årliga förändringar, s. 88—168.

Äktenskapen, s. 88—99.

Äktenskapens frekvens, s. 88. — Minskning i äktenskapens relativa antal, s. 89. — Anledningar, s. 89. — Afhängighet af tidsförhållanden, s. 90. — Nutidssiffror, s. 93. — Proportion till vuxne, s. 94. — Omgiften, s. 94. — Åldersförhållanden, s. 95. — Årstidens inflytande, s. 96. — Fruktsamhet inom äktenskapen, s. 98. — Äktenskapsskillnad, s. 98.

Nativiteten, s. 99—112.

Nativitetsprocenten, s. 99. — Proportion till vuxna kvinnor, s. 100. — Afhängighet af tidsförhållanden, s. 101. — Proportionen mellan könen, s. 103. — Hofackers och Sadlers hypotes, s. 104. — Dödfödde, s. 105. — Mödrarnas ålder, s. 106. — Årstidens inflytande, s. 107. — Oäkta barn, s. 108. — Proportion af alla födda, s. 109. — Förhållandet i städerna, s. 110. — Svenska förhållanden, s. 111. — Tabell, s. 111. — Förre och nu, s. 111.

Dödligheten, s. 112—151.

Dödlighet, s. 112. — Nutidssiffror, s. 113. — Meteorologiska och telluriska inflytelser, s. 114. — Afhängighet af tidsförhållanden, s. 115. — Sverige, s. 115. — Finland, s. 116. — Mortaliteten bland fattiga och rika, s. 118. — Yrkets inflytande, s. 119. — Stad och land, s. 121. — Dödligheten bland gifte och ogifte, s. 122. — Årstidens inverkan, s. 124. Dödligheten för olika kön, s. 125.

Dödligheten för olika åldrar, s. 125. — Första lefnadsåret, s. 125. — Lokala skiljaktigheter, s. 126. — Förre och nu, s. 126. — Svenska förhållanden, s. 128. — Tabell, s. 128. — Frankrike, s. 128. — Bayern, s. 129. — Finland, s. 129. — Anledningar, s. 130. — Oäkta barn, s. 130. — Näring och vård, s. 131. — Dödligheten för öfriga åldrar, s. 135.

Dödsorsaker, s. 135. — Kopporna, s. 135. — Svenska förhållanden, s. 136. — Utlandet, s. 136. — Koleran, s. 137. — Lungsot, s. 138. — Akklimatiseringsförsök, s. 139. — Judarne, s. 140.

Olyckshändelser, s. 141. — Jernvägsolyckor, s. 144. — Sjelfmord, s. 145. — Danmark, s. 146. — Öfriga nordiska länder, s. 147. — Sachsen, s. 147. — Krigens verkningar, s. 148. — Historiska data, s. 148. — 1870—71 års krig, s. 149. — Krigens medelbara följder, s. 149.

Mortalitets-Tabeller, s. 151—157.

Medelålder vid döden, s. 151. — Olika slags mortalitetstabeller, s. 153. — Försäkringsbolagens verksamhet, s. 153. — Den direkta metoden, s. 154. — Sannolika återstående lifslängden, tabell, s. 155. — Ökad eller minskad lifskraftighet, s. 156. — Vanliga begreppsförvexlingar, s. 157.

In- och Utflyttning, s. 158—169.

In- och utflyttning, s. 158. — Emigration, s. 158. — Äldre tider, s. 159. — Nutidsförhållanden, s. 159. — Tyskland, s. 160. — England, Skotland och Irland, s. 162. — Sverige, s. 163. — Tabell, s. 165. — Norge, s. 165. — Immigration, s. 166. — Förenta Staterna, s. 166. — Olika tider, s. 167. — Vållad folkökning, s. 167. — Härkomst, s. 167. — Immigrationens värde, s. 168.

Slutord, s. 169.

M. H.

Då för någon tid sedan de aktade män, som ega sig anförtrodd närmaste ledningen af den tilltänkta Stockholmska Högskolans angelägenheter, till mig ställde uppmaningen att för en kortare tid inträda i kretsen af de föreläsare, som i afvaktan på gynnsammare förhållanden skola söka hålla intresset för den stora frågan vid magt, och då de på samme gång förklarade sin afsigt vara, att ännu för mina föredrag borde blifva *statistik*; — så må jag väl bekänna, att jag till en början hyste stora betänkligheter ej allenast med hänsyn till föreläsarens, utan ock i fråga om sjelfva ämnets beskaffenhet. Inledande ord.

Det är visserligen sannt, att — om också ej klar insigt, — dock åtminstone en dunkel aning om statistisk kunskaps värde ögonskenligen börjat få insteg bland vår tids människor; man finner allt oftare af nöden att draga statistikens siffror till råds, vare sig öfverläggningen gäller statens eller kommunens angelägenheter; källorna för dessa uppgifter flöda allt rikligare; nya förslag och anspråk ställas på en allt vidsträcktare uppodling af detta fält; — men ändock torde jag ej kunna befara att blifva motsagd, då jag säger, att statistiken ej är — och väl svårigen *kan* blifva — hvad man egentligen menar med *populär*. Den begripes föga: ty den är med sina enkla sifferuttryck torr och osmaklig för den stora hopen. Mycken *möda* fordras att vada igenom dess ändlösa siffrerader, mycket *tålmod* kräfver det att tillkämpa sig *herraväldet* öfver dem och icke ringa *skarpsinnighet* behöfves för att draga *säkra* slutsatser ur den massa material, som erbjudes; — under det att på samma gång upplysnin-

gens värde väsendtligen beror just på denna massa och vanligen växer i förhållande till dess omfång och myckenhet.

Ett annat hinder för statistikens allmännare erkännande har varit det egendomliga och ofta oförsvarliga bruk, som gjorts af dess siffror. Sjelfva de svårigheter, som äro förknippade med en statistisk undersökning och den möda, det kräfrer att söka reda på och granska en serie statistiska uppgifter, kunna blifva till en öfvermågtig frestelse för en icke desto mer samvetsgrann författare eller talare, som finner sig hafva af nöden s. k. »faktiska» stöd för en eller annan älsklingssats. En berömd Fransk statsman säges ju t. o. m. hafva skrutit öfver sin upptäckt af »l'art de grouper les chiffres» — och det var egentligen mot dylika missbruk Hans Järta i Odalmannen rigtade det bekanta stickordet att »den s. k. politiska aritmetiken allt mer och mer förvandlas till en aritmetisk politik». Och så kommer det sig att den stora allmänheten understundom med namnet statistik gerna förknippar tanken på politiskt gräl, under hvilket de tvistande med samma tillförsigt till stöd för sina oförenliga åsikter åberopa samma statistiska siffror. Det innebär nu tydligen en orättvisa att göra statistikens fakta ansvariga för det missbruk, som af dem kan göras; men icke desto mindre lär nyssnämnda förhållande svårligen kunnat undgå att utöfva ett visst inflytande på mängdens föreställningssätt — och detta ej till fromma för aktningen för statistisk forskning.

Mindre vikt fäster jag vid den anklagelse, som ock någon gång framställes; att statistikens siffror äro otillförlitliga och således hela denna vetenskapsgren fullkomligt värdelös. Man har så svårt att komma ifrån föreställningen att dessa data, som räckas oss iklädda det matematiska teckenspråkets former, ej skulle ega — de också — all de matematiska sanningarnas orubblighet. Inkastets förra hälft är onekligen berättigad; *absolut* tillförlitlighet lär ingen erfaren och sansad statistiker vilja tillmäta en enda statistisk siffra. Men hvad som väl torde kunna sättas i fråga är. huruvida ej de vetenskapliga resultaten ändock kunna vara lika vackra, stora och sanua. Astronomen opererar ständigt och jemnt i sina kalkyler med en liten storhet, som, vanligen känd under namnet π , uttrycker relationen mellan en cirkels diameter och periferi och som i värde uttryckes med 3 hela och ett oändligt antal decimaler. Han må utsträcka deras antal i hundratal — absolut riktig blir beräkningen ej; men

detta hindrar ej att han äfven med hjälp blott af några få decimaler vinner de vackraste vetenskapliga resultat och utför beräkningar, som ju med rätta alltid franhållas såsom prof just på den mest hårfina noggrannhet. Sålunda kan en *approximation* till sanningen vara vinst nog. Den ärlige statistikern erkänner sig ej kunna komma längre än till *sannolikheten*, och ofullkomligheten af de uppgifter, med hvilka han måste operera, blir ej en hämsko för hans forskning, men väl en sporre till framlockandet af allt säkrare och säkrare data.

Jag har nämnt några af de invändningar och betänkligheter, som skulle kunna tänkas andragna mot förslaget att göra *statistik* till föremål för en serie icke alltför lärda föredrag. Jag har samvetsgrannt vägt dessa inkast, men — upprigtigt sagdt — funnit dem allt för lätta gent emot de ständigt ökade kraf på uppmärksamhet och deltagande, som statistiken förvärfvat sig inom snart sagdt alla områden af samhällslifvet, — och jag har sålunda kommit till den öfvertygelse att denna vetenskaps upptagande inom ramen af högskoleföreläsningarna var ej allenast ett berättigadt, utan ock ett lyckligt grepp.

Och att jag nu befinner mig på denne plats bevisar, att jag jemväl, åtminstone i någon man öfvervunnit den andra, ännu starkare betänkligheten — den mot *föreläsaren*. Siffran i och för sig är död: det är statistikerns sak att göra den lefvande. Förmår han ej detta, sjunker han ned till en blott räknemaskin och förhåller sig — såsom en man af facket nyligen yttrat — såsom muraren till arkitekten. Jag är långt ifrån viss om att mitt byggnadsarbete skall lyckas, men nog är materialet godt och nog vill jag bjuda till att göra mitt bästa. Någon synnerligen hög grad af *lärdom* är jag på långt när ej i stånd att utlofva, men väl vill jag försöka att efter bästa förmåga på ett klart och lättfattligt sätt delgifva mina åhörare den vetenskapliga forskningens resultat. Än mindre är jag i tillfälle att bjuda på den formfulländning, som, enligt hvad jag tror mig veta, utmärkt mången föregående talare från denna kateder och bidragit att ytterligare höja det intresse, hvarmed föredragen blifvit följda. Sjelfva *arten* af mitt ämne förbjuder allt dylikt, förutsatt också att jag deraf vore mäktig. Men möjligen skall jag åt den, som har sinne för de stora mänskliga förhållandena, kunna i gengäld gifva en och annan väckelse för *efter-*

tanken. — Och efter denna enkla och oskrymtade förklaring får jag ju hoppas på det välvilliga öfverseende, som *nybörjaren* sällan förgäfvets utbeder sig.

Sedan mitt beslut en gång var fattadt, var valet af ämne och framställningssätt ej svårt. *Befolkningen* — denna den dyrbaraste delen af ett lands krafter — är ock statistikens α och ω . Liksom det ju blifvit sagdt, att menniskan själf är värdigaste föremålet för all menskelig forskning, så äro ock inom den speciela statistiska undersökningen befolkningsförhållandena det förnämsta, såsom utgörande ej allenast den oundgängliga grundvalen, utan ock det gifna målet för hvarje dylikt arbete. Vare sig frågan gäller de materiella eller de högre andliga intressena, *måste* man först känna befolkningsförhållandena, derest ej hela undersökningen skall sväfa i luften; och det vunna resultatet — det må nu hafva bestått i utrönandet af ett folks produktions- eller konsumtionsförmåga i visst hänseende, eller i vägandet och beräkandet af dess framsteg inom andens värld, — detta resultat får dock först sin rätta betydelse och sin rätta belysning, då det sättes i relation till folkmängdsförhållandena.

Min framställning kommer således att röra sig kring *be-*
 Val af ämne. *folkningsförhållandena*. Vi skola dervid först taga i betraktande de absoluta folkmängdssiffrorna och det sätt, hvar på de vinnas, — således *folkräkningarna* och hela den serie af uppgifter för en befolkningsbeskrifning, som ur dem är att hemta, — samt dernäst de *faktorer*, som i olika riktning medverka till åstadkommandet af de vid en folkräkning funna faktiska förhållandena, — således hvad som på statistikens språk blifvit benämndt »Bevölkerungsbewegung», »mouvement de la population», eller såsom vi hos oss kalla det »befolkningens årliga förändringar» — d. v. s. vigde, födde och döde samt in- och utflyttningar.

Metod. Att den *tabellariska* form, i hvilken företrädesvis de statistiska uppgifterna bjudas åt forskaren, aldrig kan finna användning, vid det muntliga föredraget är så själfklart, att jag knappast torde behöfva erinra derom. Ej heller synes mig den metod, som oftast plägar användas vid de statistiska föreläsningarna vid andra länders och våra egna högskolor och som derföre understundom betecknats under namnet »*universitetsmetoden*» — fullt tillfredsställande. Atminstone

är visst, att dess utmärkande drag — de särskilda staternas behandling hvar efter annan ur alla de mångskiftande statistiska synpunkterna — både hindrar öfversiktligheten och leder till allt annat än tidsbesparande omsägningar. Jag har i stället tänkt mig, att den af A. F. Büsching i början af detta århundrade grundlagda s. k. *komparativa* metoden skulle vara lämpligast, såsom icke allenast medgifvande största vinst på kortaste tid, utan jemväl egnad att skärpa skarpsinnet och utbilda i samma mått minne och omdöme. *Jemförelsen* är statistikens lifsluft. Ett enstaka stående statistiskt faktum är snarast till värde = 0; sin verkliga betydelse får det först såsom satt i relation till andra fakta *i tiden* eller *i rummet*. Jag lägger särskild vikt vid de sista orden, som ock klart angifva, huruledes jag trott mig böra fatta min uppgift. Jag kan nemligen ej förlika mig vid den åsigt att statistiken skulle vara så uteslutande fjättrad vid de bestående samtida förhållandena, att en statistisk jemförelse allenast skulle kunna ega rum mellan samtida fakta inom skilda länder eller olika delar af samma land. Fasthellre tror jag, att den statistiska forskningen vinner sitt högsta intresse, då den kan draga jemväl förflutna tider inom kretsen för undersökningarna; först derigenom blir den i stånd att kunna ådagalägga den *utveckling*, som inom samhällslifvets alla förgreningar är det förnämsta.

Med denna art af *jemförande* framställning vore det min afsigt att, då tillfälle dertill bjuder sig och någon fördel dermed stode att vinna, förena ännu en annan metod, som på senaste tider vunnit ej ringa användning och aktning inom statistiken, — den s. k. *grafiska*, som söker att genom lätt i ögonen fallande medel underlätta uppfattningen af statistiska data. Möjligheten af *snabb* öfverblick och *klarhet* för åskådningen äro grundvilkor för dess tillämpning. Der detta ej vinnes, måste den sägas vara mer eller mindre förfelad, huru sinnrikt uttänkta dess alster än varit. Af den anledning särskildt att denna metod sannolikt understundom kommer att vid dessa föredrag användas, torde det ej vara olämpligt att i korthet angifva de medel, den eger till sitt förfogande. Dessa äro dels *kurvan*, kroklínien; dels *geometrisk*a figurer, dels *kartan*.

Kurvan är ett förträffligt hjälpmedel då det gäller att åskådliggöra en *utveckling i tiden*;

de regelbundna *geometrisk*a figurerna — kvadraten, rektangeln, cirkeln, — oftast använda såsom uttryckssätt för rymdförhållanden, fordra redan ett mera vant och skarpt öga;

kart-diagrammet äntligen eger sin egentliga användning då fråga är om jämförelser i rummet, men har dock under stundom med framgång blifvit användt för framställning af rörelse-begreppet. Minst torde det fylla sitt ändamål, då det sättes i samband med en större eller mindre mängd konventionela och ofta temligen svårfattliga *tecken*; bäst lyckadt synes det mig deremot vara, då å detsamma, med skilda färger eller olika skiftningar af en eller flere färger, de statistiska data framläggas för blicken.

Det har anmärkts såsom en egendomlighet att denna metod med förkärlek utbildats och idkats af Österrikare — Czoernig, Hauslab, Streffleur, Ficker, Petrozzi, m. fl. — och man har funnit en nära till hands liggande förklaringsgrund i de ovanligt intrasslade stats- och samhällsförhållanden, som utmärka deras hemland och hvilka gjort en klar och lätt öfverskådlig framställning dubbelt önskvärd.

Den grafiska metodens värde kan naturligtvis endast vara sekundärt. Den kan aldrig vare sig ernå eller syfta till *den noggrannhet* i uppgifter, som utmärker sifvertabellen; men om man nöjer sig med den *approximativa* uppgiften, — och det borde man i de flesta fall kunna göra vid kännedom såväl om *föränderligheten* af alla fakta som ock om *alla* statistiska uppgifters brist på *absolut* visshet, — så är den grafiska framställningen betydligt *lättfattligare* och derföre också ur *didaktisk* synpunkt lämpligare. Särskildt är den af vikt, då det gäller att *popularisera* statistiska data.

Statistikens
begrepp.

Här har nu en god stund talats åtskilligt om *statistisk* forskning och *statistiska* metoder, och jag kan väl föreställa mig att en eller annan af mina åhörare tycker det vara hög tid att också bestämma statistikens *begrepp*. Det berättigade i en dylik fordran är jag ingalunda sinnad att förneka, men jag bekänner öppet, att jag gent emot ett dylikt kraf befinner mig i en viss förlägenhet. Det är nemligen — så underligt det än må låta — bland statistici sjelfva ingalunda en så alldeles afgjord sak, *hvad* statistik är; — ja, ej ens om den är en verklig själfständig vetenskap eller en blott metod. För några är den en blott förmåga att konstmässigt upprada

och gruppera siffrorna, för andra är den vetenskapen om en stats krafter och anmärkningsvärda beståndsdelar; än uppträder den, rent aritmetiskt, med iakttagelser på det ekonomiska lifvets område; än med anspråk att utransaka och fastställa lagarne för samhällslifvets skiftande företeelser. Så byter den — likt en ny Proteus — jemnt och ständigt gestalt, och icke — jag befarar det — blir saken *mycket* hjälpt eller öfverhufvud taget utredd och klarare dermed att en af de allra nyaste skriftställarne öfver »Statistikens begrepp och teori» definierat den såsom »die logische Methode der objektiven Induktion». Den förlägenhet, om hvilken jag nyss talade, är således i sjelfva verket en »embarras de richesse». Då Rümelin för 10 år sedan i den välkända Tübinger-tidskriften för statsvetenskap skref sin mästerliga uppsats: »Zur Theorie der Statistik» voro redan 62 särskilda definitioner å begreppet statistik honom bekanta; och då 6 år senare samma ämne kom till tals i Haag vid den Statistiska Kongressens 7:de sammanträde, kunde den Preussiska Statistiska Byråns Chef D:r E. Engel förklara, att han i sin portfölj hade antecknade ej mindre än 180 dylika begreppsbestämningar, och han tvekade ej att öppet inför de närvarande 488 statistici från världens alla kanter påstå, att ingen enda af dem torde kunna på frågan afgifva ett fullt tillfredsställande svar. Man kan i sanning blifva förtviflad för mindre, men förhållandet har sin temligen naturliga förklaringsgrund derutinnan, att statistiken — såsom ännu varande en jemförelsevis ung vetenskap och ännu dagligen stadd i snabb utveckling — ej på sannolikt ännu någon tid torde kunna fullt skarpt och säkert fixera sina naturliga gränser.

Hellre än att utsätta mig för möjligheten att ytterligare med en omtvistad definition öka den väldiga skaran, sluter jag mig till en annan och väljer då en, formulerad af Leydener-professorn Vissering just i och för nyssnämnda debatt i Haag. »Statistiken» — så lyder hans definition — »är vetenskapen om de fakta, som framgå ur naturkrafternas och människolifvets vaxelverkan inom ett samhälle; den visar följderne för samhället af denna dubbla verksamhet och undersöker de vare sig stadigvarande (konstanta) eller växlande (periodiska) företeelser, som — bestämde af denna verksamhet — uppträda inom samhällslifvet».

Enligt denna definitions ordalydelse intager sålunda statistiken sin plats bland *vetenskaperna* och är ej en blott me-

tod. Hon anlitar visserligen med förkärlek *siffran* såsom hjälpmedel, emedan denna är på samma gång det enklaste och bestämdaste uttryckssättet för ett faktum; — men hon är dock långt ifrån att vara helt simpelt ett sätt att anordna enheter eller en hjälpreda åt öfriga vetenskaper, som understundom kunna hafva behof af att ordna och upprada siffror.

Hon sysselsätter sig uteslutande med förhållanden ur *samhällslifvet*; hon samlar dessa fakta och antingen framlägger dem utan vidare, men i största möjliga fullständighet (*individuel statistik*); eller hon går ett steg längre: jämför dem sinsemellan, väger deras inbördes värde och utdrager följderna (*komparativ statistik*); eller slutligen: hon iakttagit deras ständiga eller tillfälliga förekomst, deras regelbundenhet i framträdandet och deras växlingar samt söker att upptäcka de lagar, som bestämma dessa rörelser och de orsaker, ur hvilka de leda sitt ursprung. På sistnämnda ståndpunkt blir hon *filosofisk* eller *moralstatistik* och har riklig användning för sannolikhetsberäkningarna.

Dessa ställning
till andra ve-
tenskaper.

I och genom nyssnämnda begreppsbestämningar är också lätt att afgöra statistikens ställning till en del mer eller mindre närbeslägtade vetenskaper, med hvilka hon ofta nog varit i fara att förväxlas eller assimileras.

Hvad först beträffar *naturvetenskaperna*, har hon med dem metoden gemensam. Hon, liksom de, grundar sig på *iakttagelser*. Hon måste ofta nog lita till deras hjälp för att vinna rätta förklaringen och tydningen af de gåtor, som gifvas henne att lösa. Hon kan vid tal om befolkningstätheten ej lemna ur sigte de olika ländernas daning, — skilnaden mellan Norges fjäll eller Rysslands tundror å ena sidan och mellersta Europas fruktbara slättbygder på den andra; hon kan vid tal om mortaliteten ej undgå att fästa uppmärksamheten vid de meteorologiska företeelserna, hvilkas registrering verkligen i några länder är lagd på det statistiska embetsverket. Men ett stort missgrepp är det enligt mitt förmenande, då hela denna krets af naturvetenskaper — geologi, botanik, meteorologi, o. s. v., såsom någon gång skett — t. ex. i den präktiga, ännu under utgifning varande »*Algemeene Statistiek van Nederlanden*» — *flyttas in* i statistiken såsom integrerande del deraf.

Statistikens ställning till *historien* har länge varit af mycket omtvistad art, och kan ännu i dag ej gerna vidröras utan en tanke på Schlözer's ryktbara yttrande: »Statistik är

en stillastående historia, historien en fortlöpande statistik». Särskildt så länge den gamla Achenwall'ska skolan med sina samlingar af »Staatsmerkwürdigkeiten» temligen obestriddt förde spiran inom statistikens värld, låg detta betraktelsesätt nära till hand. Schlözer's sats är inellertid längesedan utdömd; --- den kan icke vara sann, redan af det enkla skäl, att statistiken ej eger något utrymme för *personlighetsbegreppet*, som ju för historien är ett af de förnämsta. Det må nu förefalla huru sorgligt som helst, — inför den statistiska betraktelsen äro dock strängt taget alla lika: dumhufvudet och det skapande snillet, den i alla hänseenden magtlöse och den som förmått kullstörta en hel verldsdels samhällsbyggnad. En af Hans Järtas invändningar mot statistiken gällde just denne punkt och formulerades sålunda, att statistiken ju med »samma etta betecknar Grefve von Platen och den trögaste jordgräfvare vid Göta kanal». — Ja, — statistiken är i detta hänseende en arg rabulist; kungen och tiggaren upptaga på dess dödslistor fullkomligen lika mycket rum, och verldsherskaren, som slukat länder och traktat efter än mer, kan ändå ej få sig tillerkändt större quantum än alla andra vid en beräkning t. ex. af konsumtionen. Men om också sålunda statistiken ej ens kan taga hänsyn till åtskilligt, som för historikern tvärtom måste vara af framstående betydighet, kunna dock de båda beslägtade vetenskaperna göra hvarandra mången god tjänst, och särskildt när den jemförande statistiken sysslar med frågorna om utveckling under längre tidrymder kan historiens biträde blifva ovärderligt. Jemväl med de öfriga *deskriptiva* vetenskaperna — geografin t. ex. och etnografin — underhåller statistiken samma vänliga utbyte af goda tjänster.

Helt olika är dess ställning till åtskilliga af de s. k. *spekulativa* vetenskaperna. Å ena sidan kunna de fakta, statistiken bringar i dagen, tjena såsom grundval för deras teorier, och å den andra sidan utgöra statistiska fakta yppersta pröfvostenen för teoriernas värde. Några exempel till förtydligande af det sagda! Den viktiga *statsekonomiska* frågan om pauperismen och dess botemedel kan ej grundligt behandlas utan stöd af statistiken, som undervisar oss om de fattiges antal och ställning; och det är jemväl statistiska fakta, som bäst ådagalägga verkningarna af de botemedel, med hvilka man i praktiken sökt bekämpa detta plågoris. Vända vi oss åter till *statsvetenskapernas* vidsträckta område,

så anträffa vi först och främst den s. k. *politiken*; — är denna läran om statens ändamål, så lärer oss i stället statistiken i hvad mån statsändamålet blifvit uppnådt. Ett flertal af statens viktigaste intressen, t. ex. anordningarna rörande valrätt och valbarhet, åtgärderna för landets försvar, skatternas fördelning och mera dylikt måste ju grundas på uppgifter, dem statistiken lemnat. Värdet af ett nytt fångvårdssystem pröfvades bäst på grund af statistiska data, och — för att taga ännu ett annat exempel — den allmänna helsovården kan lika litet umbära statistikens stöd, derest eljest dess åtgöranden ej skola blifva förfelade.

Hvad ändtligen beträffar statistikens ställning till de *exakta* vetenskaperna och särskildt till matematiken, består den helt enkelt deri, att statistiken för sina syften använder dess kalkyler. Detta tyckes ringa, men är i sjelfva verket omätligt mycket. Det har gifvit upphof åt en helt ny gren af statistisk forskning; just den som, utgående från Quetelet, intager en så dominerande ställning.

Statistiken är således en af de *induktiva* vetenskaperna; *iakttagelser* äro dess grundval. Men det är skilnad på iakttagelse och iakttagelse; — två olika personer kunna i detta hänseende om en och samma sak lemna uppgifter af betydligt olika värde. På iakttagelserna måste derför ställas den

Statistiska
Kongressen.

fordran att de utföras med en viss enhet och efter samnt vetenskaplig *metod*. I denna riktning har den s. k. *Statistiska Kongressen* nedlagt en ovansklig förtjänst. Till åtskilliga detaljbevis för detta påstående far jag framdeles osökt tillfälle att återkomma; här må det tillåtas mig att i några ord gifva dess historia. Planen till en statistisk kongress med uppgifvet syfte att avvägbringa nödig enhet i den statistiska forskningen och bringa den vetenskapliga bearbetningens resultat till allmän kännedom och, om möjligt, till allmänt erkännande — denna plan, säger jag, upprann i London år 1851 vid den första stora världsutställningen och år 1853 sammanträdde i Bruxelles i angifna syftet ombud från Europas flesta stater samt ett antal af statistikens mest framstående idkare och vänner. Denna kongressens dubbelnatur af halft officiell, halft privat sammankomst har allt sedan bibehållits.

men — vare det sagdt i förbigående — understundom icke till båtнад för arbetet, hvadan ock på senaste tiden anordnats möten och meningsutbyten mellan en s. k. »Commission permanente du Congrès International de Statistique» — bestående uteslutande af officiele delegerade. Samtidigt med statistici samlades jemväl i Bruxelles den af Maury framkallade internationela maritima kongressen, också afsedd att vänskapligt förena iakttagare i skilda länder samt föreslå dem enhet i metod till arbetets förenkling och möjliggörandet af resultatens jemförande. Vackert erinrade Quetelet i sitt helsningstal med anledning af detta sammanträffande, att den ena kongressen gällde observationer af luft- och hafsströmmar; den andra »nutidssamhällets strömningar, deras rigtning och de skär, mot hvilka de brytas».

Den Statistiska Kongressen har sedan sammanträdt i Paris (1855), Wien (1857), London (1860), Berlin (1863), Firenze (1867), Haag (1869), och senast i Petersburg (1872). Det finnes knappast en afdelning af statistikens vidsträckta fält, som ej vid dessa möten fått sin belysning; i detalj genomförda förslag till statistiska undersökningar i olika rigtning hafva framlagts och behandlats; teori och praxis hafva haft rikligt tillfälle att understödja och berigtiga hvarandra; — och om äfven många af Kongressens resolutioner ännu mångenstädes ega tillvaro allenast i form af önskningsmål, är det å andra sidan oförnekligt, att det lifliga meningsutbytet burit goda frukter särskildt för arbetet inom de statistiska embetsverk, som i hufvudsaklig öfverensstämmelse med Kongressens uttalade åsigter trädt i verksamhet inom det ena landet efter det andra. Dessa bilda — för att fullfölja Quetelets liknelse — en kedja af observationspunkter, sinsemellan stadda i lifligt utbyte af iakttagelserna, hvilkas alla trådar liksom i en centralanstalt sammanlöpa hos den Statistiska Kongressen. Hvarje höjning eller sänkning i det lufttryck, som omgifver samhället, inregistreras der noggrant; ty dessa anstalter ega till sitt förfogande ett tillräckligt antal goda sociala barometrar; — de egentliga meteorologiska företeelsernas samfälda resultat, uttryckt i årens vexlande skördar, bringas skyndsamt till allmän kännedom, och hvarhelst ett socialt »oväderscentrum» samlar sig, der kan man vara viss att observatörerne äro framme, följa det på spåren och utsända sina varningar till seglare på andra håll.

Det torde kanske ej vara ur vägen att vid tal härom nämna, att dylika »Statistiska Byråer» numera finnas icke allenast i alla nämnvärda stater i Europa utom Turkiet (jemväl i Rumänien och Serbien) utan ock till ständigt ökad antal i en del städer (Paris, Wien, Prag, Pest, Berlin, Leipzig, Hamburg, Bremen, Chemnitz, Altona, Firenze, Roma, New York, Boston, Providence) samt äfven utom vår verldsdel på åtskilliga håll, der man knappast torde hafva föreställt sig att statistisk forskning idkades (Egypten, Buenos-Ayres, Chile, Nya Syd Wales).

Vår Svenska Statistiska Byrå står för närvarande i — delvis ganska lifligt — litterärt utbyte med mer än 50 statistiska embetsverk samt dessutom åtskilliga statistiska sällskap och föreningar. Tillvägabringandet af detta internationela utbyte af officiellt statistiskt tryck är äfven ett verk af den Statistiska Kongressen.

Från denna lilla utflygt åt sidan af mitt ämne återgår jag till den punkt, som föranledde densamma, — frågan om de statistiska iakttagelsernas metodiska anordning. Det är numera en afgjord sak, att de statistiska iakttagelserna och undersökningarna med framgång endast kunna anordnas och ledas af regeringarna — ej af den enskilde mannen, om än så begåfvad och nitisk. Och lika afgjort visst är det för männen af facket att just på ett klokt, väl afpassadt och i allo ändamålsenligt uppställande af de frågor eller formulär, genom hvilka de s. k. primäruppgifterna skola framlockas, beror i väsendtlig mån hela undersökningens framgång. — Dessa förberedande åtgärder äro fördenskull en synnerligen viktig del af det statistiska arbetet.

Hafva svaren ingått och granskats, gäller det dernäst att *gruppera* de vunna data på lämpligt sätt, derefter kommer i ordningen att söka *förklaringen* till de framträdande mångskiftande resultaten. Den förstnämnda operationen, grupperingen, erkännes allmänt vara de statistiska embetsverkens ensak — men ej så den senare. Ätminstone hafva en del anhängare af den historiskt-administrativa rigtningen inom statistiken uppträdt med det yrkande att *förklarandet* af de sammanställda fakta, de verkande *orsakernas* utletande och uppvisandet af kausalitetsförhållandet bör vara en den enskilde vetenskapsidkarens ensak; hvadan de velat förvisa hela denna del af arbetet ur de officiela publikationerna. Med fullaste rätt, synes det mig, har den motsatta matematiskt-naturvetenskap-

Statistiska arbetens gång.

liga strömningens anhängare protesterat mot denna uppfattning och förmenat, att lika litet som t. ex. historikern bör betagas sin rätt att, efter sorgfälligt studium af ett tidehvarf eller en personlighet, på grund af sin vunna insigt uttala ett motiveradt omdöme — lät ock vara med nödig varsamhet och hofsamhet, — lika litet må den administrativa statistikens bearbetare vara oförhindrad att meddela de upplysningar och framställa de slutsatser, till hvilka han helt naturligt redan under ett insigtsfullt arbetes fortgång *måst* komma. På honom måste fasthellre ställas den bestämda fordran att han i sitt arbete ej inskränker sig till hvad som för det ena eller andra *förvaltningssyftet* kan vara erforderligt; — här fordrar jemväl *vetenskapen* oeftergiftigen sin tribut. Statistikens fält är sannerligen vidsträckt nog att derutöfver lemna rikligt utrymme för de mera enskilda arbetskrafter, som kunna finnas benägna att deltaga i odlingsarbetet.

Är ändtligen iakttagelsernas massa vuxen till betydelse, är tiden inne att pröfva på utfinnandet af de *statistiska lagarne*. Om dessa *måste* jag nämna ett par ord, särskildt af den anledning att en exklusiv skola i sitt missförstånd nit genom dem nära nog bragt hela den statistiska forskningen i vanrykte. Det gifves nemligen — det kan ej förnekas — en statistisk skola, som ur det regelbundna återuppräddandet af en del fakta äfven på det sedliga lifvets område, velat draga den falska slutsatsen att ingen tillräknelighet och ingen viljans frihet finnes. Menniskan sjunker ned till ett blott hjul i det maskineri, som bildas af den henne omgifvande världen. Man har t. ex. funnit, att vissa förbrytelser mot person eller egendom och andra sorgliga tilldragelser, t. ex. sjelfmorden, under vissa gifna förutsättningar te sig med en nästan förfärande regelbundenhet, och man har deraf velat sluta, att lagar, orubbliga som naturens, bestämma öfver människans öden. Detta åskådningssätt sammanhänger med den skola, som velat obetingadt öfverflytta matematikens lagar på den sedliga världen. Quetelet förnekar sjelf — och detta med rätta — ytterligheten hos desse hans epigoner. Det är i sjelfva verket ej heller så farligt med det stora flertalet af dessa så kallade »lagar». De stå der ej såsom en evig, orubblig och »allom hjudande» magt, utan visa sig ganska böjliga och smidiga, lämpande sig efter olika lägen i tid och rum och troget afspeglande verkningarna af förhållanden, hvilka i stor utsträckning äro under människoviljans kontroll. Det är t. ex.

visserligen sannt, att antalet tjufnader i Sverige temligen länge under normala förhållanden hållit sig till bortåt 5 på 1,000 personers folkmängd; men lika visst som denna proportion regelbundet försämras vid ett tidskifte af verklig och allmännare nöd, lika sannolikt är att en förbättrad ekonomisk ställning och ett med allmännare spridd bildning höjdt rättsmedvetande skall bidra att förbättra förhållandet. Eller om det visar sig att *hälften* af alla giftermål i Sverige ingås under årets sista fjerdedel; — innebär manne denna »lag» annat tvång för kontrahenterne än det att fullkomligt frivilligt, om ock omedvetet, böja sig under förhållanden, som äro ett uttryck af nationela vanor och särskilda sociala förhållanden. Och kan väl rimligtvis benämningen »lag» gifvas åt något, som i Frankrike visar sig på *ett* sätt och i England på *ett annat*; — som i Blekinge är *skarpt* utpregladt, men i Östergötland *knappast märkbart*. Så behöfva vi då ej hysa någon öfverdrifven ängslan för vår sjelfbestänningsrätt; — statistikens »lagar» ega sin tillämpning endast och allenast på de *stora* talen, men ej på det ena eller andra *enskilda* fallet, och det är endast och allenast den fantasibild, som Quetelet kallat »l'homme moyen», som i dessa liksom i alla andra fall blir ett slags »whippingboy», som får sota för hvad menskligheten i stort bryter.

Folkräkning.

Ingen statistisk operation räknar så höga anor som *Folkräkningen*. Särskildt bland Judafolket och i Egypten egde enligt historiska vittnesbörd välordnade dylika rum.

Äldre folkräkningar.

Konung Amasis befälde (500 f. Kristus) att hvarje invånare ärligen egde att inställa sig för ortens höfding och för honom angifva namn, yrke och lefnadsvilkor. Alla de folkräkningsförordningar, som finnas i gamla förbundets skrifter, (räkningen vid Sinai; Davids folkräkning;) vittna om säkerhet och fulländning i operationen och stå väl i samband med den egendomliga matematiska begäfnung, som utmärkte samtliga de Kaldäiska folken.

Vi minnas alle orden om kejsar Augusti påbud att »all världen skulle beskattas». De sistnämnda orden angifva i

sjelfva verket den stötesten, mot hvilken allt intill senaste tider de flesta folkräkningar mer eller mindre strandat. Det är nemligen sjelfklart, att då det på förhand uttryckligen tillkännagifna syftet var en beskattning eller, såsom jemväl ofta var fallet, en utskrifning till krigstjenst, skulle alltid ett icke obetydligt antal personer vara intresserade i att undandra sig upptecknandet och dymedelst förstöra hela åtgärden såsom sådan. Man känner t. ex. med full visshet, att de lokala myndigheterna i flere af Frankrikes städer systematiskt är efter annat, uppgäfvo en lägre siffra än den verkliga, för att minska den på staden drabbande andelen af skattebördan. Å andra sidan pläga de folkräkningsuppgifter ej utfalla lyckligare, som afse att konstatera den för en politisk förmåns vinnande nödiga minimisiffran, eller som läggas till grund för en pro-rata-fördelning af vissa ekonomiska fördelar. I förstnämnda hänseende kunde nämnas åtskilliga transaktioner från Nord-Amerikas Förenta Stater*); det sist antydda förhållandet har i Tyskland gifvit upphof åt en alldeles särskild art af folkmängd, den s. k. »Zollabrechnungsbevölkerung», som lägges till grund vid beräkandet af tullinkomsternas fördelning mellan medlemmarne af »der Zollverein» och som regelbundet icke obetydligt öfverstiger alla öfriga folkmängdsuppgifter.

Åt flertalet af de äldre folkräkningarna torde i allmänhet ej böra skänkas synnerligen stor tillit. Man känner också med säkerhet att åtskilliga bland dem i sjelfva verket snarast voro att hänföra under benämningen »uppskattningar på måfå». Necker önskade år 1784 få veta Frankrikes folkmängd. Han ville undvika en kostsam och missroväckande folkräkning och företog sig derföre att beräkna folkmängden enligt den genom undersökning af ett mindre område, dock utgörande 20 departement, utrönta proportionen af lefvande födde, som var 1 : 25 $\frac{1}{4}$. Necker's misstag härutinnan beräknas af Fayet**) uppgå till icke mindre än 6 millioner personer d. v. s. nära 20 %. Den s. k. folkräkningen i Frankrike år 1801 förtjenar detta namn allenast hvad beträffar 27 departement. För hela det öfriga området approximerades folkmängdssiffran af den bekante Laplace, hvars obestridda matematiska skick-

Hindren för-
deras tillför-
littlighet.

*) 60,000 innevånare fordras för att ett område skall blifva upptaget såsom stat.

**) Journ. des Écon. 1845. IV. 216—236.

lighet tvifvelsutän ej kunde förhindra, att resultatet blef långt ifrån det sanna. Och äfven efter att i detta samma land allt ifrån 1821 regelbundet hvar 5:te år återkommande folkräkningar införts, hafva liknande anomalier egt rum. 1826 års siffra är således helt och hållet *kalkylerad* efter nativtetsöfverskottet.

I allmänhet torde man kunna påstå, att folkräkningarna, alltifrån att de blefvo *regelbundet* återkommande undersökningar, vunnit ett betydligt högre värde. Den en gång förvärfvade öfningen och erfarenheten går ej så lätt förlorad; kontrollen underlättas och sjelfva denna periodicitet i deras förekomst är i väsendtlig mån egnad att hafva de farhågor, som förr framkallade ovilliga och afsigtligt origina uppgifter. När dertill kommer att nyare tiders folkräkningsoperationer i regeln anställts efter säkrare normer och utan biasfigter — för sakens egen skull — kan man vara förvissad, att de erbjuda forskaren ett betydligt bättre material.

Nutidens folkräkningar tillförlitligare.

Ej så likvisst, som skulle de nu i det stora hela kunna tillmäta sig mer än ett blott *approximativt* värde; — särskildt är förhållandet ännu sådant i de länder, der insigten om denna operations politiska vikt ej hunnit blifva allmänneligen klar, — och sådant torde t. ex. väl ännu vara händelsen med södra Europas stater i allmänhet; — och likaledes måste resultatet blifva mer än tillbörligt otillfredsställande i revolutionära tider, då regeringsmagten är svag. Ett slående exempel i sistnämnda riktning erbjuder folkräkningen i Hannover år 1848, som utvisade en minskning af 15,000 personer sedan 1845, ehuru befolkningen *bevisligen* ökats under de mellanliggande åren. Men äfven i länder och under tider, som ej med de nyss antydda ega något gemensamt, vore det i sanning mer än förunderligt om absolut noggrannhet skulle kunna ernås, så att *ingen* enda person blefve *dubbelräknad*, och ingen enda *öfverhoppad*. Bäst förebygges naturligtvis detta derigenom att — såsom t. ex. i England och Belgien eger rum — hela folkmängden hela riket öfver räknas på en och samma dag; men detta kräfver naturligtvis så betydande offer af arbetskrafter och penningar, att det med skäl vället betänkligheter. Hvad imellertid beträffar denna för öfrigt helt naturliga sträfvan att göra folkräkningens resultat så ytterst noggrannt som möjligt, kan jag ej neka och har ej heller ansett mig här böra fördölja, att — helst sedan jag haft tillfälle att personligen deltaga i statistiska arbeten —

det vanliga, på enheten noggranna angifvandet af en stats folkmängd vid en gifven tidpunkt förefaller mig icke så litet anspråksfullt. Det kan helt visst ej falla mig in att neka, — för att nu hålla sig till ett konkret faktum, — att den för Sverige vid 1870 års slut officiellt uppgifna siffran af 4,168,525 vunnits genom synnerligen noggrann och omsorgsfull bearbetning af de inkomna primäruppgifterna. Men jag erinrar derom, att under det i hela hafvet af hushållslistor och husförhörslängder fornligt fiske — ofta med framgång — anställdes efter en och annan, antagligen på orätt plats antecknad person, måste å andra sidan helt och hållet kastas öfver bord och äro sålunda i det nyss angifna talet ej inbegripna ett antal af icke mindre än 21,664 s. k. »obefintliga» personer, om hvilkas vistelseort ingen upplysning stått att vinna vid mantalsskrifningarna, men af hvilka måhända det oakadt ett ingalunda ringa belopp verkligt ännu i riket vistades.

Jag vill med denna anmärkning ingalunda hafva uttalat något klander mot nu rådande praxis; jag inser fastmer, att den är fullt berättigad och af behovet påkallad, icke minst derföre att ett enda afsteg från strängaste noggrannhet och följdriktighet skulle leda in på oberäkneliga villorvägar; men *det* allenast ville jag hafva betonat, att för *vanliga* syften, och speciellt för sådana som de *härstädes* ifrågasvarande, kunna vi beståndt och till större bekvämlighet nöja oss med något mindre preciserade och mera afrundade tal. Detta såsom en förklaring för det sätt, hvarpå jag i det följande kommer att citera såväl våra egna som andra länders folkräkningsdata.

Sedan sålunda det åtminstone *relativa* värdet af Svårigheten för jämförelser. senaste tidens folkräkningar blifvit konstateradt, återstår att tillse, huruvida dessa uppgifter från skilda länder och tider med någon framgång kunna användas i och för inbördes jämförelser. Räknar man rätt strängt, torde detta ej befinnas vara fallet; åtminstone ej i den utsträckning och med den lätthet, som väl merendels förmenas.

Först och främst är ej alltid af tvenne vunna folkmängdssiffror den ena nödvändigt fullt homogen eller *likartad* med den andra. Den ena kan t. ex. afse den s. k. *faktiska* befolkningen — population de fait, Ortsanwesende — d. v. s. det antal personer, som på folkräkningsdagen be-

Faktisk och rättslig folkmängd.

den räknande staten trädt med andra länder och ju rörligare dess folkmängd af denna anledning blifvit.

Nu några exempel på, huru och efter hvilka grunder räkningen i olika länder sker.

I *England* och *Skotland* lägges till den räknade *faktiska* hemnavarande folkmängden utomlands vistande sjömän och trupper, tjenstemän i *Indien* samt öfrige i främmande länder bosatte *Britiske* undersåtar.

I *Irland* deremot räknas allenast den *faktiska* folkmängden; likaså i *Grekland* och *Danmark*.

Vid de s. k. *revisionerna* i *Ryssland* räknas allenast de, som äro skyldige att betala personlig afgift, det vill säga den *manliga befolkningen* med undantag af de privilegierade klasserna. Dessa sistnämndas och hela den qvinliga befolkningens antal söker man inhemta af kyrkoböckerna.

Ända till år 1850 *räknades* icke i *Österrike* adel och prester.

I *Sverige* är, liksom i *Norge*, den rättsliga folkmängden hufvudsak; — men nog skulle t. ex. den angifna siffran af Svenskar kunna ökas med icke så få tusenden utomlands boende, som ännu ej lösts från sitt undersätlighetsförhållande, derest blott utvägar till underrättelsers inhemtande i fråga om dem förefunnos*).

Men det är ej nog med denna *principiela* olikhet mellan de särskilda ländernas folkmängdsuppgifter. En annan svårighet för jemförelsen uppstår derigenom, att folkräkningarna verkställas på olika tidpunkter. Mycket är härutinnan förbättradt, tack vare den Statistiska Kongressens hemödanden, men mycket återstår ännu att göra. Sessionen i London år 1860 var i detta hänseende epokgörande.

Olika
tidpunkter.

Af dess hithörande resolutioner vill jag anföra följande:

1. Folkräkning bör vara nominativ. *Faktiska* folkmängden grundval, men möjlighet beredes att fränskilja den rättsliga.
2. Räkning bör ega rum hvarje 10:de år. Ingen ändring, om kortare period förut stadgats.
3. Den bör ske helst på en enda dag, och helst

*) Vid senaste folkräkning i Tyska riket (1871) funnos, enligt hit lemnad uppgift, derstädes bosatte omkring 12,000 Svenskar och Norrmän. Af desse bodde i Preussen nära 6,000 Svenskar.

4. Vid årets slut, då bland befolkningen minsta rörlighet eger rum; — men fritt val lemnas i detta hänseende.

Se vi nu till de faktiska förhållandena förr och nu med hänsyn till folkräkningarnas regelbundna återkommande, så må anmärkas, att tio-årsperioden såsom i allo den rationelle*) vunnit stort insteg. Den förekommer numera i Storbritannien och Irland, Norge, Nederländerna, Danmark, Italien, Belgien, Sverige och Nord-Amerika **).

Såsom grundsats antogs denna anordning först af Nord-Amerikas Förenta Stater; den är till och med inryckt i deras grundlag af år 1787 af det skäl att de särskilda staternas representantantal i kongressen, liksom ock fördelningen mellan de särskilda staterna af vissa direkta skatter ställdes i förhållande till innevånareantalet. Bestämmelsen sattes i verket redan 1790.

Sverige, som, enligt hvad känt är, genom Vargentins af Vetenskaps-Akademien understödda bemödanden tidigare än något annat Europeiskt land och redan i medlet af förra århundradet egde en ordnad befolkningsstatistik, hade först folkräkningar hvar 3:dje år (1749—1775), derpå hvarje 5:te år (till och med 1855 och ännu enligt bokstafven); men efter 1860 faktiskt numera hvarje 10:de år.

I *Tyskland* förekomma i allmänhet 3-årsperioder från 1834;

i *Frankrike* 5-års;

i *Österrike* 6-års.

Jag nämnde nyss, att en af Londoner-kongressens resolutioner gick ut på att fastställa en viss dag för räkningsoperationen och att man, på grund af den större stabilitet, som kunde antagas hafva inträdt för befolkningen mot årets slut, föreslog den sista December — (onekligen också rationellt) — men med lemnad frihet åt en och hvar att härvid vidtaga de modifikationer, som på grund af skilda lefnadsvanor och nationela plägseder kunde vara af nöden. Härutinnan visa sig nu också ej oväsentliga skiljaktigheter. Jag nämner några: Sverige, Norge och Österrike räkna numera den 31 Dec., (men Österrike år 1857 den 31 Okt.):

*) Afståndet från en räkning till en annan blir lagom långt; det är också lättare att vid så pass stora mellanrum nedlägga den betydliga kostnad och arbete, som erfordras.

**) Men då Danmark, Nord-Amerika, Nederländerna och Sverige räknade t. ex. år 1870, gjorde Belgien sin folkräkning år 1866, Norge år 1865. Italien och Storbritannien 1871.

Schweiz, Preussen, Sachsen och i allmänhet Tyskland den 1 Dec.; England och Frankrike i April; Belgien år 1866 i December, (men 1846 i medlet af Oktober); Danmark den 1 Februari; — allt enligt de senaste folkräkningarna.

Det inses lätt, att under sådana förhållanden alla jämförelser måste mer eller mindre halta. Vi hafva dock intet annat val än att taga uppgifterna i den form och från den tid, de oss erbjudas. I de allra flesta fall skall det dock helt visst visa sig, att de äro för våra syften tillräckligt noggranna.

Detta omdöme kan deremot ingalunda få gälla om de siffror, som från en del länder anföras med stöd af en på mer eller mindre lösa grunder hvilande *beräkning* eller *uppskattning*, vare sig man nu för densamma lagt till grund eldstädernas antal, (såsom länge var fallet i Portugal), eller antalet stridbare män, (såsom flerfaldiga gånger i Schweiz), eller Neckers nyss omtalade metod, eller det antagliga förhållandet mellan befolkning och mortalitet, såsom ock någon gång skett*). På sin höjd skola vi af dylika siffror begagna oss för fyllandet af luckorna i de allra största talen — såsom t. ex. verldsdelarnes befolkning — tal, vid hvilka af dessa skäl för öfrigt ej rimligtvis kan läggas synnerligen stor vikt.

Innan jag meddelar hithörande faktiska uppgifter, torde det kanske icke vara olämpligt att i korthet redogöra för *vårt* sätt att numera verkställa en folkräkning.

Det stadgande, som finnes inryckt i 1686 års kyrkolag att »presterne skola hålla vissa längder på alla sina ähörare, hus ifrån hus, gård ifrån gård», utgör sjelfva grundvalen för det ovärderliga och i sjelfva verket af fackmännen synnerligen högt skattade biträde, som Sveriges presterskap lemnat åt den statistiska forskningen, allt sedan denna fick en plats bland statsinrättningarna. Intill år 1860 lemnades dock utdragen ur dessa »husförhörslängder» allenast i form af tabellariska siffer-uppgifter, och det var under denna tid ingen hemlighet att en godtycklig ökning af antalet födde eller döde mångengång var det med förkärlek anlitade hjälpmedlet, då summorna ej

Förfarings-sättet i Sverige.

*) D. v. s. att man t. ex., sedan man för ett mindre område konstaterat 2 dödsfall inom året på 100 personer, sluter till 100,000 personers folkmängd för en ort eller ett område, der 2,000 dödsfall under samma tid egt rum, o. s. v. uppåt i allt högre områden till dess man lätt och lustigt fått hela rik-folkmängden.

ville »gå ihop». Med nyssnämnda år vidtogs den förändring att de föreskrifna, såsom folkräkningsmaterial afsedda utdragen ur husförhörslängderna, (liksom ock de årliga redogörelserna om befolkningens årliga förändringar), lemnades *nominativa*, hvarefter hela bearbetningen blef det statistiska embetsverkets ensak (Kungl. Förordn. den 4 Nov. 1859). Fjorton års erfarenhet har vitsordat lämpligheten af denna anordning, äfven oafsedt fördelen att genom dessa afskrifter hafva säkrare undan förstörelse bevarat anteckningar, på hvilka så många civila rättigheter äro beroende. Arbetet med dessa afskrifter bör, åtminstone i de icke allt för stora pastoraten, ej vara synnerligt betungande i jemförelse med den vinst af trygghet, som enligt hvad ofvan antyddes och efter hvad erfarenheten nogsamt gifvit vid handen förefinnes, då t. ex. eld förstört ett pastorsarkiv.

kostnad bos oss
och utomlands.

En annan stor fördel, som åtföljer vårt nuvarande system, men som först vid en blick på utlandets förhållanden blir rätt i ögonen fallande, är folkräknings-operationens synnerliga prisbillighet. Så har t. ex. 1870 års folkräkning, så vidt hittills känt är, allenast föranlett följande kostnader:

63 ris formulär	882 R:dr,
Särskilda cirkulär	75 »
Längdernas första granskning	700 »
Hushållsfördelning	1,250 »
Åldersfördelning	3,125 »
Yrkesfördelning	6,000 »

Summa omkring 12,000 R:dr,

hvertill ytterligare kommer kostnaden för den tryckta berättelsen. Härvid bör dock hågkommas, att den kända och hufvudsakligen på dervarande befolknings täta, oanmälda flyttningar från en församling till en annan beroende otillförlitligheten af de husförhörslängder, som föras af Stockholms och Göteborgs presterskap, gaf anledning till föranstaltande derstädes af särskilda folkräkningar medelst s. k. hushålls-listor.

Norges senaste nominativa folkräkning af år 1865, verkställd hufvudsakligen med aflönadt biträde af skollärare och länsmän, kostade öfver 26,000 R:dr Sp., d. v. s. 15 Sp. för 1,000 personers folkmängd*). En hufvudsaklig anledning till

*) 17 Sp. för landet, men blott 7 Sp. för städerna, der de lokala myndigheterna i allmänhet lemnade kostnadsfritt biträde. År 1855 voro kostnaderna allenast 9 Sp. för tusendet.

de höga kostnaderna är naturligtvis att söka i de stora afstånden; i Næsseby härad i Finmarken vållade räkningen af 1,175 personers folkmängd en utgift af 250 Sp.

I *Danmark* biträda skolläraryne, såsom det vill synas utan ersättning.

Den *Belgiska* folkräkningen af år 1846 kostade 612,600 Francs.

Vid folkräkningen i det egentliga *England* år 1851 utsändes 52 tons formulär och användes 30,610 räknare; år 1871 användes 32,600 räknare, af hvilka hvardera uppbar 1 £ St. samt dessutom 2 shillings för hvarje hundratal personer inom området utöfver 400, och $\frac{1}{2}$ shilling för hvarje tillryggalagd engelsk mil utöfver 5 i och för listornas utdelning och insamling. En efter moderlandets mönster år 1861 i *New South Wales* anordnad folkräkning kostade 181,584 R:dr för omkring 350,000 personer.

I *Förenta Staterna* hafva folkräkningskostnaderna från 14,377 Dollars år 1790 (= 0,37 cents på person) stigit till 1,318,027 Dollars (utom tryckningskostnader) år 1850 och räkningen af år 1860 kostade till och med bortåt 7 millioner R:dr.

Till förklaring af den oerhördt dryga kostnaden af de Amerikanska folkräkningarna må imellertid nämnas, att med desamma äro förenade åtskilliga andra för en folkräkning fullkomligt främmande statistiska undersökningar, såsom t. ex. rörande åkerbruk, manufakturer o. dyl., hvarom anordnades uppgifterna pläga insamlas genom tillfälliga »enquêtes» eller årligen genom de förvaltande centrala embetsverken.

Det råder för öfrigt bland statistici knappast något tvifvel mera om *olämpligheten* att på detta sätt förena tvenne eller flere undersökningar, hvilka hvar för sig ganska väl fordra »delad uppmärksamhet, hvartill ock slutligen kommer, att den tidpunkt, som lämpar sig *väl* för den ena operationen, understundom kan vara ganska olyckligt vald med hänsyn till den andra*).

Jag har ju hittills ej alltför mycket frestat mina åhörarens tålmod med långa siffrerader. Nu kan jag dock ej

*) I Österrike och många Tyska stater företages oftast en »Vieh-zählung» och »Gebäude-zählung» samtidigt med folkräkningen.

undgå att äfven ströfva in på detta område, ty en åtminstone approximativt noggrann kunskap om åtskilliga af de *absoluta* folkmängdssiffrorna från åtskilliga länder är för det följande en oefftergiftlig fordran. Jag skall dock försöka att bibringa nödig dosis i lindrigaste form.

Hela vår jords befolkning anslås — jag kan verkligen ej säga med hvad rätt — till 1,391 millioner. Möjligen skulle statistikern kunna afspisa en tviflare på uppgif-
 Jordens
 folkmängd. tens riktighet med abbotens af S:t Gallen fyndiga svar: »Tror ni mig ej, så räkna efter sjelf!»

Jag vill imellertid ej fördölja, att mångfaldiga varianter finnas, hvilka nog hvar för sig uppträdt med anspråk på full giltighet, ehuru åtskilliga af dem, upprigtigt taladt, stå på galenskapens gräns, såsom då t. ex. biskop Cumberland i sin »*Origines gentium antiquissimæ*» (London 1724) på fullaste allvar angifver jordens folkmängd år 340 efter Syndaflo den till 3,333,333,330 personer, hvarken mer eller mindre!

En annan Engelsman, författare till en »*Universal History of the world*», hade år 1737 räknat sig till en folkmängds-siffra af 5,000 millioner.

Jag skall nämna några af de rimligare äldre och nyare uppskattningarna:

Süssmilch.....	(1742).....	950 à 1,000 millioner.
Voltaire.....	(1753).....	1,600 »
Volney	(1804).....	437 »
Malte Brun	(1810).....	640 »
Gråberg af Hemsö.....	(1813).....	686 »
Fränzl	(1838).....	950 »
Rougemont.....	().....	850 »
Berghaus	(1842).....	1,272 »
Balbi.....	(1843).....	739 »
Kolb	(1868).....	1,270 »

Jag lemnar åt mina åhörare att välja; ty den af mig nyligen uppgifna siffran, 1,391 millioner — ehuru beräknad så samvetsgrannt som möjligt*) — är dock sådan, att jag verkligen ej vågar för densamma ikläda mig det ansvar, jag

*) Den är liksom åtskilliga af de närmast följande siffrorna hemtad från *Behms* och *Wagners* »*Die Bevölkerung der Erde*» — ett nyss utgifvet tilläggshäfte till den bekanta *Petermann'ska* geografiska tidskriften. (Det under tryckningens pågång utgifna omarbetade häftet (N:o 35) af nyssnämnda arbete har föranlett till en och annan ändring af de ursprungligen meddelade talen.)

eljest gerna vill bära för de siffror och beräkningar, som här komma att meddelas.

Denna folkmängd fördelar sig på följande sätt:

Absoluta folkmängden i	Millioner.	Enligt folkräkning år	A n m ä r k n i n g a r .
Ryska Riket	71 $\frac{1}{4}$	1867	deraf Finland 1 $\frac{3}{4}$, Polen 5,7.
Tyska »	41	1871	deraf Preussen 24 $\frac{2}{3}$, Bayern 4,9, Sachsen 2 $\frac{1}{2}$.
Frankrike	36	1872	Förlust i sista fredsslutet: 1,600,000.
Österrike-Ungern	36	1869	Egentliga Ungern 11,2.
Engelska riket	32	1871	England 21 $\frac{1}{2}$, Wales 1 $\frac{1}{4}$, Skotland 3 $\frac{1}{3}$, Irland 5,4.
Italien	26 $\frac{3}{4}$	1871	
Spanien	16 $\frac{3}{4}$	1870	inbegr. Canari-öarne.
Turkiet (med lydländer)...	15 $\frac{3}{4}$	—	Till största delen lös uppskattning; Rumänien 4 $\frac{1}{2}$; Serbien 1 $\frac{1}{3}$.
Belgien	5	1869	
Portugal	4 $\frac{1}{4}$	1868	inbegr. Azorerne etc.
Sverige	4 $\frac{1}{4}$	(1872)	
Nederländerna	3 $\frac{3}{4}$	1870	
Schweiz	öfv. 2 $\frac{1}{2}$	1870	
Danmark	1,86	1870	inbegr. Island och Færoerne.
Norge	1,75	(1870)	
Grekland	1 $\frac{1}{2}$	1870	
Summa Europa ..	300 $\frac{1}{2}$	—	
Asien	798	—	China 458 $\frac{1}{2}$ *), Japan (census) 33 Vesta Indiska halfön (census) 240.
Afrika	203 $\frac{1}{2}$	—	Egypten (census) 8 $\frac{1}{2}$.
Amerika	84 $\frac{1}{2}$	—	Förenta Staterna 39, Mexico 9, Brasilien 10.
Australien	4 $\frac{1}{2}$	—	
Summa ..	1,391 **)	—	

*) Jag behöfver knappast erinra att denna uppskattning hvilar på mycket löslig grund. Det må nu vara santt att t. ex. (i Bullet. de la Société de Géogr. de Paris 1871) en abbe David, som 1864—70 utfört vidlyftiga resor i landets olika delar, yttrar sin bestämda öfvertygelse, att »den oerhörda folkmängd af 4—500 millioner, som man tillskrifver landet, ej innehåller någon öfverdrift», eller att den franske konsulen E. Simon i sin afhandling »L'agriculture en Chine» förklarar det vara absolut omöjligt att antaga mindre än 400 millioner folkmängd; andra, t. ex. en missionär Lobscheid i Hongkong, säga deremot att 200 millioner för det egentliga Chinas 11 provinser snarare är för högt än för lågt tilltaget. Men hvem skulle vilja tilltro äfven den mest insigtsfulle och klarsynte resande förmågan att under en färd t. ex. genom Ryssland ens något så när rimligt beräkna dess folkmängdssiffror.

**) Verklig folkräkning eger sålunda allenast rum för vid pass $\frac{2}{5}$ af hela jordens befolkning; för den återstående delen äro vi hänvisade till lösa uppskattningar.

Relativ folkmängd.

Näst efter fastställandet af det absoluta folkmängdsbeloppet torde alltid första frågan blifva, huru detta fördelar sig öfver landets yta, eller — statistiskt taladt — huru stor landets *relativa befolkning* är.

Folkmängds-
tätthetens be-
tydelse.

En viss folkmängdstäthet är ett nödvändigt vilkor för det borgerliga samhällets såväl materiella som andliga utveckling. Den befolkning, som är glest spridd öfver stora, öde rymder, kommer nödvändigtvis mer eller mindre under naturens herravälde i stället för att enligt sin bestämmelse vara dess herre; den blir rå, fattig och i politiskt hänseende svag*). Det är icke ensamt naturen och landet, som mottaga intryck af de flere eller färre inom ett område lefvande och verkande menniskorna; samma omständighet utöfvar lika mycket inflytande på sjelfva befolkningens beskaffenhet, bildningsgrad och utveckling. Menniskan är ett »animal sociale». Beröring med andra menniskor är för henne ett lifsvilkor, och ju lättare och vidsträcktare denna beröring är, desto gynnsammare äro äfven vilkoren för hennes tillvaro och utbildning. Af befolkningstätheten i ett land beror derföre i ganska väsendtlig mån såväl det materiella arbetets fördelning innevånarne emellan, deras yrken och sysselsättningar, handel, näringar, konstflit, o. s. v., som ock utbytet af tankar och idéer, uppfostran, helsovård, vetenskapers och konsters ståndpunkt, m. m. dylikt.

Det är således i allmänhet ej orätt att påstå, det folkmängdstätheten är en god mätare af staters styrka, bildning och välmåga. Men denne regel saknar, såsom alla andra, icke sina undantag. Det gifves sålunda t. ex. vissa *naturliga gränser för folkmängdstätheten*, olika för olika länder, och på hvilka man vid bedömandet måste göra tillbörligt afseende.

*) Ett godt bevis gifva t. ex. de förvildade ättlingarne af de mäktige och högt bildade Spaniorer, som koloniserade en del Amerikanska områden.

Ett alpland, sådant som Schweiz t. ex. eller Norge, kan aldrig nå samma folkmängdstäthet, som den fruktbara slättheden eller trakterna närmast omkring civilisationens stora pulsådor (t. ex. Rhen), och det vore fåvitskt att vilja drömma om samma förmåga af utveckling på Norra Rysslands och Sibiens tundror, som under Söders yppiga sol. Det gifves vidare något, som kallas för *öfverbefolkning*, och detta är ett bestämdt ondt; och det låter slutligen icke förneka sig att om ett och samma antal personer tänkas fördelade öfver olika stora rymder, så ega gemenligen de på den större ytan spridda ett större mått af naturliga förmåner att genom arbete tillgodogöra; — de hafva mindre behof af att tillgripa mer eller mindre konstlade näringskällor, utan kunna egna sig åt de naturligare, enklare och helsosammare.

Det är i våra dagar af egendomligt intresse att se, huruledes folkmängdstätheten och dess tillväxt af forna tiders främste statsmän och tänkare omhuldades och framhölls snart sagdt såsom högsta målet för en regerings sträfvan. Särskildt ingick föreställningen härom såsom integrerande del i Colbert's system. Den gamle Süssmilch*) förklarar, att om ett rike på lika område eger tredubbelt större folkmängd än ett annat, så äro ock »dess ära, magt och trygghet trefaldt större». Och i öfverensstämmelse med dessa åsikter främjades nu allt hvad som kunde befordra den större folktätheten med alla lofliga, — ja, någon gång hardt när med olofliga medel.

En synnerligen framstående plats bland hithörande stadganden intager Colberts bekanta edikt af år 1666, som ät en hvar, som före sitt 20 år trädde i gifte, förunnade skattefrihet till fyllda 25 år; fullkomligen följdriktigt räckte skattefriheten allenast till 24:de året för den, som först gifte sig före sitt 21:ste lefnadsår. Familjefäder med 10 barn i lifvet eller i allt 12 födda barn — bland hvilka dock ej fingo tagas i beräkning de, som ingått i andliga ståndet, — erhöello ständig frihet från all medborgerlig tunga. Adelsmän eller deras enkor med 10 barn kunde påräkna en pension af 1,000

*) Detta namn torde jag tidt och ofta komma att nämna, ty mannen var en af befolkningsstatistikens grundläggare. Han var för öfrigt fältprest vid Fredrik II:s här och dog (1767) såsom Ober-Consistorialrath och prost i Berlin. Hans verk: »Die göttliche Ordnung in denen Veränderungen des menschlichen Geschlechts, das ist», utgafs år 1742.

livres, och detta belopp fördubblades, om barnskaran gick upp till fullt dussin; — för ofrälse i samma ställning voro stadgade årsunderstöd af halfva nyssnämnda belopp. Samtliga dessa stadganden egde dock endast bestånd till år 1683, men icke få äro de spår, nyssnämnda befolkningspolitiska grundsatser lemnat i tidehvarfvets ekonomiska lagstiftning; — upphäfvandet t. ex. af förbuden mot egendomsflykt har i väsendtlig mån denna lära att tacka för sin tillvaro, liksom ock näringsfrihetens stora grundsats till densamma står i stora förbindelser. Fredrik II:s inskränkning af sorgåret för enkling till 3 och för enka till 9 månader har man velat hänföra till liknande bevekelsegrunder, liksom ock den omvårdnad, som egnades åt upprättandet af hittebarnshus. Naturligtvis lades så stora hinder som möjligt i vägen för utvandring, om den ej helt och hållet förbjöds*). Fredrik Wilhelm I stadgade dödsstraff för Preussens bönder, om de beträddes med försök att undandraga sig hans omvårdnad, men utlovade 200 Thalers belöning för hvarje ertappad rymnare. Invandringen deremot, som ju gaf fullvuxna personer i stället för späda barn, omhuldades synnerligen. Fredrik Wilhelm I uppförde 5 millioner Thaler på kolonisters anskaffande. Peter den Stores obenägenhet att utlemna de Svenske krigsfångarne äfvensom hans försök att locka öfver till Ryssland de näringsidkare, som ruinerats genom Ryssarnes härjningar på Sveriges kust, torde åtminstone till en del ur denna synpunkt böra förklaras. Ännu år 1803 erbjöd kejsar Alexander åt invandrare 10 års fullkomlig skattefrihet, skattelindring för ytterligare 10 år och frihet för alltid från civil- och militärtjänst, hvarjemte åt hvarje familj utlofvades 60 dessätiner land, 300 rubel förskott till nybyggnad samt underhåll till första skörden.

I djerf opposition mot dessa och dylika åsigter uppträdde år 1803 den bekante Malthus i sin *»Essay on the principles of population»* med den läran, att folkmängdstätheten ingalunda vore något eftersträfvansvärdt, — snarare tvärtom. Folkmängden, sade han, — stödjande sig

*) Med anledning af dessa förbud yttrar J. B. Say: »komma utvandranen ej i godo ut öfver rikets gränser, så smyga de sin väg genom dödens port». och Jer. Bentham förmenar att dylika påbud borde inledas på följande sätt: »Vi. . . . med Guds nåde etc. . . . göre vederligt, att alldestund Vi ej förstå konsten att göra Våre undersåtar lycklige, och enär de samt och synnerligen om de finge, skulle begifva sig till bättre styrda länder; alltså. . . .». —

vid exempel från några Nord-Amerikanska stater — fördubblas på 25 år. Dess ökning sker i geometrisk progression (t. ex. 1:3:9:27:...), men näringsmedlens allenast i aritmetisk (1, 3, 5, 7,). Här föreligga sålunda stora faror och tider stunda af onämnbart elände och proletariat, derest ej i tid preventiva åtgärder vidtagas.

Erfarenheten har i väsendtliga delar gifvit Malthus orätt. Ännu har intet land i världen kunnat uppvisa en folkökning i geometrisk progression; — krig och pest hafva såsom i forna dagar visat sin hämmande magt; utvandringen till nejder, der för århundraden näringskällorna ej lära utsina, har växt i bredd med lättade samfärdsmedel, och äntligen har den sedan hans tid högt utbildade näringsfliten visat sin förmåga att på inskränkta rymder lifnära stora massor. Såsom orubblig sanning står dock af hans satser alltid qvar, att folkmängdstätheten och folkökningen stå i innerligaste samband med och äro beroende af näringsmedlens riklighet samt den nationalekonomiska verksamhetens utvidgning. Gent emot dessa faktorer sjunka förvaltnings- och lagstiftningsåtgärder ned till kraftlösa verktyg. Och i riktigt erkännande häraf hafva ock numera regeringarna öfvergifvit tanken att vilja reglera folkmängdstillväxten, ehuru densamma, då den uppträder jemn och stark, väl kan sägas vara det säkraste tecknet på gynnsamma lefnadsförhållanden i detta ords vidsträcktaste bemärkelse.

Efter dessa inledande anmärkningar skall jag i korthet meddela några data om folkmängdstätheten och dess tillväxt. I fråga om de nödiga arealuppgifterna, som äro geografens ensak, erinrar jag blott i förbigående om de svårigheter för jämförelser, som alstras dels af de mångfaldigt växlande ytmåtten, dels af uppgifternas egen osäkerhet. Så länge uppgifterna om Anhalts ytinnehåll vxla mellan 43 och 48 geografiska mil*), är det ej underligt, om full tillit ej kan fordras för uppgifterna om t. ex. Rysslands och Sveriges rätta storlek. Det skulle väl ock vid tal om befolkningstätheten just i nyssnämnda tvenne länder, och ännu några andra, med skäl kunna ifrågasättas, huruvida ej de stora inre vattenmassornas ytor böra frånräknas. I den följande allmänna jämförelsen har så ej skett. Att jag till gemensam

*) Jemför *Behm: Geographisches Jahrbuch*. I: 25.

måttstock vid densamma valt □kilometern (1 svensk □mil = 114½ □kilometer) har sin grund särskildt i en önskan att kunna framlägga så vidt möjligt små, och sålunda lättfattligare tal.

Medeltalens
betydelse.

Den *relativa folkmängden* vinnes helt enkelt genom delning af den absoluta folkmängdssiffran med ytmåttet. Då vi nu för första gången påträffa ett af de *medeltal*, som i statistiken spela en så ofantligt stor rol, anser jag mig böra en gång för alla erinra derom, att medeltalet är något rent idealt, som ofta nog saknar faktisk motsvarighet i verkligheten. 173 personers folkmängd på □kilometern må väl temligen noggrannt angifva Belgiens folkmängdstäthet; men det är ingalunda gifvet, att man någorstädes på Belgiens hela yta skulle kunna utpeka en □kilometer, hvars befolkning uppginge just till detta belopp, hvarken mer eller mindre. I öfrigt må erinras, att enär ett och samma medeltals faktorer lika väl kunna ligga *mycket nära*, som *mycket långt ifrån hvarandra**), men medeltalet i *förra* fallet har ojämförligt större betydelse såsom adæquat uttryck af förhållandet, är det vordet ett allmänt vedertaget bruk att jemte sjelfva medeltalet äfven angifva det maximum och det minimum, mellan hvilka medium sväfvar. Först derigenom blir man i tillfälle att bedöma, huruvida t. ex. en utveckling i ena eller andra riktningen skett lugnt och normalt, eller företett skarpa språng fram och tillbaka.

Folkmängds-
stätheten
i Europa.

Vanligen anföres af geografer och statistici Malta — med 406 innevånare på □kilometern — såsom höjdpunkten af Europeisk folkmängdstäthet. Denna beror dock väsendtligen på tillvaron af en jämförelsevis stor stad på den lilla ön. Folkmängdstätheten der är i sjelfva verket en produkt af hela den stora Medelhafsrörelsen. Lika gerna skulle man kunna framhålla den Hamburg'ska staten (827 personer på □kilometer) eller Frankfurts område, eller Seine-departementet med 4,667 innevånare på □kilometern. Men hvarje dylik jämförelse med smärre valda områden utfaller öfver höfvan orättvist mot de stora ytvidderna; i det följande väga vi derföre allenast land mot land, provins mot provins.

*) 10 är t. ex. medeltalet såväl af 9 och 11 som af 1 och 19; i förra händelsen ger det tydligen ett bättre begrepp om verkligheten; 50 kan vara medeltalet af 2 och 98 lika väl som af 40, 61 och 49; i sistnämnda fall stå termerna hvarandra närmare och medeltalet ger bättre och sannare föreställning om sakförhållandet.

Relativa folkmängden.

Innevånare på □ kilometer.

L a n d.	Relativ folk- mängd.	Maximum.	Minimum.	A n m ä r k n i n g a r.
Belgien (1870 ^{31/12})	173	Ost-Flandern . 279	Luxemburg ... 47	England och Wales 114; Skotland 48; Irland 64.
Nederländerna (1872 ^{31/12})	112	Syd-Holland ... 223	Drenthe 40	
Storbritannien och Irland (1871 ^{1/4})	100	Middlesex ... 3,462	Sutherland 5	
Italien (1871 ^{31/12})	90	Ligurien 158	ön Sardinien ... 26	
Tyskland (1871 ^{1/12})	76	Sachsen 171	Meckl.-Strelitz 33	{ Hessen 111; Baden 97; Württemberg 98; Preussen 71; Bayern 64. Rhône-dep. 240; Seine-dep. 4,667.
Frankrike (1872 ^{31/12})	69	Nord-dep. 255	Basses Alpes . 20	
Schweiz (1870 ^{1/12})	64*)	Gèneve 329	Graubünden ... 13	{ *) Industriens verkan. — Uri 15; af dess mark uppta- ges 45 % af gletscher, klippor, vatten o. d.; men det äger största relativa kreaturstal ej allenast af samt- liga kantonerna, utan ock af 15 europeiska länder. Böhmen, Schlesien 99; Mähren 91.
Österrike-Ungern (1869 ^{31/12})	58	Nedre Österrike 100	Salzburg 21	
(Ungern)	51	Gömör 73	Marmaros 21	Fyen 69; Bornholm, Laaland, Falster 55. Azorerne 100, Madeira 145.
Danmark (1870 ^{1/2})	47	Sjælland 87	Jylland 31	
Portugal (1872 ^{1/4})	44	Minho 184	Alemtejo 14	Rumänien 37; Serbien 30.
Spanien (1870 ^{31/12})	33	Pontevédra 107	Ciudad Real ... 13	
Turkiet	29	Constantinopel 269	Donau 17	{ Akarnania- Aetolia 16
Grekland (1870)	29	Kephallenia ... 99	Arkhangel. 0,4	
Ryssland (1867)	18	Moskwä 50	Sjedletz 37	Hela Ryska riket i Europa: 14.
(Polen)	47	Varsjav 66	Uleåborg 1,2	
(Finland)	5	Nyland 15	Norrbottnen ... 0,8	Kristansand 8; Bergen 7; Hamar, Trondhjem 5.
Sverige (1872 ^{31/12})	10	Malmö 67	Tromsö 1,4	
Norge (1870 ^{31/12})	6	Kristiania 17		
Nord-Amerikas Förenta Stater (1870)	8			
deraf Ny-Englands-staterna	20	Massachusetts . 72	Maine 7	New-York 36. Georgia, N. och S. Carolina 8.
„ Mittel-	29	New-Jersey ... 42	V. Virginien... 7	
„ S. Ö.-	7	Virginia 12	Florida 1,2	Illinois 18; Kansas 2.
„ Syd-	5	Kentucky 14	Texas 1	
„ Central-	8	Ohio 26	Nebraska 0,7	
„ Stilla-Hafs-	0,7	California 1,2	Nevada 0,15	

För Europa i dess helhet kan angifvas en folkmängdstäthet af 31 personer på □ kilometer; för de öfrige världsdelen lönar det knappast mödan att angifva de ytterst osäkra talen: Asien 14, Afrika 7, Amerika 2 Australien 0,5.

Största ojemnheten inom sig förete naturligtvis de länder, der det egentliga odlingsarbetet ännu fortgår eller hvilkas provinser utvisa betydande fysiska skiljaktigheter. Ojemnhetens anledningar. Man jemföre t. ex. Belgien, Danmark, Polen, Sachsen *) med Ryssland, Sverige, Förenta Staterna. Belgiens folkrikaste provins eger ej fullt 6 gånger minimum; Sachsen föga mer än $1\frac{1}{2}$ gång, Danmark 2,8, Polen ej fullt 2 gånger minimum; — men i Ryssland deremot är det folkrikaste guvernementet 125 gånger tätare befolkadt än det folkfattigaste; i Sverige är maximum 84 gånger, i Förenta Staterna 480 gånger större än minimum. Från de jemförelsevis väl befolkade staterna utmed östra kusten afsätter sig det öfverskottet inåt såsom en ström. Vid tanken på hvad Förenta Staterna redan hunnit blifva, måste man häpnande fråga sig, hvad de skola varda, när i en framtid befolkningstätheten hunnit blifva hvad naturförmånerna antyda.

Svenska förhållanden. Sverige visar förträffligt de klimatiska inflytelsernas verkningar;

Götaland	har	25	pers. folkm. på	1	kilom.;	3,218	på	sv. 1	mil,
Svealand	"	15	"	"	"	2,486	"	"	"
Norrland	"	2,1	"	"	"	201	"	"	"

Det tätast befolkade länet									
i Götaland	är	4 $\frac{1}{2}$	gång	folkrikare	än	det glesast	befolkade,		
i Svealand	"	6 $\frac{1}{3}$	"	"	"	"	"		
i Norrland	"	10	"	"	"	"	"		

I sin helhet egde Sverige									
år 1750	en	relativ	befolkning	af	506	pers. på	sv. 1	mil	fastland.
" 1850	"	"	"	"	976	"	"	"	"
" 1870	"	"	"	"	1,169	"	"	"	"

Nedanstående tabell visar för öfrigt den nuvarande befolkningstätheten i de olika länen, jemförd med förhållandet för 50 år sedan, samt angifver på grund deraf den olika tillväxthastigheten.

*) Maximum derstädes är 207, minimum 134.

Folkmängdstätheten

i Sveriges län på hvarje svensk □ mil fastland.

L ä n.	Land och stad gemensamt.			Landsbygden ensamt 1870.
	1820.	1870.	Folkmängds- tillväxt %.	
Stockholms	1,593	2,140	34	1,923
Uppsala	1,945	2,260	16	1,909
Södermanlands	1,990	2,520	27	2,080
Östergötlands	2,029	2,990	47	2,317
Jönköpings	1,377	2,038	48	1,697
Kronobergs	1,305	2,030	55	1,782
Kalmar	1,591	2,431	53	2,111
Gotlands	1,419	2,156	52	1,742
Blekinge	3,161	4,972	57	3,882
Kristianstads	2,489	4,047	63	3,707
Malmöhus	4,472	7,710	72	6,084
Hallands	1,927	3,047	58	2,690
Göteborgs och Bohus.....	3,185	5,413	70	3,758
Elfsborgs	1,651	2,678	62	2,376
Skaraborgs	2,088	3,408	63	3,058
Värmlands	1,111	1,952	76	1,685
Örebro	1,428	2,318	62	1,947
Västmanlands	1,582	2,075	31	1,717
Kopparbergs	477	738	55	658
Gefleborgs	584	951	63	742
Västernorrlands	350	661	88	577
Jämtlands	92	173	88	155
Vesterbottens	81	178	120	164
Norrbottens	46	87	89	77
Hela riket	740	1,169	58	1,018

Det återstår nu att betrakta *folkmängdstillväxten*, sådan den framgår vid jämförelse mellan på hvarandra följande folkräkningar. Dess faktorer äro dels *naturlig* ökning d. v. s. den som uppkommer af nativitetens öfverskott öfver mortaliteten, dels *in- och utvandring* i deras förhållande till hvarandra och till den naturliga folkökningen.

Vanligaste sättet att angifva folkökningen är genom uppgift om den tidrymd, som antagligen åtgår för folkstokens *fördubbling*. Euler har meddelat tabeller för beräkning häraf; det är i det närmaste samma räknesätt som för »ränta på ränta», — folkmängden är kapitalet. Det är sålunda orätt att, såsom ofta nog sker, identifiera 1 % årlig tillväxt med fördubbling på 100 år. Några hithörande siffror må anföras:

$\frac{1}{7}$	$\frac{1}{2}$	% årlig tillväxt ger fördubbling på ungefär 139 år,
$\frac{7}{10}$	»	» » » » » » 100 »
1	»	» » » » » » 69 »
$1\frac{1}{4}$	»	» » » » » » 56 »
2	»	» » » » » » 35 »

Äldre statistici antaga gemenligen en ovanligt lång fördubblingsperiod: Graunt 280 år, Petty 360, Süßmilch 96 à 100; Malthus deremot, såsom nyss nämndes, allenast 25 års tid. Naturligtvis äro alla dessa beräkningar vanskliga; — krig, missväxter, farsoter och öfriga nationalolyckor draga esomoftast ett streck öfver beräkningarna. För Sveriges befolkning tyckes man kunna antaga en hundraårig fördubblingstid. (Jemför ofvan.)

Möjligen omsorgsfulla beräkningar gifva vid handen, att den årliga *naturliga* tillväxten för en längre följd af år ej rimligtvis kan sättas högre än till 3 %, och faktiskt har ännu ingenstades och i ingen tid den blotta naturliga ökningen nått denne gräns. *Nord-Amerikas Förenta Stater* stodo den dock ganska nära i början af sin tillvaro. Folkökningen derstädes på naturlig väg (således *utan* hänsyn till invandring) utgjorde:

1790—1800.....	årigen 2,89 %,
—1810.....	» 2,83 »
—1820.....	» 2,74 »
—1830.....	» 2,64 »
—1840.....	» 2,52 »
—1850.....	» 2,39 »
—1860.....	» 2,33 »
—1870.....	» 1,53 »;

således det egendomliga af en successiv och stadig minskning i den naturliga folkmängdstillväxten, ju större folkmängds-tätheten blir.

Såsom motstycke härtill skola vi betrakta förhållandet inom några af vår verldsdelers stater.

Preussen:

1817—28.....	årlig tillväxt	1,71 %
—40.....	»	» 1,35 »
—46.....	»	» 1,27 »
—49.....	»	» 0,45 »
—52.....	»	» 1,08 »
—55.....	»	» 0,53 »
—58.....	»	» 1,04 »
—61.....	»	» 1,47 »
—64.....	»	» 1,37 »
—68.....	»	» 0,71 »
—72.....	»	» 0,70 »

Här visar sig närmast efter det stora allmänna fredsslutet en rask utveckling, fortgående men med minskad styrka till medlet af 1840-talet, då 1846 års missväxt, följande årets hungersnöd och 1848 års revolution hämmande ingripa; sänkningen mellan 1852—55 förklaras bäst af 1853 och 54 års svaga skördar, liksom de två sista periodernas af krigen.

England. Skotland. Irland.

Årlig tillväxt i %.

1801—11	1,33	1,16	*)
—21	1,66	1,46	*)
—31	1,46	1,22	1,33
—41	1,35	1,03	0,51
—51	1,19	0,97	— 2,26
—61	1,19	0,62	— 1,15
—71	1,28	0,97	— 0,68

Summa för 70 år..... 155 % 109 % . . . — 34 % sedan 1841.

Riket i dess helhet företer på dessa 70 år en folkmängdstillväxt af 96 %. Fullkomligt exceptionellt bland de civiliserade folken står Irlands ännu, fastän i minskad grad, *fortgående folkminskning*, alstrad af nöd och utvandring och sedan 1841 uppgående till ett belopp af $2\frac{3}{4}$ millioner.

Frankrike åter ger exemplet på en folkökning så svag, att befolkningen jemförelsevis kan sägas vara till antalet *stationär*.

*) Folkräkningarna i Irland före 1821 sakna allt statistiskt värde.

1801—21.....	årlig tillväxt	0,54 %
—31.....	»	» 0,67 »
—41.....	»	» 0,50 »
—51.....	»	» 0,44 »
—56.....	»	» 0,14 »
—61.....	»	» 0,37 »
—66.....	»	» 0,36 »
—72.....	total minskning	— 1,00 » *)

Summa för 71 år: folkökning 32 %.

Revolutionsåren, liksom tidpunkterna för dyrtid och krig äro lätt igenkännliga.

Finland:

1840—45.....	årlig tillväxt	1,37 %
—50.....	»	» 1,13 »
—55.....	»	» 0,63 »
—60.....	»	» 0,68 »
—65.....	»	» 1,08 »

Summa för 25 år 27¹/₂ %;

men 1865—70 årlig minskning af 1,2 %, såsom följd af de förfärliga missväxtåren.

Danmark:

1840—55.....	årlig tillväxt	0,98 %
1860—70.....	»	» 1,10 »

Norges folkmängd var vid århundradets början hardt när stationär; årstillökningen 1801—1815 var allenast 0,02 %. Efter 1815 blir förhållandet helt annat:

1815—25.....	årlig tillväxt	1,63 %
—35.....	»	» 1,29 »
—45.....	»	» 1,06 »
—55.....	»	» 1,15 »
—65.....	»	» 1,34 »
—70.....	»	» 0,92 »

Maximum för enstaka år uppnåddes 1859 med 1,75 %. Totala tillväxten på senaste 50 åren har utgjort 92 %. Den naturliga folkökningen var i Norge i medeltal årligen

1856—60.....	1,72 %
1861—65.....	1,36 »
1866—70.....	1,26 »;

*) Oberäknadt den på grund af områdets minskning inträdda sänkningen i folkmängdsbeloppet.

skilnaden mellan dessa och ofvan anförda tal är naturligtvis väsendtligen att söka i utvandringens inflytande.

Sverige ändtligen har för den gångne delen af århundradet att uppvisa följande siffror:

1800—1810.....	årlig tillväxt	0,14 %	
—1820.....	»	»	0,85 »
—1830.....	»	»	1,14 »
—1840.....	»	»	0,85 »
—1850.....	»	»	1,06 »
—1860.....	»	»	1,05 »
—1870.....	»	»	0,76 » (missväxter. utvandring.)
men 1870—1871.....	»	»	0,86 »
och 1871—1872.....	»	»	1,10 »

I fråga om provinsiela skiljaktigheter i detta hänseende hänvisas till ofvan meddelade tabell, hvars siffror jemväl osökt gifva anledning till den erinran att naturligtvis en trakt med ringa folkmängdstäthet lättare än den starkt befolkade bygden bör kunna fördubbla sin folkmängdssiffra. Så är hos oss fallet med Norrland. Bildar man med hänsyn till folkmängdstätheten en grupp af de län, som ega mindre än 1,000 personers folkmängd på qvadratmilen, så stå samtliga de norra länen år 1870 qvar i denna grupp, liksom de gjorde 50 år förut; men i sjelfva verket har dock folkmängdstillväxten varit betydligt större der, än i öfrige delar af riket.

Jag behöfver säkerligen ej erinra, att de ofvan angifna fördubblingsperioderna eller ökningsprocenten för särskilda stater eller delar deraf ej i ringaste mån kunna uppträda med anspråk på att vara uttryck af en *lag*. Inflytelser af mångfaldigaste och oberäknelig art ingripa här ständigt och jemt, och redan nästa folkräkning kullkastar kanske hvad den föregående tyckes hafva angifvit såsom normalt.

De skilnader i befolkningstäthet och befolkningstillväxt, som sålunda konstaterats, gifva rikligt ämne till forskning och begrundande; de gifva mången god vink om bestående sociala och politiska missförhållanden och undantagsvis jemväl någon gång om hvad framtiden kan bära i sitt sköte. Men på allt detta har, strängt taget, statistikern ej att inlåta sig. Hans arbete slutar här och statsmannens tager vid.

Stad och Land.

Från den nyligen lemnade framställningen af folkmängds-tätheten öfverhufvud är steget ej långt till ett skarskådande af de agglomerationer, som vid nomadlifvets slut och samhällets första uppspirande pläga uppstå på platser, hvilkas naturliga läge angifver dem såsom blifvande medelpunkter för det nya lifvet. Blotta tillvaron af *städer* är ett bevis på ett högre utveckladt samhällslif; deras antal och storlek har derföre, måhända ej alldeles utan skäl, blifvit ansedt såsom en gradmätare för detsamma, liksom ock deras relativa talrikhet i allmänhet temligen sammanfaller med befolknings-täthetens styrka.

Motsatserna
mellan stad
och land.

Skilnaden eller kanske rättare sagdt den skarpa motsatsen mellan *stad* och *landsbygd* är i statistiskt liksom i andra hänseenden af synnerligen stor betydighet; det förra derföre att det, enligt Horns yttrande*), ej gifves en enda befolkningsstatistisk fråga, på hvilken ej svaret ljuder helt anorlunda från stadsmurarne än från öppna landet.

Städerna blifva med en viss nödvändighet i mer eller mindre mån brännpunkter för den kraftigare industriella utvecklingen och för den högre bildningen samt på denna grund jemväl för all större kunskap och magt; der koncentrera sig förnämligast och der verka starkast det mensklige samhällslifvets alla krafter. Stadsbefolkningen kommer nödvändigtvis att utöfva ett betydligt politiskt inflytande; i dess krets alstras och derifrån spridas de demokratiska åsigtarna och kritiken, i hjert motsats till den auktoritetstro, som på landsbygden har sitt säte och der vinner uttryck i ett mera konservativt åskådningssätt. Sjelfva arten af landtmannens hufvudsakliga sysselsättningar, tvingar honom in på detta föreställningssätt; han rör sig aldrig rätt obehindradt; han måste underordna sig sjelf och sina tycken under en viss allmän ordning; han kan ej efter sitt behag anordna de enklaste göromål; han är beroende af väder och vind. Han blir under sådana förhållanden samhällets företrädesvis *konservativa*

*) Bevölkerungswissenschaftliche Studien aus Belgien I: 47. Jfr Wappäus Allg. Bevölkerungs-Statistik II: 476 ff.

element, då deremot staden representerar det *rörliga* lifvet, men — märk väl! — jemväl dess större faror för trygghet, lag och ordning, i ty att den personliga ärelystnaden och ränkerna hafva lättare att i städerna verka på den okunniga massan. Forntidens och medeltidens stadsrepubliker bjuda i mängd de historiska bevisen.

Men det var egentligen om åtskildnader af annan art, jag här skulle tala. Dylika erbjuda sig ock i mängd vare sig man afser helsovård eller undervisningstillfällena, nativitet eller mortalitet, lifskraftighet eller sedlighet, för att ej tala om den yrkesskiljaktighet, som för hela denna polaritet mellan stad och land är den trognaste exponenten. Jag skall i korthet angifva några af de viktigaste dragen såsom begrundande för det uttalade omdömet om denna skilnads stora vikt i befolkningsstatistiskt hänseende.

I allmänhet förekomma *giftermål**) och *födelser* till relativt större antal i städerna än på landsbygden; men så göra ock *dödsfallen*, och detta sistnämnda i så stark proportion att åtskilliga länders hela stadsbefolkning absolute skulle minskas, derest ej inflyttningar från landsbygden återställde den rubbade jemvigten**). Den *naturliga folkmängdstillväxten* — det vill säga den som uppkommer genom nativitetsöfverskott — är, der den öfverhufvud taget finnes, alltid i städerna ej obetydligt mindre än på landsbygden***), hvilken sistnämnda sålunda äfven ur denne synpunkt visar sig vara samhällets konserverande element. Och denna landsbygds-folkmängdens hastigare naturliga tillväxt är desto viktigare

*) De egentligen bevisande fakta för alla dessa satser finnas i afdelningen om »befolkningens årliga förändringar». Redan här må dock några korta anteckningar meddelas.

	Land.		Stad.
I Sverige (1861—70) ingicks	1 giftermål på 155	1 på 137	pers. folkm.
» Frankrike	» 1 » » 134	» 1 » 122	» »
» Belgien	» 1 » » 148	» 1 » 131	» »

**) Sveriges hela stadsbefolkning skulle t. ex. 1815—55 egentligen hafva minskats med $10\frac{2}{3}\%$ på grund af dödlighetsöfverskott; — (Stockholm t. o. m. med ungefär 47 %); — men invandringen vållade i stället ett + af 57 %.

***) Denna tillväxt var exempelvis i Sverige (1861—70):

för städerna	7,72 %	men
» landsbygden	12,42 %	
i Danmark	1861—69	1870—71
för städerna	10,08	1,5 %
» landsbygden	12,02	2,3 %

enär den i väsendtlig mån beror på *äktenskapens större frukt-samhet**), *ringare dödlighet i de späda åren***) och *lägre proportion af barn, födda utom äktenskap****).

Det finnes ett land i Europa, hvars landsbygd i nära nog alla dessa hänseenden utvisar undantag från de uppställda reglerna. Detta land är konungariket Sachsen, der den högt uppdrifna industrien ej nöjt sig med att såsom annorstädes taga städerna i besittning, utan jemväl gjort sig bofast i byarne och på sjelfva den öppna bygden. Detta egendomliga förhållande gifver en vink om att det törhända snarare är arten af lefnadsyrke än bostaden i och för sig och deraf förankedda lefnadssättet, som alstrar nyssnämnda förhållanden och denna förmodan har genom noggranna undersökningar af Sachsens statistici†) blifvit ytterligare stärkt, då de uppvisat, att hvad som ofvan angifvits vara det för landsbygden normala i verkligheten också framträder inom *de Sachsiska landsbygdsområden, der åkerbruk är starkt öfver-vägan*††).

’) T. ex.	Land.	Stad.
Sverige	4,19	2,99,
Frankrike	3,28	3,16,
Belgien	4,17	3,80.

”) T. ex.	Döde under 5 års ålder i % af samtliga döde:	
	Land.	Stad.
Sverige (1861—70)	36,2	42,5,
Frankrike	28,6	35,7,
Preussen	29,5	36,0,
Danmark (1865—69)	33,1	39,4,
Norge (1851—70)	31,3	40,3.

”) T. ex.	Öakta i % af lefvande födde:	
	Land.	Stad.
Sverige (1861—70)	7,5	23,5,
Frankrike (1861—66)	4,4 (Seine-dep. 26,3)	11,5 (öfriga städer),
Danmark (1865—69)	9,9	15,4,
Belgien	5,9	14,5,
Norge (1851—70)	8,2	9,6.

†) Särskildt Engel.

††) Vi ega väl i Sveriges bygder intet, som ens i aflägsnaste mån kan jemföras med Sachsens industriella utveckling, men en trakt gifves det dock i vårt land, der — i förhållande till våra lefnadsvanor och föreställningssätt — industrien starkt trängt sig fram på andra näringars bekostnad; — det är området för väfnadsslöjden i Vestergötland: Kinds och Marks härad. En närmare undersökning af befolkningsförhållandena derstädes gifver verkli-

Jag återgår till antydandet af de karakteristiska skilnaderna mellan stad och land i befolkningsstatistiskt hänseende och nämner då vidare såsom landsbygdens förmåner: *en högre proportion af mankön bland de födde, gynnsammare åldersförhållanden vid giftermålen och jemnare numerisk fördelning mellan könen* inom den stående befolkningen. Läggas ytterligare härtill dels en *större lifskraftighet* å landsbygden*), dels en *gynnsammare fördelning* dersammastädes af de olika åldersgrupperna med hänsyn såväl till produktionskraft som försvarsstyrka**), så torde ej behöfvas flere eller utförligare antydningar för att motivera den synnerliga vigt, man i rent statistiskt hänseende tillskrifvit skilnaden mellan land och stad.

Jag öfvergår derföre nu till meddelandet af några data om befolkningens faktiska fördelning ur denne synpunkt i särskilda länder. Men *den* anmärkningen torde jag få förutskicka att det verkligen understundom är kinkigt nog att fullt säkert och på likformigt sätt fixera stadsbegreppet. Der staden — såsom t. ex. i Preussen eller hos oss — är

Svårigheten
att bestämma
stadsbegreppet.

vid handen, att åtminstone en och annan af de olägenheter, som pläga vidlåda de stora industriella bygderna, der tyckes vara på väg att inrota sig. Så är t. ex. antalet utom äktenskap födda barn derstädes bortåt 7 % af samtliga lefvande födde, medan det i länets öfriga härad ej fullt når $5\frac{1}{2}$ %, och i samband tvifvelsutan med detta faktum är jemväl dödligheten derstädes något högre än i öfrige delar af länet. Deremot kunde, åtminstone ej af senaste årtiondes siffror, beräknas hvarken den högre nativitet eller den större äktenskapsfrekvens, som eljest pläga följa industrien åt.

*) T. ex. *Nederländerna*:

30,31 års medellifslängd i stad,
38,12 " " " på landet.

Sverige (1861—70):

»medelålder vid döden» för män: land 31,7 år; qvinnor: land 35,9,
" " " " stad 23,8 år; " stad 29,2.

**) Iakttagelserna om landsbygdens vigt med hänsyn till försvaret ega anor från den klassiska forntiden. Cato (de re rustica) yttrar: »fortissimi viri et milites strenuissimi ex agricolis gignuntur». — Sully (som — i förbigående sagdt — framlade första förslaget till ett ordnadt statistiskt embetsverk) förutsade för Frankrike en minskning af befolkningens krigsduglighet såsom följd af industriens intag. Süßmilch resonnerar på samma sätt: »I nödfall kan ur hvarje bondes hus en man ställas till fäderneslandets tjänst utan att derföre åkerbruket ligger nere. Svårigen låter sig detsamma göra ur ett hem, der väfnad utgör sysselsättningen. Fabrikerna äro en maskin med många i hvarandra gripande hjul, dem det ej är godt att rubba. Och landtbruket lemnar ej allenast flere, utan och bättre, kraftigare soldater, — hårdade mot väder, vind och ansträngningar långt mer än den, som vant sig vid väfstolen inne i varma stugan».

ett politiskt begrepp, möter naturligtvis ingen svårighet; lik-
som ej heller praktiska svårigheter — men väl bryderi vid
jmförelsen med andra länder — möta då, såsom t. ex.
i Frankrike, hvarje agglomeration af öfver 2,000 personers
folkmängd vid folkräkningarna betraktas såsom stad. Samma
norm har ock vid den Statistiska Kongressen föreslagits till
internationellt antagande. Antalet af Sveriges städer skulle
genom en dylik åtgärd nedgå från 90 till 48. Det är onek-
ligen egendomligt att se orter sådana som t. ex. Motala, Ron-
neby och Trollhättan vara i afsaknad af rättigheter, som
egas af Trosa och Sigtuna, Skanör och Falsterbo. Vårt land
har ingen brist på »rotten boroughs». Men enhvar, som sett
utlandets stora städer, kan intyga, att man ingalunda har
lätt att säga, *hvar* staden slutar och landet tager vid, och i
England t. ex. te sig icke obetydande skiljaktigheter allt ef-
ter som under stadsbegreppet hänföres allenast »the city»,
eller denna tillsammans med de förstäder, som stå under
samma municipala förvaltning, eller det politiska valdistrik-
tet »the parliamentary borough». För sjelfva jettestaden —
London — belöper sig enligt 1871 års folkräkning maximum
af de sålunda uppkommande differenserna till den lilla nätta
summan af ungefär 875,000 personer, i ty att London såsom
sammanfattning af *polisdistrikt* räknade 3,883,092, men såsom
sammanfattning af *politiskt berättigade kretsar* allenast 3,008,101
innevånare; — och emellan dessa båda ytterligheter angäfvos
ytterligare tre skiljaktiga folkmängdssiffror allt efter som
man afsåg skolväsendet, kommunalförvaltningen eller civil-
ståndsregistrationen. Jemväl i fråga om de Italienska s. k.
stadskommunerna möta stora svårigheter och oregelbunden-
heter; en del af dem innefatta områden af flere qvadratismils
vidd och å andra sidan räknas bland landtkommunernas an-
tal ett betydligt antal »borgate», med ända till flere tusen
innevånare.

Vi kunna under sådant förhållande knappast annat göra
än taga siffrorna, sådana de bjudas oss; förvissade som vi
för öfrigt äro att de tal, med hvilka vi röra oss, genom
sin betydande storlek skola förebygga allt för vilseledande
misstag.

Numeriska för-
hållandet mel-
lan lands- och
stadsbefolk-
ning.

I hela Europa öfverhufvud beräknas stadsbefolkningen
uppgå till något mer än $\frac{1}{4}$ af det hela; — noga räk-
nadt till 26,6 %. Och från alla håll talas om ett rasht
ökande af densamma, synnerligen i de trakter, der det in-

dustriela lifvet är stadt i blomstring. Sambandet mellan dessa båda fakta låter svårligen förneka sig.

Mellan de olika staterna te sig betydande skiljaktigheter. Två länder stå högst på skalan, hvardera med *mer än hälften* af befolkningen bofast i stad: Storbritannien*), samt idens främsta industriland, samt Italien**), der antikens traditioner om stadslifvets vigt och värde ännu tyckas hålla sig uppe. I öfrigt må meddelas följande uppgifter om stadsbefolkningens relativa betydhet:

Spanien.....	45	%	
Nederländerna	43	»	(1865: 31 % i kommuner med mer än 10,000 innevånare.)
Sachsen (1871)	40	»	
Bayern	35	»	(1867: 22 % i städer med mer än 500 familjer.)
Preussen (1871).....	32,4	»	
Frankrike (1866).....	30,5	»	
Belgien (1860)	26,6	»	(1866 bortkastades skillnaden mellan land och stad; 37 % i kommuner af öfver 5,000 inv.
Danmark (1870)	23,4	»	
Norge (1870)	17	»	
Sverige (1870)	12,95	»	
Egentl. Ryssland (1863) nära	10	»	
» Ungern	8,8	»	
Ungerska monarkien	7,8	»	
Finland (1865)	6,68	»	

Sistnämnda siffra är för närvarande den lägsta antecknade i Europa. Det blefve för vidlyftigt att för alla dessa länder anföra de siffror, som beteckna städernas utvecklingsgång, för vårt eget land meddela vi dem, med anmärkning. att dylika tal kunna uppvisas från de öfriga staterna.

Sveriges stadsbefolkning utgjorde år

1805 (äldsta uppgiften!)	9,61	% af hela rikets;
1810.....	9,37	»
1820.....	9,82	»
1830.....	9,73	»
1840.....	9,67	»

Svenska
förhållanden.

*) England med Wales (1871)..... 56,8 %,

Skotland (1871)..... 57,1 »

men Irland allenast 22,5 »

**) Enligt 1871 års folkräkning bodde öfver 53 % af folkmängden i »centri» af öfver 1,000 innevånare; men hela beloppet af den s. k. »popolazione agglomerata» steg till nära $3\frac{3}{4}$ af det hela. Störst är sammanhopandet i södra Italien och på öarne, minst i landets mellersta delar; i de förra räknades allenast $10\frac{1}{4}$ %, i de senare $51\frac{1}{3}$ %, till »popolazione sparsa».

1850.....	10,09 % af hela rikets;
1855.....	10,43 » »
1860.....	11,26 » »
1865.....	12,13 » »
1870.....	12,95 » »

Intill år 1840 ser man ett vacklande af och an eller åtminstone intet skarpt utpregladt framåt. Vändpunkten sammanfaller, märkligt nog, med utfärdandet af de friare näringsförfattningarna.

Följande tabell visar städernas andel i hvarterdera länets folkmängd vid de redan en gång förut använda tvenne tidpunkterna 1820 och 1870, samt stadsbefolkningens procentiska tillväxt under denna tidrymd.

Stadsbefolkningen i Sveriges län

utgjorde i % af hela länsbefolkningen:

L ä n.	1820.	1870.	Totala folkmängdstillväxten i städerna i % 1820—1870.	Anmärkingar.
Stockholms	4,4	5,0	50	
Uppsala	7,1	13,2	136	
Södermanlands	7,7	9,8	72	
Östergötlands	9,6	14,4	120	
Jönköpings	4,4	8,0	172	
Kronobergs	1,6	2,4	146	
Kalmar	5,8	8,7	132	
Gotlands	10,6	11,2	64	
Blekinge	20,3	18,7	47	
Kristianstads	3,9	*) 5,1	*) 112	*) En mindre del af ökningen är att tillskrifva öfverflyttningen (1868) från landsbygden till Kristianstad af en del hemman i Nosaby socken.
Malmöhus	11,5	19,4	201	
Hallands	6,3	9,0	125	
Göteborgs och Bohus	17,3	**) 28,3	**) 183	**) En icke obetydlig andel i denna höga siffra eger öfverflyttningen år 1868 af Karl Johans församling (Majorna) från landsbygden till Göteborgs stad.
Elfsborgs	4,3	4,6	73	
Skaraborgs	3,9	5,8	143	
Vernlands	3,2	4,4	140	
Örebro	5,4	7,9	142	
Vestmanlands	9,8	13,0	76	
Kopparbergs	4,4	4,5	45	
Gefleborgs	11,0	14,7	116	
Vesternorrlands	5,3	7,5	185	
Jemtlands	0,9	2,4	449	
Vesterbottens	3,1	3,4	163	
Norrbottnens	5,1	6,1	133	
Hela riket	9,82	12,95	107	

Sex län stå således i detta hänseende qvar på ungefär samma punkt som för 50 år sedan; ett (Blekinge) har gått bakut; i ett (Göteborgs) ega städerna numera 11 % högre andel i länsfolkmängden; i ett annat (Malmö) ungefär 8, i Uppsala län öfver 6, i Östergötland nära 5 samt i Jönköpings och Gefleborgs vid pass 4 % högre andel nu, än år 1820.

Fråga vi nu, huruvida denna faktiska fördelning af stads- och landsbygds-befolkning i vårt land är ett godt eller ett ondt, så tror jag föga, vi kunna tveka om svaret. För egen del svarar jag åtminstone obetingadt, att Norden i allmänhet och Sverige särskildt eger en synnerligen gynnsam ställning i nyssnämnda hänseende: en stadsbefolkning tillräckligt stark att med kraft kunna uppträda såsom idéernas budbärare och dock ej större än att ännu för säkerligen ganska lång tid utrymme skall förefinnas för den allt mer fordrande industriens naturliga och ohämmade utveckling. Här behöfva vi ej — ens för den aflägsnaste framtid, förmodar jag, — befara en samhällskroppens gestaltning så abnorm som t. ex. Englands, och i samband dermed ej heller de praktiska olägenheterna deraf. Sålunda ej heller att tro och lofven offras för »King Cotton»s välmåga, och ej heller att, under undfallenhet för de mäktige, men öfvermod mot de svage, landet — allt för de öfvervåldigande handels- och industri-intressenas skull — förspiller den sista lilla resten af politiskt inflytande och frivilligt stiger ned från sin under andra förhållanden själfskrifne medlare- och herskareplats bland folken. Ej heller behöfva vi befara, att hufvudstaden — såsom t. ex. ofta nog i Frankrike — träder fram med anspråk att få sina hugskott erkända såsom hela landets åsigt, eller att densamma genom sina osunda lifselements hejdlösa verksamhet bringar hela samhällskroppen i fara. Proletariatet, Striken och Internationale — åtminstone i den förfärande gestalt, de iklädt sig i kontinentens stora städer — skola blifva oss främmande, och *den* lyckan torde ej böra aktas ringa, äfven om den kräfver offret af en något minskad industriell verksamhet.

Jag har redan nämnt, att den betydligt ringare naturliga tillväxten inom stadssamhällena rikligen ersättes af invandringen dit från landsbygden, så att folkökningen i de förra dock i det stora hela blir betydligt starkare än på landet.

Särskildt är det de *stora* städerna, hufvudstäderna och industriens medelpunkter, som allestädes visa sig vara i besittning af en dylik dragningskraft, och det är i väsendtlig mån *deras* — delvis *onaturligt* stora — tillväxt, som är bestämmande för höjden af stadsbefolkningstillväxten i dess helhet. Flyttningslusten dit är något sjukligt, framkalladt liksom emigrationen snarare af en allmän, oklar känsla af missnöje och orolig längtan efter förändring, än af verkligt betryck i dittills varande förhållanden. Det behöfver ej erinras, hvilken rol jernvägarne och hela nätet af våra dagars lättade samfärdsmedel äro kallade att spela i denna rörelse.

Nu några exempel på den *totala* tillväxtens olika hastighet för stad och land:

Land	Stad	Land
Danmark (1867-71)	landbruket 1,28 %	
Österrike (1867-71)	landbruket 1,28 %	
Frankrike (1867-71)	landbruket 1,28 %	
Belgien (1867-71)	landbruket 1,28 %	
Italien (1867-71)	landbruket 1,28 %	
Spanien (1867-71)	landbruket 1,28 %	
Portugal (1867-71)	landbruket 1,28 %	
Grækenland (1867-71)	landbruket 1,28 %	
Turkey (1867-71)	landbruket 1,28 %	
Russland (1867-71)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1867-71)	landbruket 1,28 %	
Norge (1867-71)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1871-75)	landbruket 1,28 %	
Norge (1871-75)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1875-79)	landbruket 1,28 %	
Norge (1875-79)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1879-83)	landbruket 1,28 %	
Norge (1879-83)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1883-87)	landbruket 1,28 %	
Norge (1883-87)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1887-91)	landbruket 1,28 %	
Norge (1887-91)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1891-95)	landbruket 1,28 %	
Norge (1891-95)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1895-99)	landbruket 1,28 %	
Norge (1895-99)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1899-03)	landbruket 1,28 %	
Norge (1899-03)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1903-07)	landbruket 1,28 %	
Norge (1903-07)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1907-11)	landbruket 1,28 %	
Norge (1907-11)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1911-15)	landbruket 1,28 %	
Norge (1911-15)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1915-19)	landbruket 1,28 %	
Norge (1915-19)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1919-23)	landbruket 1,28 %	
Norge (1919-23)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1923-27)	landbruket 1,28 %	
Norge (1923-27)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1927-31)	landbruket 1,28 %	
Norge (1927-31)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1931-35)	landbruket 1,28 %	
Norge (1931-35)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1935-39)	landbruket 1,28 %	
Norge (1935-39)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1939-43)	landbruket 1,28 %	
Norge (1939-43)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1943-47)	landbruket 1,28 %	
Norge (1943-47)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1947-51)	landbruket 1,28 %	
Norge (1947-51)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1951-55)	landbruket 1,28 %	
Norge (1951-55)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1955-59)	landbruket 1,28 %	
Norge (1955-59)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1959-63)	landbruket 1,28 %	
Norge (1959-63)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1963-67)	landbruket 1,28 %	
Norge (1963-67)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1967-71)	landbruket 1,28 %	
Norge (1967-71)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1971-75)	landbruket 1,28 %	
Norge (1971-75)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1975-79)	landbruket 1,28 %	
Norge (1975-79)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1979-83)	landbruket 1,28 %	
Norge (1979-83)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1983-87)	landbruket 1,28 %	
Norge (1983-87)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1987-91)	landbruket 1,28 %	
Norge (1987-91)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1991-95)	landbruket 1,28 %	
Norge (1991-95)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1995-99)	landbruket 1,28 %	
Norge (1995-99)	landbruket 1,28 %	
Sverige (1999-03)	landbruket 1,28 %	
Norge (1999-03)	landbruket 1,28 %	
Sverige (2003-07)	landbruket 1,28 %	
Norge (2003-07)	landbruket 1,28 %	
Sverige (2007-11)	landbruket 1,28 %	
Norge (2007-11)	landbruket 1,28 %	
Sverige (2011-15)	landbruket 1,28 %	
Norge (2011-15)	landbruket 1,28 %	
Sverige (2015-19)	landbruket 1,28 %	
Norge (2015-19)	landbruket 1,28 %	
Sverige (2019-23)	landbruket 1,28 %	
Norge (2019-23)	landbruket 1,28 %	
Sverige (2023-27)	landbruket 1,28 %	
Norge (2023-27)	landbruket 1,28 %	
Sverige (2027-31)	landbruket 1,28 %	
Norge (2027-31)	landbruket 1,28 %	
Sverige (2031-35)	landbruket 1,28 %	
Norge (2031-35)	landbruket 1,28 %	
Sverige (2035-39)	landbruket 1,28 %	
Norge (2035-39)		

<i>Preussen</i> (1867—71): landsbygd.....	1,02 %
städer	6,22 »
Berlin ensamt	17,66 »

I England tillväxte 1841—51 de stora städerna (öfver 50,000 innevånare) med 23,4 %, men de smärre (20—30,000) med allenast 20,3 %; på senaste årtiondet (1861—71) har ökningen varit: för landsbygden 7,32 %,
 » städerna 18,02 »

I *Skotland* tillväxte 1861—71

de stora städerna	med 21,04 »
småstäderna	» 7,53 »
landsbygden	» 1,32 »

1851—56 tillväxte *Frankrikes* större städer (med öfver 40,000 innevånare) med 16,58 %, men de mindre städerna blott med 4,05 %; 1872 års folkräkning visade allenast för 14 departement en ökning af folkmängdssiffran och dessa voro nära nog uteslutande sådana, der industrien egde sina stora centra, såsom t. ex. Seine-departementet och Nord-departementet; det förra tog bortåt 30, det senare öfver 24 % af totala tillväxten. Städernas samfälda folkmängd hade från 1866 ökats med ej fullt 2 % och nära 98 % af denna tillökning hade kommit de stora städerna till godo. Landsbygden visade en *minskning* af $1\frac{3}{4}$ %.

Folkmängdstillväxten utgjorde för

	de stora städerna:	för de små:	för landsbygden:
i <i>Nederländerna</i> (1849—59)	9,6 %	6,9 %	7,5 %
i <i>Sachsen</i> (1867—71)	14,6 »	5,8 »	3,6 »
i <i>Bayern</i> (1840—67)	33,7 »	19,11 »	4,3 »

Finlands stadsbefolkning tillväxte 1840—65 öfverhufvud taget med $1\frac{1}{2}$ % om året, således med ungefär $\frac{1}{2}$ % mer än hela landets folkmängd. Totala tillväxten under nyssnämnda fjerdedels århundrade var på landsbygden 26,4, men i städerna 45,4 % och att hvarken stadsbefolkningens tillväxt varit i Finland så stark som annorstädes, ej heller dess proportionele andel af den stående befolkningen så betydlig, förklaras lätt af *Finlands* ännu ringa industriela utveckling. Betecknande är i öfrigt det draget att, då under sagde tid *hufvudstaden* tillväxte med öfverhufvud 2 % om året, var årliga folkökningen i *fabriksorten* Tammerfors i medeltal 8 %.

<i>Danmark</i> (1850—70):	landsbygd	22,4 %,
	städer	43,7 »
	Kjöbenhavn särskildt	37,5 »

<i>Norge:</i>	1846—55	1856—65	1866—70
landsbygd.....	10,5 %,	11,6 %,	årligen 0,22 %,
städer	24,1 »	31 »	» 1,69 »
Kristiania	»	»	» 3 »

<i>Sverige:</i>	1851—60	1861—70
landsbygd	9,3 %,	5,9 %,
städer	16,6 »	24 »

Beräkningar med hänsyn till våra städers olika storlek visa, att under senast anförda 10 år ökningen varit i

1 stad med öfver	100,000 innev.	21 %,
1 » » mellan	50—100,000 »	52 » *)
2 städer » »	20—50,000 »	27 »
5 » » »	10—20,000 »	25 »
17 » » »	5—10,000 »	23 »
50 » » »	1—5,000 »	17 »
14 » » under	1,000 »	$8\frac{1}{2}$ »;

således med undantag allenast för rikets båda största städer en regelbundet aftagande skala.

*) Jemför anmärkningen **) å tab. sid. 44. Karl Johans församling räknade vid sin förening med staden 11,811 personers folkmängd; fästes afseende vid detta förhållande, blir ökningen för Göteborg föga öfver 20 %.

Proportionen mellan könen.

Frågan härom är en af de första vid en folkräkning och endast undantagsvis (såsom t. ex. vid de s. k. revisionerna i Ryssland, om hvilka ofvan ett kort meddelande gjordes) kan numera ett lands folkräkningsoperat ej lemna exakt svar härom.

Könens
numeriska
jemnvigt.

Numerisk jemnvigt könen emellan torde väl få anses vara det naturenligaste. Hela vår civilisation hvilar ju väsendtligen på *familjen* såsom sedlig grundval. Så kunde ej vara förhållandet, derest ej något så när antalet män och qvinnor vägde jemnt, och *det* förhållande måste anses gynnsammast, då i ett land denna jemvigt förefinnes, särskildt vid de för familjebandens knytande viktigaste åldersperioderna.

Granskningen af förhållandet inom särskilda stater ådagalägger nu visserligen åtskilliga skiljaktigheter, men också ovedersägligen tillvaron af en »Göttliche Ordnung» för att tala med den gamle Süsmilch. Monogamien hvilar ej ensamt på sedlig grund; naturen sjelf hänvisar till densamma såsom det normala. Beräkningar verkställda på grund af en samlad folkmängd af 80 millioner visa, att mankönet, talrikare såsom det varit bland de födde, förmår bibehålla sin relativa öfverlägsenhet under barnaåren och den tidigaste ungdomen; men år efter annat minskas den numeriska skillnaden könen emellan och jemvigt dem emellan — eller nära nog så — uppnås just vid tidpunkten för bådaderas mognad. Derefter gör sig i regeln — och med starkare undantag allenast för den årsföljd, då qvinnan såsom sådan är utsatt för exceptionela faror — qvinnokönets numeriska öfverlägsenhet allt starkare gällande, ju längre lifvet framskrider. Sistnämnda förhållande betingas naturligtvis af männens i allmänhet mera ansträngande och delvis lifsfarliga sysselsättningar; (sjöfart, fiske, bergsbruk ock dylikt, hvartill ock torde kunna läggas krigen, samt för vissa länder och tider utvandringen, hvilken företrädesvis drabbar bland männen.)

Nedanstående siffror innehålla den faktiska bevisningen för det ofvan sagda, och äro för jemförelses skull sida vid

sida med de allmänna siffrorna fogade hithörande uppgifter från Sverige enligt 1870 års folkräkning.

					I Sverige.
I åldern	0—5 år	funnos mot 100	mankön	98,03 qv.;	97,6,
"	5—10 "	"	"	97,66 "	99,1,
"	10—15 "	"	"	97,05 "	99,0,
"	15—20 "	"	"	99,84 "	99,7,
"	20—25 "	"	"	106,85 "	104,9,
"	25—30 "	"	"	104,23 "	109,6,
"	30—40 "	"	"	102,46 "	109,5,
"	40—50 "	"	"	101,7 "	109,7,
"	50—60 "	"	"	106,8 "	115,4,
"	60—70 "	"	"	117,34 "	126,5,
"	70—80 "	"	"	117,08 "	142,6,
"	80—90 "	"	"	134,46 "	185,3,
"	öfver 90 "	"	"	155,2 "	288,3.

Den numeriska jemnvigtens inträde just vid den tidpunkt, då den enligt naturens ordning borde vara mest af nöden, är ett bevis på tillvaron af eviga och förnuftiga lagar; ett annat kan hemtas från naturens ögonskenliga sträfvan att, när och hvar en våldsamare rubbning af den rätta proportionen egt rum, så småningom liksom återföra förhållandet inom ej alltför onaturliga gränser. Detta i det tysta fortgående kompensationsarbete visar sig i synnerhet efter krigsperioder. Sverige med sin mer än 120-åriga befolkningsstatistik kan i detta hänseende lemna en ypperlig bevisning; Frankrike likaså för hela detta århundrade, och lär väl sistnämnda rike jemte Tysklands stater för närmaste framtiden komma att lemna synnerligen viktiga data i detta hänseende.

År 1750 räknades i det egentliga *Sverige* 1,124 kvinnor mot 1,000 män, — ett missförhållande större än eljest någonstades eller någonsin blifvit iakttaget. Landets dåvarande befolkning egde ett qvinligt + af omkring 100,000 personer och mot 1 enkling räknades 6 enkor*). Vår befolkningsstatistik grundläggare, Vargentin, framställde redan år 1755**) den förklaringen att Carl XII:s krig härtill vore vållande, och man beräknade sedermera att under antagande af samma utveck-

*) Proportionen mellan enklingar och enkor är eljest vanligen 1:2.

**) Vct.-Akad. Handl. p. 9.

lingsgång för den förflutna mellanliggande tiden, som visat sig sedan iakttagelserna börjat, borde förhållandet vid Carl XII:s död hafva varit 1,250 kvinnor mot 1,000 män! Proportionen mellan könen har sedan i Sverige befunnits vara:

år 1760.....	1,120	kvinnor mot 1,000 män.
» 1770.....	1,097	» »
» 1780.....	1,081	» »
» 1790*).....	1,090	» »
» 1800.....	1,084	» »
» 1810*).....	1,097	» »
» 1820.....	1,085	» »
» 1830.....	1,076	» »
» 1840.....	1,070	» »
» 1850.....	1,064	» »
» 1860.....	1,059	» »
» 1870**).....	1,067	» »

Finland, som år 1750 räknade 1,091 kvinnor mot 1,000 män, hade intill år 1800 sett detta förhållande steg för steg bringas ned till 1,054:1,000; krigen och öfriga landsolyckor under närmast följande årtionde torde få bära skulden att proportionen vid 1810 års räkning åter framträdde betydligt försämrad, såsom 1,084:1,000. Sedan dess hafva under efter hvarandra följande femårsskeden minskningar i missförhållandet inträdt på sätt följande talserie utvisar: 1,079, 1,076, 1,072, 1,067, 1,065, 1,064, 1,060, 1,056, 1,062, 1,057, 1,051.

Frankrikes första folkräkning efter de stora Napoleonska krigens slut utvisade 1,059 kvinnor mot 1,000 män; år 1836 hade kvinnornas öfvertalighet nedgått till 1,037, år 1859 till 1,010 och år 1861 ända till 1,001, så att nära nog fullkomlig numerisk jemvigt då var uppnådd. Men 1872 års folkräkning gaf åter proportionen 1,008:1,000; här har kriget inträdt såsom störande element.

Ett annat exempel derpå gifver

Tyskland, som 1864 egde 1,018 kvinnor,

men 1867 » 1,026 »

och 1871 » 1,037 » mot 1,000 män;

och särskildt *Preussen*, som omedelbart efter de stora krigens slut (1816) räknade 1,016 kvinnor mot 1,000 män. Så småningom nedgick under de följande fredsåren proportionen

*) Efter krig.

**) Efter stark utvandring.

ända till 1,001:1,000 år 1849; men år 1867 visade sig åter
 proportionen 1,019 qvinnor mot 1,000 män
 och 1871 1,028 " " 1,000 ».

För hela Europa med undantag af Turkiet har jag på
 grund af senaste, allenast några år gamla folkräkningsma-
 terial och vid en samlad folkmängd af öfver 274 millioner
 beräknat proportionen 1,000 män mot 1,024 qvinnor. För
 de särskilda länderna visa sig följande vexlingar:

Proportionen mellan könen

i den stående befolkningen.

L a n d.	Mot 1,000 mankön svara qvinkön.	A n m ä r k n i n g a r.
Sverige	1,067	{1,040 år 1855; Bergens stift 1,064, Trond- hjems 1,047 (år 1865). 1,017 år 1860; 1,033 år 1850; Island (1869) 1,108. 1,038 år 1859.
Norge.....	1,036	
Danmark	1,026	
Nederländerna	1,029	
Preussen	1,028	{1,009 år 1857. i de norra delarne ända till 1,079; i de södra 929—979 år 1857.
Tyska riket	1,037	
Schweiz	1,046	
Österrike-Ungern	1,020	
Cisleithanska Österrike	1,041	{med vederbörligt afseende fäst vid antalet tillfälligt frånvarande soldater och sjömän: 1,053 år 1851; 1,057 år 1861.
Ungern	1,002	
Hela Engelska monarkien	1,046	
England-Wales	1,060	
Skotland	1,096	{utan d:o d:o.
Irland	1,051	
Egentliga Ryssland	1,025	
Polen	1,064	
Finland	1,051	{För Portugal angifver Hausner 1,009, men 1864 års folkräkning 1,088:
Frankrike	1,008	
Spanien	1,018	
Belgien	999	
Italien	998	{I provinsen Grosseto (Toscana) t. o. m endast 739:
Rumänien	944	
Serbien	941	
Grekland	933	

Såsom exempel slutligen, huru dessa förhållanden gestalta sig i ett kolonialland, må anföras följande data från Nord-Amerikas Förenta Stater.

År 1820	funnos der	968	qvinnor	mot	1,000	män;
1830	»	970	»	»	»	»
1840	»	964	»	»	»	»
1850	»	959	»	»	»	»
1860	»	947	»	»	»	»
1870	»	978	»	»	»	»

således i allmänhet en ständigt ökad manlig öfvervigt under emigrationens inflytande, med väsendtligt undantag allenast för senaste decennium, då inbördeskriget vållat afbräck i detta tillflöde och jemväl på annat sätt störande ingripit.

Qvinlig öfvervigt i Norden.

Den delvis betydande qvinliga öfvervigten i en del nordliga länder har man velat sätta i samband med dervarande befolkningars vådligare yrken (sjöfart, fiske, bergsbruk, o. s. v.). Siffrorna från Norge (1,036 — Tromsö stift särskildt 1,010 —) tyckas ej rätt väl låna sig åt denna bevisföring och i fråga om Skotland (1,096) erinras, att den höga siffran tillkommit genom uteslutning af hela den vid folkräkningen frånvarande stora massan sjömän, soldater och dylikt. Ej heller lemnar en noggrannare undersökning af de provinsiela skiljaktigheterna i detta hänseende inom vårt eget land något afgjort stöd för nyssnämnda gissning. Visserligen står Gotland högt på skalan med 1,093 qvinnor mot 1,000 män, Göteborgs och Bohuslän med 1,073 och Halland med 1,068; men Jönköpings län har 1,085, Vestmanlands 1,081, Kopparbergs 1,086 och Uppsala 1,102 och i sistnämnda län kunna dock ej gerna de nämnda orsakerna på det hela taget verka så synnerligen starkt.

Mänkönets öfvervigt i Södern.

Å andra sidan har den lokala utbredningen af manlig öfvervigt, hufvudsakligen inskränkt till södra Europa eller i allmänhet till folk af romanisk härkomst framkallat gissningar rörande möjligheten af rasskilnads eller klimats inverknings. Spanien visar dock härutinnan ingen öfverensstämmelse, och än mindre Portugal, derest öfverhufvud nägon vigt får tillerkännas dess uppgifna siffra från år 1864. Man har vidare fäst sig vid dessa länders egenskap af katolska och talat om det inflytande, som presters och munkars stora antal och makliga lif kan utöfva. Sannolikast af allt torde väl företeelsen kunna hänföras till det »dolce far niente»,

som söderns rikare natur möjliggör, samt motsatsen mellan detta och de ansträngningar, under hvilka nordens befolkning får kämpa för sin tillvaro.

Jag har redan haft tillfälle att i förbigående omnämna, huruledes landsbygden framför städerna eger förmånen af ett gynnsammare, d. v. s. jemnare numeriskt förhållande könen emellan. Senaste folkräkning hos oss visade mot 1,000 man 1,047 kvinnor å landet, men 1,211 i städerna; i Finland var (1865) förhållandet följande:

Förhållandet
mellan stadt
och land.

i stad..... 1,093 kvinnor mot 1,000 män,
på landet 1,048 " " " " .

Vid detta århundrades folkräkningar i Sverige har mankönet regelbundet ingått med ej obetydligt högre % (öfverhufvud 2%) i landsbygdens folkmängd än i städernas; växlingarna härutinnan hafva varit från minst 1,7 % (år 1815) till högst 3,6 % (år 1870). Rättast sammanställes väl detta förhållande dels med landsbygdens högre proportion af födde man, dels med den öfvervägande kvinnliga inflyttningen till städerna samt dervarande manliga befolknings högre dödlighet.

En del städer framstå i sjelfva verket med ytterligt abnormala förhållanden i endera riktningen; — så t. ex. en del Italienska och Ryska städer med en vidunderlig öfvervig för mankönet*), sannolikt beroende på hopad garnison samt massor af skolungdom, tjänstemän och prester; under det å andra sidan en del hufvudstäder och större sjöstäder förete en kolossal det kvinnliga könets öfvervig**).

*) Mot 1,000 män funnos i Roma	806 kvinnor (år 1871),
" " Moskwá	621 " (" 1840),
" " Petersburg	720 " (" 1864),
" " " "	768 " (" 1869).

**) Mot 1,000 män svarade i Amsterdam (1859)	1,186 kvinnor,
" " Rotterdam (")	1,202 "
" " Haag (")	1,204 "
" " London (1871)	1,137 "
" " Stockholm (1870)	1,252 "
" " Göteborg (")	1,193 " .

Mellan Sveriges olika bygder te sig ej oväsentliga skilligheter med hänsyn till proportionen mellan könen. Förhållandet är i det hela sådant, att mankönet utgör ungefär 48% af folkmängden och i hela den utveckling, hvars spår tecknas af de regelbundet återkommande folkräkningarna, finner man utan svårighet, hurusom riktningen afgjordt går mot numerisk jemvigt såsom mål*). Vid 1810 års folkräkning egde allenast 8 län nyssnämnda % af manlig folkmängd; Malmöhus län stod främst med 49,4 %, dernäst Göteborgs och Bohus (48,9), Kristianstads (48,6), Vesterbottens (48,3) samt Jemtlands, Blekinge, Elfsborgs och Vermlands hvarterdera med 48,2 %. Så småningom hafva, ett efter annat, de öfriga länen uppnått denna proportion**), med undantag allenast för Uppsala län, som ännu står *under* strecket, hvarjemte bör anmärkas, att under allra senaste åren Gotlands län gått dit tillbaka. Malmöhus har från och med år 1860 måst lemna främsta platsen åt Jemtlands, hvilket efter 1865 regelbundet företer det hos oss exceptionela förhållandet af ett *manligt plus*, så att t. ex. det egentliga Jemtlands landsbygd räknar 502 och Herjeådalen t. o. m. 507 män på hvarje 1,000 innev.***). Möjligtvis är sistnämnda förhållande beroende af någon rasegendomlighet, hvilken äfven i den ovanligt höga manliga nativiteten och den exceptionelt ringa barnadödligheten finner sitt uttryck.

Förhållandet inom de tre nordiska ländernas olika delar utvisas närmare af följande tabell.

*) Jemför Statistisk Tidskrift 1871, h. 31, p. 252.

**) De, som senast nått gränsen voro: Vesternorrlands år 1850, Gefleborgs » 1860, samt Vestmanlands } » 1867. Kopparbergs }

***) Närmast i ordningen att inträda på samma område af manlig öfvervigt synas stå Norrbottens län med 49,5 % män år 1872,
Vesterbottens » » 49,4 » »
Malmöhus » » 49,0 » »

Numeriska förhållandet mellan könen.

Mot 1,000 mankön svarade följande antal qvinnor:					
i Sverige 1870.		i Norge 1865.		i Danmark 1870.	
Stockholms stad	1,252	Kristiania (utan förstäder)	1,073	Kjöbenhavn	1,150
Stockholms län	1,057	Smaalenes Amt	1,023	Kjöbenhavns Amt... ..	1,012
Uppsala »	1,102	Akershus »	995	Frederiksborgs » ..	1,026
Södermanlands »	1,046	Hedemarkens »	1,027	Holbæks » ...	1,034
Östergötlands »	1,081	Kristians »	1,036	Sorø » ...	1,006
Jönköpings »	1,085	Buskeruds »	1,024	Præstø » ...	1,003
Kronobergs »	1,072	Jarlsberg-Laurvigs »	1,023	Bornholms » ...	1,099
Kalmar »	1,058	Bratsbergs »	1,044	Maribo » ...	1,035
Gotlands »	1,094	Nedenæs »	1,025	Odense » ...	1,012
Blekinge »	1,079	Lister-Mandals »	1,056	Svendborgs » ...	1,028
Kristianstads »	1,049	Stavangers »	1,029	Hjörtings » ...	1,017
Malmöhus »	1,036	S. Bergenhus »	1,053	Thisted » ...	1,036
Hallands »	1,068	Bergen	1,140	Aalborgs » ...	997
Göteborgs o. Bohus »	1,073	N. Bergenhus Amt... ..	1,057	Viborgs » ...	975
Elfsborgs »	1,070	Romsdals » ...	1,052	Randers » ...	1,007
Skaraborgs »	1,055	S. Thronhjems » ...	1,056	Aarhus » ...	980
Värmlands »	1,054	N. Thronhjems » ...	1,034	Veile » ...	997
Örebro »	1,049	Nordlands » ...	1,021	Ringkjøbings » ...	1,051
Västmanlands »	1,081	Finmarkens » ...	996	Ribe » ...	1,002
Kopparbergs »	1,086				
Gefleborgs »	1,070				
Västernorrlands »	1,048				
Jemtlands »	995				
Vesterbottens »	1,028				
Norrbottens... »	1,020				
Hela riket	1,067	Hela riket	1,036	Hela riket	1,026
Svealand (+ Stockholm)	1,084	Söndenfjelds (+ Kristiania)	1,027	Öarna (+ Köbenhavn)	1,044
Götaland	1,065	Vestenfjelds	1,054	Jylland	1,004
Norrland	1,039	Nordenfjelds	1,030		
Landsbygden	1,047	Landsbygden	1,026	Landsbygden	1,008
Städerna	1,211	Städerna	1,088	Städerna	1,088

Åldersklasser.

Denna indel-
nings stora
praktiska
betydhet.

Den räknade folkmängdens gruppering i *åldersklasser* är af framstående praktisk vikt. Den är nödvändig för ett riktigt beräkande af de olika åldrarnes dödlighet samt således för mortalitetstabellers uppgörande; den är nödvändig förutsättning vid hvarje beräkning af ett folks försvarsstyrka, denna må nu grundas på allmän värnepligt, beväring eller landtstorm; den är af vikt vid hvarje tillfälle, då det ifrågakommer att stadga rörande politisk eller kommunal rösträtt; statsekonomen önskar känna relativa styrkan af de grupper, som bilda den s. k. *produktiva* åldern; — skolmannen måste känna summan af »barn i skolåldern» för att kunna bedöma skolbesökens frekvens; — och statistikern af facket ändtligen, som finner att många undersökningar på moral- och kriminalstatistikens liksom på den egentliga befolkningss statistikens områden med större skäl genomföras på grund af en jämförelse med den *vanliga* befolkningen, än med befolkningen *i dess helhet*, har vid dessa, liksom vid otaliga andra tillfällen af nöden att ega tillgång till en möjligast rikhaltig åldersfördelning.

Den rikhaltigaste är naturligtvis den, då för totalbefolkningens ålder redovisas år för år; i några länder, t. ex. Belgien, Schweiz, Italien och Thüringen t. o. m. med underafdelningar för första lefnadsåren. Men ännu för helt kort tid sedan, då Wappäus år 1859 skref sin klassiska »Bevölkerungs-Statistik», redovisades för åldrarne på detta sätt endast i 2 länder, Frankrike och Nederländerna. Att förhållandet nu blifvit väsentligen förbättradt, är den Statistiska Kongressens förtjenst.

Förhållandet
förr och nu.

I sjelfva verket var det oeffterrättlighetstillstånd, som förrut förefanns, rent af vidunderligt. Vid folkräkningarna i Preussen skildes fordom mankönet i följande åldersklasser: 0—14, 14—20, 20—25, 25—32, 32—39, 39—60, samt öfver 60, hvaremot för qvinnokönet åldersgrupperna 0—14, 14—60. och öfver 60 ansågos göra tillfyllest. Samtidigt inregistrerades derjemte dödsfallen för båda könen efter följande åldersgrupper: 0—1, 1—5, 5—10, 10—14, 14—20 år, samt

derpå i jemna 10-årsgrupper. Här fanns således ingen möjlighet att på tillförlitlig grundval verkställa de beräkningar, som erfordrades t. ex. för lif- och lifränteförsäkrings-anstalters verksamhet; barnaåren liksom de högre åldrarna; båda-dera så utomordentligt viktiga och intressanta ur statistisk synpunkt, vårdslösades fullkomligt; o. s. v. — Österrike skilde ännu år 1857 allenast följande åldersklasser åt: 0—6, 6—14, 14—24, 24—40, 40—60 och öfver 60. — Af Tysklands samtliga stater funnos ej 2, som i detta hänseende kunde med hvarandra eller med någon annan Europeisk stat omedelbart jämföras. Det var i de flesta fall det rena godtycket eller i bästa händelse en trångbröstad administrativ hänsyn (t. ex. andelen i de gemensamma tullinkomsterna, eller landt-värnets tjenstetid), som bestämde grupperingen och intet af-seende fästes vid vetenskapens berättigade anspråk.

Förhållandet är, såsom nyss antyddes, väsentligen för-bättradt. Preussen räknar numera årsperioder intill 20 år och 10-årsperioder derutöfver. Det är nu möjligt, att år för år jämföra åldersklasserna i 12 stater*); nöjer man sig med femårsgrupper, lemnas material dertill af 15**) och för 10-årsgrupper af 17 stater***). — Bayern ensamt af Europas stater står kvar på fullkomligt oförändrad standpunkt och skiljer ännu, helt primitivt, allenast två grupper åt: öfver och under 14 år. Danmark har grupperingen 0—1, 1—3, 3—5, derpå årsgrupper till och med 10 år, 10—14, derpå årsgrupper till och med 25 år samt derutöfver 5-årsgrupper. Äfven Spanien företer ännu spår af liknande godtyckliga anordningar.

I sina allmänaste hufvuddrag afvika nu resul-taten af jämförelser staterna emellan i denna rigtning föga från hvarandra; åtminstone äro skiljaktigheterna här ej så stora, som i fråga om de folkmängdens fördelningar, som hittills utgjort föremål för vår undersökning. Såsom hufvud-sakligt resultat må anföras följande:

Allmänna
drag.

*) Frankrike, Nederländerna, Baden, Belgien, Würtemberg, Österrike, Un-gern, Italien, Schweiz, Sverige, Thüringen, England.

**) Utom de förut uppräknade, Norge, Danmark och Ryssland.

***) Utom de ofvan uppräknade jemväl Preussen och Förenta Staterna.

Ungefär $\frac{1}{3}$	af befolkningen är under 15 år,	(<i>örande medlemmar i samhället.</i>)
nära $\frac{1}{10}$	»	15—20 » (<i>mognandets period; för de flesta ännu ej afslutadt arbete.</i>)
ej fullt $\frac{1}{2}$ (48,88)	»	20—60 » (<i>full kraft; produktiv ålder.</i>)
ungefär $\frac{1}{20}$	»	60—70 » (<i>aftagande kraft.</i>)
och ändtligen 2,81 %	»	öfver 70 » (<i>hjelplöshet.</i>)

Den Preussiske Statistikern Hoffman anmärker vackert och sannt med anledning af proportionen mellan de unge och de gamle — »1 gubbe öfver 70 år mot 12 barn under 15 år», — att det sålunda »är för ett folk vida lättare att gälda tacksamhetens skuld till de gamle, än att tillbörligen vårda och fostra framtidens hopp».

Svenska förhållanden.

Se vi nu till, huru dessa på grund af allmänt Euro-peiska förhållanden tillkomna tal stämma öfverens med vårt eget lands, sådana de framgå ur 1870 års folkräkning, så befinnes att:

	af hela befolkningen	af mankön	af qvinkön
voro under 15 år.....	34,05 %,.....	35,5 %,.....	32,8 %,.....
15—20 »	9,06 »	9,4 »	8,8 »
20—60 »	48,67 »	47,9 »	49,3 »
60—70 »	5,08 »	4,6 »	5,5 »
öfver 70 »	3,14 »	2,6 »	3,6 »

Öfverensstämmelsen må väl sägas vara slående. Den uppgjorda beräkningen könsvis företer några rätt märkliga, men ur det redan sagda lätt förklarliga drag. Den första åldersgruppen visar stark manlig öfvervigt (mer än $2\frac{1}{2}$ %) och denna fortfar, ehuru minskad, ännu mellan 15—20 år. Derpå kommer qvinnornas tur; i den produktiva åldern är deras öfvervigt ännu ej större än $1\frac{1}{2}$ %, men den stiger till 2 % för de högre åldersklasserna.

Den normala åldersfördelningen vore naturligtvis den, att *ungsta* åldersklassen vore *talrikast* och sedermera de olika åldersklassernas absoluta styrka år för år minskades, till dess man nådde gränspunkten för människolifvet. Detta förhållande träder också fullt klart i dagen såväl vid gruppering i 10-årsklasser, som jemväl afven i 5-årsgrup-perna. Det allenast torde böra anmärkas, att städerna — företrädesvis de större — på grund af den starka inflyttning-dit af personer i vuxen ålder gerna förete en och annan abnorm afvikelse.

Normala åldersfördelningen.

Verkställer man åter jemförelsen länderna emellan med hänsyn till ännu smärre, t. ex. allenast ett-åriga åldersgrup-

per, så händer deremot lätt, att man här och der stöter på ganska betydliga afvikelser från det normala. Då visar sig bäst, att en åldersgruppering vid folkräkning ej allenast visar *nuvarande* förhållandet, utan ock genom dylika i dagen trädande abnormiteter *hänvisar* på forna, till en del <sup>Undantags-
förhållanden.</sup> långt aflägsna tidsförhållanden. Det är ju t. ex. klart, att om under en följd af år nativiteten af en eller annan anledning varit ovanligt låg, så kan detta spåras allt framgent vid hvarje folkräkning i dessa årskullars relativa fåtalighet, eller om en nationalolycka, krig, missväxt eller dylikt, härjat vissa led af befolkningen, skall detta märkas till sena eftertiden. Å andra sidan har t. ex. *vaccinationens* införande och allmänare spridning vållat en styrka i de spädare åldersklasserna, som var okänd för 100 år sedan; och en ovanligt *stark nativitet* skall ovilkorligen ännu årtionden senare röja sig i abnorm styrka af åldersklasserna från dessa år, liksom skillnader — ofta skarpa nog — i detta hänseende kunna framträda mellan olika delar af samma stat. När sålunda t. ex. regeringsområdet Oppeln år 1841 endast kunde ställa 8,724 landtvärnsmän på 100,000 innevånare, men Münster deremot 10,044 (således 1,320 flere), så beror detta derpå, att Oppelns nativitet länge hållit sig till 3 %, men Münsters deremot till 5 %; och när det visar sig, att proportionen mellan könen i Frankrike år 1851 i allmänhet var 1,000 män mot 1,011 kvinnor, men att densamma för

åldersklassen 40—50 år var	1,000 män mot	991 kvinnor,
" 57—63 " "	"	1,226 "
" 64—69 " "	"	1,132 "
men för närmast högre klass allenast	"	1,088 "

i stället för den höjning för kvinnokönet, som man haft rätt att vänta, så har man svårt att värja sig för den tanken, att abnormiteten för åldersklasserna 57—69 har sin grund i något nationellt olycksslag. Är det männe så? Denna åldersklass är 1782—1794 års kull, hvars led redan tidigt glesnat i revolutionens och Napoleons krig och som nu decimerad ej förmår i förhållande till sina jemnåringar af kvinnokönet hålla sig uppe vid den normala höjden.

Men *vårt* land — tänker man kanske — med sin lugna, fridfulla utveckling, orubbad under snart tvenne mansåldrar, kan väl ej numera erbjuda material till liknande undersökningar. Låt oss se till!

Åren 1821—25 utmärktes i Sverige af en ovanligt hög nativitet. Och de personer, som härstamma från dessa år och som vid senaste folkräkningen bildade åldersgruppen 45—50 år, utgjorde tillsammans en % af totalbefolkningen (5,92) *högre* än denna samma åldersgrupp vid *någon* Svensk folkräkning visat sig omfatta. Vid 1860 års folkräkning bildade naturligtvis dessa samma personer åldersgruppen 35—40 år. Dess relativa styrka då — $7\frac{1}{3}$ % af hela befolkningen — var på liknande sätt *högre* än någonsin under hela tiden från 1751 varit för denna åldersklass angifvet. Detta må vara nog för att visa, hvad inflytande gynnsamma år kunna utöfva långt in i sena eftertiden.

Nu ett exempel på motsatsen! 51—55-åringarne utgjorde allenast 3,88 % af 1860 års hela folkmängd; — ett relativt tal, lägre än någon föregående folkräkning utvisat för denna åldersgrupp. Från hvilka år härstammade nu dessa? Jo, från olycksåren 1806—1810 med dess kalamiteter af allehanda slag. Och ännu år 1870 kunde dessa års verkningar spörjas. Den nyssnämnda åldersklassen bildade vid vår sista folkräkning åldersgruppen 61—65-åringar och deras antal utgjorde ett %-tal af totalfolkmängden *så* lågt (2,79) att endast *ett* motstycke dertill för enahanda åldersklass kan uppvisas från hela serien af våra folkräkningar, nemligen i den af år 1835, då sagda grupp utgjordes af ättlingarne från fasansåren 1770—1775.

Ett rikt material af liknande art föreligger till behandling från nära nog samtliga folkräkningar såväl inom som utom vårt land. Så är det då ett sannt ord af Quetelet, att liksom stränga vintrar lemna outplånliga spår efter sig i trädens struktur, så göra ock ett krig eller ett hungersår dylika märken i en befolkning. Af de olika undersökningar, som i denna riktning blifvit anställda — såväl här som i utlandet — framgår för öfrigt såsom visst, att missväxter och farsoter visserligen *för tillfället* ingripa djupt störande, men att kriget lemna *outplånligare* spår. Sina offer tager det företrädesvis ur den kraftfullaste delen af folket och lemna der luckor, som först efter många och långa års förlopp fyllas, och som äro desto betänkligare, enär ju det numeriska normalförhållandet könen emellan rubbas just under de för släktets reproduktion viktigaste åldrarne. Hunger och pest deremot drabba mest de svagare åldrarne närmast människolifvets båda ändpunkter.

Quetelet är den förste, som påpekat vigten af en åtskilnad mellan *produktiva* och *icke-produktiva* åldersklasser, — och statsekonomerne hafva begärligt slagit ned öfver denne del af folkräkningsmaterialet. Man behöfver för öfrigt visst ej tillhöra deras antal för att inse, huruledes det ej gerna kan sakna sin betydelse att t. ex. af samtliga män voro 20—60 år

i Frankrike	öfver 53	%,	Produktiv ålder.
i Belgien	52	»	
i Schweiz	nära 51	»	

men deremot

i Irland	allenast 45	»
i Norge	44,86	»
i Skotland	43 ³ / ₄	»

Eller då det vid Nord-Amerikas folkräkning af 1860 visade sig att inom denna samma åldersklass den *hvita* befolkningen egde ett plus framför släfbefolkningen af öfver 5¹/₂ %, männe ej detta faktum borde kunna föranleda, om ock ur annan synpunkt, till en och annan betraktelse?

Jag lemnar åt statsekonomerne att uppskatta i millioner*) den förlust, som drabbar nationerna derigenom, att en öfverhöfvan stor barnadödlighet hindrar all nöjaktig afkastning af det på uppfostran nedlagda kapitalet. Men då de i samband härmed påstå, att barnaåldern är fullkomligt improduktiv och uteslutande representerar ett tärande element, som endast tager, men intet gifver, — så må jag bekänna, att jag ej kan dela deras uppfattning och möjligen torde någon af de här närvarande gifva mig rätt, då jag påstår, att den, som så kallt beräknar, säkerligen också hvarken haft sinne för eller förmått uppskatta värdet af ett barnalöje, ej heller rätt vet, huru mycket som med en dylik hemmets skatt i sjelfva verket går förloradt.

Jag har nyligen meddelat det hufvudsakliga resultatet af en undersökning, kombinerande *kön* och *ålder*; kombineras åter åldersgrupperingen med den af oss nyligen betraktade grundväsendtliga skiljaktigheten mellan *stad* och *land*, så visar sig i korthet följande resultat.

*) 3 millioner Thaler årligen för Preussen är beräknadt; *Quetelet* beräknar omkostnaderna för en persons utveckling intill uppnädd produktionsförmåga till 1,000 Francs; Engell anslår den till 40 Thaler pr år.

Öfvervigt för landet i de yngre åren; stark öfvervigt för städerna 20—50 år — väsendtligen till följd af invandringen; — samt derefter ånyo öfvervigt för landsbygden.

T. ex. *Sverige* 1870:

	Stad.	Land.
0—20	39,8,	43,9,
20—50	45,7,	39,1,
öfver 50	14,5,	17,0,

De högsta
ålders-
klasserna.

Ett eget intresse fäster sig alltid gerna vid den del af åldersgrupperingen, som behandlar de *mycket* gamla.

Hvarje ny folkräkning bekräftar i det stora hela sanningen af psalmistens ord: »Vårt lif varar 70 år, åt högsta 80 år». Hvad derutöfver anträffas, är tydligt och klart stämplat såsom sällsynt undantag; det är märkligt, huru plötsligt de högre åldersklasserna krympa samman. 1870 utgjorde i Sverige:

de 60—70 år gamla ännu ett antal af	211,589,
70—80 » allenast.....	108,698,
80—90 » »	21,311,
90—100 » »	1,081,
och öfver 100 » »	14, deraf 11 qv.

I mån af detta allt starkare aftagande ökas också steg för steg qvinnokönets numeriska öfvervigt. Den är ännu

mellan 60—70 år allenast	126	mot 100	mankön,
men 70—80 » redan	143	»	»
80—90 »	185	»	»
90—100 »	287	»	»
öfver 100 »	366	»	»

I några länder, t. ex. Belgien, har man plägat infordra och i folkmängdsredogörelsen meddela utförligare biografiska uppgifter om samtliga personer, som fyllt sitt 100:de år. Något dylikt ega vi ej hos oss, men kanske kunna några kortare meddelanden om de få sekelgamla (1870) vara af intresse. Af dem voro 7 mellan 100—101 år, deraf 5 qv.,

4	»	101—102	»	samtliga	»
3	»	102—103	»	deraf	2

Bosatte voro 2 qvinnor i Stockholms stad (100, 102), de öfriga tillhörde alla landsbygden nemligen Östergötlands och Jönköpings län två hvardera; i Södermanlands, Kalmar, Ble-

kinge, Göteborgs, Elfsborgs, Vesternorrlands, Vesterbottens och Norrbottens län förekommo hvardera *en*.

Okänd ålder anmärktes vid vår senaste folkräkning allenast för ett antal af 634 personer, således föga mer än 15 på 100,000 personers folkmängd; ett godt bevis på noggrannheten af de anteckningar, på hvilka vi ega att bygga.

Civilstånd.

Är det en erkänd sak, att *de* sociala förhållanden äro de lyckligaste, som i vidsträcktaste mån medgifva och underlätta det faktiska förverkligandet af den naturens ordning, som antydes genom könens numeriska jemvigt vid mogenhetsperiodens inträdande, eller med andra ord alla vuxnes inträde i äktenskap, — så är i och med detsamma gifvet den stora vigten och intresset af de undersökningar, som röra sig kring folkmängdens fördelning i *civilstånd*, hvilken numera gerna ingår såsom en af detaljerna vid hvarje rationellt anordnad folkräkning*).

Jag behöfver knappast erinra, att det nyss antydda målet på långt när ej är nådt i något land eller varit det i någon tid. Hvad beträffar det faktiska antalet gifte och deras proportion till totalbefolkningen, beräknar Wappäus på grund af ett material af ej mindre än 121 millioner personer, delade på 19 särskilda stater, att i medeltal finnas 34,88 % gifte; således något mer än $\frac{1}{3}$ af befolkningen. Af de särskilda staterna står

Proportion
af gifte.

Frankrike högst med nära	39	%
Spanien har	36	»
Kyrkostaten.....	35	»
Sachsen nära	35	»
Sverige.....	32 $\frac{1}{2}$	»
Belgien.....	30 $\frac{1}{2}$	»
Skotland.....	28,8	»
Bayern lägst	28,6	»

*) I förbigående må anmärkas, att uttrycket *civilstånd*, lånadt från Franska, kanske torde hafva kunnat ersättas af ett något mindre tvetydigt uttryck; nu lærer det väl få bibehållas, sedan det allmänt vunnit burskap åtminstone i det statistiska språket.

Nu är det dock naturligtvis rättvisare, att proportionera antalet gifte mot antalet giftasvuxne, hvilka i rundt tal kunna skattas utgöra $\frac{5}{8}$ af befolkningen, och likaledes bör ju billigtvis, innan man på dessa grunder angifver, huru stor del af den till mogen ålder hunna folkhopen, som förblifver ogift, nödigt afdrag göras för dem, som redan hunnit utbyta äktenskapet mot enklingens eller enkans »état civil».

Om dessa sistnämnda skall jag nämna några ord, sedan jag först fäst uppmärksamheten vid några fakta, som osökt tyckas framgå ur de nyligen meddelade data om de giftes proportion. Till äfventyrs lade en och annan af mina åhörare märke till att främsta platserna i sagda lista intogos af Frankrike, Spanien och Kyrkostaten — samtliga romaniska stater — samt af det högt industriella Sachsen. Den slutsats torde ej vara alldeles obefogad, att dessas gynnsammare ställning i fråga om civilståndsfördelningen nära sammanhänger i förra fallen med söderns enklare lefnadsvanor, ringare behof och mindre betänkligheter att lyda hjertats böjelser, och för det sistnämnda landet med den industriella utvecklingens inverkan till förmån för tidiga, ja delvis *alltför* tidiga äktenskap. — För öfrigt visar en blick på ländernas ordningsföljd sinsemellan och en tanke egnad åt deras kända samhällsförhållanden lätt, att det vore förhastadt att vilja från äktenskapens relativa mindre talrikhet obetingadt sluta till bristande nationalvälmåga eller annat dylikt. Endast mellan länder, bebodda af närbeslägtade nationaliteter och underkastade likartade klimatiska inflytelser, torde en dylik jemförelse med någon framgång kunna verkställas.

Enklingar och
Enkor.

Hvad nu beträffar *enklingar och enkor* må till en början anmärkas, att deras samfälda antal i regeln uppgår till ungefär $\frac{1}{16}$ af hela folkmängden och till något öfver $\frac{1}{10}$ af den vuxna befolkningen. Proportionen *mellan* enklingar och enkor är märkelig nog. I allmänhet är enkornas antal dubbelt större, men

Skotland t. ex. har	271	enkor	mot	100	enklingar,
Finland (1865).....	234	»	»	»	»
Danmark (1870)....	240	»	»	»	»
Sverige (1870).....	246	»	»	»	*)
Norge (1865).....	220	»	»	»	**),

*) Gotland 335, Vestmanlands och Uppsala län 299.

**) I Thronhjems stift 264, Bergens 238, Tromsö 233.

under det att

Spanien (1857)	allenast räknade	191	enkor	mot	100	enklingar,
Belgien (1866)	»	167	»	»	»	»
Bayern (1867)	»	190	»	»	»	» och
Württemberg (1861)	»	177	»	»	»	»

Då man i denna uppställning anträffar främst företrädesvis sjöfarande folk och sist i raden länder, som knappast veta, hvad sjöfart är, -- månne det kan vara förhastadt, att i de anförda talen läsa ett intyg på lefnadssättets inverkan? Wappäus vill hafva divergenserna förklarade på detta sätt; men jag bör ej lemna oanmärkt, att de höga tal, han från de nordiska länderna anført till stöd för sin förmodan, genom senare folkräkningsuppgifter måst betydligt nedprutas, och å andra sidan må ej fördöljas, att England, världens främsta sjöfarande och bergsbruksidkande nation står ganska lågt på Wappäi skala med allenast 193 enkor mot 100 enklingar.

Om nu genom den vuxna befolkningens minskning med summan af nuvarande och f. d. gifte vinnes antalet *vuxna ogifte* (= öfver 18 år. *Wappäus*), så visar sig detta sålunda:

Öfverhufvud	34	%,
men Frankrike lägst	26,4	»
Spanien	31 ¹ / ₃	»
Kyrkostaten.....	34	»
Sardinien	34,2	»
Sachsen	34,8	»
Sverige.....	37,78	»
Danmark	37,81	»
Norge	40,03	»
Nederländerna	40,9	»
Belgien	41,2	»
Skotland.....	44 ¹ / ₄	»
Bayern.....	46 ³ / ₄	»;

således föga mer än ¹/₄ i Frankrike och deremot nära ¹/₂ i Bayern.

För de nordiska länderna må särskildt meddelas följande mera detaljerade uppgifter:

	Sverige (1870)			Norge (1865)	Danmark (1870)	Finland (1865)	
	män.	qv.	båda könen.	båda könen.	båda könen.	män.	qv.
Ogifte	62,7	59,9	61,2	62,2	59,6	61,34	58,47
Gifte	33,7	31,7	32,7	32,4	34,6	34,96	33,30
Enklingar och Enkor...	3,6	8,3	6,0	5,3	5,5	3,7	8,23
Frånskilde	(0,04)	0,1	0,1	0,1	0,3		

Af hela antalet vuxne (= öfver 20 år) voro i Sverige (1870) ogifte:

32,4 % bland män,

31,4 » » qvinnor;

i Finland (1865) — öfver 15 år —

25,4 % bland män,

24,4 » » qvinnor;

Intetdera af de nordiska länderna intager sålunda någon märkligare ställning, vare sig till fördel eller skada. Norge står sämst och Danmark bäst med hänsyn till proportionen af ogifte och gifte; Sverige intager en medelställning och framstår särskildt genom hög proportion af enkor, då deremot Danmark visar tredubbelt högre proportion *frånskilda*.

De anförda talen må för ingen del betraktas såsom fixa; tvärtom visar en närmare undersökning tydligt, att en viss utveckling — i detta fall till ett sämre, genom minskad giftermålsfrekvens, — nära nog *öfverallt* inom vår verldsdel gör sig gällande. Närmare upplysningar om detta förhållande och dess sannolika anledningar torde imellertid lämpligast kunna uppskjutas till dess vid framställningen af befolkningens årliga förändringar äktenskapen komma till tals.

Hushåll. Bostad.

Fördelningen efter hushåll, sådan den nu eger rum vid de olika ländernas folkräkningar, lemnar ännu mycket öfrigt att önska och är — ehuru i och för sig ett ämne af högt intresse — åtminstone för den *komparativa* statistiken af föga vikt. Begreppet »hushåll» är nemligen ett af dessa tånjbara uttryck, dem det ej hafver sig så lätt att fixera, och man har funnit, att den hushållens »styrka», som man ju företrädesvis skulle vilja bestämma, — samt i och med detsamma hela beräkningens karakter i väsendtlig mån röner inflytande af just *de* hushåll, hvilka ej ega *familjens* art; nemligen 1:o af de många *enskildt* för sig levande, 2:o af små hushåll utan familjeband inom sig, samt 3:o af de stora agglomerationerna — kaserner, fängelser, fattighus, sjukvårdsanstalter och dylikt.

Hushåll.

Under sådant förhållande åtnöjer jag mig med att meddela några data från Sverige, helst icke ens de med oss närmast jemförliga grannländernas folkräkningar erbjuda fullgodt komparativt material, då dylikt öfver hufvud förefinnes.

Enligt 1860 års folkräkning utgjorde hela antalet hushåll, deri ej inbegripna »agglomerationerna», i Sverige 891,071, år 1870 1,017,323.

Detta utvisar en ökning af 14 %, under det att folkmängden endast ökats med 8 %, och särskildt

för landsbygden	11 $\frac{1}{2}$ %		5,95 %
” städer	30,89 %		24,2 %

Svenska
förhållanden

Medelstyrkan af hvarje hushåll utgjorde

	i riket	å landsbygden	i städer
--	---------	---------------	----------

1860	4,28	4,43	3,36,
------	------	------	-------

1870	4,06	4,23	3,21;
------	------	------	-------

hvilket således angifver en ej alldeles obetydlig minskning.

Af samtliga hushållen voro år 1870 talrikast

	på landet:		men i städer:
5 personers utgör.	$15\frac{1}{3}\%$	af det hela;	4 pers. $14,87\%$ af alla
6 " nära	15 " "		5 " $13\frac{3}{4}\%$ " "
4 "	$13\frac{1}{2}\%$ " "		3 " $13\frac{1}{3}\%$ " "
7 " något öfv.	$12\frac{1}{2}\%$ " "		6 " $11\frac{1}{4}\%$ " "

Hushållen af »en person», som på landsbygden allenast utgjorde $3\frac{2}{3}\%$ af samtliga hushållen, voro i städerna $9\frac{1}{4}\%$.

Mellan våra tvenne förnämsta städer te sig icke oväsendtliga skiljaktigheter i denne punkt. — »Hushållen af 1 person» utgöra i Stockholm 42% af samtliga hushållen, men i Göteborg allenast 29% , och äfven för hushållen af allenast »2 personer» bibehåller hufvudstaden öfvervigten, men i fråga om de starkare hushållens — de egentliga familjernas — relativa öfvervigt står Göteborg framom med resp. 2, $3\frac{1}{2}$, 3, $2\frac{1}{2}$ och $1\frac{1}{2}\%$ öfvertalighet för hushåll af 3, 4, 5, 6 och 7 personer. Det är påtagligt, att denna olikhet i fördelningen skall utöfva ett ganska stort inflytande på de båda stadsbefolkningarnas hela anda och lefnadssätt.

Hushållens medelstyrka är i Stockholm ej fullt 3 personer och med frånräkning af de ensamt boende 4,4; i Göteborg deremot $3\frac{1}{2}$ och med frånräkning af de ensamt boende 4,6.

Grann-
länderna.

Finlands folkräkning af år 1865 såsom dels i denne punkt ofullständig, dels i öfverensstämmelse med de forna svenska formulären saknande särskild uppgift om hushållen af 1 person, lemnar ingen möjlighet till utförligare jemförelser. De smärre hushållen (2 personer) voro relativt taget nära dubbelt talrikare i städerna än på landsbygden (26% af samtliga mot 14%); hushållen af 3—5 personer 10% talrikare i städerna ($49 > 39\%$ af samtliga hushåll); hvaremot de stora hushållen af 6—10 och 11—15 personer voro å landsbygden relative vid pass dubbelt så talrikt representerade (38 och 7 mot 19 och $3\frac{1}{2}\%$ af samtliga); — således här samma antydan om hushållens större styrka på landsbygden.

Vid folkräkningen i *Norge* år 1865 afstod man, efter anställda försök, från bearbetningen af de i denna räkning inkomna uppgifterna med hänsyn till de dryga kostnader, som voro med arbetet förenade.

Danmarks folkräkning af år 1870 angifver stor tillväxt i familjernas antal, synnerligen i städerna. Familjens storlek.

öfverhufvud 4,82, står således temligen lika med förhållandet i Belgien, Norge och flertalet Tyska stater, men *öfver* Frankrikes 3,84 och *under* Irlands 5,14. Antalet personer stående *utanför* familj var i Danmark jemförelsevis ringa, allenast omkring 50,000. Någon egentlig fördelning efter *hushållens* storlek egde icke rum.

I några länder plägar man, såsom jag redan i korthet antydtt, i närmaste samband med frågan om hushållen eller familjerna inhemta upplysningar om antalet *boningshus* och *rum*. I Sverige har, med undantag för de speciela ^{Bo-tads-förhållanden.} folkräkningarna i Stockholm och Göteborg år 1868, dylik undersökning aldrig egt rum, och i ett land sådant som vårt, der åtminstone i de flesta bygder byggnadsmaterialets rikliga mängd ej föreskrifver annan inskränkning än det personliga godtycket, och der såsom i större delen af Norrland hvarje bonde gerna bebor sitt tvåvåningshus, skulle naturligtvis inga resultat af värde för en jemförelse med utlandets förhållanden kunna dragas.

Enligt förhandenvarande uppgifter i denna rigtning skulle *England* stå bäst, vare sig man afser land eller stad. För hela landet kommo enligt 1871 års folkräkning 5,3 personer på hvarje bebodt hus. Sällan förekommer också derstädes att 2 familjer bebo samma hus, men plägseden är rent Engelsk; förhållandet ändrar sig märkbart ju mer man nalkas Skotska gränsen och på andra sidan Tweed ifrågasättes ingen dylik isolering; der gälla ingalunda orden: »My house is my castle».

I Englands städer bo föga öfv. 6 pers. i hv. hus; på landet 5,11,
 » Frankrikes » » » 9 » » » 4,4,
 » Sachsens » » » 13 » » » 7,53 rum.
 » Preussens » » » nära 12 » » »
 » Skotlands » » » öfv. 14 » » ».

Särskildt för de stora städerna är denna undersökning af intresse. Den enda hithörande uppgift, jag från Sverige kan lemna, är att enligt 1868 års folkräkning öfverhufvud i Stockholm 100 rum (incl. kök) beboddes af 129 personer, i Göteborg » » » » 165 »; således var man i Göteborg icke obetydligt mera trångbodd.

Förhållandet i
större städer.

En liten tabellarisk öfversigt, meddelad i Österrikes »Mittheilungen aus dem Gebiete der Statistik»*) har synts mig synnerligen värd uppmärksamhet. Här sammanställs den relativa trångboddheten i Europas förnämsta städer med några förhållanden, som icke utan skäl anses stå med densamma i närmare, om också ej alldeles oupplösligt samband.

I hvarje hus bodde	Mortalitets %:	Oäkta % af äkta:	Bostadskostnad:
i London**) 8 pers.;	 2,4.....	4.....	$\frac{1}{10}$ — $\frac{1}{8}$ af ink.
i Berlin..... 32 »	 2,5.....	16.....	$\frac{1}{5}$ »
i Paris 35 »	 2,8.....	20.....	$\frac{1}{4}$ »
i Petersburg 52 »	 4,1.....	26.....	? »
i Wien 55 »	 4,7.....	51.....	$\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{3}$ »

Jag bör tilläga, att enligt senare uppgifter Wien räknar 57 och Berlin 56 innevånare på hvarje hus och således stå jemsides med ett slags kasernlif; — detta egentligen sedan det började blifva en sanning hvad man ännu år 1869 blott profeterade: »Berlin wird Weltstadt». Rangen har köpts med ganska dryga offer och om det i våra tider kan lända till tröst att veta andra vara lika illa lottade, så bör jag ej förhålla mina åhörare det faktum, att kejsarstaden vid Spree nu några år dragits med en bostadsbrist gent emot hvilken *vår* sjunker till en obetydlighet; — att hyrorna derstädes i manaminne (sedan 1815) fyradubblats, kan knappast förvåna.

För att återgå till den lilla meddelade tabellen, visar sig ju, att ju mera tätt sammanhopad befolkningen blir, desto högre stegras dödligheten, desto slappare blifva de sedliga banden och desto större andel af inkomsten kräfver blotta bostaden. Männe ej häri gifves en viktig vink i fråga om den i våra dagar så viktiga arbetare-bostadsfrågan. — Kasern eller småbyggnader? — så lyder ju alternativet; varlet tyckes ej böra vara tvifvelaktigt.

*) XVI: 24.

**) För min enskilde del hyser jag ej obetydliga tvifvelsmål om de Engelska siffrornas tillförlitlighet.

Yrken. Samhällsklasser.

Frågan om *yrkesfördelningen* hörer med hänsyn till teorien till den officiella befolkningsstatistikens stötestenar och trots den Statistiska Kongressens arbeten är frågan om en för internationela jämförelser lämplig klassifikation ingalunda löst. Svårigheterna äro ock betydliga: göras afdelningarna allt för få, så löper materialet fara att liksom förflygtiga, derigenom att grupperna gå öfver i hvarandra; tager man tvärtom upp för många, skarpt begränsade klasser, så går öfverskåd-
 ligheten förlorad, — och äntligen kunna ock — exem-
 pel derpå gifver t. ex. Österrikes senaste räkning — grup-
 perna bildas på ett rent af missledande sätt.

De data, som vinnas af en sorgfälligt genomförd yrkesfördelning, äro dock bland de för statsekonomen mest intressanta och medgifva djupa inblickar i ett folks sociala förhållanden. Kan det t. ex. undgå att frankalla begrundande det faktum, att vid en folkräkning i Spanien antecknades öfver 280,000 betjenter, d. v. s. mer än 7 % af den manliga befolkningen, under det att de industriidkande voro 8 %, och öfverhufvud $\frac{1}{3}$ af den manliga befolkningen tillhörde de s. k. icke-produktiva yrkena; — eller detta andra faktum, att af Englands jordbrukande befolkning*) var allenast $1\frac{1}{2}$ % sjelfegande mot 47 i Frankrike, 49 i Norge, men deremot

30 » förpaktare	» 23	» 8	» och
59 » daglönare	» 27	» 24	»

Eller att af denna samma jordbrukande klass i Sverige år 1870 kunde beräknas hufvudmän för yrket till antal af nära 11 % af folkmängden; men i England föga mer än halfva detta belopp (efter frånräkning af »domestic class»).

*) Af 100 egentlige jordbrukare voro: i Sverige år 1870 28 sjelfegare, 5 arrendatorer, 13 jordtorpare, 45 biträden; i Danmark 60 proprietärer och gaardmænd, 31 husmænd, 6 insiddere och aftægtsfolk.

Såvidt jag vet, har man ännu endast från få länder hunnit meddela uppgifterna om yrkesfördelningen vid senaste, nyligen hållna folkräkningar. Behandlingen af materialet är i och härför bland det kinkigaste och långsammaste, — mycket arbetsamt och mycket kostsamt, så att man understundom till och med vore frestad att fråga, huruvida den vunna upplysningen är offret värd.

Såsom prof från oss närmast liggande länder må meddelas:

Norge 1865. Finland 1865. Danm. 1870. Sverige 1870.

Jordbruk o. binär.	60,8 %	79 $\frac{1}{3}$	44,2*)	55,4.
Industri	14,2 »	4,92	20,9	9,8.
Handel och Sjöfart	8,7 »	1,59	8,1	3,4.
Andligt arbete	3 »			6,1.
Obestämdt yrke	13,3 »			25,3.

De nordiska länderna, med undantag af Danmark till en viss grad, utmärka sig således för en synnerligen hög % af jordbrukande befolkning. Erfarenheten gifver ock vid handen, att detta är ett genomgående drag för länder med gles befolkning, hvaremot de tätare befolkade utmärka sig för handels och industriens relativa öfvervigt.

Jag förmodar att mina åhörare i brist på *nyare* och fullt jämförliga *detaljerade* data skola åtnöja sig med de något äldre och allmänna drag, jag från skilda håll kunnat samla såsom bidrag till de olika ländernas karakteristik med hänsyn till yrkesfördelningen.

Produktiva
yrket. Vända vi oss först till modernäringen: *åkerbruket och dess binäringar*, så finna vi att i Europa i dess helhet något mer än hälften ($58\frac{1}{2}$ %) af befolkningen kan räknas dit. — Utom de nyssnämnda nordiska länderna utmärka sig Ryssland och Polen samt bland småstaterna Mecklenburg för en synnerligen hög % (öfver 75) af denna klass. I motsats dertill eger Preussen blott 48, Belgien 43 %, Storbritannien och Sachsen hvardera allenast $\frac{1}{3}$ af befolkningen inom denna grupp.

Bergsbruket gifver sysselsättning och uppehälle åt något öfver 1 % af Europas folkmängd; starkast är det representeradt i

*) 45,4 är 1860.

Belgien.....	med öfver $4\frac{1}{2}$ %,
Nassau	$3\frac{1}{2}$ »
Stor-Britannien	3,1 »
Preussen	2,5 »
och Sachsen.....	2,5 »,

hvar efter skulle komma Sverige med 1,5. I Nederländerna, Danmark och Grekland utgör deremot denna grupp en försvinnande liten del af folkmängden (i Danmark t. ex. allenast 1 på 9,000). I öfrigt stå Portugal, Ryssland, Italien och Schweiz i detta hänseende lågt, med hvardera mindre än $\frac{1}{2}$ % af folkmängden lefvande af detta yrke.

Industrien må följa dernäst med inbegrepp af *handtverkerien*. I Europa i dess helhet sysselsätter den nära $\frac{1}{5}$ af befolkningen (19,3 %).

Skarpt öfvervägande <i>industriella</i> stater äro		
Stor-Britannien	med nära 49 %	levande af industrien,
Sachsen	öfver 46 »	»
Belgien.....	38 »	»
Schweiz ..	31 »	»
Frankrike	30 »	»
Preussen	29 »	»
och Würtemberg	27 »	».

Motsatta gruppen bildas af		
Sverige	med 8,3 »	»
Mecklenburg.....	8 »	»
Portugal	$6\frac{2}{3}$ »	»
Ryssland	6,3 »	»
Norge	$5\frac{1}{2}$ »	»
Grekland	$5\frac{1}{3}$ »	»
Turkiet	5 »	».

Af egentlige fabriksarbetare komma		
i Stor-Britannien	10 på 83	innev.
i Sachsen.....	» 144	»
i Schweiz.....	» 158	»
i Belgien	» 170	»
men i Norge.....	allenast 1 på 155	»
i Portugal.....	» 161	»

Den *handelsidkande* delen af befolkningen utgör för Europa i dess helhet nära $4\frac{1}{2}$ %,

men i England mer än dubbelt	9,2 %
i Norge	8,3 »
i Nederländerna	8,2 »
i Grekland	6,9 »
i Danmark	5,6 »
men i Sverige blott	3,4 »
i Österrike	2,5 »
i Portugal	2,3 »
och i Turkiet	1,8 »

Nyssnämnda fyra yrkesafdelningar, de vanligen s. k. *produktiva* hufvudafdelningarna utgöra sålunda af Europas hela folkmängd $83\frac{1}{3}$ %; men i Stor-Britannien $93\frac{1}{2}$ %!

Särskilda
sambands-
klasser.

I samband med frågan om yrkesfördelningen torde böra meddelas en och annan notis om vissa samhällsklasser — särskildt *adel* och *presterskap*. Sex Europeiska stater med tillsammans omkring 17 millioner innevånare — Turkiet, Grekland, Serbien, Montenegro, Norge och Schweiz — ega ingen privilegierad adelsklass (ehuruval i några af dem finnas ett mindre antal personer af adlig börd).

I hela Europa kan beräknas att ej fullt 1 % af befolkningen tillhör denna klass; rikast på adel äro:

Siebenbürgen	med 8 %
Ungern	5 »
Spanien	3 »
Moldau	1 på 42,7,
Österrike	» 43,4,
Polen	» 65,
Ryssland	» 69,
Sverige	$\frac{1}{3}$ %.

Synnerligen fåtalig är adeln i

Böhmen	1 på 1,000,
Nederländerna	» 1,167,
Skotland	» 1,224
England	» 1,788
Irland	» 3,843,

Hvad beträffar *presterskapet* (hvari här inberäknas klostrens innevånare) kan man på förhand tänka sig detsamma starkast representeradt i de katolska länderna.

	Italien	1 på 150; = $\frac{2}{3}$ %,
men	Kyrkostaten	3 %,
vidare	Grekland	1 på 173,
	Belgien	» 195,
	Portugal	» 232,
	Spanien	» 301,
	Frankrike	» 305,
	Ryssland	» 414,
deremot i	Sverige	» 1,000,
	Danmark	» 1,037,
	Norge	» 1,292,
	Sachsen	» 1,390.

Det kunde vara synnerligen frestande, att vid tal om dessa särskilda samhällsklasser jemväl rigta uppmärksamheten på den i våra dagar så viktiga frågan om *militär*-befolkningens antal. Men det rekonstruktionsarbete, som för närvarande i fråga om försvarsväsendet pågår inom ett flertal af vår verldsdel stater gör det mindre lämpligt, då de *gamla* data i många fall bevisligen blefve alldeles vilseledande och många af de viktigaste faktorerna för en genomgående jemförelse ännu ej på någon tid kunna blifva med säkerhet kända. Då man likväl har all anledning att förmoda, att detta arbete skall sluta med en ytterligare höjning af soldatantalet, hvilket redan nu i fredstid stiger till omkring 3 millioner i Europa, så må man väl häpna. — 3 millioner draga undan de borgerliga sysselsättningarna; för deras uppehållande en kostnad af omkring 2,000 millioner R:dr om året, oberäknadt förlusten af arbetskraft; lägg dertill utvandringen i massa, sjelfstympning för att undgå utskrifning, och kasernlifvets dubbelt starkare dödlighet, — så har man en kort bild af det onaturligt högt uppdrifna militärväsendets välsignelser.

Stam. Trosbekännelse.

Frågan om *nationalitet* eller *stam*, som i många länder är af så framstående politisk betydelse och särskildt väl af denna anledning på senare tider alltmer allmänt Nationalitets-
spörsålet. börjat ingå såsom ett moment i folkräkningarna, har, såsom bekant är, hos oss lyckligtvis ingen dylik vikt, enär vårt land i högre mått nära nog än något annat eger för- månen af en fullt homogen befolkning.

De 6,711 Lappar och 14,932 Finnar, som vid senaste folkräkning uppgäfvos, utgöra nemligen enda undantaget, såvida man ej anser lämpligt att härvid också taga i betraktande de 1,836 mosaiske trosbekännare, som vid samma tid voro bosatte i vårt land*).

Af nyssnämnde 21,643 Lappar och Finnar voro öfver 18,000 bosatte i Norrbottens län; ungefär 1,500 Lappar och ett femtiotal Finnar i Vesterbotten, 800 Lappar i Jemtlands och 111 i Vesternorrlands län; — hvaremot högsta antalet Finnar (näst Norrbotten) anträffades i Vermland till ett antal af 780.

Hembygl. Äfven antalet *utomlands födda* personer är i vårt land synnerligen ringa, — en naturlig följd af de hos oss ännu jämförelsevis fåga utbildade och mindre lifliga internationela förbindelserna. Endast något öfver 12,000 personer (= $\frac{1}{3}$ %) tillhörde vid 1870 års folkräkning denna kategori**), och af desse voro nära $\frac{4}{5}$ Svenske undersåtar. Grannländerna åt alla sidor: Tyskland, Norge, Danmark och Fin-

*) Norge (1865):

Lappar.....	17,178,
Kvæner	7,637,
Lappkvæner.....	909, 25,724,

hvarjemte funnos af blandad Norsk-Lapsk eller Norsk-Kvænisk stam 2,961.

**) Norge..... 21,260 = 1,2 %,
Danmark..... 52,855 = 3 %

land voro naturligtvis starkast representerade med tillsammans öfver 10,000 af de 12,000. Fästes afseende vid de icke-naturaliserade, så förekomma desse i följande antal och ordning, räknadt från flertalet:

Danskar.....	613,
Tyskar	573,
Finnar	307,

och Norrmän269,

utgörande tillsammans öfver 1,700 af de icke-naturaliserade 2,229 utlänningarne.

Den förfrågan om *födelseorten*, som från och med år 1860 ingått i kretsen af de hos oss äskade folk-räkningsuppgifterna sätter oss ock i tillfälle att inhemta upplysningar rörande det större eller mindre måttet af den liflighet, som råder i fråga om befolkningens förflyttningar inom rikets gränser; och äfven de få data, som ännu stå oss till buds i detta hänseende, sakna ingalunda ett ganska högt intresse.

Naturligtvis är det förnämligast i städerna, företrädesvis de större, man har att söka starkaste tillströmningen af främmande element. Det visar sig ock att under det på Sveriges landsbygd år 1870 93,8 % och 1860 till och med 95,1 % voro barnfödde inom länsområdet, så var detta i dess städer år 1860 allenast händelsen med 74,9 % och år 1870 med endast 70,8 %.

I Norge voro år 1865

af hela rikets folkmängd	21 %	födda utom kommunen,
» landets	» 17 » »	»
» städernas	» 44 » »	»

Minskningen i Sverige från år 1860—1870, för riket i dess helhet uppgående till jemt 2 % från 92,8 till 90,8 %, är ganska märkelig och talar högt om den större liflighet och rörlighet, de förbättrade samfärdsmedlen framkallat. Hufvudstaden intager naturligtvis en särskild undantagsställning. Af dess hela folkmängd voro år 1870 icke mindre än 56,7 % födde på annan ort*). Äfven med tillägg för inflyttningarna dit från Mälardalens 4 län uppgick antalet personer, som sålunda från barndomen varit vane att betrakta Stockholm

*) För jemförelses skull må nämnas: (1842) Bruxelles 57½ % infödingar; (1856) Belgiens samtliga städer 35⅓ % inflyttade; Kristiania 45 % infödingar 1865.

såsom en naturlig medelpunkt, allenast till 64 % af befolkningen, hvaremot en dylik beräkning utförd för rikets *andra* stad för år 1868 gaf ända till 87 $\frac{1}{4}$ %. Mälardalens län ersättas här af Göteborgs och Bohus, Hallands och Elfsborgs. Bearbetningen af 1870 års folkräkningsmaterial medgifver ej beräkningens utsträckning till sistnämnda år. Jag skulle af den sålunda påpekade skiljaktigheten i skaplynne dessa båda städer emellan vilja draga den slutsats, att Stockholm helt naturligen ej *kan* hafva så lätt som Göteborg att tillvinna sig och sina kommunala angelägenheter det lifligare intresse, man gerna skänker *hembygden*.

Hithörande provinsiella skiljaktigheter angifvas närmare i följande tabellariska uppgift.

Af befolkningen i de särskilda administrativa områdena voro födde utom området.

	1860.	1870.		1860.	1870.
Stockholms stad	57,4	56,7	Göteborgs o. Bohus län	*) 2,9	10,8
Stockholms län	18,9	20,5	Elfsborgs "	*) 2,9	5,1
Uppsala "	11,7	16,6	Skaraborgs "	4,1	4,9
Södermanlands "	8,6	10,3	Värmlands "	2,7	3,5
Östergötlands "	7,6	8,5	Örebro "	6,0	8,1
Jönköpings "	4,7	6,7	Vestmanlands "	14,7	16,2
Kronobergs "	5,5	6,4	Kopparbergs "	4,2	4,9
Kalmar "	4,7	5,3	Gefleborgs "	7,1	10,0
Gotlands "	7,1	8,1	Vesternorrlands "	*) 3,2	7,1
Blekinge "	8,3	7,2	Jemtlands "	4,1	4,5
Kristianstads "	6,9	7,5	Vesterbottens "	0,6	1,8
Malmöhus "	3,8	6,7	Norrbottens "	1,7	1,6
Hallands "	5,0	7,0			

Jag återvänder från denna lilla utflykt vid sidan af det egentliga ämnet till frågan om *nationaliteterna*, för att från Europas i detta hänseende märkligaste länder meddela några uppgifter.

*) Uppgifternas tillförlitlighet kan starkt betvivlas. Jfr *Stat. Centr.-Byr. Berättelse*. A. II: 3, pag. XIII.

I *Ryska* riket, som står främst i så måtto, räknas icke mindre än 112 särskilda folkstammar. Framför andra länder, som dragas med liknande heterogena befolkningselement eger Ryssland dock en obestridd fördel derutinnan, att den herskande stammen är så öfverväldigande talrik: de $53\frac{1}{2}$ millioner Ryssarne utgöra 71 % af det hela; Finnar, Polackar och Tatarer, hvardera 5 à 6 %, äro de starkaste dernäst.

Stark motsats i detta hänseende visar, såsom bekant, den *Österrikiskt-Ungerska* monarkien. Tyskarne, som ju åtminstone uppträda med anspråk på att vara det herskande folket, utgöra allenast $\frac{1}{4}$ af totalbefolkningen och äro till och med i de såsom det numera heter »Im Reichsrathe vertretene Länder» i afgjord minoritet, (allenast 37 %). I hela dubbelmonarkien utgöra Slaviska stammar 46 %, Magyarerna 16 %, Romaniska stammar 10 % och Judarne 3 %*).

Annorlunda med den *Preussiska* staten: Tyskarne utgöra der öfver 88 %, och med undantag af de 10 % Polackarne, äro öfriga främmande nationaliteter försvinnande fåtaliga.

Schweiz gifver bilden af ett lyckligt samlif mellan skilda stammar. Tyskarne utgöra nära 70 %, Fransmännen ungefär 24 % af hushållens antal; de öfriga äro af Romanisk eller rent Italiensk stam.

De skarpa slitningarna deremot mellan *Belgiens* Vlamare och Walloner, — de förra nära $2\frac{1}{2}$ millioner, de senare något öfver 2 millioner till antalet och således temligen jemnstärke — samt de faror, som inom den stora Engelska monarkien stundom tyckas hota från *Irlands* $1\frac{1}{10}$ millioner Celter, — under det de med dem stamförvandte och lika manstärkte Gaëlerne i Skotland och Wales äro fullt lojala — äro för välbekanta, att mer än en blott antydning skulle vara af nöden.

En framställning af förhållandena i det på skilda stammar synnerligen rika Europeiska Turkiet vore tvifvelsutan

*) Det må i förbigående anmärkas, att man för den noggrannaste framställningen af Österrikes invecklade etnografiska förhållanden har att tacka en enskild man, frih. C. v. Czoernig, hvars arbete har kostat 16 års mödor. — Ännu vid folkräkningen år 1857 ansåg Österrikiska regeringen onödigt att egna någon uppmärksamhet åt nationalitetsspörsmålet, eller tilläfventyrs ansågs det ej fullt öfverensstämmande med en klok politik att blotta dessa svaga punkter.

af intresse, men så länge uppgifterna derifrån, alltigenom approximerade, ej förete större samstämmighet än att t. ex. det herskande folkets numerär anslås ena gången till $2\frac{1}{10}$, andra gången till $4\frac{1}{2}$ millioner, torde det ej kunna anses löna mödan att meddela data från detta håll.

Troshökänneise. En undersökning af något liknande art är den om de olika *konfessionernas* utbredning. I största allmänhet taget kan sägas, att de i vår verldsdel förherskande 3 kristna be-
kännelserna: den protestantiska, den romerskt-katolska och den grekiskt-katolska, temligen nära sammanfalla med de trenne folkstammarne: Germaner, Romaner och Slaver. Till-
sammans utgöra de *Kristne* vid pass 95 % af Europas hela folkmängd. De återstående 5 % utgöras af *Judar*, till ett
antal af omkring 4 millioner, *Muhamedaner* 7 millioner, samt vid pass 200,000 *hedningar*, af hvilka flertalet bekänna sig
till Buddhaismen och till $\frac{3}{4}$ äro tillfinnandes inom guver-
nementen Orenburg och Astrakhan.

Endast för de länder, der en större blandning af kon-
fessioner eger rum, torde det befinnas lämpligt, att uppgif-
terna om proportionen dem emellan meddelas.

I Norra Tyskland utgöra protestant.	71 %	och katolik.	27 %;
i Södra » deremot »	$36\frac{1}{4}$ »	»	$62\frac{1}{3}$ »
För Tyskland i dess helhet: »	62 »	»	$36\frac{1}{2}$ »

För Stor-Britannien saknas, liksom för Belgien och Nord-
Amerikas Förenta Stater, officiel uppgift i denna riktning.
Ett förslag att med 1861 års folkräkning förena en under-
sökning härom förkastades, såsom det säges på grund af
befarade falska uppgifter till högkyrkans förmån. — I rundt
tal skattas antalet

af Högkyrkans anhängare till 13 mill. (deraf 12 i England),
» Presbyterianer..... » 3 » (deraf 2 i Skotland),
» Katoliker..... » 6 » (deraf $4\frac{1}{2}$ i Irland),
» Dissenters nära 8 » (deraf 7 i England),

hvarjemte man tror sig kunna antaga, att 1 million af de
till namnet kristne innebyggarna aldrig blifvit döpte.

I *Ryska riket* utgör den Romerskt-katolska befolkningen
10 % af det hela (mest i Polen, af hvars befolkning 77 % räk-
nas dit) och den Protestantiska 6 % (nära $\frac{1}{2}$ deraf i Finland).

Schweiz räknar 41 % Romersk-katoliker mot 59 % Protestanter (nära nog samtliga Reformerte);

Nederländerna nära 55 % Protestanter (nära nog samtliga Reformerte) och vid pass 34 % Katoliker.

Hvad *Sverige* beträffar räknades vid senaste folkräkning allenast ett antal af 5,426 »främmande trosförvandter», af hvilka ej fullt hälften tillhörde legaliserade församlingar. Uppgifterna äro dock, särskildt i fråga om s. k. »dissenters», påtagligen betydligt lägre än verkligheten. Så uppgifves t. ex. allenast ett antal af omkring 2,000 Baptister och 297 Mormoner; Romersk-katolska lärans bekännare voro till antalet 573, Grekisk-katolska 30, Fransk-reformerta 40, Engelsk-reformerta 150, och Judarnes antal steg såsom nyss nämndes till 1,836.

Af Europas hela Judiska befolkning (4 millioner) Judarne. kommer sammanlagdt öfver $\frac{3}{4}$ på Ryska och Österrikiska monarkierna. Särskildt är den Judiska stammen talrikt representerad

i Polen, der den utgör vid pass 12 % af hela befolkningen,			
i Galizien	10 »	»	»
i Frankfurt	7 »	»	»
i Bukowina	6 »	»	»
i Posen	5 »	»	»

Judarnes hela antal utgör väl föga mer än $1\frac{1}{3}$ % af Europas totalbefolkning, men hvilken summa af intelligens, verksamhet och rikedom representerar ej denne lille bråkdel af det hela. Vi få i det följande tillfälle att återkomma till denne märklige stam, som i åtskilliga befolkningsstatistiska hänseenden företer egendomliga afvikelser från de normala förhållandena.

Lyten.

Vid de flesta länders folkräkningar begagnar man numera tillfället af detaljundersökningar rörande folkmängden för att inhemta önskvärd kännedom om antal och art af en del lyten och särskildt rörande *sinnessjuke, blinde och döfstumme*.

Sinnessjuke. Hvad de förstnämnde beträffar, säger sig sjelft, att stora svårigheter möta för ernåendet af fullt korrekta upp-
uppgifter; dels hysa desse olyckliges närmaste ofta nog en
lätt förklarlig motvilja att inlåta sig på meddelanden, dels
och vanligast blifva uppgifterna mycket vacklande på grund
af nomenklaturen, i fråga om hvilken dock alltid borde
kunna kommas åstad ett särskiljande mellan idiotien (fånig-
heten) och det egentliga vansinnet.

I Europas flesta civiliserade länder är den medfödda
fånigheten allmännare än vanvettet. Sistnämnda sjukdoms-
Ökad frekvens. form, sällsynt hos vilden, säges deremot af många
vara en af vår öfverförfinade civilisations sorglige följeslagar;
— en sats, som dock rönt skarp gensägelse. Den starka
progression, de från alla håll ökade siffrorna antyda, skulle
möjligen kunna förklaras ur en större noggrannhet vid folk-
räkningarna och den faktiska betydliga ökningen i antalet
af dårhus och på dessa anstalter intagne, förklaras lätt af
sträfvandet efter omsorgsfullare vård och upphörandet vid
inträdda förbättrade kurativa metoder af den förr rådande
motviljan att till dessa vårdanstalter anförtro de sjuke. Svå-
rare har man att komma ifrån det inkastet att största rela-
tiva antalet sinnessjuke (vid pass 2 pro mille) öfverhufvud
faller på vår verldsdels mest civiliserade stam, den Germa-
niska, en medelställning intages af den Romaniska stammen
(1 ‰) och Slavo-Tatarerne, de mest obildade, ega att upp-
visa lägsta relativa siffran (0,06 ‰); — således samma pro-
portion, som vi sedan skola finna i fråga om sjelfmorden,
för hvilka äfven anmärkts samma stegrade frekvens, återförd
till samma verkande orsaker.

Så mycket tyckes vara visst, att sinnessjukdomarne upp-
träda med icke obetydligt *större frekvens hos mankönet* och
särskildt hos *de ogifte*. Så räknades t. ex. nu senast i Sverige
på hvarje 10,000-tal af ogifte män 33, men på enahanda
antal gifte allenast 5 sinnessjuke. — Lika afgjort tyckes
vara, att detta lyte, och isynnerhet fånigheten i dess olika
former, med synnerlig styrka uppträder under inflytelsen af
ett fuktigt, dimmigt och kallt luftstreck: Island, Norge, Ir-
land, Sverige och Schweiz uppträda med betydligt höga
siffror. Några Schweiziska kantonen (Zürich och Bern)
Nuvarande förhållanden. stå sämst med 39 sinnessjuke på 10,000 personers folk-
mängd. Mot samma antal svarade:

i Irland (1870).....	33,10,
» Norge (1865).....	30,53,
» Schweiz (1870).....	29,09,
» Ungern (1870).....	27 (deraf flertalet idioter),
» Nya Syd-Wales (1867).....	25,83,
» England (1871).....	24,77,
» Frankrike (1866).....	23,87,
» Skotland (1871).....	23,49,
» Sachsen (1867).....	23,05,
» Danmark (1870).....	21,76 (Island 26),
» Sverige (1870).....	21,56,
» Förenta Staterna (1870).....	16,06 (16,84 för de hvite, 10,17 för de färgade),
» Preussen (1867).....	15,90 (af hela antalet äro öfver 55 % »Blöddrinnigen),
» Belgien (1858).....	14,01 (»allénés»; möjligen äro idioterna ej inberäknade).

Den kombination af själs- och kroppsslyten, som är känd under namnet *Kretinism*, är företrädesvis till finnandes i fattiga alptrakter. Starkast representerad är den i kantonerna Wallis och Graubünden (öfver 4 pro mille); Savojen räknar 38 kretiner på 10,000 innevånare, departementet Hautes Alpes 26, Kärnthen 16. Kretinism.

Totala antalet sinnessjuke i *Sverige* utgjorde vid 1870 års slut enligt folkräkningsuppgifterna 8,990, hvaraf 4,615 män. Af hela antalet uppgåfvos 1,632 (=18 %) vara sinnessjuke från barndomen. Svenska förhållanden.

1 $\frac{1}{2}$ % voro i åldern	0—10 år,
9 $\frac{1}{2}$ » »	10—20 »
42 $\frac{1}{2}$ » »	20—40 »
35 » »	40—60 »
11 $\frac{1}{2}$ » »	öfver 60 »

Deras relativa fördelning — liksom ock de blindes och döfstummes — på vårt lands särskilda administrativa områden erbjuder åtskilliga iakttagelser af intresse, hvarföre ock hithörande siffror meddelas i nedanstående tabell.

Relativa antalet lytta personer i Sveriges län 1870.

	På 10,000 personers folkmängd funnos:		
	Sinnessjuke.	Blinde.	Döfstumme.
Stockholms stad	19,2	6,9	7,6
Stockholms län	20,3	7,8	10,4
Uppsala »	22,1	6,1	10,9

		På 10,000 personers folkmängd funnos:		
		Sinnessjuke.	Blinde.	Döfstumme.
Södermanlands	län	23,4	8,8	10,5
Östergötlands	"	23,2	8,8	10,5
Jönköpings	"	26,1	10,2	9,6
Kronobergs	"	21,0	8,9	13,8
Kalmar	"	20,0	8,4	8,5
Gotlands	"	20,4	11,7	10,4
Blekinge	"	18,9	6,8	15,9
Kristianstads	"	20,8	6,9	9,9
Malmöhus	"	20,5	6,1	7,8
Hallands	"	18,0	6,3	9,4
Göteborgs o. Bohus	"	18,6	5,4	8,3
Elfsborgs	"	19,8	7,8	8,6
Skaraborgs	"	16,1	6,1	9,8
Värmlands	"	26,2	10,9	11,1
Örebro	"	20,9	7,9	13,0
Vestmanlands	"	23,1	8,2	10,8
Kopparbergs	"	25,6	11,3	14,9
Gefleborgs	"	26,4	7,5	9,8
Vesternorrlands	"	20,4	9,1	9,7
Jemtlands	"	30,1	10,4	11,4
Vesterbottens	"	22,5	9,7	10,0
Norrbottens	"	22,8	8,3	8,9
Summa		21,6	8,1	10,2

I fråga om blindheten och döfstumheten må till en början anmärkas, att hvartdera lytet i allmänhet eger ungefär enahanda freqvens och att båda tillsammans drabba i det närmaste samma antal personer, som sinnessjukdomarne.

Blindheten förekommer till långt öfvervägande antal inom de högsta åldersklasserna, döfstumheten tvärtom inom de yngsta. Tillsammans med sinnessjukdomarne drabba de i det närmaste 4 på tusendet af totalbefolkningen och vid pass $\frac{1}{2}$ % af de produktiva åldersklasserna.

I fråga om detaljer torde följande relativa tal göra tillfylllest, samtliga beräknade efter samma norm af 10,000 personers folkmängd, som nyss vid tal om de sinnessjuke användes:

	Blinde.	Döfstumme.
Sverige (1870).....	8.....	10.
Norge (1865).....	14.....	9.
Danmark (1870).....	7.....	6.
Island (1870).....	26.....	8 (af de blinde voro 82 % öfver 60 år.).
Preussen (1867).....	6.....	7.
Ungern (1870).....	12.....	13.
Frankrike (1866).....	8,4.....	5,8*).
Österrike (1869).....	5,6.....	9,7**).
Italien (1861).....	8.....	10.
Nederländerna (1859).....	6.....	4.
Schweiz (1870).....	8.....	25.
Nord-Amerikas Förenta Stater (1870).....	5.....	4.

Blindheten har man tyckt sig märka tilltaga i freqvens mot polen, liksom ock mot æqvatorn, hvaremot döfstumheten uppträder starkare i de tempererade zonerna och, liksom kretinismen, oftast i fattiga och bergiga trakter. För båda-dera lytena angifves en öfvertalighet för mankønet, från hvilken allmänna regel Sverige dock gör ett undantag i fråga om blindheten. Af de 3,359 blinde, som år 1870 funnos i vårt land, voro nemligen 1,813 qvinnor. Då nu samtidigt nära 48 % af samtliga blinde voro öfver 60 år gamle, torde den qvinliga öfvertaligheten åtminstone i någon mån bero på qvinnokønets stora öfvervigt inom dessa högre åldersgrupper.

Åldersfördelningen mellan de blinde torde för öfrigt exempelvis kunna åskådliggöras af följande tal:

Sverige (1870).	Stor-Britannien (1850).
12,2 % 0—20 år	14 %.
39,9 » 20—60 »	39 »
47,9 » öfver 60 »	47 ».

I åtskilliga af Stor-Britanniens undervisningsanstalter för blinde har man låtit sig angeläget vara att föra anteckningar öfver sannolika anledningen till blindheten. För vid pass $\frac{1}{6}$ af de i Liverpools skola intagne och för nära $\frac{1}{5}$ af Glasgow-institutets lärjungar angifvas koppor såsom verkande orsak. De anteckningar i detta ämne, som i vårt land från 1846 blifvit förda vid Manilla, omfatta ännu ett alltför ringa material att kunna tillåta befogade slutsatser.

*) Savoie 28, Hautes-Alpes 21,4.

**) Kärnthen 44,6, Salzburg 28,1, Steyermark 20,7.

År 1870 utgjorde de i Sverige antecknade döfstummes antal 4,266, deraf 2,379 mankön. Då nu ett antal af öfver 1,500 döfstumme och omkring 400 blinde befunno sig i den bildningsbara åldern (under 20 år), men vid de för dem afsedda undervisningsanstalterna plats allenast var beredd för omkring 450 döfstumme och ett 50-tal blinde, visar sig att de lytte af sistnämnda art i fråga om möjligheten af undervisnings erhållande drogo det kortare strået, i det att af dem allenast $\frac{1}{8}$, men af de döfstumme bortåt $\frac{1}{3}$, kunde komma i åtnjutande af undervisning.

Lytens
ärftlighet.

Om samtliga dessa lyten, jemte en del verkliga sjukdomsformer, gäller, att man understundom velat hänföra dem till ärftliga anlag, hvilka särskildt hos barn af närskyllda skola göra sig gällande. De påstådda farliga följderna af dylika äktenskap mellan släktingar äro dock, enligt en af de förnämsta auktoriteterna på detta område*), bevisligen öfverdrifna. Från Nord-Amerikas abnorma skolor meddelas likvisst, att 10 % af de döfstumme eleverne, 5 % bland de blinde och 15 % bland idiotskolornas lärjungar härstamma från dylika äktenskap. Så har man ock i Bayern anmärkt dubbelt så stark frekvens af döfstumhet bland protestanter, som bland katolikerna, hos hvilka senare, såsom bekant är, konsangvina äktenskap stöta på hinder. Hos Judarne deremot, der de äro vanliga, har ock anmärkts stark frekvens af döfstumhet. Af de vid de offentliga döfstumskolorna i Schweiz år 1865 vårdade 348 barnen kunde 62 åberopa lytets ärftlighet; således omkring 18 %. Nu till sist några exempel från Sverige: enligt redogörelsen för sjukvården å hospitalen förefunnos hos $\frac{1}{8}$ af samtliga under åren 1861—1870 intagne ärftliga anlag, och af de vid sistnämnda års slut vårdade 1,247 sinnessjuke, befunnos

253 hafva egt direkt ärfda anlag (från far eller mor eller bådadera),

24 » kollateralt » (från syskon),

40 » blandadt ».

Till detta antal kommer, enligt folkräkningsmaterialet, ytterligare 24 fall af direkt,

122 » af kollateral och

33 » af annan ärftlighet, så att ärftlighet af en eller annan art har kunnat spåras i 496 fall, d. v. s. $5\frac{1}{2}$ % af alla uppgifna.

*) Oesterlen: Handbuch der medicinischen Statistik.

För Blindhet	och	Döfstumhet angäfvos
samtidigt	5 fall af direkt ärftlighet.....	7,
36 » »	kollateral »	186; af de sist-
nämnda voro	3 » » fyra syskon.....	8,
4 » »	tre »	44,
29 » »	två »	134.

Ärftlighet anmärktes således hos något öfver 2 % af samtliga blinde och något öfver 10 % af alle döfstumme.

I öfrigt anmärktes vid vår senaste folkräkning följande fall af lytens komplikation:

blindhet och annat lyte	82, hvaraf
	37 med döfhhet, stumhetell. döfstumhet,
	29 » sinnessjukdom och
	4 » » » »
döfstumhet o. annat lyte	124 fall, hvaraf
	16 med blindhet och
	83 » sinnessjukdom.

Ändtligen gifver också hvarje välordnad folkräkning anledning att framställa och delvis också material att besvara en del i det praktiska lifvet synnerligen viktiga frågor, de om *medellifslängd, sannolika återstående lefnadstiden* och Mortalitets-
tabeller. hvad de allt heta dessa närbeslägtade och ofta nog förvxlade begrepp, som ligga till grund för alla lifsförsäkringsbolags, lifränteförsäkringsanstalters och dylika inrättnings verksamhet, och hvilkas fixerande i numeriska uttryck är resultatet af en temligen invecklad aritmetisk operation, för hvilken åldersgrupperingen inom den stående befolkningen samt mortaliteten inom de olika åldersklasserna utgöra basen. Vid tal om dödlighetsförhållandena skall jag framdeles meddela de allmännaste dragen af de resultat, hvartill undersökningarna på denne del af befolkningsstatistikens vidsträckta område kommit.

Och sedan jag sålunda sökt gifva en med hänsyn till nödig hopträngdhet möjligast noggrann öfversigt af sjelfva Folkräkningen i alla dess förgreningar, öfvergår jag nu till den andra hufvudafdelningen af mitt ämne: en skildring af de förhållanden, som tillsammans medverka att under folkräkningarnas mellanrum bringa åstad de siffror och siffergrupperingar, som vid räkningen träda i dagen.

Befolkningens årliga förändringar.

Vi erinra oss från det föregående, att faktorerna för folkmängdens ökning eller minskning voro dels naturliga, dels mer eller mindre konstlade; — de förra utgöras af ingångna äktenskap, lefvande födda barn, och antal aflidne; de senare åter af in- och utflyttningar*).

Vi börja, såsom naturligt är, med

Äktenskapen

och fästa då först uppmärksamheten vid deras större eller mindre *frequens*.

Äktenskapens
frequens.

Det är ett bekant yttrande af Montesquieu, att »partout où une famille peut vivre à son aise, il se forme un mariage». Det har derföre ock med skäl blifvit sagdt, att antalet i ett land ingångna äktenskap är ett synnerligen troget uttryck af de förhoppningar och förväntningar, den stora massan af folket hyser med hänsyn till framtiden; derföre kan man ock betrakta de höjningar och sänkningar, som iakttagas i fråga om årliga antalet giftermål såsom en säker gradmätare för det allmänna välståndet, och detta desto tryggare, ju

*) Noggranna anteckningars förande, särskildt i fråga om vigde, födde och döde, hafva funnits allt mer af nöden, ju klarare insigt vunnits af deras vikt i och för konstaterandet af en del borgerliga rättigheter. Hos oss är antecknandet af dessa förhållanden, liksom af folkräkningsmaterialet, uteslutande lagdt på presterskapet, som ju ock — enhvar för sin församlings syften, har behof af dessa uppgifter och som år för år (från och med år 1861 i nominativ form) till centrala statistiska embetsverket insänder vederbörligen bestyrkta afskrifter af sina vigsel-, födelse- och dödböcker. Kyrkoböckerna anlitas i detta hänseende jemväl i Norge, Danmark och större delen af Tyskland. I ett flertal andra länder är detta arbete med *registrationen* af äktenskap, födelser och dödsfall anförtrordt åt särskildt aflönade personer eller åt civila myndigheter. I Frankrike, Belgien, Holland m. fl. föras enligt »Code Napoléon» efter fastställt formulär »les registres de l'état civil» af en magistratsperson; i England (från 1837), Skotland (från 1855) och Irland (från 1864) enligt särskild lag af dertill dels genom kommunala myndigheter, dels af vederbörande »Registrar General» tillsatta civila personer (i England t. ex. 3,700 personer, som för inregistrering o. dyl. ersättas enligt taxa.) I Italien påbjöds samma anordning år 1873.

sjelfständigare och mera oberoende af hämmande inflytelser det folk är, hvilket iakttagelserna gälla. Äktenskapsfrekvensen är en lika säker mätare för farhågorna och förhoppningarna, som kursnoteringarna och fondbörsen äro det med hänsyn till penningmarknadens ställning.

Om det nu så förhåller sig, kan det ej nekas, att det aftagande i giftermålens relativa antal, som nu för tiden från de flesta länder omförmäles, innebär betänkliga symptom.

I Sverige har de giftes antal minskats			
från 3,641	på 10,000	personers folkmängd	år 1751,
till 3,604	»	»	» 1800,
3,265	»	»	» 1850,
3,266	»	»	» 1870.

I Norge			
från 3,760	»	»	» 1769,
till 3,470	»	»	» 1801,
3,221	»	»	» 1855,
3,240	»	»	» 1865.

I Preussen			
från 3,509	»	»	» 1816,
till 3,309	»	»	» 1852,
men 3,359	»	»	» 1867.

Frankrike gör dock ett undantag:

3,584		år 1806,
3,699		» 1836,
3,894		» 1851,
4,045		» 1866.

I fråga om sannolika anledningarna till nyssnämnda allmänna förhållande må till en början erinras, att de större fordringarna på lifvet nu för tiden och de med en stigande civilisation ständigt ökade svårigheterna att kunna uppfylla villkoren för underhållandet och uppfödandet af en familj, tvifvels- utan draga drygaste delen af ansvaret härför. En för vårt land särskildt verksam, för närvarande betydande, men tillfällig och sannolikt om några få år (omkring 1875) upphörande, anledning till den fortgående minskningen i de slutna äktenskapsantal är den ovanligt ringa absoluta styrkan eller talrikheten af den åldersklass (30—45 år), inom hvilken bland männen öfver $\frac{1}{3}$ af alla äktenskapen falla. Undermåligheten åter för denna åldersklass hvilat, såsom tilläfvventyrs en och annan af mina åhörare torde från den föregående framställningen erinra sig, på den ovanligt låga nativitet, som utmärkte åren

1826—40, och denna åter är i sin ordning bestämd af olycks-åren 1806—1810. Så kedja sig de statistiska data från skilda tider samman och de oblidkeliga, ehuru oskrifna, statistiska lagarne framträda här i all deras kraft.

Det vore för öfrigt fåvitskt att söka förneka, det giftermålsfrekvensens aftagande, såväl hos oss som annanstädes, jemväl i viss mån bestämmes af en allmännare sedlig slapphet, samt af den egoism, som skyr de äktenskapliga banden för att desto lugnare och bättre kunna, såsom det heter, »njuta lifvet». I förbigående må erinras, — vi återkomma till ämnet vid tal om dödligheten, — att sistnämnda ungkarlsberäkningar ganska bestämdt innebära en grym *missräkning*, i ty att bevisligen, särskildt för mankön, inom alla åldersklasser utöfver 20 år, dödligheten är skarpt öfvervägande just för det *ogifta* ståndet.

För öfrigt vill man hafva anmärkt en större giftermålsfrekvens i protestantiska länder och förklarar detta dels ur en viss missaktning, som derstädes gerna råder mot ogifta (tvärt emot förhållandet i katolska länderna, der presterskapets mycket gällande föredöme verkar i motsatt rigtning), dels från den lätthet, hvarmed derstädes äktenskapsskilnad kan vinnas; (och *en* skilsmessa, säger man ju, ger ofta upphof till 2 nya äktenskap).

Ser man till de årliga vexlingarna i de ingångna äktenskapens antal, så kan man ej undgå att finna sanningen af Afhängighet af tidsförhållanden. den först citerade satsen: att de äro en mätare för farhågor eller förhoppningar. I gynnsamma, lugna tider stiger antalet, tvärtom under eller redan vid blotta annalkandet*) af bistra tidevarf, och efter dessas slut åter inträder en desto starkare frekvens ju längre och kraftigare det tvång varit, som öfvats på befolkningens naturliga »tendence au mariage». Prismaximum sammanfaller alltid gerna med äktenskapsnimum och tvärtom**).

Ur det rika material, som i detta hänseende från vårt eget land föreligger och som af mig för några år sedan behandlats i en särskild monografi »Om skördarna i Sverige och deras verkningar»***), må följande anföras.

*) T. ex. i många länder närmast före kolerans första uppträdande i början af 1830-talet.

**) Riecke, den tyske bearbetaren af Quetelet har genom en förvexling af *froment* och *fromage* kommit att sammanställa äktenskapsfrekvensen med »Käse-preise!

**) Statistisk Tidskrift. II. 29.

Hvad 1750-talet beträffar, motsvaras 1750, 1753 och 1759 års goda skördar af en ganska märkbar höjning inom de slutna äktenskapens antal, och de felslagna skördarna åren 1756 och 1757 af en lika skarp sänkning. — 1761 års knappa skörd, 1762 års missväxt och de nästföljande tvenne årens temligen svaga skördar framkalla under nästa tiotal den betydliga sänkningen af äktenskapen från 100 till 82 på hvarje 10,000-tal af befolkningen; den jemförelsevis låga ståndpunkt, på hvilken äktenskapen qvarstå under decenniets återstående år, trots gynnsamma och delvis utmärkta skördeförhållanden, torde väl snarast få tillskrifvas den väldiga finansiella kris, som vid denna tid hemsökte vårt land och med fruktansvärd kraft ingrep i alla våra borgerliga förhållanden. — De första åren af 1770-talet utvisa, bättre kanske än någon annan tidrymd, det af oss ifrågasatta sambandets verklighet. Den fasansfulla missväxten år 1771 och nästföljande års felslagna skörd sänka de ingångna äktenskapens antal ned till 68 på 10,000, en siffra så låg, att endast åren 1838 och 1868 kunna uppvisa ett motstycke. Men de två nästföljande, »fullt medelmåttiga» åren bringa den åter upp till 95. — Läst af förra århundradets tioårsmedeltal står nästföljande decenniets, med ungefär 79 äktenskap på hvarje 10,000-tal af befolkningen; ser man åter till motsvarande skördeuppgifter befinnes, att icke mindre än hälften af dessa 10 år tecknats såsom drabbade af »nära allmän missväxt.» Det gynnsammare förhållande, som utmärker decenniets sista år, motsvaras ock af en märkbar tillväxt i fråga om äktenskapens talrikhet. — 1790-talet börjar med ett »ymnigt» och ett »godt» år, hvilka ock motsvaras af den högsta ståndpunkt (110), som i fråga om äktenskapens frekvens varit inom vårt land iakttagen; på samma sätt utmärkas de dåliga skördeåren 1798—1800 af en anmärkningsvärd sänkning af de slutna äktenskapens antal. — Ännu under vårt århundrades 4 första tiotal är det temligen lätt att sölunda, snart sagdt är för år följa parallelismen; åren 1803, 1809, 1810, 1815, 1820, 1827, 1828 och 1832 gifvo åt vårt land goda skördar; de motsvaras ock af lämpliga höjningar af giftermålens antal, liksom de svagare skördeåren 1811, 1812, 1816, 1818, 1826, 1831, och 1837 af sänkningar. Men i samma mån landets stigande odling och de lättade förbindelserna mellan dess olika delar ökat dess förmåga att bära slagen, blir det ock svårare att så påtagligt som förut utvisa det af oss antagna

sambandet. Sjelfva skördarna, sådana de blifvit för riket i dess helhet beräknade, förete ock inga mera betydande vexlingar under senast förflutna årtionden och man måste således gå till de särskilde landsdelarne för att finna spår af den öfverensstämmelse, vi söka. Då visar sig ock, att de större sänkningar i giftermålens antal, som under åren 1840—1869 förete sig, nemligen hufvudsakligen för åren 1846 och 1847, 1852 samt 1866—1868 motsvaras: de förra af missväxter (1845) i Uppsala, Stockholms, Vestmanlands och Gotlands län (i sistnämnda län jemväl 1846) samt af »svaga» skörd (1847) i hela Norrland, Dalarne och Vermland. Sänkningen år 1852 betingas sannolikt af det föregående årets missväxter i Vesterbotten och Norrbotten, samma års svaga skörd i Halland och »under medelmåttig» i 17 län. Och då man slutligen erinrar sig, att under åren 1867 och 1868 missväxt hemsökte åtskilliga delar af vårt land, kan det ej gerna undgå att fasta uppmärksamhet, att antalet ingångna äktenskap (på 10,000 personers folkmängd), som under närmast föregående år höll sig uppe vid 71 och 68, under nyssnämnda tvenne år sjönk först till 61 och derpå till 54, hvar efter det åter år för år höjt sig till 56, 60, 65 och slutligen år 1872 till 70.

Hvarje lands befolkningsstatistik kan lemna material till dylika jemförelser. Jag skall blott anföra ett enda exempel. År 1846 uppträdde potatissjukan egentligen för förste gången med synnerlig styrka. Nöd och dyr tid blef följden. I Sverige, Danmark, Bayern, Frankrike och England tillsammans minskades under inflytande af denna nöd de ingångna äktenskapens antal från 1846 till 1847 med icke mindre än 39,500; en minskning af 8 %!

Särskildt är det af intresse att se, huruledes dessa minskningar *endast* drabba på de *första* giftermålen, giftermålen mellan ungkarl och jungfru; under det att *omgifterna* röna en motsatt inverkan*). Dessa sistnämnda ingås också mest

*) Såsom exempel må anföras:

I *Finland* egde år 1865 rum 2,384 omgiften,

men 1868 2,801 »

d. v. s. 17,8 % af alla äktenskapen det förra året

mot 27,7 » » det senare.

I *Sverige* utgjorde omgifterna år 1865 $13\frac{3}{4}$ %,

men » 1868 $15\frac{1}{4}$ »

af samtliga de ingångna äktenskapen.

af sådana personer, som redan ega ett hem grundlagdt och således ej af ekonomiska skäl behöfva afhålla sig från knytandet af ett nytt band, hvarjemte naturligtvis det genom dödsfall starkt ökade antalet enklingar och enkor är en bidragande faktor.

Genom det nu sagda torde jag hafva tillräckligt ådagalagt vanskligheten att bygga allt för mycket på hithörande uppgifter från en viss tid och ett visst land. En liten ändring i naturförhållanden eller i den politiska ställningen — och talen framträda helt olika. — Då det imellertid onekligen kan vara af intresse att veta, huru ungefärligen äktenskapsfrekvensen på senaste tider gestaltar sig i skilda länder skall jag meddela några data derom.

Nutidsiffror.

Antal ingångna äktenskap på hvarje 1000-tal af medelfolkmängden.

	1851—60.	1861—65. ¹⁾	1866—70.	1871.	1872.
Sverige	7,57	7,13	5,98	6,47	6,97
Norge.....	7,69	6,90	6,41	6,65	—
Danmark ²⁾	8,85	7,50		—	—
Finland	7,81	7,69	6,10 ³⁾	—	—
England	8,41 ²⁾	8,4	8,21	8,35	—
Frankrike	7,97 ²⁾	8,02	7,56	—	—
Österrike ⁴⁾	8,3 ²⁾	8,51	8,99	—	—
Preussen ⁵⁾	8,44 ²⁾	8,53	8,36	7,85	—
Italien	—	8,47 ³⁾	6,90	—	—
Spanien	—	7,90	7,20	—	—

Rättare är naturligtvis att verkställa beräkningen på grundvalen af den *vuxne* delen af befolkningen. En dylik jämförelse visar, att af 1,000 personer af hvarterdera könet i en ålder af 20—40 år är årligen gift sig:

¹⁾ Uppgifterna gälla åren 1850—59 och 1860—69.

²⁾ Åren 1866—1868.

³⁾ " 1853—1860.

⁴⁾ " 1863—1865.

⁵⁾ Med inbegrepp af Ungerska kronländerna intill 1862.

⁶⁾ " " " de nyförvärfvade provinserna efter år 1867.

	Män.	Qvinnor.
Proportion till vuxne.		
i Norge.....	51.....	48,
» Sverige.....	49.....	47,
» Danmark.....	58.....	57,
» Preussen.....	57.....	56,
» Belgien.....	49.....	50,
» England-Wales.....	56.....	53,
» Frankrike.....	53.....	51,
» Spanien.....	49.....	48,
» Italien.....	49.....	49.

Sverige står således lägst på skalan. Fästes afseende vid kontrahenternes *civilstånd*, så framgår såsom resultat af en undersökning, hemtande från ett flertal af Europas länder sitt material af $5\frac{1}{2}$ millioner ingångna äktenskap följande proportioner:

Af tusen äktenskap slötos

	Belgien (1861—65)	Bayern	Sverige (1846—55) (1861—70)
mellan ogifte	822	774 (min.)	847 (max.) 848
» ogift man o. enka 43*).....	48	66	47 40
» enkl. o. ogift qv. 99	97	142	85 91
» » » enka 36	29	18	21 21

och dessa proportioner äro år från år ganska konstanta inom de olika länderna. En hög proportion af giftermålen mellan de ogifte är att betrakta såsom gynnsam, den hänvisar på tillvaron af goda ekonomiska förhållanden; deremot antyder *Omgiften.* en lägre proportion tydligen äktenskapens kortare varaktighet, enär under andra förhållanden ej så många enklingar och enkor skulle finnas redo att ingå i nytt gifte.

De ingångna giftermålen voro, för män:

	i 87 fall af 100, första giften	89	
	» 13 » omgiften;	11	
Belgien	för qvinnor:		Sverige
1851—65	» 92 fall af 100, första giften	94	1861—70
	» 8 » omgiften;	6	

Sverige framstår i alla dessa beräkningar med en synnerligen låg % af *omgiften*. De uppgifter härom, som från vårt land i denna riktning föreligga allt från år 1806, visa ock från en period till en annan en i ögonen fallande och

*) Danmark 82 (exceptionelt).

i det hela synnerligen stadig och jemn minskning i dessa äktenskaps relativa antal, uppgående
 för män: från 17,2 % åren 1806—1810, till 11,1 åren 1866—1870,
 » qv. » 13,0 » » » 5,8 » »

Synnerligen skarp är i detta hänseendet vårt lands motsats till Danmark:

Af 10,000 enklingar gifte der om sig 780, men hos oss 449;
 » » enkor » » 220, » 103.

Åldern vid inträde i äktenskap är naturligtvis mycket olika i olika länder.

I England och Sardinien ingås mer än $\frac{1}{2}$ af alla äktenskap före kontrahenternes 25:te år; i det förra fallet torde det väl vara välståndet, i det senare klimatiska inflytelser, som gjort sig gällande; deremot äro i Sverige endast 36 % och i Bayern till och med allenast 21 % af äktenskapen afslutade vid nyssnämnda ålder. Ett ganska betydligt förse-
 nande af äktenskapens ingående är i fråga härom till fullo uppvisadt för vårt land och detta såväl för män som för qvinnor*). Deremot växte i England på senare tider proportionen af omyndiga qvinnors giftermål från 8,8 till 11,8 % af alla äktenskap; detta företrädesvis inom manufaktur- och bergsbruksområdena samt bland de minst bildade samhällsklasserna.

Åldersför-
hållanden.

För tidigt slutna äktenskap, liksom ock ehuru i mindre märkbar mån de *för sent* slutna, följas — enligt hvad statistiken kunnat ådagalägga**) — af ganska väsendtliga faror: ofruksamhet eller åtminstone minskad lifskraftighet hos barnen, samt betydligt höjd dödlighet för de gifte, jemfördt med förhållandet inom motsvarande åldersklasser af de ogifte.

Största antalet äktenskap ingingos 1866—1870 i vårt land af män mellan 26—30 års ålder: 37 % af samtliga;
 » qvinnor » 21—25 » 32 »***).

I öfrigt, då ju temligen allmänt det 30:de året anses vara för den unga qvinnans utsigt att blifva gift af synnerlig betydelse, torde det ej vara ur vägen att meddela, det statistiken ingalunda gifver stöd åt denna hopplösa åskådning; tvärtom lär den t. ex., att redan under de nästföljande 5

*) Från 1830 en minskning för de förre af 15 %, för de senare af 10 %

**) Legoyt, Sadler, m. fl.

**) Nogare bestämdt faller maximum på männens 27:de och qvinnornas 25:te år. På landsbygden ingås i regeln tidigare äktenskap.

åldersåren mer än 3 gånger så många kvinnor blifva gifta som före fyllda 20 år, och under hela åldersperioden öfver 30 år mer än 6 gånger så många, som de unga under 20 år. Jag vill blott tillägga, hvad jag förut redan erinrat, att de statistiske lagarne egentligen endast gälla för de *stora talen*, men ej så alldeles säkert för den enskilde.

Medelåldern vid inträde i gifte är

	för män	för kvinnor
i England.....	28	26,
» Sardinien.....	29	24,
» Frankrike	30	26,
» Norge	30	28,
» Sverige	30 $\frac{7}{8}$	28.

Den blir öfverhufvud några år lägre öfverallt, om man allenast fäster sig vid de *första* giftena.

De giftermål, der *åldersskilnaden* mellan man och hustru ej är stor, äro alltid och allestädes, alla åldrar igenom, de talrikaste. Sverige framstår dock med ett märkligt undantag, i det att ett abnormt stort antal äktenskap der ingås mellan män under 25 år och kvinnor öfver 50. Af 1,000 kvinnor vid sistnämnda ålder gifte sig med dylika unge män i medeltal för flere länder 16, men i Sverige 77 (och i Holstein 45); och af 1,000 ynglingar i ofvannämnda ålder ingingo i Sverige 3, men i medeltal för flere länder allenast 1, dylikt naturvidrigt äktenskap. Regel är dock, att medlemmarne af dessa yngre manliga åldersklasser företrädesvis gifta sig med *äldre* kvinnor än de sjelfve äro; för de högre åldersklasserna är förhållandet motsatt.

Årstidens
inflytande.

En annan fråga beträffande giftermålen, som derigenom, att den berör skiljaktiga sociala förhållanden är egnad att tilldraga sig stor uppmärksamhet är den om *årstiden* för äktenskapens ingående. Till en viss grad betingas nemligen valet af tidpunkt af folkets förvärfskällor. I de flesta starkt åkerbrukande länder är sålunda tiden närmast efter skördens afslutande *den*, då de flesta bröllopp hållas. I få länder är dock denne regel så skarpt utbildad som i Sverige, der enligt mer än 100-åriga iakttagelser nära $\frac{1}{2}$ af alla äktenskap ingås på årets siste fjerdedel. Såsom egendomligt har ock hos oss anmärkts, att då under förra århundradet största giftermålsfrekvensen föll på Oktober månad, har den deremot i vårt århundrade flyttats fram till December. Detta sammanhänger tvislensutan dels med en vid längre utsträckt

odling småningom försenad och allt längre framflyttad skördetid*), — hvarvid vi ej heller få förgäta det inflytande, som kunnat utöfvas af den ännu i förra århundradet föga kända potatisodlingens allmännare spridning, — dels också i nya ekonomiska anordningar, bland hvilka särskildt må läggas märke vid det år 1819 anordnade utbytet af $\frac{29}{100}$, såsom flyttningstid för tjenstehjon mot den ännu gällande en månad senare tidpunkten.

Att minimum af ingångna äktenskap hos oss faller på Juli och Augusti månader kan ej förvåna någon, som känner vår landtbefolknings sträfsamma lif den tiden på året. I öfrigt kan man a priori sluta att dessa på grund af landsbygdens öfvervigt för riket i dess helhet angifna förhållanden ej skola hafva samma utpreglade värde i städerna, och de statistiska iakttagelserna bekräfta till fullo detta antagande.

Andra länder och skilda bygder inom dem förete, om just ej likartade, åtminstone lika egendomliga förhållanden. I Norges åkerbrukande distrikt faller maximum af äktenskap på månaderna November—Januari; men deremot ingås i Tromsö stift samt Stavangers och Søndre och Nordre Bergenhus Amt ett utomordentligt ringa antal giftermål under fjerdedelsåret Februari—April. Det är tidpunkten för dervarande befolknings egentligaste skörd, — den som i form af torsk, sill och gråsej, hemtas ur hafvets djup under ett arbete och med en ifver, som knappt medgifver en tanke egnad åt bröllopsbestyr. Men i Oktober tager den giftastlystne Tromsö-bon ut sin rätt, 28 % af samtliga giftermål för året ingås på denna enda månad.

I England falla 30 % af äktenskapen på 4:de kvartalet,
 men 20 » allenast » 1:sta »
 » Holland falla 42 » af alla på vårmånaderna,
 » Belgien » 32 » » » mot 21 i 1:sta qvart.,
 » Ungern » 23 » på November, 12 % på Januari och 21 % på Februari; men deremot på årets öfriga månader allenast 1—7 %.

Af särskildt intresse är att se, huru förhållandet gestaltar sig inom katolska länder. Såsom prof skall jag anförä:

*) Augusti torde väl numera ej göra skäl för namnet »skördemånad».

Af samtliga giftermålen ingingos i

	Februari.	Mars.	April.
Österrike.....	20 %	2,2 %	5 %,
Italien	14 »	3,9 »	10 »
Frankrike	12,8 »	5 »	8,4 »
Belgien.....	9,5 »	3,2 »	10,8 »;
medeltal 14 %		3,5 %	8,5 %.

Här är det påtagligt att den glada karnavalstiden verkar höjningen i Februari, liksom å andra sidan Fastan tryckt sin dystra pregel på Mars. April visar redan en icke obetydlig höjning, hvilken dock når sin spets i Maj, »le mois de Marie», hvilken särskildt i Belgien firas på alla upptänkliga sätt.

Den äktenskapliga fruktsamheten gifver ock tillfälle till åtskilliga märkliga jemförelser. Enligt nya beräkningar komma på 100 äktenskap följande antal barn:

I Nederländerna.....	488,
» Norge	470,
» Preussen	460,
» Bayern	455,
» Sverige	452,
» Sachsen.....	435,
» England	433,
» Belgien	423,
» Danmark	418,
» Frankrike.....	346.

Det visar sig således, att de flesta anförda länderna genom den äktenskapliga fruktsamheten allena förmå hålla sig uppe och till och med till folkmängd ökas; Frankrike undantagandes. (Wappäus II. 317 f.)

Iakttagelserna visa för öfrigt för de länder, hvilkas statistik för en längre årsföljd derom kan lemna uppgift (Sverige, Preussen, Norge, Sachsen etc.) att intet aftagande häri egt rum, undantagandes i Frankrike.

Den äktenskapliga fruktsamheten är, såsom jag redan nämnt, större på landsbygden än i städerna.

Äktenskapsskilnaden är slutligen äfven ett moment, som statistikern vid tal om äktenskapet ej får helt och hållet lemna ur sigte, ehuru i sjelfva verket — desto bättre — de hithörande absoluta talen i allmänhet äro så små, att man ofta nog löper fara att råka in på de betänkliga afvägar, som gerna pläga vara oskiljaktiga från hvarje sta-

tistiskt opererande på grund af allt för obetydliga qvantiteter. I Sverige kommo i medeltal årligen

1851—60 0,33 skilda äktenskap på 10,000 innev. medelfolkm.

1861—70 0,32 " " "

ingen försämring har således egt rum;

	i Preussen	1,3	skilda äktenskap	på 10,000 innev.	(= 4 gånger mer),
men i Bayern	0,48	"	"	"	(= 1/2 gång mer
i Belgien	0,12	"	"	"	än i Sverige),

således betydligt öfvervägande freqvens för det protestantiska Preussen. En antydan åt samma håll gifva ock de specialundersökningar från Bayern, i hvilka konfessionerna skilts åt. Mot 10,000 giftermål svarade derstädes (1835—50)

53 äktenskapsskilnader bland katoliker, men

82 " " protestanter.

Från framställningen af giftermålen torde det vara den naturligaste ordningen att öfvergå till betraktandet af folkökningens vigtigaste faktor: antalet födda barn eller på statistikens språk:

Nativiteten.

Denna kan — afsedt från alla speciela undersökningar af de olika ländernas förhållanden — på förhand bestämmas Nativitet. till ett *maximum* af 1 födelse om året på 10 personers folkmängd, d. v. s. till högst 10 %. Detta är påtagligt deraf, att den qvinliga befolkningen i åldersåren 17—45 utgör vid pass $\frac{1}{5}$ af totalbefolkningen, och att hvarje dess medlem — förutsatt att mödrarna sjelfva uppföda sina barn — kan hvart annat år bidraga till släktets förökning. Men faktiskt visar sig — såsom man lätt kan tänka — långt ringare nativitet. 1 på 29, d. v. s. något mer än 3 %, framgår såsom medeltal af nära 35 millioner födelser inom 13 olika stater. Vexlingarna äro mellan 5 % såsom maximum (Ryssland) och $2\frac{1}{2}$ % såsom minimum.

Nativitetsprocenten i

	1851—60.	1861—65.	1866—70.	1871.	1872.
Sverige.....	3,37*)	3,32	2,96	3,04	3,00
Norge.....	3,30	3,19	2,99	2,92	—
Danmark.....	3,39	3,22		—	—
Finland.....	3,58	3,68	2,95	—	—
England.....	3,41	3,51	3,53	3,50	—
Frankrike.....	2,63	2,67	2,58	—	—
Österrike.....	4,06	3,99	3,98	—	—
Preussen.....	3,89	4,01	3,92	3,50	—
Italien.....	—	3,84	3,68	—	—
Spanien.....	—	3,83	3,60	—	—

Proportion
mot vuxna
qvinnor.

Otvifvelaktigt är det dock i alla afseenden rättvisare, att såsom jämförelseled använda t. ex. antalet qvinnor mellan 20—45 år. En dylik jämförelse gifver mot 100 qvinnor i denna ålder:

för Preussen.....	21,11 födelser,
Italien.....	21,06,
Spanien.....	19,57,
Norge.....	18,30,
Sverige.....	18,28,
Holland.....	18,21,
England-Wales.....	18,21,
Danmark.....	17,75,
Belgien.....	17,13,
Frankrike.....	13,89.

Medeltalet är således något öfver 18 %. Att de nordiska länderna stå bättre än de flesta eller åtminstone nära medeltalet, synes först och främst af denna jämförelse framgå. Frankrikes egendomligt låga ställning visar sin naturliga återverkan i den ytterst långsamma folkmängdstillväxt derstädes, hvarpå jag redan förut fäst mina åhörarens uppmärksamhet. I sjelfva verket orsakar gerna vid sådant förhållande hvarje krig, hvarje farsot, hvarje nödår i Frankrike en folkminskning; så skedde 1848, 49, 54, 55, 56, 72. Några departement (bland annat nästan hela Normandie) hafva så ringa nativitet, att ständigt folkminskning der eger rum.

Att från *nativiteten* helt enkelt vilja sluta till ett folks större eller mindre grad af fysiskt och sedligt välbefinnande, vore naturligtvis ingalunda berättigadt. Nativiteten inbegriper ju jemväl antalet af de *utom* äktenskap födda barnen. Då är *dödligheten* en långt bättre gradmätare.

*) 1856—60; se för öfrigt anmärkningarna till tabellen pag. 93.

Den sats, som af några statistici*) blifvit uppställd, att nativiteten står i omvänt förhållande till folkmängdstätheten, så att den är större, ju mindre den relativa folkmängden är, visar sig oförenlig med de från alla håll samlade faktiska data, utan får väl allenast gälla såsom ett försök att kodifiera den erfarenheterna att svårigheterna att förvärfva medlen till grundandet af en ny familj växa i bredd med folkmassan.

Likaledes tyckas de statistiska undersökningarna hafva gifvit vid handen att klimat och rasskiljaktigheter icke utöfva något väsendtligt inflytande på nativitetsens belopp**). Mera skäl för sig eger då det, hufvudsakligen genom Engels undersökningar från Sachsen ådagalagda, förhållandet att nativiteten är högre bland en öfvervägande handels- och industriidkande befolkning, än bland en åkerbruksidkande; dock visa t. ex. Frankrike och Preussen betydande undantag från denne regel.

Allestädes deremot och så långt tillbaka det statistiska materialet räcker, visar sig ett påtagligt samband mellan nativiteten och de i en nations lyckliga och lugna Afhängighet af
tidsförhål-
landen. utveckling kraftigast ingripande momenten, såsom t. ex. missväxter, hungersnöd, farsoter, krig o. dyl. Liksom förut i fråga om giftermålen, torde jag ur vårt eget lands i detta hänseende synnerligen bevisande och märkliga statistiska data få i korthet anföra några bevis.

De lägst angifna ståndpunkterna för nativiteten äro 253 (år 1773), 266 (år 1809), 274 (år 1868) och 286 (år 1800); dernäst komma åren 1838, 1839, 1847, 1813 och 1783 med resp. 295, 296, 297, 299 och 303 födde på 10,000 personers folkmängd. Samtliga dessa år hafva ock omedelbart företräds af missväxter eller särdeles svaga skördar; år 1809 torde jemväl kriget och farsoterna hafva hämmande ingripit i den naturliga utvecklingen. — Å andra sidan befinnes, att de högsta antecknade relativa nativitetsbeloppen: 394 (år 1751), 382 (år 1755), 372 (åren 1792 och 1823), 369 (år

*) Legoyt, Guillard, m. fl.

**) De äldre iakttagelserna från Nord-Amerika: att bland negerslafvarne skulle ega rum en så ringa nativitet, att hela deras släkte, enligt Henry Clays yttrande i senaten, skulle utdö, om ej slafhandeln funnes, — torde ej få anses vara bevisande, då här är tal om fullkomliga undantagsförhållanden. De af Ramon de la Sagra anförda data om ovanligt hög nativitet bland Cubas mulatter äro egentligen af intresse såsom vederläggning af en del naturforskarens sats, att hybrida arter ej äro lämpliga till fortplantning.

1779), 367 (år 1825), 365 (år 1760), 358 (år 1775) och 357 (åren 1767 och 1811) hafva nära föregåtts af gynnsamma skördeår. Hvad de oss närmast liggande årtiondena beträffar, finner man, att 1830-talets höjdpunkt 344 (år 1833) sammanträffar med dess förmånligaste skörd (år 1832), liksom 1840-talets maximum 331 (år 1849) motsvaras af 1848 års goda skörd. De höga talen för åren 1858—60 (resp. 350, 352 och 352) torde åter böra sammanställas med de länsvis afgifna omdömena öfver årsväxten, hvilka för år 1857 tala om »öfver medelmåttig» skörd i 8 län och »medelmåttig» i 11; för år 1858 om »god» skörd i 4, »öfver medelmåttig» i 8 och »medelmåttig» i 10; samt år 1859 om »god» skörd i 2 och »medelmåttig» i 10 län.

Hvad slutligen beträffar de oss allra närmast liggande åren må allenast anmärkas, att nativiteten, som år 1866 utgjorde 3,33 %, under de tvenne dåliga skördeåren sjönk först till 3,09 och derpå till 2,47 %, hvarefter den åter småningom höjt sig till 2,82 och 3,04.

En liknande bevisföring lemnar det forna systerlandet på andra sidan Bottenhafvet, och detta desto kraftigare, ju mera uteslutande dess befolkning är hänvisad till åkerbruket såsom näringskälla. (Handel och industri underhålla der knappast 7 % af befolkningen). De fem år, hvilka i Finland 1812—1868 utmärkas af en högre döds- än födelsesiffra*), föregås alla af mer än vanligt hårda missväxter. Efter tre i de norra länen å rad på hvarandra följande felslagna skördar kom det olyckliga året 1832, under hvilket en sen vår, en kall och regnig sommar samt slutligen starka froster nätterna mot den 26 Augusti och 8 September förstörde öfverallt, med undantag allenast för landets sydligaste trakter, både korn- och rotväxterna. Hö-åringen var till följd af det oafbrutna regnet allestädes ringa; i Vasa och Åleåborgs län t. ex. allenast $\frac{1}{5}$ af den vanliga. Om nöden och eländet under det år, som följde på en sådan skörd, lemna de statistiska uppgifterna om vigde, födde och döde ofjäktigt vittnesbörd: giftermälen nedgå från 86 till 65 på 10,000,

de föddes antal	»	»	34,5	»	30,5	»	1,000,
de dödes	»	stiger	»	34	»	47	» 1,000.

Följderna af detta nödår voro ännu icke utplånade, då landet åter (år 1835) hemsöktes af en allmännare och svår miss-

*) Finlands Officiella Stat. VI. 15.

växt, som isynnerhet drabbade de östra delarne. Ehuru ej fullt så starkt utpreglade, äro dess verkningar lätt skönjbara. Och af de senaste totala missväxterna, särskildt den af år 1867, då samma företeelser och olyckor, som år 1832, upprepades i en ännu svårare grad, lär minnet ej så lätt utplånas.

Giftermålens antal sjönk då från 70 till 58 på 10,000,
 de föddes » » » 33 » 25 » 1,000
 och de dödes antal steg från 22 successive till 25, 34, 39
 — och äntligen år 1868 till 79 på 1,000!

Vi öfvergå från denna afdelning af ämnet till den märkliga *proportionen mellan de föddes kön*. I forna dagar Proportionen mellan könen. sökte man med teologiska skäl bevisa, att fullkomlig numerisk jemvigt mellan födda gossar och flickor vore det enda som kunde ligga i Försynens afsigt, och tviflarne, som alltid äro framme, slöto djerft från den konstaterade *qvinliga* öfvertaligheten inom den *stående* befolkningen till ett motsvarande qvinligt nativitetsöfverskott. Statistiken kom snart och bevisade — motsatsen. Det finnes knappast någon statistisk lag, som är så allsidigt bevisad och begrundad som denne, att *flere gossar födas än flickor*. Denne sats är allmängiltig: den gäller, så vidt tillförlitliga uppgifter räcka, *alla* länder, *alla* klimat, *alla* raser. Och den proportion, som uträknats på grund af ett öfverväldigande stort material af 70 mill. lefvande födde 105,83 gossar mot 100 flickor » 58 $\frac{1}{4}$ » lefvande o. dödfödde 106,31 » » är ganska konstant länderna och tidehvarfven emellan. Skillnaden mellan maximum och minimum uppgår ej ens till 2 % för lefvande födde och till 1 $\frac{3}{4}$ % för lefvande- och dödfödde gemensamt.

Såsom af de anförda talen lätt kan utletas, är proportionen af mankön betydligt större bland de dödfödde; maximum 145 : 100 är iakttaget i Frankrike; minimum 129 : 100 i Nederländerna. Sverige (1861—1870) intog en medelställning med 131 : 100.

Hvad nu beträffar den nyssnämnda proportionen mellan de lefvande födde, hvilken ju vid tal om nativiteten är den enda, som egentligen kan komma i fråga, ställer den sig för *Sverige* i dess helhet och för hela tidrymden af våra befolkningsstatistiska uppgifter såsom 1,046 mot 1,000; men landsbygden 1,047 och städerna 1,040. Högst stå Jemtlands

(1,064*) och Kalmar län (1,058), Gotlands (1,053), Vermlands och Vester-Norrlands (1,051); lägst åter Göteborgs och Bohus (1,039), Blekinge (1,037) samt Stockholms stad (1,034).

Det är ej ensamt i Sverige, utan nära nog i alla länder, man iakttagit denna skilnad mellan land och stad i ifrågasvarande punkt, liksom den i viss mån dermed sammanhängande af en *lägre* proportion manlig afkomma bland de utom äktenskap födda barnen, hvilka ju relativt talrikare förekomma i städerna. Landsbygden eger bestämd öfvervigt af det manliga könet bland de nyfödde och detta vare sig man betraktar *alla* födde eller blott de *äkt*; eljest skulle man kunna tro att förhållandet i städerna bestämdes af de talrikare oäkta börderne derstädes. Jag har redan omnämnt, huruledes det industriela Sachsen i fråga om sin landsbygd gör ett undantag från regeln.

Naturligtvis hafva så starkt utpreglade och så regelbundet återkommande förhållanden ej kunnat undgå att tilldraga sig den tänkandes uppmärksamhet och mana till försök att lösa gåtan om den verkande orsaken. Fysiologen ej mindre än Statistikern hafva här haft ett tacksamt fält för gissningar och undersökningar. Af de mångfaldiga förslag till lösning, som framstälts och fallit för kritiken och den ständigt vidgade erfarenheten, återstår nogå räknadt knappast mer än en i statistiskt hänseende hållbar hypotes: den ungefär samtidigt af Hofacker i Tübingen (1828) och Engelsmannen Sadler (1830) framställda, samt sedermera genom Goehlerts, Boulengers, Legoyts m. fl. undersökningar bekräftade, som vill söka förklaringen af det födda barnets kön i åldersproportionen mellan dess föräldrar; — så att en jemnårighet dem emellan eller högre ålder å modrens sida skulle vara predisponerande för framfödandet af qvinlig lifsfrukt och tvärtom åldersöfvervigt å fadrens sida i allmänhet afgörande för öfvervigten af manlig afkomma, hvarjeinte barnets egenkap af att vara förstfödt jemväl skulle vara för manligt kön predisponerande. Det kan ej nekas att åtskilliga af de befolkningsstatistiska företeelserna förträffligt låta förklara sig ur detta antagande, allenast man ej söker tillämpa lagen på de enskilda små förhållandena, inom hvilka intet utrymme

*) Jemtlands höga siffra beror i väsentlig mån på Herjeådalen, som undantagsvis (1851—60) visade proportionen 1,124 män mot 1,000 kvinnor och (1861—70) 1,085.

gifves för så stora fakta. Den vida öfvervägande åldersproportionen mellan man och hustru, — bestämd å ena sidan af qvinnans tidigare mognad och å den andra af den längre tid, som åtgår för mannen att skaffa sig en oberoende ställning, — är ju åldersöfvervigt för männen; deraf då ock i öfverensstämmelse med Hofackers hypotes ett flertal af manliga afkomlingar. Den lägre manliga proportionen bland de utom äktenskap födda barnen kunde likaledes lätt förklaras såsom en följd af det faktum, att fädren i dylika fall vanligen väl äro relativt yngre än inom de äktenskapliga förbindelserna. Och mot månggifftet finge man ett nytt bevis. I de länder, der detta herskar, är ju i regeln mannen äldre; mankønet bör således bland de födde få en afgjord öfvervigt, och detta strider ju fullkomligt mot polygamiens väsen, som tvärtom fordrar qvinlig öfvertalighet. Öckså visar sig i dessa länder ett bestämdt behof af qvinnotillförsel från andra håll. Mot Horn's med stöd af »berömda resandes» iakttagelser (t. ex. Niebuhr, Bruce m. fl.) framförda sats, att i dessa länder födas flere flickor än gossar, ställer Wappäus med skäl den frågan: Hvilken resande fremling, skulle väl i våra länder — utan att se nativitetslistorna — kunna iakttaga, att ständigt flere gossar födas än flickor. — Den Hofackerska hypotesen egnar sig jemväl förträffligt till förklaring af de påstadda efterverkningarna af ett krig, bestående i en höjning af mankønets proportion bland de lefvande födde. Då den yngre manliga befolkningen genom krigen minskas, ökas nemligen det relativa antalet äktenskap mellan äldre män och yngre qvinnor. Och hela antalet ingångna äktenskap, hvilket under krigsåren nedgått, höjes åter betydligt efter deras slut samt i och med detsamma jemväl antalet af förstföderskor*).

Antalet *dödfödde*, som öfverhufvud uppgår till nä- Födfödde.
got öfver 3 % af samtliga födde och i städerna är icke obetyd-

*) Jag bör tillägga, att sedan numera under senast förflyttna år ett icke obetydligt material genom presterskapets välvilliga tillmötesgående i vårt land samlats, skall det tvifvelsutan ej komma att dröja länge, innan äfven Sverige skall kunna i och för denna frågas lösning lägga sitt mycket välgående ord i vågskålen.

ligt större än på landsbygden*), ersättes ej till fullo af de temligen sällsynta fallen af tvillings- och trillingsbörd eller derutöfver. Enligt beräkningar, grundade på primäruppgifter af nära 20 millioner lefvande- och dödfödda barn, komma (enligt Wappäus) på 1 million barnsbörder ungefär

	men i Sverige	
	(1776—1855)	(1861—70)
22,760 tvillingar;	31,172	27,700,
nära 400 trillingar	744	410,
12 fyrlingar	20	1.

Proportionen af dödfödde är vid dessa dubbelbörder betydligt högre än eljest: 3,09 för enfostrige
 9,38 » tvillingbörd
 14,47 » trillingar

i Sverige
 1861—70.

Jag har förut nämnt, att våra Svenska iakttagelser gifva vid handen ett icke obetydligt försenande af åldern vid äktenskapens ingående. Detta förhållande skall naturligtvis visa en återverkan i fråga om *mödrarnas ålder*. Också finner man att t. ex. årtiondet 1781—90 kunde förete något mer än 45 % af mödrarna under 30 års ålder, då deremot under det sistförflutna endast räknades något öfver 38 %. Antagligen verkar denna förändring dels en minskning af hela antalet födda barn samt sålunda jemväl minskning af familj-medlemmarnes talrikhet, dels också förkortning af den tid, under hvilken barnens vård inom ett sammanhållet föräldrahem kan fortgå. Den är således en allt annat än glädjande företeelse. Enligt beräkningar af år 1870 eger från och med 16:de lefnads-året, (som i regeln är det allra tidigaste) en jemn och stadig tillväxt i mödrarnas relativa antal rum ända till det 31:sta lefnadsåret, då maximum (560 på 10,000) nås; derefter börjar minskningen, — hvilken dock intill det 37:de lefnadsåret företer några smärre vaggningar af och an, — samt fortgår intill 50:de året — såsom i regeln yttersta gränsen: — undantagsvis förekommer ett och annat enstaka fall (omkring 2 på 10,000) i ålder derutöfver. Denna serie gäller såväl saintliga barnaföderskor, som de gifta mödrarna särskildt,

*) Sverige (1861—70) 3,27,
 å landet 3,16,
 i städerna 4,04.

samt både landsbygd och städer, (för de senare dock med några undantag). Vid de icke äktenskapliga förbindelserna deremot inträder maximum redan vid mödrarnas 25:te år på landsbygden, vid det 26:te och 27:de i städerna, och redan det 40:de årets klass utvisar för dessa mödrar ett mer än 3 gånger mindre relativt antal än bland de gifte.

Liksom vi redan i fråga om giftermålen gjort, skola vi nu ock tillse, i hvad mån någon ovanligare ojämnhet låter sig uppvisas och förklaras med hänsyn till *nativitetens fördelning på årets olika tider*. Villermés och Quetelets undersökningar öfver detta ämne äro epokgörande och tyckas en gång för alla hafva afgjort frågan, så att det nu endast gäller att genom nya data bekräfta sanningen af deras satser. Först och främst hafva de såsom oomtvistligt uppvisat inflytelserna af olika årstider, dernäst ock af de tidpunkter då befolkningen mer än eljest åtnjuter hvila och ro samt är i tillfälle att rikligare än eljest tillfredsställa näringslivets fordringar; — således tidpunkterna för bättre kosthåll och för den sällskapliga sammanlefnadens festligare gestaltning. Våren, då hela naturen vaknar till nytt lif, är ock tydligen en tidpunkt för stegrandet af menniskolivets animala funktioner, och å andra sidan stå de månader, då det sällskapliga samlivets fröjder i rikligaste mått äro beskärda; — sasom t. ex. för oss nordbor Jultiden, och i de katolska länderna Karnevalstiden. Vi hafva här således att göra dels med en rent *fysisk* verkande orsak, dels med en *social*, i bestående samhällsförhållanden begrundad, och åtminstone hos oss verkar den sistnämnda icke minst starkt. Det ligger naturligtvis nära till hands att sammanställa sistnämnda företeelse med det stora allmänna samband, jag nyligen påpekat ega rum mellan ökad nativitet och gynnsamma skördar, och tvärtom. Den förra vållar, till följe af vårens olika inträde vid olika breddgrader, väsendtliga olikheter mellan nativitetens fördelning inom olika länder på de särskilda månaderna; — men deri stämma uppgifterna från alla håll öfverens att efter vederbörlig tid visar våren sina verkningar genom en betydligt stegrad nativitet. Icke minst intressant är i detta hänseende den bevisföring, Wappäus utfört på grund af statistiskt material från södra halfklotet och speciellt från Chile. Det är icke vår jordhalfvas vårmånader, som der visa sig vara i besittning af denna nativitetshöjande förmåga, utan

Årstidens
inflytande.

den tid, som vi kalla höst och hvilken ju för södra hemisferens folk är af samma betydelse som våren för oss.

Således kan i regeln hvarje lands befolkningsstatistik uppvisa tvenne kraftigare höjningar i nativitetsens månadliga belopp; sänkningarna dem emellan korrespondera fullkomligt med märkligare sociala förhållanden, såsom t. ex. skördetidens sträfsamma arbete, fastan i katolska länderna.

Jag har nämnt Villermés och Quetelets undersökningar såsom epokgörande. Enkel rättvisa fordrar dock det erkännande, att långt före dem vår befolkningsstatistiks grundläggare, Vargentin, i Vetenskaps-Akademien Handlingar för 1767 både uppvisat och fäst uppmärksamheten vid de bestående olikheterna och jemväl sökt förklaringen, ehuru den samma för honom ej kunde framträda i form af den bindande bevisning, för hvilken stort material från skilda länder var ett nödvändigt vilkor. Märklig är den öfverensstämmelse som visar sig mellan det äldre Vargentinska materialet, som gäller förhållandena hos oss för öfver 100 år sedan, och de allra nyaste uppgifterna. Anledningarna till de månadliga växlingarna hafva i det stora hela förblifvit sig lika; men väl märkes det att under ett sekels fortgående civilisationsarbete de skarpaste ojemnheterna så småningom något utjemnats, hvar dan skiljaktigheterna nu ej äro fullt så stora som förr. Det byte af plats såsom maximum, hvilket, för förste gången sedan vårt tabellverks början, under senaste artionde med hänsyn till nativitetsbeloppet egt rum mellan Mars och September torde i någon mån kunna förklaras deraf, att antalet dödfödda barn, om hvilka numera antagligen fullständigare uppgifter erhållas och hvilkas maximum sammanfaller med Mars månad, i äldre tider ej var känt och följaktligen ej kunde i beräkning medtagas bland samtliga födde*).

Öfka barn. Det återstår i fråga om nativiteten att taga i betraktande förhållandet med de *utom äktenskap födda* barnen. Det är den grumligaste af samhällets alla källådror, och inkastar oupphörligt i dess stora ström massor af individer, som mer än andra äro lemnade utan vård och uppsigt, och ur hvilas led derföre, — sedan de starkt glesnat under en förfärlig barnadödlighet — proletariatet, lasten och brottet jemförelsevis hemta sina fleste adepter. Det är i sjelfva verket ur

*) *Norge*: September maximum; dernäst Januari—Mars; lägst November, Juli och Augusti.

den här antyddas synpunkten snarare, än såsom säker mätare af ett folks sedlighets ståndpunkt, desse olycklige äro förtjente af statistikerns uppmärksamhet. Sambandet emellan dem och en allmännare slapphet i det sedliga lifvet kan det visst ej falla någon in att vilja bestrida; men visst är ock, att osedligheten både kan ega och verkligen eger andra långt farligare afarter än denna af lösliga förbindelser, — och den värsta liderligheten — det är en allestädes vunnen erfarenhet — är vanligen steril och bidrager således åtminstone ej i så högt mått, man allmänneligen torde föreställa sig, att öka de siffror, med hvilka vi nu för en kort stund måste sysselsätta oss.

Hvad först beträffar dessa barns antal i förhållande till samtliga födde utgjorde detta:

Proportion af
samtliga födde.

i Preussen	8 %
» Belgien	7,9 »
» Sverige	9,6 »
» Norge*)	8,1 »
» Danmark	10,9 »
» Österrike	10,3 »
» Sachsen	16,5 »
» Bayern	22,6 »
» Mecklenburg-Schwerin	21 »
synnerligen gynnsamt stå	
Nederländerna	4,2 »
Sardinien	2,0 »
Ungern	5 »
Finland	7,07 »
Ryssland	4,2 »
Frankrike	7,42 »
England-Wales	6,5 »
Spanien	5,6 »
Italien	5,1 »
Grekland	0,7 »?

Frekvensen är betydligt högre i stad än på landet och högre bland industriidkande befolkning än i åkerbruksdistrikt:

)

	1 % af lef- vande födde.	1 % af lefvande + dödfödde.	Antal mot 100 ingångna äktenskap.
1856—60	8,3	8,5	393
1861—65	7,9	8,2	386
1866—70	8,4	8,5	415.

	Stad.	Land.
Frankrike	15,13	4,24
Nederländerna	7,71	2,84
Belgien.....	14,49	5,88
Sverige.....	23,5	7,5
Danmark	16,05	10,06
Sachsen	15,39	14,64
Preussen.....	9,80	6,60
Norge *)	9,5	8
Finland	14,23	6,92;

i allmänhet således i städerna *dubbelt* så stark freqvens.
 Förhållandet i städerna. Jag bör dock tillägga, att enligt de sista årens uppgifter inom vårt land inträdd en ökning på landsbygden, nära nog oafbrutet från 1865, men minskning i städerna. Sannolikt sammanhänger detta med de massor af den manliga befolkningen, hvilka af en mängd stora arbetsföretag lockas att föra ett ambulatoriskt lif och frigöra sig från goda hemseders band.

De stora städerna visa naturligtvis långt högre siffror:

Ofen.....	20	Köpenhamn	21,5
Pest	25	Helsingfors	22,7
Wien	30	Wiborg	19,3
Grätz	67	Petersburg	20,5
Prag.....	50	Dresden	15,7
Stockholm	40	Berlin.....	14
Moskwá.....	38	Hamburg	12
Paris	26	London.....	4?
Uppsala.....	23	Kagenfurtl.....	72 %!
Göteborg.....	22,7		

Jag har nyligen nämnt, att i fråga om Bayern lagstaddagen i för äktenskapsfrekvensen preventiv riktning länge bidragit att komma det sorgliga resultat åstad, som de franlagda siffrorna utvisa; liknande förhållanden kunde anföras t. ex. från Mecklenburg, der de gamla feodala rättig-

)

		I % af lefvande födde.	I % af lefvande + dödfödde.	Antal mot 100 ingångna äktenskap.
Land	1856—60	8,1	8,2	381
	1861—65	7,6	7,7	369
	1866—70	8,2	8,3	401
Stad	1856—60	9,6	10,0	454
	1861—65	9,2	9,5	471
	1866—70	9,1	9,5	471

heterna bestå i orubbad kraft och godsegaren således har i sin magt att tillåta eller förbjuda de underhafvandes giftermål, — under hvilka förhållanden ock händt, att ett år (1856) *samtliga* från 79 kommuner anmälda födelser voro att inregistrera såsom oäkta.

En del af Österrikes Tyska provinser förete ohyggligt höga siffror (1868)

Steyermärk	30,3,
Salzburg	31,
Nedre Österrike	31,5,
Kärnthen.....	44,4;

i distriktet S:t Veit af sistnämnda landskap till och med 67,3 %; — således mer än $\frac{2}{3}$ af samtliga och mer än dubbelt mot de äkta.

I fråga slutligen om den lokala utbredningen af det onda inom de olika delarne af vårt land hänvisar jag till nedan intagna tabell.

Svenska
förhållanden.

Af de åren 1861—70 lefvande födda barnen voro oäkta

	%.		%.
Stockholms stad	40,16	Göteborgs o. Bohus län	9,64
Stockholms län	9,78	Elfsborgs "	6,24
Uppsala "	11,26	Skaraborgs "	5,52
Södermanlands "	9,05	Värmlands "	9,89
Östergötlands "	9,05	Örebro "	9,97
Jönköpings "	5,66	Vestmanlands "	12,55
Kronobergs "	6,86	Kopparbergs "	7,99
Kalmar "	6,99	Gefleborgs "	11,16
Gotlands "	6,98	Vesternorrlands "	8,91
Blekinge "	10,85	Jemtlands "	7,79
Kristianstads "	10,16	Vesterbottens "	5,23
Malmöhus "	9,53	Norrbottens "	6,22
Hallands "	6,78		

Fråga vi nu, huruvida förhållandet förbättrats eller försämrats på senare tider, så lyder svaret från nästan Förr och nu. alla håll sorgligt. Endast från Spanien, Nederländerna och Belgien omtalas förbättring.

	I % af lefvande födde.		I % af lefvande- o. dödfödde.
Sverige: 1776—80.....	3,11,	Norge: 1801—05.....	6,91,
1801—05.....	5,85,	1846—55.....	8,77,
1826—30.....	6,24,	1856—60.....	8,5,
1846—50.....	8,89,	1861—65.....	8,2,
1861—70.....	9,6.	1866—70.....	8,5.

I fråga om Sverige få vi dock ej förgäta, att formen för de statistiska uppgifternas inhemtande i denna riktning vållar en icke obetydligt högre siffra än som kanske rättvisligen borde räknas dit, i ty att omkring $\frac{1}{10}$ af dessa barn genom föräldrarnes ofta nog strax efter barnens födelse verkställda äktenskapliga förening, varda legitimerade.

Starkaste försämringen har iakttagits inom åtskilliga Tyska stater:

Mecklenburg.....	68 % på 40 år,
Sachsen.....	41 »
Baden.....	36 »
Württemberg.....	35 »
Bayern.....	30 »
Österrike.....	29 »

I de flesta länder har man gjort den erfarenhet, att antalet oäkta börder konstant stiger efter i ekonomiskt hänseende gynnsamma år och tvärtom sjunker efter tider af motsatt skaplynne; hvarjemte antalet af dessa oäkta födelser alltid starkt stiger vid år af stora politiska omhvälfningar, såsom t. ex. efter revolutionsåren 1848 och 1849.

Dödligheten.

Vända vi oss slutligen till frågan om *Dödligheten*, så be-
Dödligheten. höfva undersökningarna ej sträckas långt, innan man vin-
ner vissheten att en alltid och öfverallt giltig lag i fråga om
densamuna *icke* finnes till. De olika tiderna och olika länder
förete sins emellan bestämda och ofta nog skarpt markerade
olikheter. Välmåga och sedlighet företrädesvis bland alla

medverkande faktorer torde med fog kunna sägas bestämma graden af mortaliteten och denna sistnämnda kan fördenskull med långt större framgång än t. ex. äktenskapsfrekvensen eller nativiteten användas såsom måttstock för ett folks lycka. Och i fullt erkännande häraf yrkade Vargentin redan år 1755 i en af sina första statistiska afhandlingar (Vet. Akad. Handl.) att en regerings hufvudsakliga omsorg med hänsyn till befolkningsförhållandena borde riktas på mortalitetens minskning: »att locka till äktenskaps ingående och dylikt, såsom då skett, vore ju blott, att — derest dylika satinära åtgärder uteblifva — öka kyrkogårdarne».

Wappäus har trott sig kunna beräkna, att 1 dödsfall på 58 personer, d. v. s. något mindre än $1\frac{3}{4}\%$ mortalitet, skulle vara naturliga gränsen nedåt för dödligheten, derest ej andra orsaker verkade än den späda ålderns svaghet och ålderdomens bräcklighet. Det plus utöfver denna siffra, som i verkligheten vanligen allestädes förefinnes*) — vexlande efter tid och rum — vore då att skrifva på tillfälliga störande anledningar.

Såsom Europeiskt medeltal angifver Wappäus på grund af ett material af $28\frac{1}{2}$ millioner dödsfall (*inberäknadt* dödfödde) 2,8 %; och af 30 millioner (*oberäknadt* dödfödde) 2,6 %. För de olika länderna kan jag anföra följande data, betydligt yngre än de af Wappäus begagnade.

Nutidsiffror.

På 100 personers medelfolkmängd afledt årligen i	
Sverige (1861—70)	2,02.
(1871)	1,72.
(1872)	1,63.
Danmark	2,05.
Norge (1856—60)	1,60.
(1861—65)	1,85.
(1866—70)	1,74.
Ryssland	3,44.
Preussen (1853—70)	2,88.
Sachsen	2,65.
Bayern	2,79.
Österrike (1853—69)	3,20.
Schweiz	2,33.
Nederländerna	2,56.
Belgien	2,27.
England (1853—71)	2,24.
Skotland	2,16.
Frankrike (1853—69)	2,40.
Spanien (1861—70)	2,97.
Italien (1863—70)	3,01.

*) De senaste fullt kända tvenne årens uppgifter från Sverige visa, såsom nedan synes, verkligen ett gynnsammare resultat än ofvannämnda minimum; men dessa förhållanden kunna ej betraktas annorlunda än såsom sällsynta undantagsfall.

Samtliga de nordiska länderna stå således synnerligen gynnsamt, och Norge *bäst* af alla.

En annan anmärkning, som ganska snart påtränger sig den uppmärksamme och minnesgode iakttagaren, är, att vexlingarna på detta område äro betydligt större än i fråga t. ex. om giftermålens frekvens eller nativiteten. Likaledes finner man snart, att förhållandet är enahanda inom den enskilde staten för en följd af år. Detta är ock naturligt; ty missväxter, farsoter, krig och dylikt skola nödvändigtvis inverka starkare och mera omedelbart på dödligheten än på de öfrige faktorerna i en befolknings årliga förändringar.

Det *geografiska klimatet* tyckes ej utöfva något synnerligt inflytande, åtminstone ej på infödingen; — att deremot vid acklimationsförsök resultatet blifva helt andra, skola vi framdeles finna. Åtskilliga af de länder, som ega strängaste klimatet, Norge, Island, Sverige, o. s. v., hafva att uppvisa de vackraste siffrorna. Men deremot kunna naturligtvis hvarken de *me-*

Meteorologiska
och telluriska
inflytelser.

eteorologiska inflytelserna eller de rent *telluriska* förnekas. Till de förra återkomma vi vid tal om dödlighetens fördelning på olika årstider; i fråga om de senare torde det vara tillräckligt att erinra om skilnaden mellan den rena stärkande bergsluften och deltaländernas miasma. Dödligheten *måste* vara större i Hollands sumptrakter (t. ex. Valcheren)*) än i de högre liggande delarne af landet (Utrecht). Huruvida rasskilnaden verkligen kan vara af någon större betydelse för mortaliteten, torde ännu få räknas bland de olösta frågorna — såvida man ej vill anse den besvarad genom hänvisningen till den Judiska stammens mycket omtalade »Lebenszähigkeit», till hvilken — jemte ett och annat dithörande — jag får tillfälle att återkomma vid tal om acklimationsförsöken.

En hög mortalitetssiffra har — såsom jag redan antydtt — alltid och med fullaste skäl betraktats såsom ett negativt bevis på tillvaron inom ett samhälle af i *moraliskt* eller *materiellt* hänseende skadliga faktorer. Såsom bevis på, huru

*) Högsta mortaliteten företer provinsen Zeeland och speciellt distriktet Noord-Beveland (1841—60): inberäknadt dödfödde 4,2 %, utom 3,9 %.

Af samtliga dödsfallen der kommo på dödfödde 7,53 %
» första lefnadsåret ... 42,44 %
» 1—2 » ... 10,63 %,

så att redan vid andra årets förlopp mer än 60 % af de födde gått ur tiden.
— Dryckenskapslasten lär i dessa nejder vara synnerligen starkt utbredd.

de förra inverka, har man åberopat t. ex. dryckenskapslastens verkningar och dödligheten bland brottslingar. Hvad den förra beträffar, beräknar *Neison* i sina *Contributions to Vital Statistics* dödligheten bland drinkare till 3 gånger så hög som den normala; för åldern 20—30 år till och med 5 gånger. Vårst visar sig missförhållandet för kvinnor och de s. k. »bättre» klasserna, hvilka ju borde kunnat bättre motstå frestelsen. Der råder således en rättvisa i bestraffningen! I fråga åter om fängelsernas befolkning åtnöjer jag mig med meddelandet af det faktum, att trots den utmärkta vård, som numera allmänt kommer dessa samhällets olycksbarn till del, visade sig dock i Sveriges fängelser i medeltal 1861—70 en dödlighet af vid pass $2\frac{1}{2}\%$, och då nu medelåldern för fångarne torde få sättas till högst 40 år, men *den* ålderns mortalitetsprocent eljest är 1,00, så visar sig, att dödligheten i fängelserna var mer än dubbelt större än den för samma åldrar var *utom* deras murar.

I fråga om sambandet mellan dödlighet och nöd ber jag att än en gång få fästa uppmärksamheten vid det rika historiska material, som föreligger från Sverige och Finland.

Afhängighet
af tidsför-
hållanden.

Missväxterna i Sverige 1756 och 1757 följas omedelbart af årtiondets mortalitetsmaximum 324 (på 10,000), liksom 1762 års missväxt af 1760-talets största dödlighet: 332. Den förfärliga hungersnöden i början af nästa årtionde alstrar den oerhörda mortalitetssiffran 518, — den högsta i vårt land sedan tabellverkets inrättande iakttaga. Den höga mortaliteten åren 1800, 1809, 1812 och 1819 eger sin motsvarighet i föregående ogynnsamma skördeförhållanden, o. s. v. Naturligtvis får man dock i fråga om dödlighetens sänkningar mindre än eljest förbise den sannolika inflytelsen af jemväl helt andra förhållanden än skörden. Så till exempel härflyta tydligen sänkningarna för åren 1828, 1829, 1834, 1853 och 1857, trots föregående gynnsamma skördar, från gängse farsoter: de första tvenne åren utmärkas ock af härjande nervfebrar, de tvenne nästföljande af kolera, det sista af kolera, rödsot och nervfeber i förening.

I fråga om den inflytelse, som under senast förflutna hårda år länsvis kunnat iakttagas, må vara nog att erinra om förhållandet inom Vesterbotten. Dödligheten derstädes var år 1864 allenast 1,92 %, men steg under nästföljande missväxtår till 2,12; sjönk derpå (1866 gaf god skörd) till

1,61, för att i samband med 1867 års totala missväxt stiga först till 2,16 och derpå till 3,39 %, hvarefter den åter steg för steg sänkt sig till 2,05, 1,68, 1,52 och 1,47. Bättre än något annat vittnar imellertid dödlighetens stadiga minskning om de förbättrade lefnadsvilkor, som nu tillhöra vårt folk. Här om någonstädes bör ock visa sig den lyckliga verkan, lättade förbindelser utöfva. Och det visades ock ofvan, att de betydligare sänkningarna inom senaste årtiondens riksmortalitet alstrats af helt andra inflytelser än skördens.

Då det förflutna årtiondets senaste år i Finland alstrade förhållanden, som äro i vår samtid exempellösa och endast i Finland tyckas hafva egt någon motsvarighet i fasansåren 1695—97, torde denna omständighet berättiga till en något större utförlighet i fråga här om; hvarvid då ock Finlands egen officiella Statistik (VI: 2, 31 ff.) må föra ordet. Berättelsens enkelhet skadar ingalunda verkningsen af det hela.

»Redan de föregående åren 1862—1865 hade utmärkts af
Finland. mer än vanligt dåliga skördar, isynnerhet i de nordliga länen, hvarigenom jordbrukarnes ekonomiska ställning blifvit i högsta grad vacklande. Redan under året 1866 öfversvämmades flere delar af landet af hela familjer tiggare, hvilka, kommande från de norra och östra länen, förökade den allmänna nöden äfven derigenom att de förde med sig smittosamma sjukdomar, såsom tyfus, koppor, m. m. Under förra hälften af sagda år skördade isynnerhet den förra sjukdomen talrika offer. Den på sin höjd öfver hufvud taget medelmåttiga sädesafkastningen kunde icke upphjelpa den betryckta ställningen. Dessutom förderfvade en regnig väderlek under hösten mångenstädes potatisskörden, samt fördröjde rågsådden, så att brodden icke hann komma till den utveckling, att den förmådde uthärda inverkningarna af den härpå följande kalla och långvariga vintern. Höskörden hade derjemte utfallit dålig, så att då våren 1867 inträffade först en månad senare än vanligt, blef foderbristen så svår, att man å en stor del orter nödgades tillgripa halmtak, fint björkris, spillning och annat fodersurrogat med den påföljd, att kreaturen alldeles utmerglades och så försvagades, att de, när de äntligen släpptes ut på bete, knappast kunde hålla sig uppe, utan störtade i stora massor. Under sådana förhållanden ingick året 1867. Våren inträffade, såsom anfördes, en månad senare än vanligt, och dess inträde utmärktes derjemte i de norra trakterna af svåra olyckor. En i mannaminne

icke sedd våldsamt vårflod förorsakade stora skador, bortförde matmyllan från åkrarne vid flodstränderna, vattenqvarnar, broar m. m. Hela sommaren var, på några veckor när, kall och regnig. Sädens mognad fördröjdes häraf, till dess frostnätter i slutet på Augusti och framförallt de första dagarna (från den 3 till 6) af September så godt, som tillintetgjorde alla förhoppningar. Med undantag af Åland och några enstaka kustsocknar i södra delen af landet, der skörden dock äfven var under medelmåttan, var missväxten total. Nöden gjorde sig redan gällande genast efter skörden. Den besutna allmogen såg sig ur stånd att aflöna samma antal tjenstehjon och dagsverkare, som förut, utan sökte, så godt det kunde ske, komma tillrätta med eget arbete. Den lösa befolkningens myckenhet tilltog härigenom i oerhörd grad, arbetsprisen nedtrycktes till det minsta möjliga, och dock saknades arbete. Redan under den brädaste arbetstiden, i September, erbjödo sig dagsverkare förgäfvos i arbete endast mot erhållande af föda för dagen. De åtgärder, som kommunalmyndigheterna tidigare vidtagit för att hindra kringvandringen af den lösa befolkningen, genom att på hemorterna förskaffa densamma tillfällen till sin utkomst, visade sig nu efter frostens härjningar omöjliga att genomföra. De största ansträngningar från statens sida, äfvensom de rikliga understöd, som den enskilda välgörenheten inom och utom landet hopbringade, voro otillräckliga att förhindra, det icke massor af tiggar efterhand begynte röra sig på vägarne och framställa bilden af en folkvandring, den mest hjertslitande och bedröfliga man kunde skåda. Eländet ökades af en tidig och bister vinter. Seglationen afbröts i förtid, och åtskilliga fartyg, lastade med spanmål till de norra orterna, förliste eller hunno ej fram innan hamnarna isbelagts. Den osunda och otillräckliga födan gaf näring åt farsoterna. Från Oktober 1867 till och med Maj 1868 var dödligheten i oafbrutet stigande*) De talrikaste offren skördade tyfus. Af egentlig hunger och svältdiarrhé dogo, enligt uppgifter, 2,350 personer. Alla de fall, då sjukdomen och döden varit en direkt följd af svält, torde dock svårligen blifvit antecknade.

*) I sydöstra Finland utbröt äfven en farsot bland husdjuren, som endast inom östra delen af Nylands och vestra delen af Wiborgs län (Lovisa- och Fredrikshamnstrakterna) borttryckte: 1,724 hästar, 9 föl, 2,834 oxar och kor, 32 qvigor och kalvar, 159 får och 80 svin.

Tyfusepidemin, som föregående år å en del orter, isynnerhet i Satakunda-andelen af Åbo och Björneborgs län, utbrutit med en förfärande våldsamt, underhölls och ökades af de osunda näringsämnen, som nöden tvingade folket att tillgripa. Allmännast var den utbredd i Tavastehus och Kuopio län, hvilka begge län också förete den högsta dödsprocenten under året 1868. Mer än hvar tionde person skördades der af döden detta år. Af enskilda församlingar, der dödligheten året 1868 var störst, anföras exempelvis:

Parkano (Åbo län),	hvärest 23,18 % af folkmängden dogo under årets lopp,
Reisjärvi (Uleåborgs län)	» 21,92 » » » » »

I Parkano församling föddes 31, men dogo 765 personer. En födelse motsvarades derstädes sålunda i medeltal af vid pass 25 dödsfall.»

Och liksom företrädesvis hårdt pröfvade tidehvarf visa sig utöfva en afgjord inverkan på dödlighetens höjande, kan man lätt föreställa sig, att jemväl under fullt normala ekonomiska förhållanden inom staten i dess helhet ett likartadt inflytande skall visa sig enär och hvarhelst man ställer sida vid sida lyckligt och olyckligt lottade samhällsklasser. Skilnaden i mortalitet mellan fattige och rike har redan för länge sedan gjorts till föremål för noggranna och omfattande statistiska undersökningar, och åtminstone några af deras resultat tillåter jag mig att här anföras; — sedan jag dock förutskickat den anmärkning att orden »fattig» och »rik» måste förstås *rätt*; här är naturligtvis ej fråga om egentlig »rikedom», utan blott om frånvaro af nöd. — Villermé anställde ur denne synpunkt jemförelser mellan de olika arrondissementen i Paris och fann mortaliteten stå i rakt motsatt förhållande till befolkningens välmåga. I det fattigaste arrondissementet 1 : 44, i det förmögnaste 1 : 71; således 2,3 % mot 1,4 eller nära 1 % skilnad. Ännu skarpare utfalla skiljaktheterna om man går längre i detalj. Vid sina undersökningar om barnadödligheten fann Benoiston de Chateauneuf att vid Rue S:t Honoré (I arrondissementet) allenast 32 % af barnen mellan 1—10 år afledo; men vid Rue Mouffetard (i XII arrondissementet) 59 %, således nära dubbelt så många*). Ducpétiaux har utfört liknande beräkningar för Bruxelles och funnit dödligheten vid 55 gator, der mer än $\frac{1}{2}$ af fa-

*) Till jemförelse må tjena, att för hela Sverige (1860—1871) de motsvarande talen voro: högst 47 % (1862), lägst 35 % (1871).

miljerna njöto fattigunderstöd, vara 1:30,3, d. v. s. $3\frac{1}{3}\%$; men deremot vid 230 gator, vid hvilka *ingen* familj fallit kommunen till last, allenast 1:50 = 2 %. Den inre delen af staden Wien räknade (1872) blott 1,9 % mortalitet och ett temligen konstant minimum af barnadödlighet — 18 %; för staden Wieden åter 4,2 % mortalitet och en barnadödlighet af $31\frac{1}{2}\%$. Caspers undersökningar för Berlin och Lichtenstädt för S:t Petersburg bekräfta samma förhållande. Se vi ändt-
ligen till förhållandet hos oss sjelfva, så tror jag förvisso, att följande för årtiondet 1861—70 beräknade mortalitetssiffror för några af Stockholms territoriella församlingar skola till fullo visa sig stämma väl samman med deras kända olika karakter med hänsyn till välmåga.

Klara	2,07 %,
Storkyrko	2,24 »;
men Katarina	3,47 ».
Ladugårdslands	3,77 »,
Adolf Fredriks	4,67 »*).

Hvad jag nyss nämnde derom, att såsom motsats till fattigdomen och eländet här ej behöfver sättas något annat och förmer än blotta frånvaron af verklig nöd, finner en slående och glädjande bekräftelse i de omfattande undersökningar, som nyligen i England**) egt rum rörande lifslängden inom olika yrken. Dessa gifva bestämdt vid handen, att den egentlige arbetaren, om han lefver ordentligt och nyktert, ej allenast har lika lång lifstid att vänta som den burgna medelklassen (och på landet *längre*) utan till och med längre än Englands förnåma samhällsklasser och särskildt dess »peerage».

Yrkets inflytande på dödligheten måste naturligtvis eljest vara betydande; men de uppgifter, som i denna rigtning från olika länder och smärre områden föreligga, måste begagnas med mycken försigtighet; ty dels äro i allmänhet de iakttagna och till grund lagda fallen jemförelsevis få, dels vin-
ner man väl *medelåldern vid döden* för ena eller andra yrkets utöfvare, men ej, hvad intressantare vore, deras *vitalitet* (lifs-

Yrkets
inflytande.

*) Den höga siffran för sistnämnda område är väsentligen beroende af det der belägna Allmänna Barnhuset, såsom ock visar sig af följande data. Mortaliteten för *hela* församlingen år 1870 var 4,17, men 3,18 om Barnhuset borträknas; år 1871: 4,44, men 3,15 under samma förutsättning; år 1872: 4,79 men 3,40 efter dylikt afdrag.

**) Neison l. c.

kraftighet), hvilken först kan beräknas genom att känna antalet af de samtidigt inom hvardera yrket lefvande af olika ålder; och då sålunda t. ex. ur de engelska beräkningarne framgår, att bland de s. k. lärda yrkena läkare i allmänhet nå lägsta medellifslängd och prester den högsta, torde detta kunna åtminstone till någon del bero derpå, att de senare först vid äldre år än läkaren inträda i sin tjensteutöfning. Af de egentlige kroppsarbetarne äro, såsom man på förhand kan sluta, de mycket stillasittande, de som arbeta i tvungna, onaturliga ställningar eller under hastiga temperaturförändringar, samt under mineraliska ämnens inandning underkastade en betydligt högre mortalitet. *De Neufville's* undersökningar från Frankfurt am Main (1820—52) angifva lägsta uppnådda medelåldern, 40 år 10 månader, för litografer och kopparstickare; boktryckeriarbetare, stilgjutare och tenngjutare komma dernäst (41,9); dernäst bildhuggeriarbetare och stenhuggare (43,10); skräddare (45,4)* o. s. v. För läkare angifves medelåldern $52\frac{1}{4}$ år; skollärare, trädgårdsmästare och slagtare nådde i medeltal nära 57 års ålder och prester nära 66 års. — Synnerligen låg är medelålderns siffra angifven för metallarbetarne i Sheffield, särskildt för de s. k. torrsliparne, »dry-grinders». Den beräknas för rakknifsarbetarne till 31 år, och för gaffeltillverkarne till allenast 29 år. Stålets och slipstenens fina dam förstör på få år fullkomligt deras andedräftsverktyg; vid liköppningen visa sig lungorna svarta, såsom vore de doppade i bläck, och deras väfnad, i naturliga tillståndet poröst som en svamp, liknar snarast gummi elasticum. Liknande är förhållandet med grufarbetarne, särskildt de med stenkolsbrytningen sysselsatte, hvilka också i Englands mortalitetstabeller intaga näst högsta platsen. I många af Englands koldistrikt bearbetas lager, som ej ega mer än 20—25 tums mäktighet. Brytningen af kolet sker då af den på rygg liggande arbetaren under oupphörligt inandande af det fina kolstoffet. Och detta arbete i 12 timmar om dagen! Hela kroppsbyggnaden blir småningom förvriden, och det berättas, att då någon gång dylike arbetare efter begångna brott bragts till fängelset, har deras klagan hufvudsakligen gått ut derpå, att de nu måste förrätta sitt tvångsarbete i den upprätta ställ-

*) Af dem dö 30 % 20—30 år gamla; men till detta yrke tagas ju också vanligen de minst kraftige.

ningen, som numera var dem fullkomligt ovan. Äfven i Tysklands grufvor beräknas att arbetarne merendels äro oduglige vid 30—40 års ålder! Om de olyckshändelser, som utöfver sjelfva arbetets helsofiendtliga art, särskildt för desse arbetare mågtigt bidraga att öka dödsutsigterna, får jag tillfälle att framdeles tala. Märklig är ock den synnerligen höga dödlighet, som — alldeles afsedt från krigen — tyckes vara oskiljaktig från den garnisonerade soldatens yrke. Den bekräftas af iakttagelser från alla håll, och det oregelbundna lefnadssättet, kasernlifvet, m. fl. anledningar kunna lätt tänkas samverka till resultatet*). Då man vet, huruledes ej gerna andra än de i kroppsligt hänseende dugligaste antagas, och huruledes betydande omsorg egnas åt de antagnes materiela välbefinnande, kan det dock knappast förefalla såsom en sanning att t. ex. för Franska linieinfanteriet dödligheten angifves till $2\frac{1}{4}\%$ och för gardet till $1\frac{2}{3}\%$, under det deras öfrige jemnåldriges medeldödlighet var allenast 1 %; för Englands fotgarde angifves en dödlighetsprocent af 2,04, således mer än dubbelt mot dödlighetssiffran för Londons polis (0,89), som dock har nattjenst. Från Österrike angifves åtminstone $\frac{1}{2}\%$ större dödlighet bland hären än bland de jemnårige utom ledet; och från Ryssland talas till och med om en dödlighet inom hären af 3,8 %, till hvilken höga siffra tvifvelsutän dess känt usla förplågning i väsendtlig mån medverkat. Sveriges siffror i detta hänseende grunda sig på allt för obetydligt material, att några slut af värde ur detsamma skulle kunna dragas.

Att med full rättvisa afgöra skilnaden mellan morta- Stad och land. litetsförhållandet i *stad* och på *landsbygd* har sig ej så alldeles lätt. Städerna förete visserligen en afgjordt större sjuklighet, men dess innebyggare åtnjuta ock fördelen af en lättare vunnen läkarevård; luften är mindre ren, men de sanitära åtgärderna ofta bättre än på landet; från landsbygden går en ström af sjuke in till städernas stora sjukvårdsanstalter,

20—30 års ålder.	
Af militärer	Af civila
dog en på	
Ryssland	27 78.
Stor-Britannien	62 108.
Frankrike	61 104.
Italien	64 105.
Österrike	61,5 93.
Preussen	68 99.

och tvärtom sändas, åtminstone flerstädes i utlandet, från städerna massor af de späda barnen ut på bygden; — det blir, som sagdt, under sådana förhållanden ej lätt att skipa full rättvisa. Dock kan man öfver hufvud angifva ej obetydligt högre mortalitet för städerna än för landsbygden; men närmare undersökningar visa, att på senare tider densamma betydligt minskats under inflytande af förbättrade sanitära förhållanden, så att i de flesta fall dödlighetsöfvervigten för städerna är beroende på den större proportionen af födde och den stora dödligheten i de späda åren, särskildt bland de utom äktenskap födda barnen, hvilka ju i städerna äro relativt betydligt talrikare. Förhållandet ställer sig i Sverige för senast förflutna tvenne årtionden på följande sätt:

	Land.	Stad.
1851—60.....	2,05 % mortal.	3,12 % mortal.
1861—70.....	1,93 » »	2,62 » »
Norge		
1856—60	1,60 » »	2,20 » »
1861—65	1,78 » »	2,23 » »
1866—70	1,67 » »	2,13 » »

Minskningen under senaste 5 åren anses åtminstone delvis böra skrivas på räkningen af den alltsedan 1867 ovanligt låga nativiteten.

Wappäus fann såsom medeltal för 9 stater
för städerna 33,6 % mortalitet under 5 års ålder,
för landet 27,3 » » ; således en skilnad af

6,3 % till landsbygdens förmån; men såsom sagdt nutidens sanitära åtgärder hafva väsendtligen förbättrat förhållandet. Lambeth-square i London, som förr var en hård för tyfus- och koleraepidemier, har genom dylika åtgärder blifvit — trots sitt låga läge — en friskare stadsdel än den högt belägna Hampstead-road, der man just till följd af läget ansåg den preventiva helsovårdens ingripande obefhöfligt.

Dödlighet
bland gifte
och ogifte.

Med hänsyn till de affidnes *civilstånd* har statistiken kunnat fastställa några ganska märkliga fakta, hvilka jag redan i förbigående antydtt. Iakttagelserna stämma från skilda håll förträffligt öfverens och man kan sålunda med temlig visshet säga sig stå inför en allmängiltig statistisk lag. Resultaten föreligga, hvad Sverige beträffar, i följande tabell.

Åldersklass.	1861—1870. Mortalitets-procent.			
	M ä n.		Q v i n n o r.	
	gifte.	ogifte.	gifta.	ogifta.
16—20 år	7,5	0,4	1,5	0,4
21—25.....	0,6	0,7	0,68	0,5
26—30.....	0,5	0,9	0,71	0,6
31—35.....	0,65	1,2	0,73	0,7
36—40.....	0,8	1,6	0,85	0,9
41—45.....	1,1	2,2	1,02	1,06
46—50.....	1,3	2,7	1,1	1,3
51—55.....	1,8	3,7	1,4	1,8
56—60.....	2,4	4,3	1,9	2,5
61—65.....	3,6	5,5	2,9	3,8
66—70.....	5,05	8,5	4,5	5,4

Låtom oss nu tillse, hvad undersökningarna från andra länder hafva att i ämnet meddela. På grundlaget af Skotlands officiella statistik har Dr James Stark i Edinburgh funnit för *gifte män* betydligt ringare mortalitet i alla åldrar från 20—85 år.

Medelålder vid döden för gifte och enklingar $59\frac{1}{2}$ år,
 » » » » ogifte 40 »

således en lifsvinst för de förre af $19\frac{1}{2}$ år.
 För gifta qvinnor fann han gynnsammare förhållanden först efter det 30:de årets förlopp, då de exceptionela farorna för qvinnan merendels äro öfverståndna.

I Nederländerna är*) på samma sätt dödligheten betydligt mindre för gifte män än för den manliga befolkningen i dess helhet under tiden från 20—50 år. Skilnaden till förmån för de gifte är störst mellan 20 och 30 års ålder. Men för öfriga åldrar och särskildt för åren 18—20 och 70—80 företer det gifta ståndet långt högre dödlighet. För den gifta qvinnan är dödligheten större än för den samfälda qvinliga befolkningen mellan 18—30 års ålder (maximum 20—30); men efter denna tid minskas den betydligt. För-

*) Enligt den ofvan citerade Allgem. Statistiek van Nederlanden. II: 125 ff.

månligast tyckas åldersklasserna 50—70 år vara lottade. — Bertillons och Legoyts undersökningar på grund af Franskt material bekräfta i allo dessa resultat*).

Årstickens
inverkan.

Hvad beträffar *årstickens* möjliga inverkan på dödligheten är det ej alldeles så lätt, som man tilläfsventyrs kunde vara frestad att tro, att uppvisa någon hållbar och allmängiltig lag. Det skulle då vara *den*, att tidpunkterna för de häftiga brytningarna i naturen, öfvergångsperioden från vinter till sommar t. ex., äro de för människan farligaste. Denne sats uttalades redan af Vargentin i Vetenskaps-Akademien Handl. 1767; men tillämpad på skilda klimat kommer den naturligtvis att medföra icke obetydlig vaxling mellan årets olika månader. För sydligare länder ställa sig i regeln vintermånaderna såsom de ogynnsammaste; de äro ock derstädes mer än årets öfriga tider utmärkta af plötsliga temperaturvaxlingar. Enligt våra Svenska iakttagelser (1776—1855), med hvilka de Skotska visa mesta öfverensstämmelsen, stod April sämst med något öfver 10 % af den samfälda årsmortaliteten; Juli bäst med föga mer än 7 %; på halfåret December—Maj kommo af 10,000 dödsfall 5,565, på den öfriga delen af året allenast 4,435. Under senaste årtionden har visat sig en tendens till mortalitetens höjning i December och delvis till och med redan i November, hvaremot motsvarande minskning inträddt i Maj. I det hela visar sig samma förhållande för närmast följande tiden:

	Maximum.	Minimum.
1856—60.....	April 9,58,	Juli 6,17; men årtiondet
1861—70.....	Mars 10,0,	Sept. 6,69, visar ej ovä-
sendtliga ändringar mellan månaderna inbördes, under det att halfårssiffrorna 56,3 mot 43,7 endast i högst ringa mån afvika. Med hänsyn till hela års temperaturvaxlingar mellan det normala och extremerna anser sig Moser (Gesetz d. Lebensdauer) kunna uppställa den sats, att år med ovanligt hög medeltemperatur förete ringa dödlighet; tvärtom en hög mortalitet för de af ovanligt låg medeltemperatur utmärkta åren, och att de normalt varma åren också förete normal dödlighet.		

*) Enligt Legoyts iakttagelser i Frankrike är mortaliteten 4 gånger större för gifte män under 20 års ålder än för ogifte män af samma ålder.

Från den vid en föregående föreläsning lemnade skildringen om åldersproportionen *könen* emellan under olika lefnadsåldrar, torde väl en och annan af mina åhörare annu bevara minnet af det grundväsentligaste faktum: mankönets större dödlighet, hvaraf såsom följd alstras till en början dess vid födelsen numeriska öfvervigt ersättande af jemvigt, samt snart derpå, under inflytelsen af vådligare och mera ansträngande sysselsättningar, qvinnökönets öfvertalighet inom den samfälda befolkningen. Att proportionen af dödfödde bland mankön var betydligt högre än bland qvinkön, har jag jemväl redan omnämnt. Vid sjelfva födelsen är ock den i regeln kraftigare bildade gossen utsatt för större faror, hvilka ej heller för mödrarna äro utan betydenhet. Den nyligen affidne berömde Skotske läkaren James Simpson beräknade för 7 års tid ensamt för England och Wales en förlust af 50,000 menniskolif endast och allenast vållad af barnets manliga kön, --- och deraf mellan 3 och 4,000 dödsfall bland mödrarna. Och samma högre mortalitet följer äfven sedan mankönet åt. Under första lefnadsåret dogo i Bayern $33\frac{1}{3}$ % af lefvande födde gossar, $28\frac{1}{2}$ af flickor; i Baden var förhållandet: 30 % mot $25\frac{1}{2}$ %. I Belgien och England är till och med redan genom detta första lefnadsårs dödlighet den numeriska jemvigten könen emellan återställd. Enligt Engels undersökningar från Preussen skulle allenast åldersklasserna 10—14, 25—40 och öfver 60 förete en högre dödlighet bland qvinnökönet än bland mankönet.

Genom dessa anmärkningar ledas vi helt naturligt in på den viktiga frågan om dödlighetens fördelning på de olika *åldrarna*, och då särskildt på det i sådant hänseende så ytterst viktiga och betydande *första lefnadsåret*. Det är få statistiska frågor, som kunna uppvisa en så liflig, mångsidig och utmärkt behandling som denna. W:m Farr och James Stark i Stor-Britannien, Mayr i Bayern, Berg i Sverige, Wydler i Schweiz, Kjær i Norge, Bertillon och Vacher i Frankrike hafva åt ämnet egnat rikhaltiga monografier, och för den efter dem kommande är största svårigheten den att något så när bemästra det öfvervåldigande rika materialet. Att frågan skulle tilldraga sig allmän uppmärksamhet var ej förvånande. Äfven i sina allmännaste drag äro de hithörande fakta af *den* art, att ingen tänkande kan undgå att en stund dröja vid dem. Eller hvad säges om det förhållande att af mer än 15 millioner lefvande födda barn inom 1:sta lefnads-

Dödligheten
för olika kön.Dödligheten
för olika
åldrar.Första
lefnadsåret.

årets slut nära 19 % åter gått ur världen; läggas härtill de dödfödde, så nås ett belopp af nära $\frac{1}{4}$ bland samtliga födde.

Dock, — de allmänna talen torde i ett fall sådant som detta ej göra tillfyllest. Låtom oss då taga de olika staternas bidrag till totalbeloppet i närmare skärskådande.

Lokala
skiljaktheter.

Norge	11,2	i första lefnadsåret af lifne,		
Skotland	11,9	»	»	»
Sverige	13,6	»	»	»
Danmark	14,4	»	»	»
England-Wales	15,4	»	»	»
Belgien	15,5	»	»	»
Frankrike	17,3	»	»	»
Spanien.....	18,6	»	»	»
Nederländerna	19,6	»	»	»
Preussen	20,4	»	»	»
Italien.....	22,8	»	»	»
Ungern	24,7	»	»	»
Österrike	25,1	»	»	»
Sachsen	26,3	»	»	»
Baden				
Bayern	32,7	»	»	»
Württemberg	35,4	»	»	»

Vårt eget land företer således i det stora hela synnerligen gynnsamma förhållanden och står mer än dubbelt bättre än de yttersta leden i kedjan. Men just dessa betydande skiljaktheter olika länder emellan — och ännu mera de skarpare ytterligheter, som träda oss till mötes vid hvarje mera i detalj gående undersökning, — visa bäst, att vi här ej befinna oss inför en oundviklig naturens ordning. Ett annat stöd för denna samma sats kan hemtas från jemförelsen mellan skilda tidpunkter inom ett och samma lands statistiska anteckningar.

Denna barnadödlighet var i Sverige för båda könen

Förr och nu.	1755—75.....	20,46,
	1776—95.....	20,13,
	1801—05.....	18,85,
	1816—40.....	16,75,
	1841—45.....	15,38,
	1846—50.....	15,26,

1851—55	14,89,
1856—60	14,35,
1861—67	13,53,

och minskningen har egt rum såväl för gossar (från 21,5 till 14,5), som för flickor (från 19,4—12,5).

Tvärtom visa siffrorna för Bayern ett jemt stigande från 29 $\frac{1}{2}$ %, åren 1827—34, till nutidssiffran 32,7. Liknande försämring för senaste tiden omtalar ock Bertillon från Frankrike: 1840—49 16 % (ungefär lika 1817—31), men 1857—64 18 %, således en ökning af $\frac{1}{8}$, mest på gossarne. Möjligen till en del, men *bestämdt* ej ensamt, verkadt af noggrannare registration. Under sådant förhållande uppstår naturligen medvetandet om ett för alla gemensamt ansvar, och det blir en pligt för den bildade att först och främst förvärfva sig nödig faktisk kunskap i ämnet samt derpå göra denna kunskap fruktbringande för hela massan af folket. Ur denna stora synpunkt hafva ock alla de män, jag nyss nämnde, sett sin uppgift.

Hvad nu beträffar de meddelade siffrorna för de olika länderna bör anmärkas, att de ingalunda alla äro af det värde, som gör dem till en internationel jämförelse omedelbart användbara. Största hindret härför ligger i de olika stadganden, som förefinnas i fråga om de dödfödde. Det är sålunda t. ex. mer än sannolikt, att i de länder, der Code Napoléon, eller derur hemtade lagstiftningsgrundsatser råda, och der således anmälan om födelse hos vederbörande myndighet skall ega rum senast efter 3 dagars förlopp, ett betydligt antal om ej alla de barn, som före denna tid aflida, blifva räknade såsom dödfödde. På beräkningen af dödligheten inom första lefnadsåret måste naturligtvis detta förhållande utöfva desto större inflytande, ju starkare barnadödligheten just under dessa första dagar af barnens lif är. Siffrorna från Frankrike, Belgien, Nederländerna och Södra Europa i allmänhet kunna således ej tillerkännas lika högt värde, som de från andra länder. Maximitiden för födt barns anmälan hos vederbörande registrator är i England-Wales fastställd till 42 dagar efter barnets födelse. Af detta skäl redan — och andra kunde ytterligare läggas dertill — kunna ej heller siffrorna derifrån anses fullt tillförlitliga. I Österrikiskt-Ungerska monarkien finnes ingen säkerhet för det felet, att allenast de döpta barnen blifvit räknade såsom lefvande födda. Deremot äro (med undantag möjligen för Skotland) siffrorna för

de båda ytterligheterna i serien — å ena sidan de nordiska länderna och å den andra de Sydvest-Tyska — fullt goda och med hvarandra jämförliga.

De nyss meddelade stora allmänna medeltalen äro nu visserligen för en jämförande öfversigt både nödvändiga och bekväma; men egentligt *praktiskt* värde ega de ej. Söker man *det* målet, så gäller det att gå till detaljer. Då framträda, för att nu först hålla oss vid vårt eget land, de fakta, som innehållas i nedan intagna tabellariska öfversigt.

Svenska
förhållanden.

Dödligheten bland barn under 1 år i % af lefvande födde.

	1860—66	1860—71		1860—66	1860—71
Stockholms stad	27,10	26,4	Skaraborgs län	12,31	12,7
Stockholms län ...	17,28	17,4	Vermlands "	10,55	10,8
Uppsala " ...	15,51	15,4	Örebro "	11,48	11,7
Södermanlands " ...	13,13	13,2	Vestmanlands "	13,74	14,04
Östergötlands " ...	12,05	12,4	Kopparbergs "	14,19	13,8
Jönköpings " ...	11,54	11,7	Gefleborgs "	14,73	14,6
Kronobergs " ...	13,73	13,7	Vesternorrlands "	17,41	17,9
Kalmar " ...	12,13	12,4	Jemtlands "	9,18	9,3
Gotlands " ...	10,17	10,2	Vesterbottens "	12,07	12,9
Blekinge " ...	15,17	15,9	Norrbottens "	13,56	14,7
Kristianstads " ...	11,30	11,5	Riket	13,28	13,6
Malmöhus " ...	11,25	11,4	Land	12,44	—
Hallands " ...	14,48	14,7	Stad	19,35	—
Göteborgs o. Bohus " ...	13,24	13,7	Göteborg	19,11	—
Elfsborgs " ...	12,31	12,7			

Anm. För att ådagalägga, huru konstanta dessa tal i allmänhet äro, har jag till mina, hela 12-årsperioden 1860—71 omfattande beräkningar fogat de ursprungliga, allenast de 7 första åren afseende siffrorna i den Berg'ska afhandlingen (Stat. Tidskrift. H. 23).

Frankrike. För Frankrike har Bertillon omständligt och noggrannt behandlat ämnet; jemväl grafiskt. Tvenne centra framstå med öfvervägande barnadödlighet: 1) trakten kring *Paris*, och är anledningen derstädes sannolikt att hänföra till den rådande plägseden att från hufvudstaden utlemna de späda till amning i nejden; 2) trakten kring *Marseille* och *Lyon*, Alp- och Pyrené-slutningarna samt i allmänhet hela Medelhafskusten. Här åter verka inga förhållanden liknande de

för Paris-trakten bestämmande, hvilket jemväl kan inses af samma faktums fortvaro *utöfver* amningsperioden.

Mayr har till sin uppsats i ämnet*) fogat ett syn- Bayern.
nerligen upplysande kartdiagram**). Trenne synnerligen ofördelaktiga grupper särskiljas i *Bayern*: området Landshut-Freising med 46 % barnadödlighet, Alptrakten med nära 47 % » » och nejden kring Ingolstadt » » 50 % (Ebersberg t. o. m. 55 %). Den Württembergska Donaukretsen visar siffran 42,8 % och enskilda områden derinom ända till något öfver 47; så t. ex. Ulm, som varit uppe vid 50. En egendomlighet för de Bayerska förhållandena är ock, att land och stad stå lika; — utom i Rhein-Pfaltz, som står lika med andra länder i detta hänseende.

Till jämförelse närmast med våra Svenska förhål- Finland.
landen' må för öfrigt anföras följande data från *Finland* (1865—68). Der dogo:

	1865	1866	1867	1868
i städerna särsk.	21,6	21,8	22,8	34,2
på landsb. »	18,5	21,8	22,3	39,6

Här är att iakttaga missväxt- och tyfusårens inverkan, särskildt skönjbar på det förhållande, att tvärt emot vanliga normala förhållandet, den af olyckorna svårast hemsökta landsbygden uppträder med högre siffra än städerna. Maximum för år 1868 utvisar

Lappo	prosteri	69,32,
och N. Tavastlands	»	69,75,
Tavastehus län		47,16,
Kuopio	»	53,61.

Året 1865 deremot var ett normalår: mortaliteten bland ettåringar utgjorde då i medeltal vid pass $18\frac{1}{2}$ %.

*) Zeitschrift des Königl. Bayr. Stat. Bur. II, 201 f.

**) Den af Mayr dervid för förste gången tillämpade nye grundsatsen, »på sätt och vis en upptäckt i den sociala geografin», att, med förbigående af de stora administrativa indelningarna, genom i detalj gående undersökningar bilda »naturliga grupper», kan naturligtvis ej annat än gillas. Men behovet af en dylik åtgärd är tvefvelsutan vida kännbarare i länder, sådana t. ex. som Tyskland, än i Sverige, der, åtminstone för den gamla landskapsindelningen, i flertalet fall naturförhållanden verkligen ligga till grund.

Viborgs län	med öfver 25 %,
Vasa "	" nära 20 ³ / ₄ "
och Uleåborgs "	" " 17 "

må af de särskilda områdena framhållas.

Medeltalet för hela tidrymden 1812—1868 utgjorde 21,2 % för masköna och 17,9 % för kvinnöna.

Norges olika delar förete bland annat följande tal:

Hamars stift allenast	8,9 %,
Tromsö "	13,1 "
Bergens "	13,4 "
i städerna öfverhufvud	14,5 "
Kristiania	17,7 "
Bergen	18 "

Nederländerna (1850—59):

	Masköna.	Kvinnöna.	
Drenthe bäst	13,8	11,6	% af åldersklassens numerär af hvarje kön.
men Syd-Holland	38,6	—	
och Zeeland	—	32,7	
Drenthe	12,6	11,1	% af lefvande födde af hvarje kön.
Syd-Holland	28,6	—	
Zeeland	—	26.	

bland större kommuner:

Leeuwarden bäst	18,9	16,1	% af åldersklassens numerär af hvarje kön.
Rotterdam	39,1	—	
Dortrecht	—	36,8	
Zwolle	16,1	14,6	% af lefvande födde af hvarje kön.
Dortrecht	28,8	—	
Rotterdam	—	24,8	

Anledningar. Man har sökt på de mångfaldigaste sätt förklara de stora skiljaktigheterna. Engels erfarenhet från Sachsen, om en större dödlighet inom de industriidkande distrikten, håller ej streck; ty Rhein-Pfaltz t. ex. står synnerligen högt på skalan, och det jordbruksidkande Ober-Bayern deremot synnerligen lågt; — man har talat om det inflytande, som olika höjd öfver hafvet och de häftigare temperaturvexlingarna på högslätten kunde utöfva, men samma svårigheter och motsägelser möta jemväl här.

Bland förstfödda barn vill det synas, som vore dödligheten afgjordt större.

Ökta barn. Ännu mera är detta förhållandet med de utom äktenskap födda barnen, såsom tydligt och klart framgår af följande sammanställning:

	Dödligheten bland	
	Äkta	Oäkta
	(i % af lefv. födde).	
Sverige (1841—50)	14,4	24,8,
Stockholm "	22,2	42,2,
" (1860—66)	21,68	35,38,
Göteborg "	16,4	28,3,
Preussen	17,1	23,6,
Berlin	19,9	36,8,
Wien (1:a lefnadsmånaden)	8,9	14,1,
Frankrike	13,9	30,3.

Finland, oäkta ensamt: 1865. 1866. 1867. 1868.

Landet 22,5 27,7 27,2 44,7,

Städer 35,9 38,9 33,5 54,6*).

I Bayerns lägsta grupp dö inom året $57\frac{1}{2}$ % af de lefvande födda oäkta barnen, i dess alpsluttningar till och med $60\frac{1}{3}$ %; och här är ej fråga om en obetydlig, isolerad punkt, utan om ett område af öfver 100 □mils yta och med öfver 316,000 innevånare. Såsom synnerligen sorgliga förtjena att framhållas siffrorna från München, der omkring 72 % af dessa barn dö inom året, och det vesterut derifrån belägna Regierungsbezirket Bruch med $75\frac{1}{2}$ % mortalitet, (bland gossar till och med $80\frac{1}{2}$ %!!). Huru förfärande än denna dödlighet är, öfverträffas den dock ej obetydligt af de siffror, som anföras från en del af de stora barnhusen i Europas storstäder; särskildt siffrorna från äldre tider. (Petersburg 85 %, Dublin (1791—97) 98 %?, Mainz (1811—14) 83 %!) — Och dock, med tanken på den framtid, som sannolikt stundar för dessa olycksbarn, vore man frestad att med Parent-Duchatelet förklara en tidig död vara såväl för dem, som ock för samhället en verklig välgärning.

Om inflytandet af stad och land har jag redan nämnt åtskilligt liksom ock om välmågan och nöden såsom verkande orsaker. Men med stor sannolikhet är det den högre *Näring o. vård*, eller lägre graden af god *näring* och *skötsel*, som barnen åtnjuta, hvilken är för deras lifskraftighet bestämmande. Öfverallt, der barnen uppfödas på mer eller mindre konstladt sätt, framträder barnadödligheten starkare. Redan för öfver 100

*) Maximum:

Kuopio	län	59,2,
Vasa	"	54,4,
Tavastehus	"	52,6.

år sedan iakttog man i trakterna kring Bottenhafvet en ovanligt hög barnadödlighet och satte densamma i samband med en rådande osed hos mödrarna att uppföda barnen med komjolk, till och med sur sådan; och viten stadgades till och med enligt den tidens sed för de mödrar, som läto komma sig till last försummelse af modrens första pligt. Ännu står Vesternorrland sämst bland våra län, och norra kusttrakten af Finland står likaledes högt på skalan*). Den höga siffran för Viborgs län förklaras derur, att mödrarna öfvergifva sina egna barn, för att i Petersburgs hittebarnshus mottaga plats såsom sköterskor. En liknande ovana omtalas från trakterna närmast Bergen. Från de nejder i sydvestra Tyskland, der vi funno barnadödligheten starkast, omtala ock de ingångna rapporterna plägseden att uppföda de späda med välling, kornvatten, ko- eller getmjölk och cikorie-kaffe. W:m Farr vet att omtala, huruledes i Englands fabriksdistrikt mödrarna, för att i lugn kunna egna sig åt fabriksarbetet och lemna hemmen, pläga döfva barnen med opium! De nejder åter, som visa gynnsammaste förhållandet, äro sådana, der barnen få åtnjuta sin naturligaste föda.

Jag kan ej bättre sammanfatta den meddelade undersökningens resultat än genom att meddela de varmhjertade ord, hvarmed den Svenske bearbetaren af det viktiga ämnet afslutat sin lärorika och jemväl i utlandet högt uppburna afhandling.

»Den starka dödligheten i första lefnadsåret uppfattas ej sällan som en »naturens ordning», hvilket med andra ord skulle betyda en oundviklig nödvändighet. Men tvifvelsutän förtjenar den i vida högre grad att betraktas och behandlas såsom en »samhällets oordning». Om så är förhållandet, så är det en pligt af samhället mot sig sjelft att uppbjuda alla

*) De upplysningar, som från ett och annat håll till vårt Sundhets-Kollegium ingått från landsortsläkarne med anledning af den Berg'ska uppsatsen, hvilken på offentligt föranstaltande till dem alla utdelades, bekräfta äfven i allt väsentligt denna uppfattning. Anledning förefinnes till det antagande att ännu mera i detalj gående undersökningar — socken för socken — komma att i Statistiska Central-Byrån företagas, så snart det ännu pågående folkräkningsarbetet hunnit afslutas. Särskildt för de sida vid sida liggande båda ytterligheterna skulle detta vara af stort intresse, såsom visande öfvergången dem emellan och såsom sannolikt fixerande det onda och dess motsats till enstaka bygder, der lokalundersökningar sedan med framgång torde kunna företagas.

bemödanden mot denna oordning, detta kräftsår för samhällskroppen. Dessa bemödanden måste hemta sin första väckelse från en tillförlitlig kunskap om dödlighetens verkliga belopp. Det är statistikens uppgift att göra sådan kunskap tillgänglig. Till denna uppgift hörer visserligen ej blott den numeriska dödlighetsordningen och det grafiska åskådliggörandet af denna, utan ock kunskapen om dödsorsakerna och sjukdomarne inom första lefnadsåret. Ännu sakna vi dock här i vårt land utväg att bereda oss värdefull kännedom om dödsorsakerna i första lefnadsåret för landsbygden, och än större är vår okunnighet om morbiditetsförhållandena. Emellertid kunna af den dödlighetsordning, som i det föregående meddelats, åtskilliga vinkar hemtas äfven för forskningen öfver orsakerna till dödligheten i den tidigaste barnåldern. Sådan denna åtminstone inom de flesta samhällen framträder, saknar den helt och hållet motstycken inom de kända förhållandena hos någon af de högre djurklasserna. Bland dessa träffas visserligen ej motstycke till det långa hjälpbehöfvande tillstånd, som människan vid sin födelse tillmötesgår, men om uti detta för alla människobarn gemensamma öde skulle sökas den enda eller hufvudsakliga förklaringen till den spädaste barnålderns stora dödlighet, så kunde denna omöjligen förete de stora skiljaktigheter emellan särskilda länder och orter, hvarpå exempel i det föregående blifvit anförda, hvilka dock på långt när ej ådagalägga de ytterligheter, som den speciela statistiken, utsträckt till mindre orter eller familjegrupper, skulle kunna uppvisa.

Vi hänvisas sålunda omisskänneligen till orsaker, som ej äro gemensamma för det naturhistoriska släktet människa, utan måste sökas just i de förhållanden, som ligga ofvanom gränslinien mellan djuret och den förnuftiga varelsen.

När barnet uppfattas och behandlas såsom en Guds välsignelse för både familjen och samhället, så är det i och med detsamma kringgårdadt af skyddsenglar från det första ögonblick, då dess lifsgnista tändes. Det folk, som är genomträngdt af en sådan uppfattning, skördar ock frukterna deraf i både familjens och hela samhällets förkofran. Ju mindre åter en dylik uppfattning gör sig gällande inom ett folk, desto mer växa farorna för barnets lif. Från denna synpunkt kan dödligheten inom första lefnadsåret till en viss grad gälla som mätare af folkets sedliga ståndpunkt. Med denna åsigt kan man dock väl förlika det fulla erkännandet

af en stor mängd samverkande orsaker, som sträfva att öfvervåldiga människans bemödanden.

När åter barnet inträder i världen blott såsom en oövalkommen frukt af den djuriska passionen, utan utsigt att ens få tillgodonjuta den vård, som instinkten betryggar åt djuret, så hemfaller det oeftergifligt åt en tidig död. Häraf måste blifva en följd, att dödlighetsbeloppet i första lefnadsåret i allmänhet står i direkt förhållande till antalet oäkta födda barn.

Proletariatet och den tanklösa delen af befolkningen, som under dagens tunga sluter ögat för morgondagen, alstrar ock till och med inom äktenskapet en skara af barn, som i nära lika stor grad som de oäkta falla tidiga offer för nöden och föräldrarnes sorglöshet. På grund häraf bör man ock kunna vänta en mindre dödlighet bland barn, der samhällsförhållandena motverka tillkomsten af både oäkta barn och ett talrikt proletariat, derigenom att de medgifva möjligheten af tidiga äktenskap med utsigt till en bergning, som ej står i alltför stort beroende af blott tillfällig arbetsförtjenst och af de konjunkturvexlingar, för hvilka vissa näringsgrenar (t. ex. den högt drifna fabriksindustrien) kunna vara blottställda, och företrädesvis med utsigt till en bergning, grundad på jordbruk utan för långt drifven jordstreckning. Skillnaden mellan landsbygd och städer i dödlighetsbeloppet gifver för Sverige i någon mån stöd åt denna åsigt.»

Men det är ej endast den högt uppdrifna dödligheten, som gör det första lefnadsåret i statistiskt hänseende så märkligt. Äfven den stränga regelbundenhet, hvarmed inom dess olika tidsdelar denna dödlighet rör sig i en från födelsen ständigt aftagande riktning, är *väl* värd uppmärksamhet. På 1:sta halfåret dö i vårt land något öfver 10 %, i det senare allenast 3,2 %; kvartalsvis räknadt få vi talen $7\frac{1}{2}$, $2\frac{1}{2}$, $1\frac{3}{4}$, $1\frac{1}{2}$ %. Hålla vi oss till de olika lefnadsmånaderna, finna vi relationerna 4,7; 1,58; 1,29; 1,03; 0,82; 0,66; 0,62; 0,55; 0,55; 0,51; 0,48; 0,49. Och samma regelbundenhet kan man spåra igenom de särskilda veckorna, ja, i de allra flesta fall till och med inom första lefnadsmånadens särskilda dagar. Erfarenheten från andra länder stämmer i allt väsentligt härmed öfverens.

Fråga vi oss nu, huruledes dödligheten gestaltar sig, sedan barnet hunnit öfver det olycksdigra första lefnadsåret, så finna vi lätt spåren af samma lagbundenhet, yttrande sig

till en början i en fortgående minskning af den ännu dock alltjemnt temligen höga barnadödligheten. I Finland dör $\frac{1}{4}$ af barnen innan de nått 2 års ålder,

i Frankrike och Belgien innan 3:dje årets slut,

» England » 4:de »,

men » Sverige först inom 5:te ».

Af samtliga dödsfallen komma, enligt erfarenheten hos oss från senaste 10-årsperiod omkr. $42\frac{1}{2}\%$ på åldersgruppen under 10 år. Mellan 10—20 år inträder gynnsammaste förhållandet*); sedan följer en städse allmer stegrad mortalitet, ständigt större bland mankön. Följande lilla tabell angifver, för hvardera könet särskildt, dödlighetsprocenten inom 10-årsgrupper, beräknad efter medelmortaliteten 1861—70, jemförd med de olika åldersklassernas styrka vid senaste folkräkning. Den använda divisorn har således snarast varit i någon mån för stor och en ringa höjning i de vunna siffrorna torde derför med skäl kunna göras.

Dödlighet i öfriga åldrar.

Dödlighetsprocent (1861—70) inom åldersgruppen:

	0—10	10—20	20—30	30—40	40—50	50—60	60—70	70—80	80—90	90—100 år.
Mankön	3,75	0,50	0,75	1,00	1,35	2,10	4,65	9,60	21,10	38,10
Qvinkön	3,40	0,40	0,52	0,75	1,00	1,60	3,80	8,40	18,70	31,65

Vi komma nu till afdelningen om *dödsorsakerna*; — ett vidlyftigt kapitel, som först på senare tid, genom Statistiska Kongressens bemödanden att komma åstad en gemensam *Dödsorsaker.* internationel nosografisk nomenklatur, blifvit tillgängligt för möjligheten af tillförlitliga jemförelser. Strängt taget hörer naturligtvis detta ämne till den specielt medicinska statistiken; men några af sjukdomsformerna äro eller hafva varit af den genomgripande betydenhet, att äfven i en allmän befolkningsstatistik några ord torde böra egnas åt dem. Bland farsoterna ville jag då i korthet vidröra: *Kopporna* och *Koleran*; bland de egentliga sjukdomarne, *Lungsoten*.

Få sanitära åtgärder hafva väl utöfvat en så genom- *Kopporna.* gripande verkan som vaccinationens införande, hvilken i vårt

*) Högsta vitaliteten nås af mankønet vid 14, af qvinkön vid 13 års ålder.

Svenska
förbållanden. land för förste gången med framgång verkställdes i Malmö den 23 Nov. 1801 samt derpå i Stockholm s. å. den 17 Dec., sedan den förut vanliga koppypmpningen redan år 1755, med anledning af den ofantliga dödligheten i smittkoppor åren 1751—55, af Vargentin förordats till införande. Redan inom första tiotalet af vårt århundrade beräknades att 13 % af de lefvande barnen voro vaccinerade. I medeltal vållade i Sverige koppor

	1751—1805	9,57 %	af alla dödsfall, med femårs-
maximum	1751—1755	14,76	» och för enskildt
år »	1779	25,45	»! *) och femårs-
minimum	1801—1805	3,99	»;
men deremot	1806—1855	0,9	» med
maximum	1806—1810	2,28	» och
minimum	1841—1845	0,09	»
	1861—1870	1,95	»
Land	»	0,96	»
Stad	»	1,54	»

Utländet. Några exempel på koppornas härjningar må ock från andra länder anföras. De vållade i Berlin

1758—1762	8,23 %	af samtliga dödsfall,
1763—1767	11	»
1800—1804	7,48	»
1810—1814	0,74	»
1865—1869	0,78	»
men 1871	15,70	» (häftig epidemi).

På en folkmängd af 100,000 innevånare dogo af koppor i årligt medeltal:

	Före vaccinatio- nens införande.	Efter vaccinatio- nens införande.
i Pommern.....	177	13.
» Böhmen	217	21,
» Mähren	540	25,
» Kiøbenhavn	313	29,
» N. Österrike	248	34,
» Ost-Preussen	332	56,
» Galizien	119	68.

Och då i Posen ännu räknas 1 dödsfall af koppor på 1,390 innevånare, men i Rheinprovinserna blott 1 på 60,000 innevånare,

*) Absolut mortalitet i koppor 15,102 personer.

ger detta Hausner*) anledning att anmärka, det Jenners uppfinning verkligen ej tyckes finnas till för Posens räkning.

Största mottagligheten för denna sjukdom faller på åldersklassen 5—10 år.

Den stora och hittills okända öfvervigt, som kommit det ungdomliga elementet i samhället till del, derigenom att en så betydlig del af dess medlemmar nu skonas, har, såsom bekant, med förkärlek framhållits af Hvasser i hans snillrika afhandling »Om vår tids ungdom». Han anser sig kunna beräkna denna tillökning till åtminstone 25 %. »De som akta på tidens tecken» säger han, »och efter yttersta förmåga söka uppfatta deras betydelse, torde väl medgifva, att det närvarande tidskiftet, jemfördt med det föregående, förete uppenbara verkningar af en sådan förhöjning. Tiden är varm ända till feberhetta, en djup oro skakar dess innersta; man vill framåt utan att rätt veta hvarthän, man anar framtiden med hopp och bäfvan och vill eröfra den; hvila och ostörd njutning betraktas af få såsom lifvets högsta mål och det är för de sansade ej lätt att inom samhället bevara fridens milda lycka. Alla säga: »vi lefva i en tid af brytning!» och det är sannt; ty den kraft, som genombryter det gamla och skall förvandla det till nytt, är starkare än förr. Vi hafva fått ett större mått af framtidskraft att vårda, än på långliga tider våra föregångare**).

Koleran har tid efter annan och särskildt vid sitt första uppträdande samt vid 1854—57 års epidemi med synnerlig styrka hämmande ingripit i den naturliga Europeiska folkmängdstillväxten. Total-förlusten för Europas stater Koleran. skattas till ett ungefärligt belopp af 5,850,000 personer, hvaraf 1,550,000 komma på åren 1831—1832 och 1,800,000 på åren 1854—1857. Af totalförlusten drabbar nära hälften Ryska riket, som ensamt egde $\frac{1}{2}$ af samtliga dödsfallen under den första epidemien. Starkaste förlusten i förhållande till naturliga folkmängdstillväxten har Polen lidit, med 27 %; dernäst Österrike med 26; Sverige har allenast drabbats med 11 %. Högsta absoluta antalet dödsfall komma i Sverige på åren

1834	12,637***),
1853	8,511,

*) Vergl. Stat. I. pag. 258.

**) Valda skrifter. I. 226.

***) Mortalitetsmaximum i Jönköping, der hvarje 7-de person dog; i Göteborg 1 på 12; i Stockholm 1 på 22; således resp. 14, 8 och $4\frac{1}{2}$ %.

1857.....3,771,

1866... ..4,706.

Ur den utförliga redogörelse, som officiellt utgifvits rörande epidemien i Italien år 1865, skall jag taga mig friheten meddela några få af de märkligaste data. Af totalbefolkningen insjuknade vid pass $6\frac{1}{2}$ %, och af de insjuknade dogo något mer än hälften (54,7 %); — en proportion, som tyckes vara temligen konstant vid häftigare epidemier. Dödsprocenten var vid pass 1 % högre för män än för kvinnor. I de större kommunerna insjuknade nära 7 % af befolkningen, i de mindre (ur sanitära synpunkter sämre lottede) $10\frac{2}{3}$ %, i isolerade bostäder allenast 3 %.

Största motståndskraften mot insjuknandet visade åldern 10—20 år och största motståndet mot dödlig utgång åldrarne

10—20, i hvilka resp. 43,3 %

20—30 » » 46,5 %

30—40 » » 48,7 %

af de insjuknade dogo; i öfriga åldrar dogo öfver hälften af de insjuknade. Starkaste mortaliteten egde åldersklasserna öfver 60 år; dernäst barnåren 0—10.

Af alla sjukdomar — derest man afser från tillfälliga farsoter — skördar *lungnoten* de flesta offren. I allmänhet tror man sig kunna påstå, att hvarje nionde dödsfall vållas deraf; (hvarje 10:e bland männen, hvarje 8:e bland kvinnor). På sjukhusen i Wien och Paris har man funnit den vållande till $\frac{1}{3}$ af samtliga dödsfallen, ja, till $\frac{1}{2}$, om jemväl de konstaterade symptomen deraf vid andra dödsfall inberäknas. Den af lungnot vållade mortaliteten, d. v. s. proportionen af samtliga dödsfall, är beräknad för

London till..... 23,6 %.

Paris 20,0.

Neapel 12,5.

Stockholm (1870—72)..... 11,5.

Wien 11,4.

München 10,7.

Berlin 7,1.

Rom, Milano..... 5,0.

Det är dylika medicinskt-statistiska iakttagelser, som vållat till en början Nizzas och Madeiras,*) men numera Parmos**) och Kairos utväljande till kurort för lungsigtiga.

*) Enligt Dr K. Mittermaier i Heidelberg. **) Enligt v. Vivenot j:r i Wien.

I Sverige ega, vi, såsom bekant, i Marstrand vårt Svenska Madeira, — der på 7 års tid blott 1 fall af lungspot förekommit. Märklig är för öfrigt iakttagelsen att, om någonstädes denna sjukdomsform ej förekommer, så är det i den högsta norden, Island, Siberien och Spetsbergen.

Frågan om klimatets inverkan vid vissa sjukdomar återför oss helt naturligt till den redan en gång som hastigast vidrörda *acklimatiseringsfrågan*. Så mycket tyckes statistiken med viss-het kunna säga, att endast undantagsvis utöfvar en främmande orsts luft i längden ett gynnsamt inflytande på främlingen, och den lärde Henrik Rantzaus bekanta yttrande vinner allt mer och mer bekräftelse: »fosterjordens luft är för en och hvar den yppersta» (est unicuique optimus aer natus). Acklimatiseringsförsök. Det är särskildt den Franske militärläkaren Boudin's och en Engelsk öfverste Tulloch's iakttagelser, man har att tacka för märkliga upptäckter på detta område. Alger har kostat Frankrike omkring 150,000 soldater, men af dessa hafva endast 4,000 stupat för fiendehand, de öfrige hafva fallit offer för klimatet. Under loppet af 1830—55 utflyttade dit från olika Europeiska länder öfver 1 million personer, men vid folkräkningen 1866 funnos, oberäknadt militären, allenast 218,000 infödde Europeer qvar der. De åldersklasser, som i Frankrike hade en medeldödlighet af 1,1 %, drabbades deremot i Alger af 2,8 — 5,2 % mortalitet. — I sina etablissem-ent i andra verldsdelar håller England alltid ett antal Europeiska trupper såsom kärna i försvarsstyrkan. Längre trodde man, att den stora dödligheten bland desse Europeer skulle gifva med sig, sedan man hunnit vänja sig vid klimatet. De statistiska undersökningarna visade i stället, att mortaliteten var på

Ceylon. Jamaica. i Guyana.

under 1:a året af vistelsen	4,4 %	7,7 %	7,7, höjd
” 2:a ” ”	4,8 ”	8,7 ”	steg för steg till
” 3:e ” ”	4,9 ”	9,3 ”	10:e årets 14 %.

Följden af denna upptäckt har blifvit, att man numera åtminstone hvarje 3:e år ombyter trupper, och besparingen af menniskolif har derigenom blifvit betydlig.

Men om således statistiska forskningen förmått uppvisa det orätta i föreställningen att en längre tids vistelse i främmande luftstreck skulle kunna förminska det farliga inflytandet af ovana klimatiska förhållanden, så har ock å andra sidan erfarenheten till fullo bestyrkt, att det ej är den till-

fälliga och snart öfvergående vistelsen i en dylik omgifning, utan en prolongerad sådan, som vållar faran. En tillfällig vistelse i Roms Campagna plägar ej medföra farliga följder; — febern infinnes sig först sedan man en tid bortåt bott der; bland de nordiske konstnärerne sällan under första året af deras vistelse i »den eviga staden». Den Franske här, som afsändes att hjälpa Joseph Napoleon upp på Neapels tron, tågade två gånger utan synnerligt men igenom den illa beryktade nejden; men deremot utdog inom kort tid ett derstädes af Pius VII anlagdt Capucinerkloster.

Judarne. En folkstam finnes dock, som enligt allas samstämmiga vittnesbörd, tyckes, för att använda Boudin's ord, åtnjuta ett privilegium på kosmopolitism och som triffes och frodas lika bra under alla klimat; — det är den *Judiske* stammen, som också, enligt hvad jag förut vid flere tillfällen antydt, i åtskilliga hänseenden ur befolkningsstatistisk synpunkt erbjuder egendomligt afvikande förhållanden. I nyssnämnda Alger komma för Europeerne i medeltal $5\frac{3}{4}$ % mortalitet, för Judarne föga mer än $3\frac{1}{3}$. Årliga tillväxten af Judiska stammen beräknas för Holland till 1,4, Preussen 1,8, Rhein-Pfaltz 2,1, Schweiz 3,1, Belgien 4,1 och Alger 5,3 %, således långt utöfver ökningen för befolkningen i dess helhet. En år 1873 i Wien offentliggjord »Statistik des Judenthums» för de i riksrådet representerade länderna har lemnat flere vigtiga bidrag till lösningen af de egendomliga statistiska gåtor, som hittills följt underrättelserna om denne stam. — Såsom hufvudsakligt resultat af undersökningen, hvilken rör ett icke ringa antal af denna tros bekännare i vår verldsdal, framgår att öfverhufvud en större fruktsamhet utmärker denna ras och såsom bidragande orsak dertill visa sig verka ett större antal i tidiga år slutna äktenskap och ett gynnsammare numeriskt förhållande mellan de föddes kön, i det att mankønet har ovanligt stark öfvervigt. Deremot är inom de nämnda länderna dödligheten i allmänhet och barnadödligheten i synnerhet ej obetydligt högre bland Israëliterne än hos andra religionsbekännare. Detta sistnämnda förhållande orsakas imellertid uteslutande af fakta från Galizien och Bukowina,*) under det att t. ex. i Böhmen och

*) Galizien 35,2 % flickor dö i 1:a lefnadsåret.

	39,5	»	gossar	»	»
Bukowina	35,2	»	flickor	»	»
	41,9	»	gossar	»	»

Måhren dödligheten bland Judarne understiger den normala. Den »Lebenszähigkeit», man velat tillräkna dem, visar sig således mindre vara en rasens tillhörighet, än en följd af sociala förhållanden, sysselsättning och yrke, samt af en allmänare välmåga, — så som redan de Neufville (1855) ansåg sig böra och kunna förklara förhållandena i Frankfurt am Main.

Bland dödsorsakernas mångfaldiga arter är gruppen af *olyckshändelser* särskildt egnad att tilldraga sig uppmärksamhet på grund af den förvånande regelbundenhet, hvarmed de förekomma, så snart man sträcker iakttagelserna utöfver något så när stora områden eller människomassor. Och äfven för den inblick, de då och då skänka oss i ett samhälles egendomliga lefnadsförhållanden, äro de väl värda att beaktas.

På hvarje 1000-tal af dödsfall hafva varit af olyckshändelser föranledda:

i England.....	19	Danmark....	17	Sachsen...	} 8
Norge	35	Frankrike ...	} 13	Bayern ...	
Förenta Staterna	46	Schweiz		Belgien ...	
Sverige	22	Baden... ..	} 12	Ryssland	} 5
Preussen	15	Finland		Spanien....	
		Österrike.....	9.	Italien.....	

Jemföres i stället antalet inträffade olyckshändelser med folkmängden, ordna sig länderna på följande vis: på 100,000 innevånare

England.....	68	Preussen	41	Spanien	} 15.
Norge	62	Frankrike.....	35	Italien	
Förenta Staterna	58	Danmark	23		
Sverige	48	Ryssland	20		

Söker man nu anledningen till dessa skiljaktigheter, så vinnes derom bästa upplysningen genom en undersökning af de olika arterna af vådadöd. Då visar sig att på hvarje million innevånare komma

439 fall af drunkning	i Norge,*)
315 " "	i Finland,
258 " "	i Sverige,
153 " "	i Frankrike,

*) Drunknade i Norge, i medeltal årligen:

1856—65 703 = 61 % af samtliga fall af vådadöd.

66—70 803 = 64 % " "

	140	fall af drunkning i Danmark,
	116	» » i England,
	106	» » i Ryssland,
	83	» » i Belgien,
men blott	49	» » i Italien och Spanien.

Deremot af krossning	286	fall i England
	mot 30	» i Norge,
		82 » i Frankrike,
		59 » i Schweiz,
		63 » i Belgien.

Den olyckliga ställning, Norge således med hänsyn till relativa antalet dödsfall af våda intager näst efter England, visar sig således vara afgjort beroende på det ovanligt höga antalet drunkningar. Af andra arter af olycksfall kan Norge ej sägas vara drabbadt hårdare än flertalet andra stater. — För öfrigt behöfver knappast erinras, att de höga siffrorna från England och Förenta Staterna stå i naturligt samband med dessa länders höga industriella verksamhet och den betydande persontrafiken derstädes på jernbanor och ångbåtar, hvarjemte Englands kolgrufvor årligen kräfva ett betydligt antal offer.

För nästan alla länder har man iakttagit, att olycksfallen ökas i snabbare proportion än folkmängden; Norge gör dock härutinnan undantag. (Jfr dock uppgifterna om drunknade för senaste 5 år.) Särskildt märkes detta, om man speciellt undersöker förhållandena i Tromsö stift, som i fråga om de drunknades antal intager högsta platsen, och som numera framstår med tredubbelt högre siffra än riket i dess helhet (132 mot 44). Förhållandet har dock för ett par tiotal af år sedan varit uppe vid 195 drunknade på 100,000 innevånare. Minskningen i detta hänseende sättes i samband med den sedan 1855 betydligt utvidgade ångbåtsfarten utmed norra kusten, hvilken naturligtvis minskat de färder i små öppna båtar, som förr hörde till ordningen för dagen.

Samma fysiska förhållanden, om ock något mindre skarpt utpreglade, bidraga, jemte den ofantliga vattenrikedomen i landets inre, att bestämma Finlands och Sveriges plats näst Norge i fråga om detta dödssätt. — För öfrigt anmärkes från Finland från den stränge vintern hungersåret 1868, då vägarne hvimlade af tiggare, ett ovanligt högt antal ihjälfrusne; icke mindre än 112.

För senast förflutna årtionde uppgick i vårt land hela antalet af olycksfall med dödlig utgång till 21,337; således i årligt medeltal 2,134. Jemför man de särskilda årssummorna med detta medeltal, så falla de ringa afvikelserna lätt i ögonen. (Maximum 2,303 år 1866 och minimum 1,899 år 1870, afvika från medeltalet det förra allenast 8, det senare 11 %; år 1871 gaf siffran 2,077, således allenast $2\frac{1}{2}$ % mindre än nyss nämnda medeltal, och år 1872 siffran 2,271.) — Det konstanta i dessa tal, hvarigenom statistiken sättes i tillfälle att med ledning af det förflutna kunna med temlig sannolikhet förutsäga det stundande antalet dödsfall af dessa anledningar, finner sin fulla förklaring, så länge den förutsättning gäller, att några större förändringar i folkens lefnadssätt ej försiggått under rubbning af den mångfald samverkande orsaker, i hvilka grunden till den fortgående liktaligheten finnes nedlagd. På denne grund ega ock medeltalen för de särskilda arterna af våldsamma dödssätt sitt värde såsom vinkar för framtiden.

När sålunda t. ex. de Svenska medeltalen för de årligen

drunknade	1,132
ihjälolade	28
förbrände och skällade	153
vådligen förgiftade	20
» qväfde.....	146
genom krossning och dylikt omkomne	461
genom vådaskott dödade.....	32 o. s. v.

tillåta oss att med temlig säkerhet förutsäga ett liknande antal för den närmaste framtiden, ligger ock i och med det samma deri en antydning om, huruledes ökad tillsyn, försigtighet, noggrannhet, nykterhet och dylikt, böra kunna i väsendtlig mån förbättra förhållandet.

Dessa olycksfall drabba, såsom man lätt kan tänka sig, mankönets i vida högre proportion än qvinnorna; vanligen 3 gånger starkare. Sina talrikaste offer hemta de ur den späda barnaåldern intill 5 år, — ett bestämdt intyg på, huruledes bristande tillsyn eller grof vårdslöshet härvidlag äro de egentligen verkande anledningarna. På sommaren faller i regeln hälften större antal olycksfall än på årets öfriga tider.

Af de särskilda yrkena äro förnämligast maskin- och grufarbetarnes skarpast hemsökta. Under det att på hela Preussens befolkning bland 10,000 personers folkmängd förekomma 6 fall af vådadöd, är förhållandet bland enahanda

antal bergsmän 18, och bland arbetarne i stenkolsgrufvorna särskildt 23.

Bland de sistnämnde arbetarne har man för
 Tyskland i dess helhet anmärkt 19)
 Belgien » » 28) fall af vådådöd på 10,000
 England » » 45) arbetare.
 och för Staffordshire särskildt 73)

Hvarje frambragt kvantitet af 1,788,380 centner kol kostade i England 1 menniskolif; i Preussen redan hvarje mängd af 1,409,214 ctr.

Jernvägs-
olyckor.

Olyckshändelserna på jernvägarne hafva naturligtvis skapat en fullkomligt ny gren af denna dödsorsakernas statistik. Jag skall meddela några data derur.

I hela Tyskland befordrades år 1859 på jernväg 61,115,765 personer en sträcka af 400,920,222 geogr. mil. Af detta antal skadades 15 och dödades 5; således 1 skadad på 4 mill. och 1 dödad på 12 mill. resande, eller 1 olycksfall på en befaren sträcka af 20 mill. mil, = ungefär solens afstånd från jorden.

Alla länder förete imellertid ej lika gynnsamt resultat:

i Belgien kommer ett olycksfall på 1,611,000 resande,	
Frankrike » » » 375,000 »	
England » » » 311,000 »	
Förenade Staterna » redan på 188,500 »	

I alla händelser är det dock bevisligen mycket tryggare att färdas på jernväg, än på landsväg. Vid postbefordringen och de s. k. Messageries générales i Frankrike komma efter tio-årigt medeltal 1 död på 355,463 resande och 1 skadad på 29,571 resande.

Naturligtvis äro vid jernvägarne farorna betydligt större för jernvägspersonalen. Enligt Preussiska iakttagelserna var den betydligt större för

banvakter och vaxlare	9 %	än för
konduktörer	0,84 %	
lokomotivförare	0,55 »	
stationspersonal	0,06 »	

De officiella Svenska uppgifterna i denna riktning omfattade intill 1872 års slut ett material af 17,247,037 resande och 2,436,169 genomfarna mil. Härvid har olycksfall med dödlig utgång träffat 1 resande bland 2,463,062 (allenast 7 på 17 års tid). Skadad har blifvit 1 resande bland 958,169, hvaremot inom den vid jernvägarne sysselsatta personalen ett olycksfall inträffat på 78,586 tågmil och ett dylikt med

dödlig utgång på 143,304 tågmil. I allt hafva på de 17 år, under hvilka våra statsbanor trafikerats, 27 personer skadats mer eller mindre svårt och 65 dödats, af hvilka 41 till följe af obefogadt beträdande af banan. 38 af de sistnämnde kunde hvarken hänföras till de resandes eller jernvägsbetjeningens antal. — Vi stå i detta hänseende således ganska högt. Amerika åter häfdar särskildt inom jernvägs- trafiken sitt gamla rykte för en hänsynslöshet i fråga om människolif, som tyckes stå i noggrannt afmätt förhållande till den ständigt ökade tillförseln af denna »vara».

Vid tal om våldsamma dödsorsaker skulle jag kanske också kunna rycka in »mord och dråp» under behandlingen. Det tyckes mig dock, att desamma, ehuru de ur en synpunkt kunna sägas lyda under befolkningsstatistikens område, likväl få sitt egentligaste intresse, då de betraktas ur rättsstatistikens synpunkt. Jag förbigår dem derföre, för att i stället för några ögonblick vända uppmärksamheten till *sjelfmorden*, hvilka länge med en viss förkärlek blifvit i olika Sjelfmord. länder statistiskt bearbetade. Ett första anmärkningsvärdt faktum ifråga om dem är deras allmänt och ständigt ökade frekvens, hvilken ock vållat, att man velat sätta dem i samband med en högre bildning och betraktat dem såsom en sorglig utväxt på det moderna samhällslifvet. Ett annat anmärkningsvärdt faktum är den regelbundenhet, hvarmed åtminstone i några länder, t. ex. Preussen, Belgien, Frankrike och Danmark, — dessa handlingar år efter år återkomma, i det de, såsom Bernouilli och Wappäus uppvisat, förete större regelmässighet än t. ex. dödsfall i allmänhet eller giftermål. Undersökningarna hafva vidare ådagalagt, att i allmänhet minsta antalet sjelfmord eger rum i December månad, 60 på 1000, hvarefter antalet steg för steg höjer sig till dess i Juni maximum nås (113 på 1000) för att derefter åter lika regelbundet sjunka till lägste punkten. På månaderne Maj—Juli falla nära $\frac{1}{3}$ af alla sjelfmord, på månaderne November—Januari deremot ej fullt $\frac{1}{5}$. Detta egendomliga förhållande torde väl lättast kunna förklaras på sådant sätt, att den varma årstiden inverkar inciterande, den kalla deremot hämmande på de personer, hos hvilka något slags tendens förefinnes till denna handling utförande, så att under de förra månaderne en starkare, under de senare en mindre grad af motståndskraft hos viljan gentemot frestelsen är af nöden,

derest ej dådet skall komma till utförande. Några statistici hafva försökt sig på ännu mera i detalj gående tidsbestämningar. Guerry vill sålunda t. ex. hafva funnit att regelbundet Lördagen uppträder med minsta antalet själfmord; det är den dag, då lönerna utbetalas och en Söndag med dess friare lif stundar; — hvaremot Måndagar och Tisdagar stå synnerligen högt på listan öfver dagarne, sannolikt därför att bekymren och ångern efter genomsvirade hvilodagar då tränga sig fram såsom mäktigt verkande orsaker. Till och med dagens olika timmar hafva fått tjena till norm för grupperandet; men jag fruktar att statistiken i och med det samma råkar in på afvägar, äfven om ej de låga talen ovilkorligen skulle leda till resultat af mer än tvifvelaktigt värde. Äfven i valet af medel för själfmordet har man velat spåra en viss regelbundenhet, och i vissa fall inflytandet af nationela föreställningssätt.

Proportionen könen emellan är i allmänhet 3 män mot 1 qvinna.

Med hänsyn till de olika folkstammarne har man iakttagit bestämda och ganska konstanta skiljaktigheter. Talrikast förekomma själfmorden bland de Skandinaviska folken, 126 på 1 million innevånare, hvarvid dock är att märka att denna höga siffra uteslutande beror på Danmark, dernäst bland de öfrige

Germanerne	112	på 1 mill. innev.
Fransmän	105	» »
Romaniske stammen i dess helhet	80	» »
Slaviske stammen	47	» »

(Jemför förhållandet med sinnessjukdomarnes frekvens.)

Det är ej osannolikt, att skiljaktigheten kan i någon mån återföras till de konfessionela olikheterna. Katoliken grubblar ej gerna i religionssaker, — han har sitt lättare sydländska lynne och har sin hela religion fix och färdig, en gång för alla traditionellt bestämd; hvaremot nordbons allvar och djup lätt nog vid missriktning af det individuella lifvet torde kunna tänkas komma åstad en förtviflad gerning.

Danmark. Högst på skalan af all verdens länder står vår grannstat Danmark. På 1 million innevånare kommo der

1835—39	209	själfmord
40—44	228	»
45—49	240	»

50—54.....268 sjelfmord

55—56.....273 »

70—71278 » ;

således detta jemna stigande, hvarom jag redan talat såsom något allmängiltigt. Här är på denna tidrymd en tillväxt af omkring 30 %. Freqvensen der är starkare på öarne än på Jylland, och starkast på Sjælland (äfven oberäknadt Köbenhavn). Med de danska siffrorna kunna lämpligen sammanställas följande data från

Öfriga nordiska länder.

Sverige.	Norge.	Finland.
1841—50.....67	1826—45.....97	1865—68.....39
51—5571	46—65.....98*)	
56—60.....56	således temligen stationärt.	
61—65.....76		

66—7085 **) (stegringen står möjligen i samband med det ekonomiska betrycket.)

Samma egendomliga undantagsställning, som Danmark bland de nordiska länderna, intager i Tyskland konungariket Sachsen med 255 sjelfmord bland 1 mill. innevånare, och inflytandet derifrån ger sig tillkänna åt alla rigtningar,— i de gamla Sachsiska, numera Preussiska provinserna (215—217), i angränsande trakterna af Schlesien (Liegnitz 205), i de Sachsiska hertigdömena, liksom i Böhmen åt söder. Här är det svårt att förneka stammens inflytande.

För jemförelses skull må anföras ytterligare följande data: antal sjelfmord på 1 mill. innevånare,

Mecklenburg	159
Hannover	128
Preussen	123
Frankrike	110
Bayern	73
England.....	69 (osäker siffra)
Belgien	55

*) I medeltal årligen

1856—65 143.

66—70 132.

**) För perioden 1861—70, på 1 million innevånare af hvardera af följande grupper:

Land	63.
Stad	205.
Män	130.
Qvinnor.....	33.

Krigens
verkningar.

Jag har visserligen redan under dessa föreläsningars fortgång vid ett och annat tillfälle vidrört frågan om *krigens* verkningar; rätta platsen för frågans behandling torde dock onekligen vara här, — i samband med dödligheten. Ämnet kan ej gerna undgå att synas af vigtt, ty fastän Buckle förutsagt vårt bildningsårhundrades seger öfver krigets fasor och härjningar, kan man just ej säga att den närmast förflutna tiden varit lämplig att mana till tro på profetians ord, och den nuvarande spänningen och de feberaktiga ansträngningarna allestädes för krafternas stegring till det yttersta tyckas gifva vid handen att tilliten till »den eviga fredens» annalkande ej är alltför stark. Äfven med fullaste erkännande af det berättigade i en strid för heliga intressen, lärar ej kunna förnekas, att kriget med dess alla förutsättningar och följder bjuder i rikaste mått fakta af den art, att en skarp blick derpå åtminstone ej kan skada. Jag skall blott vidröra de allmännaste dragen och ej gå långt tillbaka i tiden.

Historiska data. Under den första Franska republikens och kejsardömet's tidehvarf kostade krigen öfver $5\frac{1}{2}$ mill. människors lif. Således vid pass 240,000 om året! Tidehvarvet dernäst, från år 1815, hetes ju egentligen hafva varit — intill den närmaste tiden — ett tidehvarf af jemförelsevis fredlig utveckling; kriget har dock ensamt bland vår verldsdels innevånare fordrat offret af nära $2\frac{1}{4}$ million människolif. Det orientaliska kriget (1853—56) borttryckte ensamt 511,000 man, deraf 334,000 föllo för sjukdom; krigen i Kaukasus hafva kostat Ryssarne 220,000 man och deras motståndare hälften; Ryskt—Turkiska kriget 1828—29 kostade 193,000 man, — af 115,000 Ryssar, som sändes till krigsskådeplatsen, återvände (enligt Moltke) 10—15,000! Sepoyupproret i Indien tog 196,000 man; Polska insurrektionskriget (1831) 190,000; o. s. v. 1866 års korta krig (21 Juni — 29 Juli) kostade

Preussarne	Österrikarne
10,877 döde,	10,994 döde,
16,177 sårade,	29,310 sårade,
785 saknade.	43,747 saknade.
27,839.	84,051.

(De Österrikiska siffrorna jemförelsevis mindre säkra.)

Königgrätz står högst på stridslistan med

Preussare	Österrikare
1,940 døde,	4,627 døde,
6,958 sårade.	13,185 sårade.
<u>8,898.</u>	<u>17,812.</u>

I sista Franskt-Tyska kriget ändtligen var Tyskar-^{1870-71 års krig.} nes totalförlust 40,743 man (lättare sårade eller i allmänhet efter sina sår tillfrisknade inräknas här ej); deraf stupade 17,570, af sår dogo 10,707. Bland sjukdomar borttryckte tyfus 6,935 och rödsot 1,971. Olyckshändelser borttryckte 290 och midt under brinnande krig — icke minst egendomligt — begingos 29 själfmord. Ännu 1872 »saknades» något öfver 4,000 man, hvilka naturligtvis torde vara att betrakta såsom stupade.

De Franska förlusterna äro på långt när ej så säkert kända; antalet på stället stupade eller af sina sår døde skattades ensamt (Siècle, Sept. 1871) till 89,000.

Bland enskilde dagars förluster (härvid inräknade äfven lättare sårade) framhållas å Tysk sida:

Wörth	10,530.
Vionville	14,820.
Gravelotte	20,577.
Sedan	9,032.
Belägringen af Paris kräfde	11,563.
» » Metz	5,483.

Och dock; de omedelbara följderna af kriget — de, som jag hittills talat om, — äro betydligt ringare än den oinvigde i själfva verket gerna vill tro. Icke blott är det sjukdomar och ej striden, som borttrycker det vida större antalet stridsmän, utan de kraftigaste inverkningarna träffar man inom de sociala förhållandena af alla arter. Det ligger utom mitt nuvarande fält att skildra verkningarna på de ekonomiska förhållandena. Jag skall blott, då tiden skyndar, i största korthet vidröra några fakta från befolkningsstatistikens område, och jag väljer då, af lätt förklarliga skäl, materialet helst från de allra sista tidernas erfarenhet.

Frankrike egde i Maj 1866 en folkmängd af 38,067,094 pers.
i Maj 1872 räknades 36,102,821 »
således en förlust af 1,964,273 » ;
deraf falla på Elsass-Lothringen 1,597,219 »

men det återstår dock att förklara ett minus af 367,054. — Den minskade nativiteten och en i följd af de med krigsrörelserna följande farsoterna ökad mortalitet, särskildt af koppor, göra saken klar.

Paris' folkmängd skattades före 1870 års krig till 2 mill., i Maj 1872 räknades 1,749,380, d. v. s. 75,894 *mindre* än 6 år förut.

År 1869 föddes i Frankrike	948,526 barn, men
» 1870 »	allenast 944,115; minskning 0,53 %.
» 1869 dogo i Frankrike	864,320.
» 1870 »	» 1,046,909; ökning 21 %.
« 1869 vigdes	» 303,482 äkta par.
» 1870 »	» 223,705; minskning 26 %.

I stället för 1 giftermål i fredstid på 120 personer, kom nu allenast 1 på 165.

Kriget utbröt, såsom alla nog ännu minnas, plötsligt och midt på året. Det ligger då nära till hands att jämföra några af de befolkningsstatistiska data från senare hälften af 1869 med dem från samma tid af år 1870. Ur en dylik jämförelse framgår en minskning i de ingångna äktenskapens antal af 50 %, men en tillväxt i de dödes antal af 28 %, och i stället för att de sex sista månaderna af 1869 föredde en folkökning af 47,075 personer, visade Juli—December 1870 en folkminskning af 94,925. Man kan månad för månad följa den stegrade försämringen i tillståndet ända till årets slut, och 1871 års ännu ej offentliggjorda siffror hota — att döma efter det af dem redan kända — att visa *ännu* sämre resultat.

Och man må ej tro, att de segrande gå alldeles frie från dessa bakslag i den normala utvecklingen.

1866 års krig vållade i Preussen en minskning af 14 % mot vanligt i äktenskapens antal, och för följande år en sänkning i nativitet af 3 %. Den väldiga ökning (23,8 %), som utmärker 1866 års mortalitet, vållas af kolera och koppor, som följde truppsammandragningarna åt. Och i stället för den nära nog numeriska jenvigten mellan könen, som anmärktes vid 1849 års folkräkning (1001 qv. mot 1000 män), egde Preussen åter

vid räkningen af år 1867: 1,019 qv. mot 1000 män,
och efter Franska krigets slut 1871: 1,028 » »

Från Bayern klagas öfver den »skärande motsats», krigsårens befolkningsuppgifter förete mot de normala årens.

I Oktober—December 1870 slötos allenast 5,586 äktenskap;
samma tid 1871 » 12,508 »

Nativitetsöfverskottet 1869—70 var 42,911, men år 1871 allenast 11,935, och dock äro ej för sistnämnda år tagne i betraktande de *utom* landet döde. — Vid 1867 års folkräkning funnos i Bayern 1031 qvinnor mot 1000 män; år 1871 hade proportionen ökats till 1053 qvinnor mot 1000 män.*)

Mortalitets-Tabeller.

En fråga af utomordentligt stor praktisk betydighet är den, huruvida och i hvad mån det menliga lifvet under inflytande af vår tids många mäktigt verkande sociala krafter ökats eller minskats. Man har någongång sökt svaret på denna fråga genom att uteslutande spörja efter *medel-aldern vid döden*, (hvilken ock någon gång — till mycken oreda — äfven af framstående statistici, t. ex. Wappäus, blifvit benämnd *medellifslängd*); och svaren hafva från skilda håll utfallit betänkligt olika. De flesta bevis, som för en verkligt betydande ökning af människans lefnadsmått andragits, förskrifva sig från en del större städer. Men dessas ställning har med det industriella lifvets högre utveckling blifvit exceptionel; inflyttning i massa af personer i den kraftfullaste åldern och det mångenstädes öfliga utlemnandet af de spåde

*) Af främmande verldsdelars krig är det Nord-Amerikanska inbördes kriget i allo det mest storartade på senare tider. De direkta förlusterna beräknas för den unionella arméen till 303,504 döde i tjänst samt 285,000 afskedade såsom odugliga till krigstjänst, och af hvilka $\frac{2}{3}$ antagas hafva dött inom 2 års förlopp. Läggas härtill de konfedererade truppernas förlust 350,000 (deraf 200,000 döde i tjänsten) så vinnes en summa af omkring 850,000. Härtill böra läggas den nativitets-minskning, som var naturlig följd af dessa hundratusentals soldaters ryckande i årtal från hus och hem, minskningen i invandring, etc.; hvilket allt gemensamt vållat att 1870 års folkräkningssifra utföll 4 millioner lägre, än man beräknat.

till vård å landsbygden hafva naturligtvis här nödvändigt samverkat till ett *skenbart* höjande af lifslängden. — Erfarenheterna från hela länder äro då af långt högre värde; men, som sagdt, allt annat än öfverensstämmande. Från Preussen tala siffrorna (1814—54) om stillastående eller kanske snarare om återgång; Frankrike (1817—53) visar en ökning af $2\frac{1}{2}$ år i medeltal, och Sverige med öfver 100-årig erfarenhet (1749—1855) en ökning af öfver 5 år. Men ökningen inom dessa båda sistnämnda länder är tydligen vållad af skilda orsaker, — i Frankrike af den minskade nativiteten och i Sverige deremot af minskad dödlighet. De sista årens siffror från Sverige visa för öfrigt, huru betydandet illfälliga anledningar kunna inverka på svaret, då frågan ställes på detta sätt. Medelåldern vid döden var hos oss uttryckt i år

	för mankön			för qvinkön.		
	Hela riket.	Land.	Stad.	Hela riket.	Land.	Stad.
1861—70	30,5	31,7	23,8	34,9	35,9	29,2.
1871	34,6	36,2	27,3	39,8	41,0	33,7.
1872	32,4	34,2	24,9	37,4	38,3	31,3.

De betydligt höga talen för 1871 bero helt enkelt på det årets ringa barnadödlighet, liksom tvärtom det förflutna årtiondets lägsta siffror:

1862	27,9	29,0	22,0	32,1	33,1	26,4
------	------	------	------	------	------	------

bestämmas af då herskande svåra messlingsepidemi.

I allmänhet beror denna siffra väsendtligen af de särskilda åldersklassernas ofta betydligt växlande numeriska styrka; ju högre numerär de späda, för faror mest utsatta åren ega, desto lägre blir »medelåldern vid döden». I Norge har den på sista tiden minskats just i följd af nativitetens storlek. Men då i allmänhet nativiteten allestädes minskats, framgår redan deraf såsom följd en *ökad* »medelålder vid döden».

Ett rationellare sätt att finna människans vitalitet d.v.s. större eller mindre mått af lifskraftighet vore naturligtvis att på särskilda listor följa de olika årskullarnes afgang genom döden. Så har man sökt göra t. ex. i Bayern (Hermann). Men metoden är opraktisk; den fordrar iakttagelser af bortåt 100 år, och har man äntligen funnit den förste kullens »medel-lifslängd», så är denna siffra något, som ej gäller för det dåvarande, sannolikt under helt andra förhållanden uppväxande och lefvande släktet. En dylik »Ab-

sterbe-ordnunge» är imellertid af högt värde såsom grundlag för verkligt tillfredsställande *Mortalitetstabeller*.

Af dessa finnas flere olika arter:

1:o sådana, som äro grundade uteslutande på döds-
listorna och ej taga hänsyn hvarken till antalet födde eller till de olika åldersklassernas relativa styrka. Den första dylika mortalitetstabell var den bekante Engelske astronomen Halley's, uträknad på grundval förnämligast af dödligheten i Breslau 1687—91.*) En liknande lista uppgjordes sedan af Simpson efter Londoneruppgifter; en annan — mycket ryktbar vorden — var den af Price beräknade s. k. »Northampton-table». — Den är erkänt felaktig, i ty att Price endast fäst sig vid förhållandet mellan döde och döpte, men förbiset det stora antalet i Northampton vistande Baptister. Det oaktadt har den ännu för helt kort tid sedan (om ännu, vet jag ej) varit begagnad af åtskilliga lifförsäkringsbolag, t. ex. Globe, Westminster, British-Association, m. fl.; — till stor fördel för bolagen, men ingalunda för premiebetalaren, under det å andra sidan i fråga om *lifräntor* (annuities) för delen låg på mottagarens sida, såsom t. ex. Engelska staten nogsamt fick erfara, så länge den ännu sålde annuiteter, beräknade efter denna tabells grunder. Konkurrensen har för öfrigt längesedan afhjelpat åtskilliga missförhållanden i denne väg och inom åtskilliga lifförsäkringsbolag utbetalas tid efter annan åt de försäkrade vederbörlig andel af den vinst, som uppstått genom för höga premier.

Olika slags mortalitetstabeller.

2:o. En annan art af mortalitetstabeller äro de, som grundas på försäkringsbolags och tontiners erfarenhet.
Försäkringsbolags verksamhet.

Holländaren Kersseboom offentliggjorde den första dylika år 1742; andra dylika äro de af Deparcieux, Finlaison, Babbage, m. fl., Gothaer Lebensversicherungs-Bank's, och »the Actuaries' Table» för 17 af Londonerlifförsäkringsbolagen. — På statistikens fråga om hela befolkningens vitalitet och medel-lifslängd gifva dessa samtliga tabeller likvisst intet tillfredsställande svar; ty dels äro i regeln de späda åren ej, utan allenast den mognare åldern i dessa beräkningar re-

*) Anledningen till valet lär hafva varit, att befolkningen i Breslau tycktes nära nog stationär, hvadan H. kunde förutsätta, att de olika åldrarna ingingo i mortalitetsbeloppet i temligen jemn proportion till deras verkliga numeriska styrka.

presenterade, dels ifrågakomma ju i allmänhet inom denna affärsmässiga verksamhet ej gerna andra än s. k. »valda lif», (picked heads).

Statistikens fordringar motsvara allenast de mortalitets-tabeller, som 3:o taga i betraktande ej allenast *alla* inom en befolkning förekommande dödsfall, utan derjemte äfven det antal lefvande, inom hvilkas led dessa dödsfall drabba. Detta är den s.k. *direkta* metoden, der dödlighetsordningen vinnes genom omedelbar jämförelse af antalet döde inom hvarje åldersklass med hela antalet lefvande af samma ålder. Vargentin var den, som (i V.-Ak. H. 1766) offentliggjorde den första mortalitetstabellen af denna art, med grundlag af mortaliteten i Sverige 1755—63, jämförd med medeltalet af de vid folkräkningarna 1757, 60 och 63 funna antalen medlemmar af de särskilda åldrarne. Vårt statistiska materials form tillät ännu ej att verkställa denna jämförelse år för år hela lefnaden igenom, utan allenast för 22 åldersklasser: 1—3, 3—5, femårsklasser från 5—90 år, och en gemensam för alla högre åldrar. Tabellen innehåller beräkningar särskildt för riket i dess helhet, särskildt för Stockholm samt särskildt för hvardera könet. Milnes bekanta »Carlisle-Table» och W:m Farris för England af år 1841 hvilat på liknande grund, liksom och — under iakttagande af tidsenliga förbättringar — Horns, Baumhauers och Quetelets nyare arbeten i samma väg.

Ur dessa tabeller kan nu åtskilligt läras om vitaliteten (lifskraftigheten) d. v. s. den tidrymd, som hvarje födt barn i medeltal har att genomleva. Och då denna vitalitet tydligen är resultatet af proportionen mellan den högsta möjliga menskliga lifslängd och de på densamma inverkan de ogynnsamma förhållanden af olika art, och då vidare den förra med skäl torde få anses vara temligen lika öfverallt, hvaremot de senare i väsendtlig mon till intensitet och myckenhet betingas af det sociala tillståndet, kan *vitaliteten* med fog anses såsom en ganska god gradmätare för kulturen.

Ur denne synpunkt är det onekligen för en Svensk i hög grad glädjande att finna, hvilken hög ställning vårt land intager, enligt hvad som framgår ur efterföljande tabellariska öfversigt öfver den *sannolika återstående lefnadslängden vid olika åldrar* i en del länder.

	Sverige.	England.	Belgien.	Neder- länderna.	Frankrike.	Bayern.
	A n t a l å r . *)					
Vid födelsen	54	45	42	34	32	27
» 5 års ålder	59	55	53	53	51	53
» 10 » »	55	51	50	50	48	50
» 15 » »	50	47	46	46	44	45
» 20 » »	46	43	43	42	41	41
» 25 » »	42	39	39	38	38	38
» 30 » »	37	35	35	34	34	34
» 35 » »	33	31	31	30	30	29
» 40 » »	29	27	27	26	26	26
» 50 » »	21	20	20	19	19	18
» 60 » »	14	13	13	12	13	12
» 70 » »	8	8	7	7	7	7
» 80 » »	4	4	4	3	3	4

Och uppställa vi härefter — och i den vunna förbättrade form, frågan på grund af den föregående undersökningen erhållit, — spörsmålet, huruvida denna lifskraftighet ökats eller minskats i tidernas längd, så lyder svaret sålunda:

Den sannolika återstående lifslängden, d. v. s. det antalet år, som återstå till dess den kull, en person tillhör, reducerats till dess halfva styrka, utgjorde i vårt land från födelsen räknadt:

för mankön. för qvinkön.

1755—75..... 32,53. 37,69.

1776—95..... 33,93 40,72.

1816—40..... 44,79 51,43.

1841—55..... 47,69 55,04;

följande quinquennium visar en sänkning:

1856—60..... 46,53 52,98,

men åren 1861—70 siffrorna..... 51,0 57,0**)

och faktiskt är en ökad sannolik lifslängd af $18\frac{1}{2}$ år för mankön och $19\frac{1}{3}$ år för qvinkön vinsten af ett århundrades civilisatoriska arbete, hvarvid dock måste erinras, att något

*) Det har ansetts öfverflödigt att i denna tabell intaga bråkdelar af år.

**) Enligt en något olika beräkningsgrund 49,9, 56,2.

heltvisst måste skrivas på räkningen af det inflytande, nativitetens minskning, — samt i och med det samma första lefnadsårets mindre vikt, — kunnat utöfva.

Från intet annat land föreligger möjligheten af att anställa en jemförelse af så omfattande art. Vill man deremot få en föreställning om det inflytande, som just den större eller mindre barnadödligheten kan i detta hänseende utöfva, så må man se till de detaljerade uppgifterna t. ex. från Nederländernas olika provinser. Sannolika återstående lifslängden var der från födelsen räknadt (1850—59):

	För män.	För qvinnor.
För hela riket.....	31,61.....	35,77;
men i Zeeland	8,23.....	18,14,
och i Syd-Holland.....	3,83.....	14,84;
hvaremot motsvarande siffror		
för Limburg voro	47,53.....	46,47 och
för Geldern	46,99.....	48,42.

Ökad eller
minskad
lifskraftighet.

Då från åtskilliga håll den klagan föres, att den statistiska forskningen ej är i tillfälle att bestyrka tillvaron af den ökade lifskraftighet, man så gerna vill föreställa sig vara en vår tids tillhörighet, så beror detta tvifvelsutän i väsendtlig mån just derpå, att materialet för längre tillbaka i tiden gående jemförelser saknas. Pessimisterne hafva för öfrigt sökt teoretiskt stödja sina påståenden om en kortare lefnadslängd i våra dagar bland annat på följande data:

1:o. Dödligheten är större i stad än på land, och stadsbefolkningen tillväxer i större proportion;

2:o. Den är större bland fabriksarbetare än bland den öfriga befolkningen, och industrien är stadd i snabb utveckling;

3:o. Den är större bland militärer än civile, och härarne ökas öfverallt;

4:o. Den är större bland de utom äktenskap födda barnen än bland de öfriga, och de förres relativa antal är i stigande; — men de förbise, att civilisationen dock är något annat och förmer än stora städer, fabriksväsende, njutning och lyx, militärväsen och dylikt, och att den — om också

olägenheter åtfölja dess framsteg — dock i städse ökad må-
 jemväl eger förmågan att läka såren. Förbättrad helso- och
 sjukvård, minskad dödlighet i fängelserna, upphörandet af
 onödiga och mannamördande acklimatiseringsförsök, hungers-
 nödernas ersättande af på sin höjd en s. k. »dyr tid», och
 dennas motvägande af allt mera lättade förbindelser; — detta
 allt är blott en del af hvad vår tid kommit åstad till beva-
 rande och ökning af slägtets lifskraft.

Jag förbigår med flit allt tal om de mångfaldigt olika
 sätt, hvarpå de med mortalitetens stora fråga sammanhän-
 gande statistiska begreppen af *Medellifslängd*, *Aterstående*
Medellifslängd, *Sannolika Lefnadslängden*, och hvad allt de nu
 heta, blifvit af olika författare bestämda, och hvilka väl-
 lat betydlig oreka på detta område. Jag vill i stället till Vanliga
begrepps-för-
vex-
lingar. slut i sammanhang dermed fästa uppmärksamheten vid ett
 förhållande, som ej är så alldeles sällsynt: att nemligen den
 för ett gifvet land och en gifven tid angifna medellifslängden
 uppfattas på ett alldeles vilseledande sätt. Jag har mer än
 en gång hört personer — och dertill ganska kloka personer —
 resonnera ungefär så här: »Är det ej förfärligt, att då i
 Sverige medellifslängden blott är omkring 40 år, — 20 till
 25 år offras åt blotta förberedelsen till arbete. Efter slutad
 undervisning har man ju ej mer än 15 år qvar att verka».
 Här eger en begrepps-förvexling rum; den som nått 25 års
 ålder, det veta vi nu af tabellen häröfvan, har sannolikheten
 för sig att ytterligare få lefva och verka, — ej i 15, utan i 42 år.

In- och utflyttning.

Sedan jag sålunda behandlat folkökningens *naturliga* faktorer och dermed sammanhängande ämnen, återstår allenast att i korthet lemna en öfversigt af den dubbla rörelse af *in-*
In- och
utflyttning. *och utflyttning*, som på annat sätt inverkar på folkmängdens årliga förändringar. Hvad Europa beträffar är numera *inflyttningen* för dess fleste stater af högst ringa vikt. I forna tider var förhållandet ett annat, och jag har redan i början af dessa föreläsningar haft tillfälle att vidröra de administrativa åtgärder af olika art, genom hvilka man i en del stater, särskildt i Preussen och Ryssland, under näst föregående och början af innevarande århundrade sökte verka för en folkökning på denne väg*). Atminstone har nära nog allestädes denna rörelse inåt, i jernförelse med den i motsatt riktning, blifvit af fullkomligt försvinnande betydelse. Under de 22 åren 1851—1872 har Svensk medborgarrätt allenast meddelats åt omkring 1,350 personer, d. v. s. vid pass 60 personer om året. Långt mera betydande är då invandringen i en del andra stater, t. ex. Preussen, der 1823—40 invandrat öfver 700,000 och från den 1 Oktober 1844 till den 31 December 1871 i allt 108,260 personer. Intill 1865 var stegringen jemn, om ock långsam; sedan dess har ett betydande aftagande iakttagits och från och med 1846 gifver utvandringen ett bestämdt öferskott. De sista årens tilldragelser hafva tydligen ej lockat till inflyttning i militärstaten par préférence.

Vid tal om denne del af befolkningsstatistiken är det såle-

des företrädesvis utvandringen, som måste blifva föremål

*) Bland de få Europeiske stater, som i senare tider på denne väg rönt folkökning, må nämnas Sachsen, Nederländerna, Grekland och Ryssland.

Sachsen 1853—1864: 17,255 invandrade

mot 10,950 utvandrare; och ökning sedermera för invandringen efter utfärdandet af lagarne om fri flyttning.

för betraktelsen*). Rörelsen i stort är intet främmande element i de Europeiske stammarnes och framför allt i de Germaniska folkens historia. Detta karakteristiska drag hos dem har ju i och genom den stora folkvandringen påtryckt hela vår verldsdel dess pregel. Och ännu långt efter dess hämmande genom Karl den Store träffar man esomoftast på fakta, hvilka lämpligen kunna med densamma sammanställas. Hvad är väl, delvis åtminstone, Hansans verksamhet annat än en slags folkvandring för att tala de förra tidernas språk, eller en emigration för att tala närmare efter vår tids begrepp. Den religiösa rörelsen gaf sedan, för vid pass ett par århundraden, Tyskarne tillräckligt att tänka på, ehuru väl äfven *den* tiden ej är fri från vandringshistoria och kolonisationsförsök. Men i slutet af 1600-talet finna vi åter Tyskarne ifrigt sysselsatte i den gamla nationela verksamheten. W:m Penn understöddes af dem nitiskt i sitt odlingsarbete, och Germantown i Pennsylvania, grundlagdt år 1685, erinrar ännu genom sitt namn derom. En förfärlig missväxt i sydvestra Tyskland år 1709 föranledde en storartad utvandring på Drottning Annas föranstaltande. 32,000 af Rheintraktens innebyggare begåfvo sig af, för att begagna sig af den erbjudna fria öfverfarten till Amerika. Hela denna expeditions historia — (liksom de senare smärre utvandringarna under samma århundrades förra hälft, slutande delvis åtminstone med de utvandrandes formliga försäljning till slafvar) — är ett af emigrationens sorgligaste kapitel. Religiösa anledningar bidrogo understundom att gifva lif åt utflyttningssrörelsen; — Mennoniter och Herrnhutare utvandrade i mängd, för att vinna önskad samvetsfrihet; grefve Zinzendorff sjelf ledde år 1741 en expedition af de »Mähriske bröderne» till »the far west». Mot förra århundradets midt ansågs vid pass hälften af Pennsylvania's befolkning (200,000) vara af Tysk härkomst; — nägon verklig folkräkning hade då ännu ej egt rum.

Särskilda anledningar, hufvudsakligen af social och politisk art, hafva i vårt århundrade samverkat att betydligt höja den Tyska utvandringens siffror, och sålunda kunde beräknas, att från 1819 till 1856 Tyskland i dess helhet genom utvandring förlorat nära 1,800,000 menniskor;

*) Edmund Burke's ord: »det är lika naturligt att folk samlas till ett rikt och idogt, men af en eller annan anledning allt för glest befolkadt land, som att den täta luften strömmar till de nejder, der luften förtunnats,» — äro i sjelfva verket det bästa, som kan yttras till utvandringens förklaring.

det är i medeltal 47,365 om året! För åren 1857—61 kunna dertill läggas ytterligare 300,000 och för 1862—71 ensamt till New-York anlända öfver 700,000, — ett tydligt bevis att de senaste årens politiska tilldragelser ej varit egnade att öka hågen att qvarstadna i hemlandet.*)

Se vi nu till de särskilde Tyske staterna, ställer sig för-
 Tyckland. hållandet särskildt ogynnsamt för Baden, Bayern, Hesen, Mecklenburg och Preussen.

Emigrationen från *Baden*, understödd af regeringen och enskilda kommuner i det öppet uttalade, men svåriligen fullt hederliga syftet att på andra vältä bördan af en utar-
 armad folkhops underhåll, föranledde slutligen 1854 det ovanliga af repressiva åtgärder från Amerikansk sida och har sedan dess något minskats. Den uppgick imellertid åren 1840—55 till ett belopp af 86,410 personer, deraf ensamt år 1854 21,561 = $\frac{1}{60}$ af befolkningen; samt 1856—61 till 12,600 — allt oberäknadt den hemliga utvandringen (särskildt af de utskrifningsskyldige), hvilken anslås till vid pass 60,000; 1862—68 till 15,367; — ingen ringa minskning i en folkstock af vid pass $1\frac{1}{2}$ million! Åren 1846—55 utmärktes också af en absolut folkmängdsminskning. Anledningarna till utvandringen hänföras i *Baden* dels till bestående näringslagstiftning, dels till folkmängdstätheten, som — särskildt vid svåra år — ej medgifver nödigt uppehälle.

Bayern har, mera tilläfventyrs än något annat land, sökt att genom förordningar, reglementen och polismyndighet hejda utvandringslustan; — men utan framgång. Under de 30 åren 1835—64 konstaterades en utvandring af 259,221 personer (mot 28,835 invandrade). Ensamt det lilla Rhein-Pfaltz miste under denna tid på sådant sätt 93,691 af sina inbyggare; (30,300 vid pass, 1864—69). Politiskt missnöje, hindren för bosättning och fruktan för en jemförelsevis ytterst betungande krigstjänst äro anledning nog.

Hessen-Kassel's forna beryktade styrelse var en af dem, som enligt Amerikanskt omdöme bäst arbetade de unga upp-
 åtsträfvande Fristaterna på andra sidan Atlanten i händerna. Alla möjliga åtgärder — utom reformer — försöktes der, men förgäfves. Under hvarthdera af åren 1853—55 flydde $\frac{1}{80}$ af innevånarne undan sin landsfaderliga regering; de som utan tillstånd aflägsnat sig — och de utgjorde det stora fler-

*) Kaiserl. Stat. Amt anslår den samfälda Tyska utvandringen för år 1871 till omkr. 110,000 personer och för 1872 till vid pass 160,000.

talet — dömdes visserligen sedan såsom brottslingar, men togo visst saken lätt, enär intet extraditions-fördrag mellan Nord-Amerika och Hessen förefanns.

Mecklenburg ändtligen lemnar bästa beviset på, hvarthän feodalismen i våra dagar leder. Af dess hela område lyda $\frac{42}{100}$ under staten, $\frac{47}{100}$ under adeln. Äktenskapshinder intill 28:de året, ett jordbrukarnes tillstånd, liknande formlig lifegenskap, och skråtvång bland näringsidkarne hafva bidragit att göra tillståndet olidligt. Utvandringen steg 1849—58 till 58,665 d. v. s. mer än 10 % af landets folkmängd; 1864 steg den till 5,507, ungefär 1 %*). Anledningarna till utvandringen afspeglas skarpt i den olika proportion, hvarmed densamma drabbar kronogodsens, riddargodsens och städernas områden. I medeltal för åren 1855—58 kommo på de förra nära 30, på riddargodsens nära 57 %**) af hela utvandringen, men allenast 13 % på städerna. År 1857 utvandrade till och med 1 på 41 af riddargodsbefolkningen.

Hvad *Preussen* beträffar är det snarare de höga siffrorna från Tysklands stormagt än de föranledande sociala orsakerna, som äro egnade att tilldraga sig uppmärksamheten. — Från 1844 till och med 1871 utvandrade 641,657 personer; synnerligen höga äro siffrorna för 1867—69: 56,201; 58,884; 53,380. Mer än hälften af denna totalutvandring drabbar de 6 östra provinserna; nära $\frac{1}{3}$ de tvenne gamla vstra. Efter kriget har utvandringen regelbundet stigit***). Likaså har, sannolikt ur politiska skäl, utvandringen från de år 1866 nyförvärfvade landsdelarne varit synnerligen betydande;

*) 1869—72 till 15,125 personer, = $\frac{22}{3}$ % af hela befolkningen. Ensamst öfver Hamburg utvandrade 1851—1872 öfver 100,000 Mecklenburgare, det är $\frac{15}{2}$ % af nuvarande befolkningen!

**) 1869—72 t. o. m. 59 % af totalutvandringen, under det att riddargodsbefolkningen allenast utgjorde 24 % af det hela. De miste under dessa 4 år öfver $\frac{62}{3}$ % af sin befolkning, eller hvarje 15:de person.

**) »Man kan» — heter det i en nyligen (*Zeitsch. d. Kgl. Preuss. Stat. Bur.* 1873: 1) offentliggjord uppsats i detta ämne — »af utvandrarna sjelfve få höra, att fruktan för stundande krig, sedan de nyligen slutade kostat så mången lifvet eller tillfogat kännbara förluster, är det som förmår befolkningen att i stora skolor söka vida fältet» . . . »Landtvärnsmannen bringar sin familj och sin egenhet i säkerhet; modren sina söner» . . . »Derjemte får ej lemnas ur sigte, att de senaste kriget i förening med den rasht framåtskridande ekonomiska utvecklingen och möjligheten af lönande arbete i väsendtlig mån bidragit att för mången göra den allmänna värnepligten med 3-årig tjenstetid ganska tryckande.»

från Hannover t. ex. 1866—71 öfver 66,000 eller öfver $3\frac{1}{3}\%$ i medeltal; således mer än dubbelt större än föregående sex år.

För den Preussiska utvandringen, liksom för den Tyska i dess helhet, gäller dessutom såsom karakteristiskt drag, att deri till betydande antal ingår ett element af yrkesidkare och handtverkare i långt högre mått än i andra länders, der jordbrukarne äro det stora flertalet, om ej nära nog allenaherskande. Med hela den Tyska utvandringen förhåller det sig i öfrigt så, att den — trots det germaniska elementets medfödda seghet — ingenstädes kan väntas få en själfständig tillvaro; förr eller senare blir det dess lott att uppgå i en starkare nationalitet.

England,
Skotland och
Irland.

Helt annorlunda förhåller det sig härutinnan med utvandringen från *Stor-Britannien och Irland*. Visserligen rigtar ett flertal, särskildt af de Irländske utvandrarne, sina vägar till Norra Amerikas Förenta Stater; men ett ganska betydande antal vänder sig till trakter, der de omedelbart bidra till grundandet eller upprätthållandet af hemlandets storartade kolonialvälde. Det ligger häri en grundväsendtlig skiljaktighet mellan den Tyska och den Engelska emigrationen, väl värd att lägga märke till. Särskildt är detta fallet med utvandringen från England och Skotland. Den Irländska »exodus» — såsom den vanligen benämnes — har mera gemensamt med den allmänna Europeiska utvandringens drag.

Under perioden 1815—1866 utvandre från det stora öriket 6,106,392 personer. Af dessa gingo

$3\frac{3}{4}$	millioner till Förenta Staterna,
öfver $1\frac{1}{4}$	» » Britiska Nord-Amerika,
nära 1	» » Australien. Starkast var denna strömning åren 1847—1854. Från Irland ensamt utvandre 1835—1855 under trycket af olidliga jordegendomsförhållanden och tillstötande ogynnsamma skördar, särskildt efter potatis-sjukans uppträdande, omkring 2,323,000 till Förenta Staterna och 730,000 till Britiska Nord-Amerika. Derjemte hafva, såsom bekant är, Irländarne i betydligt antal öfversvämmat England och Skotland; man räknar numera flere Irländare i London än i Dublin, flere i Manchester och i Salford än i Cork, flere i Glasgow än i Belfast. Från 1806—51 lemnade åtminstone $4\frac{1}{2}$ millioner Irländare fosterjorden. Följderna för folkmängdsförhållandena derstädes af denna kolossala utvandring har jag redan förut vidrört. På 5 års tid (1849—1853) utvandre $\frac{1}{3}$ af hela folkmängden!

Den samfälda Engelskt-Skotskt-Irlandska utvandringen håller sig ännu uppe vid betydligt höga siffror:

1867	195,953,
1868.....	196,325,
1869.....	258,027,
1870.....	151,089

ensamt till Norra Amerika.

Jemfördt med dessa tvenne stora härdar för den Euro-peiska utvandringen krymper de öfriga staternas emigration — med undantag kanske för den från Schweiz (5—6,000 årligen under senare tider) — samman till ganska måttliga dimensioner. Frankrike t. ex. har sällan antecknat högre årligt antal utvandrare än 15—20,000, men ofta nog mindre än 10,000 och $\frac{2}{5}$ — $\frac{1}{2}$ af desse gå gerna till Frankrikes egna kolonier, särskildt Alger. Det forna Elsass, trakterna kring Pyreneerna*) och Medelhafskusten äro företrädesvis desse utvandrares hembygd. Bland öfrige medlemmar af den Romaniske stammen är emigrationslusten än mindre allmän, och i än lägre grad träffas den inom Slaviske stammen.

Men det återstår att betrakta de folk, som röra oss mest, — oss sjelfva och våra stamförvandter. Utvandringen har verkligen äfven hos oss nått proportioner, som kräfva särskild uppmärksamhet.

För vid pass hundra år sedan var utvandringsfrågan Sverige. synnerligen lifligt afhandlad i vårt land. De första folkräkningarna tycktes gifva vid handen en icke obetydligt mindre tillökning i folkmängden än hvad densamma rätteligen på grund af nativitetsöfverskottet bort utgöra. Man började gissa på utvandring och regeringen handlade allenast i full öfverensstämmelse med hvad *den* tiden ansåg såsom höjden af regentvishet, då hon den 20 Juli 1762 utgaf en Kungl. Maj:ts »Förordning angående dem, som olofligen och hemligen begifva sig ur riket under främmande herrskaper», — hvarigenom stadgas förbud att resa utomlands utan pass vid arfsrätts förlust, derest ej återkomst sker inom år och dag; o. s. v. Vetenskaps-Akademien utsatte såsom prisämne året derpå frågan: »Hvad kan vara orsaken att sådan myckenhet Svenskt folk årligen flyttar utur landet och genom hvilka författningar kan det bäst förekommas?» — och den tidens

*) De härifrån utvandrande Baskerne begifva sig företrädesvis till La Plata-staterne.

många store och små nationalekonomer läto ej svar felas. Det visade sig inellertid snart, att den befarade minskningen ej var en verklig minskning utan allenast en bland de följder, som gerna äro oskiljaktiga från ett så omfattande företag, som vårt nya Tabellverk. Farhågorna lugnades och utvandringen gaf ej något synnerligen kraftigt lifstecken förr än mot medlet af detta århundrade. Det var då de sekterska rörelserna i Norrland under den bekante Erik Janssons ledning (1845), som väckte frågan till nytt lif. Från och med år 1851 hafva uppgifter om emigrationen ingått i det befolkningsstatistiska material, som stälts till vårt centrala statistiska embetsverks förfogande. Ännu åren 1851—60 steg denna utvandring ej högre än till 1,690 personer i årligt medeltal; men under nästföljande tio år utvandrade 122,447. Af dessa kommo dock allenast 16 % på de första 5 åren, men mer än 5 gånger flere på åren 1866—70. Maximum, något öfver 39,000, nåddes år 1869, tydligen i samband med senaste missväxtåren. Sedan dess har utvandringen varit i stadigt aftagande:

1870.....	20,003,
1871.....	17,450,
1872.....	15,915.

Bland våra emigranter är åldersklassen 20—30 starkast representerad, med $36\frac{1}{3}$ % af det hela. De två yngre tioårsklasserna komma dernäst, med hvardera ungefär $17\frac{1}{2}$ %, åldersgruppen 30—40 år med $16\frac{1}{2}$ %, o. s. v.

Jordbrukare och tjenstehjon äro ungefär lika starkt representerade, hvardera med vid pass 32 % af det hela *); dernäst i talrikhet komma fabriks- och handtverksidkare ungefär 12 %. Mankönet uppgår till ungefär $57\frac{1}{2}$ % af hela antalet. Med hänsyn till bestämmelseorten intog Amerika den öfvervägande främste platsen, med mer än $\frac{2}{3}$ af det hela; 11,250 gingo till Danmark, 10,500 till Norge, nära 5,000 till Tyskland. I de förstnämnda tvenne summorna ingingo sannolikt icke så få Amerika-farare; men man eger dock anledning förmoda, att en del af denna utvandring, liksom det väsendtliga af den till Tyskland, egentligen blott varit afsedd för vinnandet af en tillfällig, i fäderneslandet saknad arbetsförtjenst. Hvad beträffar emigrationens lokala utbredning i vårt land, hänvisar jag till följande tabell.

*) Allt enligt förhållandet 1861—70.

Antalet utvandrare från Sverige.

	1861—70.	% af medel- folk- mäng- den.	1871.	% af medel- folk- mäng- den.	1872.	% af medel- folk- mäng- den.
Stockholms stad	5,179	4,17	633	0,47	714	0,51
Stockholms län	35 ^a	0,28	82	0,06	96	0,07
Uppsala »	264	0,27	148	0,15	62	0,06
Södermanlands »	659	0,50	239	0,18	178	0,13
Östergötlands »	9,527	3,85	1,087	0,42	839	0,32
Jönköpings »	11,890	6,78	1,559	0,87	1,262	0,70
Kronobergs »	7,454	4,79	1,262	0,79	1,185	0,74
Kalmar »	9,515	4,19	1,097	0,47	1,036	0,44
Gotlands »	727	1,40	201	0,37	175	0,32
Blekinge »	2,570	2,11	403	0,32	472	0,37
Kristianstads »	9,752	4,52	1,315	0,59	1,062	0,47
Malmöhus »	10,079	3,36	1,932	0,61	1,671	0,52
Hallands »	3,405	2,76	977	0,77	1,057	0,82
Göteborgs o. Bohus »	5,505	2,46	982	0,42	1,221	0,52
Elfsborgs »	9,383	3,42	1,035	0,39	1,187	0,42
Skaraborgs »	5 590	2,40	717	0,29	825	0,33
Vermlands »	10,579	4,17	1,581	0,61	1,375	0,52
Örebro »	3,670	2,30	661	0,39	515	0,32
Vestmanlands »	997	0,92	151	0,13	125	0,11
Kopparbergs »	4,831	2,82	374	0,21	208	0,12
Gefleborgs »	5,764	4,07	323	0,22	189	0,12
Vesternorrlands »	1,327	1,06	106	0,08	117	0,09
Jemtlands »	1,338	2,03	165	0,23	107	0,15
Vesterbottens »	686	0,79	127	0,14	83	0,09
Norrbottnens »	1,398	1,02	223	0,29	154	0,20
Summa	122,447	3,05	17,450	0,42	15,915	0,38

Den förste Norrman, som utvandrade till Amerika, och som derigenom kan anses hafva gifvit påstötningen, lä- Norge.
rer hafva varit en viss Eleng Person från Stavangers amt, som år 1821 reste öfver dit. Han hemsände lysande beskrifningar om tillståndet derute och lockade derigenom (1825) öfver ett sällskap af 53 personer, mest från Stavanger och nejden deromkring. Under de följande 10 åren utvan-

drade endast enstaka personer; den regelbundna årliga emigrationen börjar först med år 1836.

1836—45	utvandrade	6,200;	d. v. s. i årligt medeltal på 1,000	innevånare	0,5,
1846—55	»	32,270;	»	»	2,3,
1856—65	»	39,350;	»	»	2,5,
1866—70	»	78,000;	»	»	ngt öfv. 9,0.

Denna emigration är jemförelsevis större än de flesta Europeiske staters, undantagandes Stor-Britanniens, Tysklands och Schweiz'. Det är alldeles afgjort de ekonomiska förhållandena och särskildt den svåra striden mot en karg natur, som vålla den mesta utflyttningen. »Det er saa tungvindt hjemme mellem Fjeldene», får man ofta höra den emigrerande yttra. I emigrationens sammansättning med hänsyn till kön, åldrar och yrken, liksom i fråga om utvandringens mål, råder stor likhet mellan brödrarikena. Senaste årens statistiska uppgifter från Norge visa såsom omedelbar följd af den stora utvandringen en absolut folkminskning 1866—1870 i 5 amts landtbefolkning, — maximum, i Kristians amt, något öfver 1½ % årligen; (i öfrigt Bratsbergs, Buskeruds, Hedemarkens och N. Bergenhuus).

Immigration. Men det kan vara tid att vända bladet om och betrakta denna stora allmänna rörelse ur motsatt synpunkt såsom *immigration*. Då är det helt naturligt företrädesvis till den store fristaten på andra sidan verldshafvet vi måste vända oss med våra frågor*). En år 1872 i Washington utgifven
Förenta Staterna. »*Special report on Immigration*» lemnar också i allt väsentligt de nödiga upplysningarna. Såsom anledningar till utvandringen anföras: pauperismen i Irland, revolutionen och — icke minst — reaktionen i Tyskland, och — fastän i mindre grad — i Frankrike, utvidgningen af Förenta Staternas område, guldupptäckterna i California, samt den med de invandrades växande numeriska styrka alltjemt stegrade dragningskraften dit ut; hvarjemte — åtminstone under senaste åren — ökningen i väsentlig mån torde få tillskrifvas den omständigheten att

*) Canada och dernäst Australien draga visserligen till sig en ej obetydlig del, specielt af den Engelska utvandringen (1815—66 i allt 15 % till Australien och 21 till de Nord-Amerikanska Britiska kolonierna), men äro dock ännu åtminstone ej att jemföra med den dragningskraft, som utöfvas af Förenta Staterna. Algern och i ännu högre grad Syd-Amerikas klimatiska olägenheter vålla, att emigrationsströmmen dit aldrig velat svälla ut till rätt stora dimensioner.

emigrationen numera blifvit föremål för formlig spekulation med organiserade agenturer.

Man eger från och med den 1 Oktober 1819 noggranna uppgifter om antalet, år efter år, anlande invandrare till Förenta Staterna, jente uppgifter om hemland, samt för senare tider om kön, ålder, yrke, m. m. Totala invandringen fördelar sig på följande sätt:

Tiden före 1820	(lös uppskattning) 250,000,	Olika tider.
1820—30	151,824,	
1830—40	599,125,	
1840—50	1,713,251,	
1850—60	2,598,214,	
1860—70	2,491,451.	
Summa 7,803,865.		

Minskningen under sista årtiondet bör tydligen sättas i samband med kriget mellan Nord- och Sydstaterna under periodens början och midt.

Beräkningar, verkställda med hänsyn till denna invandrings andel i den hvita befolkningens tillväxt, gifva följande resultat. Total tillväxt på denne väg under årtiondet:

1790—1800	1,8 %,
1800—1810	1,9 »
1810—1820	2,0 »
1820—1830	2,9 »
1830—1840	5,1 »
1840—1850	10,8 »
1850—1860	12,0 »
1860—1870	7,3 ».

I fråga om härkomst har konstaterats, att af de invandrade 3,857,850 d. v. s. nära hälften varit infödingar från Britiska öarna (ensamt från Irland 2,700,493);

från Tyskland	2,368,483, = 30 % af det hela,	Härkomst.
» Britiska Amerika	284,491,	
» Frankrike	245,812,	
» Sverige-Norge	153,928	
» China	109,502	

(hvaraf 117,799 eller öfver $\frac{3}{4}$ under de senaste 10 åren).
(med undantag af 46, samtliga under senaste 20 åren).

Den Chinesiska invandringen har på senaste tiden, såsom bekant, blifvit en brännande fråga inom några af Unionens stater. — Omdömet om den Skandinaviska immigrationens värde är i hög grad tillfredsställande. »De äro flitige, spar-

samme och måttlige och deras ankomst bör därför helsas synnerligen välkommen».

Efter vederbörligt afdrag för qvinnor och barn beräknas vid pass 46 % af immigranterne vara öfvade arbetare.

Med hänsyn till könet, äro öfverhufvud 40 % (men bland Irändarne 45 % och bland Chineserne allenast 7 %) qvinnor. Vid pass 25 % af samtliga inflyttande äro i en ålder af under 15 år, och något mindre än 15 % äro mer än 40 år gamle; öfver 60 % befinna sig sålunda vid inflyttningen i den kraftigaste produktiva åldern.

Men immigranten bringar i regeln ej ensamt sin arbetskraft utan äfven något kapital; ty de verkligt fattige hafva ej medel att resa, derest ej — såsom jag redan för Baden omnämnt — och hvilket äfven delvis varit fallet med Irland — regering, kommuner eller enskilda föreningar ingripit. Kapitalförlusten för hemlandet är också något, som med en viss förkärlek varit sökt och beräknad af de författare, som behandlat emigrationsfrågan, ehuru väl det tillgängliga materialet för en dylik beräkning i sjelfva verket

Immigratio-
nens värde.

varit mycket torftigt. Wappäus beräknar för 10 års tid Tysklands förlust i undanfördt kapital till 100 millioner Thaler. I Preussen har man antecknat ett medeltal uppgifven förmögenhet för de emigranter, hvilka härom öfverhufvud lemnat uppgift, af nära 200 Thaler; — således nära dubbelt högre än Wappäus beräknat. Från Bayern gifva de liknande, mycket bristfälliga uppgifterna siffran 424 floriner, hvilket ytterligare är litet högre. Och man kan väl tänka sig, att dylika undersökningar och beräkningar ej uteblifvit i det land, som satt Dollarns dyrkan så högt. Immigrantens medförda kapital skattas af en Tysk-Amerikansk författare, Kapp, i medeltal till 100-dollars; af en annan, vid namn Weiss, till 80; och af Edw. Young, författaren till den nyligen återopade »*Special report on Immigration*», allenast till 68 Dollars*); hvaremot han vid öfvervägande af de anländandes arbetskraft, m. m. anser sig kunna våga det påståendet att hvarje immigrant representerar ett plus i nationalvälmågan af 800 Dollars. Young protesterar imellertid allvarligt mot detta sätt att betrakta den inflyttande såsom en blott maskin med så och så stor tillverkningsförmåga. »Muskelstyrkan kan mätas», säger han bland annat, »men

*) Detta enligt specialundersökningar i New-York.

hvar finnes mätaren för de intellektuella och moraliska krafterna? — och huru skall man kunna uppskatta det betydliga extra af uppfostran, smak, yrkesskicklighet och uppfinningsförmåga, som genom inflyttningen kommer vårt land till del?» Och detta sitt sista påstående styrker han sedan med ett exempel, som ej gerna kan undgå att intressera oss Svenskar. — »År 1839 anlände till New-York med ångfartyget »British Queen» en Svensk utvandrare, nu temligen väl bekant såsom Kapten John Ericson. Hvad var hans *värde* för landet den 9 Mars 1862, (då »Monitor» bestod sin första dust)? Var det männe 800 Dollars, eller 8,000, eller 8 millioner Dollars?»

Gången af min hela framställning under loppet af Slutord. dessa nu slutade föreläsningar har med en viss nödvändighet varit sådan, att starka slagskuggor — ingalunda afsigtligt kastats — men väl lägrat sig öfver de sista afdelningarna och tilläfventyrs hos en och annan af mina åhörare bragt i erinring det bekanta ordet: »Af menskliga ting är dock det mesta att beklaga». Jag vågar bekänna mig till en motsatt åsigt och vet förvisso, att om statistiken obarmhertigt blottar samhällets kräftskador, så är det i helt annat syfte än att väcka till lif ett medlidsamt beklagande. Nej, *bot* mot allt det samhällsönda — det är hvad den åsyftar, och bot lär man väl ej lyckas få, förr än det onda är i grund och botten känt; men är diagnosen väl utförd, nog har man sannolikheter för sig att träffa rätta botemedlet. Har jag under fortgången af dessa föredrag lyckats gifva ett och annat bevis härpå och förmått bibringa mina åhörare — derest de ej hyste den förut — den öfvertygelse att statistiken vid sina siffergrupperingar och beräkningar dock i sjelfva verket har ett helt annat och högre syfte än blotta opererandet med döda siffror, — ja, i så fall är i väsendtlig mån den uppgift fylld, jag kunnat ställa mig såsom den högsta. Och om jag derutöfver lyckats hos en och annan väcka eller blott underhålla intresset för statistisk forskning, vore detta mig en stor tillökning i den glädje, jag måste känna öfver det välvilliga och uppmuntrande deltagande, som kommit mig till del, och för hvilket jag nu till slut anhåller att få uttala ett enkelt och okonstladt tack.

